

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Кафедра теорії держави та права

МАТЕРІАЛИ
Науково-теоретичної конференції
Правоохоронна діяльність: історія, сучасний стан, перспективи розвитку
(присвячена пам'яті видатного науковця О.Ф. Граніна)

(Київ, 23 березня 2017 р.)

КИЇВ - 2017

УДК 342 (477) (063)

Редакційна колегія:

Завальний А.М. – кандидат юридичних наук, доцент

Лазнюк Н.В. – кандидат юридичних наук

Пендюра М.М. – кандидат юридичних наук, доцент

Тихомиров Д.О. - кандидат юридичних наук

ТЕКСТ ПОДАЄТЬСЯ У АВТОРСЬКІЙ РЕДАКЦІЇ

Матеріали науково-теоретичної конференції Правоохоронна діяльність: історія, сучасний стан, перспективи розвитку (присвячена пам'яті видатного науковця О.Ф. Граніна)/ Редкол.: А.М. Завальний, Н.В. Лазнюк, М.М. Пендюра, Д.О. Тихомиров. – К.: НАВС, 2017. – 200 с.

АНОТАЦІЯ

У збірнику опубліковані результати наукових пошуків курсантів, здобувачів вищої освіти, фахівців теорії держави та права та інших галузевих наук, які звернули свою увагу на права і свободи людини та громадянина, механізму їх реалізації. Частина робіт присвячена характеристиці окремих галузей та інститутів права, проблемам громадянського суспільства і правової держави, інноваціям в юридичній освіті, методології сучасного правознавства. Опубліковані матеріали можуть бути використані у навчальному процесі, науковій діяльності для проведення подальших наукових пошуків окреслених проблем, є доступними для широкого загалу і сприяють формуванню високого рівня правової культури та свідомості населення в цілому.

ЗМІСТ

Антошак Анатолій Романович МІСЦЕ ТА ЧАС ЯК ЕЛЕМЕНТИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗАВОЛОДІННЯ МАЙНОМ БЛАГОДІЙНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ, ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ СВОЇМ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ.....	9
Бабаніна Вікторія Вікторівна ДО ПИТАННЯ ПРО КОРЕКТНІСТЬ ФОРМУЛЮВАННЯ НАЗВИ «КРИМІНАЛЬНИЙ ЗАКОН».....	11
Бакутін Євген Іванович ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ВИНИКНЕННЯ ТЕХНІЧНИХ ПРИЛАДІВ ФІКСАЦІЇ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УКРАЇНІ.....	13
Балашова Ірина Олександрівна ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО РЕАЛІЗМУ	16
Бароян Олександра Павлівна РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У КОНТРОЛІ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ ДЕРЖАВИ	19
Берило Олександр Георгійович ПЕРЕДУМОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕХАНІЗМУ СТВОРЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЩОДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕНАДАННЯ ДОПОМОГИ ХВОРОМУ МЕДИЧНИМ ПРАЦІВНИКОМ	20
Білозьоров Євген Вікторович ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ПРАВОРОЗУМІННЯ..	22
Благодарний Андрій Миколайович, Шкуратенюк Олександр Вікторович УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ЮРИСДИКЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ НА СТАДІЇ ПОРУШЕННЯ СПРАВИ ПРО АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОСТУПОК	24
Ватраль Антоніна Володимирівна ПРИЧИНИ ПОМИЛОК У ПІЗНАННІ ФАКТИЧНИХ ОБСТАВИН ПРАВОПОРУШЕННЯ	25
Волковська Анна Сергіївна ЧЛЕНИ СІМ'Ї ЯК ПОТЕРПІЛІ ВІД ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 345 ¹ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ	30
Галустян Олена Аркадіївна, Захаренко Людмила Миколаївна, Юрченко-Шеховцова Тетяна Іванівна ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ТИПІВ ТА ПАРАМЕТРІВ ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ	33
Гордієнко Ігор Леонідович СОЦІАЛЬНІ РИСИ СУБ'ЄКТІВ ВЛАДНИХ ВІДНОСИНИ	34
Дручек Олена Василівна ПОНЯТТЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ: ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ.....	37
Завальний Андрій Миколайович «НОРМОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ» І «НОРМОТВОРЧИЙ ПРОЦЕС» ЮРИДИЧНІ КОНСТРУКЦІЇ, ЩО ОБГРУНТОВУЮТЬ ТИПОВУ МОДЕЛЬ НОРМОТВОРЧОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	39
Задніченко Сергій Іванович ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ СУБ'ЄКТА ЗЛОЧИНУ ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБІЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ.....	41
Заяць Наталія Володимирівна ПОВАГА ДО ПРАВ ЛЮДИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ.....	42
Зеленський Сергій Миколайович СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЯК НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ.....	45
Іванов Олександр Юрійович РОСІЙСЬКІ ДОСЛІДЖЕННЯ З ІСТОРІЇ КРИМУ У КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	49
Іванов Ярослав Юрійович РЕЛІГІЙНІ НОРМИ ЯК ПОЗИТИВНА ФОРМА ВПЛИВУ НА СУЧАСНЕ ЗАКОНОДАВСТВО.....	51
Іванова Майя Вікторівна АВТОРСЬКЕ ПРАВО В БІБЛІОТЕЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В ЕПОХУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА.....	52
Іващенко Віта Олександрівна ДО ПИТАННЯ ПРО ПОНЯТТЯ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА	55
Капітонова Наталія Володимирівна МУНІЦИПАЛЬНА ПОЛІЦІЯ ЯК ОРГАН ПРАВОПОРЯДКУ: АКТУАЛЬНІСТЬ КОМПАРАТИВНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	57
Кислицька Наталія Володимирівна, Пендюра Максим Миколайович ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ЯК АКТУАЛЬНИЙ НАПРЯМ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	59
Козак Юлія-Михайлина Романівна НАРОД ЯК ОСНОВНИЙ СУБ'ЄКТ ЛЕГІТИМАЦІЙНИХ І	

ДЕЛЕГІТИМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА.....	60
Коршунова Наталія Вікторівна МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ	62
Кривицький Юрій Віталійович ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК МЕТА, ЗАВДАННЯ ТА ПРИНЦИП ПРАВОВОЇ РЕФОРМИ.....	65
Кривичун Вікторія Олександрівна ПРАВОВА КУЛЬТУРА ТА ШЛЯХИ ЇЇ ФОРМУВАННЯ	68
Крижна Валентина Володимирівна ЗМІНИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ДІЯЛЬНОСТІ МВС УРСР НАПРИКІНЦІ 80-х – ПОЧАТКУ 90-х рр. XX ст.	71
Кришевич Ольга Володимирівна ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИНУ ФАЛЬСИФІКАЦІЯ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ ТА ОБІГУ ФАЛЬСИФІКОВАНИХ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ.....	74
Крупнина Ярина Вікторівна ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТА ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 149 КК УКРАЇНИ.....	76
Кунтій Андрій Ігорович, Ковальська Марія Юріївна СКЛАД КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ БАНДИТИЗМУ	78
Ладнюк Вікторія Ростиславівна НАДАННЯ ЗАВІДОМО НЕПРАВДИВОЇ ІНФОРМАЦІЇ АБО НАДАННЯ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ФОРМИ ПРОЯВУ СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНОГО ДІЯННЯ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ПЕРЕШКОДЖАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАРОДНОГО ДЕПУТАТА УКРАЇНИ ЧИ ДЕПУТАТА МІСЦЕВОЇ РАДИ.....	80
Легін Людмила Михайлівна ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБІЗНАНОСТІ ГРОМАДЯН У СВОЇХ ПРАВАХ ТА ОБОВ'ЯЗКАХ.....	82
Литвин Вікторія Вікторівна ПРЕВЕНТИВНІ ПОЛІЦЕЙСЬКІ ЗАХОДИ ЯК ГАРАНТІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ПОКЛАДЕНИХ НА ПОЛІЦІЮ ПОВНОВАЖЕНЬ	84
Ліщук Богдан Вікторович ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВИКОНАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ СЛУЖБОВИХ ЗАВДАНЬ З ОГЛЯДУ НА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД	86
Ліхман Анжела Олегівна ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОСВІДОМОСТІ СПІВРОБІТНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	88
Лясковська Світлана Петрівна СПЕЦИФІКА ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВУЧК – ДПУ УСРР У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ В ЧАСИ НЕПУ (1921 – 1928 РР.).....	90
Мацалко Олександр Анатолійович МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ	93
Мельничук Аліна Сергіївна СУЧАСНЕ БАЧЕННЯ НА ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ	96
Микитюк Юлія Сергіївна СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ПРАВООХОРОННА ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ» ТА «ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ»	97
Мозоль Вікторія Василівна МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ВЗАЄМОДІЇ ПОЛІЦІЇ З ГРОМАДСЬКІСТЮ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ І ПОРЯДКУ	99
Мостепанюк Людмила Олександрівна ДО ПИТАННЯ ПРО УЗГОДЖЕНІСТЬ ТЕРМІНОЛОГІЇ У ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	102
Мудрик Юлія Вікторівна ОСОБЛИВОСТІ ЗМІСТУ ТЕРМІНУ «ГАРМОНІЗАЦІЯ» У СУЧАСНІЙ ТЕОРІЇ ПРАВА.....	103
М'яскалюк Євгеній Анатолійович МИРОТВОРЧА ДІЯЛЬНОСТІ МВС УКРАЇНИ З ПІДТРИМАННЯ МИРУ І БЕЗПЕКИ	105
Назаренко Ольга Анатоліївна НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ.....	108
Нікітін Анатолій Анатолійович ЩОДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНА ТЕРИТОРІЯ УКРАЇНИ» У ЗЛОЧИНІ, ПЕРЕДБАЧЕНОМУ СТ. 332-1 КК УКРАЇНИ.....	110
Николук Лілія Сергіївна ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ.....	112
Онищук Ігор Ігорович СИСТЕМНЕ ПОЄДНАННЯ ПРАВОВОГО МОНІТОРИНГУ ТА ЕКСПЕРТИЗИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЗАКОНОДАВСТВА	115

Осауленко Андрій Олександрович, Терещук Микола Миколайович ПРОБЛЕМИ ПОДІЛУ ПРАВА НА ПРИВАТНЕ ТА ПУБЛІЧНЕ В КОНТЕКСТІ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ПУБЛІЧНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ПУБЛІЧНОМУ ПРАВІ.....	118
Осауленко Олександр Іванович КОМПОЗИЦІЯ ПРАВАЗАСТОСОВНИХ АКТІВ	120
Павловська Анна Анатоліївна, Гуменюк Анастасія Романівна ЩОДО ПИТАННЯ ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ	123
Паламарчук Вікторія Андріївна ПРАВОВЕ СТАНОВЛЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ КОРДОНІВ ..	125
Пендюра Максим Миколайович, Мендеграл Тетяна Іванівна СУЧАСНЕ БАЧЕННЯ НА ПРОБЛЕМУ ВИХОВАННЯ ДУХОВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ.....	127
Перушко Максим Олександрович ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ (ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ)	130
Пікуля Тетяна Олександрівна ДЕРЖАВА ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВОГО ОСМИСЛЕННЯ: ПЛЮРАЛІЗМ НАУКОВИХ ТРАДИЦІЙ	134
Поморянська Юлія Володимирівна СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	137
Присяжнюк Маріанна РЕАЛІЗАЦІЯ ПОЛОЖЕНЬ СТАТТІ 63 КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ ПРИ РОЗГЛЯДІ СПРАВ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ.....	139
Радзівон Сергій Миколайович СТАДІЇ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ.....	142
Радовецька Людмила Василівна КОМПЕТЕНЦІЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЯК СУБ'ЄКТІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.....	143
Ремез Олена Леонідівна СПІВВІДНОШЕННЯ ТИПІВ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ У ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ ТА ЇХ НОРМАТИВНЕ ЗАКРІПЛЕННЯ.....	147
Романенко Ірина Валентинівна ДО ПИТАННЯ УНІФІКАЦІЇ ЗАСТОСУВАННЯ В ЗАКОНОДАВСТВІ ПОНЯТТЯ "ДОПУСК ДО ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ"	149
Савайда Олена Іванівна ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ ЯК ПРИРОДНО-ПРАВОВИЙ ЧИННИК РОЗВИТКУ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	151
Семижон Алла Володимирівна ПРОФЕСІЙНА ПРАВОСВІДОМІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ЯК ОСНОВНА УМОВА ЕФЕКТИВНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ СЛУЖБОВИХ ЗАВДАНЬ	153
Сербіна Наталія Олександрівна ЮРИДИЧНА ОСОБИ ЯК СУБ'ЄКТУМИСНОГО ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА	155
Сердюк Ігор Анатолійович ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПОНЯТТЯ «АКТ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ПРАВА» В СУЧАСНІЙ ТЕОРІЇ ПРАВА.....	158
Скворцов Сергій Ігорович ПОКРАЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОГО НАГЛЯДУ ЗА ОСОБАМИ, ЗВІЛЬНЕНИМИ З МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ.....	162
Совтан Юлія Василівна СУБ'ЄКТИ ОФІЦІЙНОГО ТЛУМАЧЕННЯ В УКРАЇНІ	163
Столбовий Володимир Миколайович ЗАСТОСУВАННЯ ПРЕВЕНТИВНИХ ЗАХОДІВ СЛУЖБОЮ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ	165
Сукмановська Лідія Михайлівна ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ПАТРУЛЬНОЇ СЛУЖБИ ПОЛІЦІЇ ОСОБЛИВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ.....	167
Тарасенко Антоніна Валеріївна ДЕЯКІ АСПЕКТИ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ УКРАЇНИ У ХVІІІ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ	172
Тахтай Олексій Володимирович ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ	174
Теремцова Олена Миколаївна ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ СУЧАСНОГО СТАНУ УНІТАРНОЇ ДЕРЖАВИ	176
Теремцова Ніна Володимирівна ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....	178
Тронц Василь Миколайович ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	181
Тюріна Оксана Володимирівна ОКРЕМІ ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ СУДОВИХ ТА	

ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ІСЛАМСЬКИХ КРАЇН.....	183
Федоровська Наталія Володимирівна СЕКТОР ПРЕВЕНЦІЇ ПАТРУЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ: СТРУКТУРА, ЗАВДАННЯ ТА ФУНКЦІЇ.....	186
Харченко Наталія Петрівна, Тихомиров Денис Олександрович ПРАВОВИЙ РЕЖИМ: ПЛЮРАЛІЗМ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ	188
Чмутова Тетяна Володимирівна ФОРМИ ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ: ПРОТЕКТОРАТ ТА УНІЯ	190
Шаповал Леся Іванівна ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЗАХИСТ ОСНОВНИХ ПРАВ ТА СВОБОД ГРОМАДЯН ПРАЦІВНИКАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ.....	191
Шевченко Олена Станіславівна ГРОМАДЯНСЬКА КУЛЬТУРА У РОЗВИТКУ ІДЕОЛОГІЇ СОЛІДАРИЗМУ В ДЕМОКРАТИЧНІЙ ДЕРЖАВІ.....	193
Штефанко Руслана Русланівна СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВА ДЕРЖАВА : ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ, ПОНЯТТЯ, ВИДИ.	195
Юсупов Володимир Васильович ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ПРАВАЗАСТОСОВНА ПРАКТИКА ЯК ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИНИКНЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЗНАНЬ.....	196
Ярошенко Юлія Вікторівна ІНСТИТУЦІЙНЕ РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....	198

Ведерніков Юрій Анатолійович, Тихомиров Олександр Деонисович
ПАМ'ЯТІ ВИДАТНОГО НАУКОВЦЯ І ПЕДАГОГА - ДОКТОРА ЮРИДИЧНИХ НАУК,
ПРОФЕСОРА ГРАНІНА ОЛЕКСІЯ ФЕДОРОВИЧА

Гранін Олексій Федорович (1923-1988 рр.) – доктор юридичних наук, професор, полковник внутрішньої служби; знаний вітчизняний правознавець в галузі теорії права, талановитий вчений і педагог.

Народився 9 жовтня 1923 року в м. Суми, українець, освіта - вища. У роки Великої Вітчизняної війни, перебуваючи у лавах підпільної організації, брав безпосередню участь у боротьбі з німецько – фашистськими окупантами на Сумщині.

Після війни вступив на юридичний факультет Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка. Після закінчення навчання у 1948 році був зарахований до аспірантури, по завершенню якої у 1958 р. захистив дисертацію і здобув науковий ступінь кандидата юридичних наук.

У період з 1948 – 1949 рр. обіймав посаду консультанта Секретаріату заступника голови апарату Президії Верховної ради УРСР. З 1951 до 1958 року працював на науково-педагогічних посадах кафедри теорії і історії держави і права Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка.

За запрошенням у червні 1958 року А.Ф. Гранін переходить на викладацьку роботу до Київської філії Вищої школи МВС СРСР, яка згодом отримала статус самостійного вищого навчального закладу - Київська вища школа МВС і до 1988 року працював на посадах старшого викладача, доцента, професора кафедри загально-правових дисциплін (з 1972 року - кафедра державно-правових дисциплін).

У 1975 році захистив дисертацію на здобуття доктора юридичних наук, а вчене звання професора отримав у 1983 році.

Науковій творчості Олексія Федоровича Граніна притаманний постійний пошук нових підходів до вирішення проблем загальної теорії держави та права. Він є автором понад 50 наукових праць, які в першу чергу стосуються адаптації загально-теоретичних положень до особливостей діяльності органів внутрішніх справ. Зокрема, він, чи не найперший серед теоретиків права, ще у 1975 році у дисертаційному дослідженні на здобуття вченого ступеня доктора юридичних наук узагальнив результати галузевих досліджень і започаткував послідовне теоретичне осмислення проблем правоохоронної діяльності; специфіки організації і діяльності міліції; гарантій забезпечення законності в її діяльності тощо.

Із застосуванням діяльнісного підходу до зазначених проблем, а саме цей підхід, як до речі й системний та аксіологічний, найбільш цікавив Олексія Федоровича, він дослідив методи та форми забезпечення діяльності органів внутрішніх справ, механізми застосування ними норм права, питання співвідношення законності та доцільності, ініціативи працівників органів внутрішніх справ, особливості їх професійної свідомості та інші складові цих проблем.

Значення, яке він надавав саме цій проблематиці чітко витікає із спрямованості його публікацій тих років. Так, у:

- 1963 році вийшла наукова праця присвячена законності, як провідному принципу організації і діяльності міліції;
- 1966-1968 роках досліджує проблеми правової культури працівників органів внутрішніх справ і проблеми законності в їх діяльності, результатом чого стають праці щодо дисципліни в органах МООП та її ролі в укріпленні законності (1967) та щодо правової культури працівника органів внутрішніх справ (1969);
- 1969-1970 роках спрямовує свої творчі зусилля на вивчення протиріч, правопорушень, ініціативи і оперативного ризику в діяльності органів внутрішніх справ. Публікуються праці присвячені проблемам законності і правопорядку (1970);
- 1972-1973 роках в центрі його уваги суспільний порядок, правове виховання, правосвідомість, примус і переконання в діяльності органів внутрішніх справ, і відповідно виходять публікації щодо переконання і примусу у правоохоронній діяльності(1973);

- 1975 рік - захист докторської дисертації за темою “Теоретичні питання соціалістичної законності в діяльності органів внутрішніх справ”;

- після захисту докторської дисертації проблеми законності набувають першочерговості серед його наукових інтересів і стають основною темою його досліджень. Публікуються праці присвячені закону як відображенню волі та інтересів народу, основі діяльності ОВД (1981) Поряд з цією тематикою він вивчає проблеми структури суспільного порядку, соціальні відхилення, правове виховання, оптимізацію навколишнього правового середовища, правовий прогрес тощо. Публікуються праці: Особливості правової діяльності МВС в умовах соціального прогресу (1987); Гарантії соціалістичної законності в діяльності органів внутрішніх справ (1982)

Другий напрям наукових досліджень Олексія Федоровича - це аксіологічні проблеми права, зокрема - правова культура, правове виховання, правовий прогрес, у їх різноманітних зв'язках та аспектах. І знову слід підкреслити, що й у розробці проблем правової культури та правового прогресу він був, щонайменше, серед перших. Його праця “Правова культура працівників установ органів внутрішніх справ”, яка вийшла у 1969 році, у подальшому використовувалась майже усіма дослідниками цієї проблеми.

Проблеми правового прогресу, які визначив Олексій Федорович, й на сьогодні є актуальними, хоча ми живемо в іншому столітті, докорінно змінились економічна, політична і правова системи деякі з цих проблем досліджені і конкретизовані науковцями, але більшість їх чекає на своїх дослідників.

Третій напрям - це методологія правознавства. Незважаючи на те, що у своїх працях Олексій Федорович, як правило, цю проблему не виокремлював і не окреслював, але питанням методології юридичної науки він завжди приділяв значну увагу і намагався у своїх дослідженнях використовувати новітні для того часу наукові методи, розробляв методику їх застосування у вивченні конкретних проблем правознавства, а саме:

- діяльнісний підхід при дослідженні питань правоохоронної діяльності, професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ, правового виховання, правової свідомості тощо;
- системний підхід у вивченні гарантій законності, системи органів внутрішніх справ;
- аксіологічний підхід при дослідженні проблем правової культури, цінності права, цінностей у праві, правового прогресу.

У останні роки Олексія Федоровича цікавив синергетичний підхід до праворозуміння, який він мав змогу лише частко реалізувати у своїй останній науковій праці – “Роль органів внутрішніх справ в оптимізації правового середовища”.

Для наукових розробок Олексія Федоровича Граніна характерно:

- вихід за межі нормативного підходу до праворозуміння, дослідження правових явищ у широкому соціальному контексті - культурних, психологічних, ідеологічних, ціннісних умов функціонування права;
- використання результатів досліджень вчених зарубіжних країн, особливо Східної Європи - Польщі, Чехословаччини, Румунії (що максимально було можливим на той час);
- поважне відношення до думок вчених в тому числі і опонентів та інші якості, що притаманні творчому науковцю.

Під його керівництвом почала створюватися наукова школа “Законність і правопорядок та їх забезпечення органами внутрішніх справ”, зокрема за такими пріоритетними напрямками:

- теоретичні питання законності та правопорядку, які знайшли відображення у докторській дисертації Олексія Федоровича, більш як 50 праць з цієї проблематики, у тому числі 5 монографій, серед яких “Социалистическая законность и правопорядок”. - Киев, 1970; “Убеждение и принуждение в правоохранительной деятельности органов внутренних дел (теоретические вопросы)”.- Киев, 1973; “Гарантии социалистической законности в деятельности органов внутренних дел”. - Киев, 1982; “Роль ОВД в поступательном развитии оптимизации правовой среды советского общества”. - Киев, 1988;

- правова активність державних службовців - у працях його учня Гоймана В.І.;

- правомірність професійної поведінки працівників органів внутрішніх справ - у кандидатській дисертації “Професійна правомірна поведінка працівників ОВС: соціально-правовий аналіз” Тихомирова О.Д.;
- правова природа правоохоронної діяльності – у відповідній кандидатській дисертації Чумака Л.А.;
- забезпечення законності у правозастосовній діяльності - у кандидатській дисертації “Вимоги правильного застосування норм права” Ведернікова Ю.А.

Значення наукових здобутків вченого підтверджується тим, що і сьогодні дослідники різних країн посилаються і сподіваються будуть посилатися на праці Олексія Федоровича Граніна.

Ми, його учні, колеги завжди будемо вдячні Олексію Федоровичу, пам'ятати його як патріота, інтелігента, офіцера, пунктуального, послідовного, коректного науковця, вимогливого, принципового, але й завжди готового прийти на допомогу наукового керівника, ввічливого, чуйного і толерантного педагога – вихователя, шляхетну людину.

**Ад'юнкт кафедри кримінального
процесу факультету №1
Львівського державного
університету внутрішніх справ**

Антошак Анатолій Романович

МІСЦЕ ТА ЧАС ЯК ЕЛЕМЕНТИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗАВОЛОДІННЯ МАЙНОМ БЛАГОДІЙНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ, ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ СВОЇМ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ

Практично усіма вченими-криміналістами, які досліджували криміналістичну характеристику злочинів було виділено такі елементи як місце та час вчинення злочину. У вітчизняній науковій літературі проблеми визначення місця і часу як елементів криміналістичної характеристики заволодіння майном благодійної організації, шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем не набули комплексного характеру, у зв'язку з цим це і потребує додаткового дослідження.

Важливе значення у криміналістичному аспекті вивчення зазначеної проблеми мало використання наукових концепцій, розроблених у працях В.П. Бахіна, Р.С. Белкіна, О.М. Васильєва, А.Ф. Волобуєва, І.Ф. Герасимова, В.Г. Гончаренка, В.А. Журавля, Б.Л. Зотова, А.В. Іщенко, О.Н. Колесніченка, В.О. Коновалової, В.С. Кузьмічова, В.К. Лисиченка, Є.Д. Лук'янчикова, Г.А. Матусовського, С.П. Мітричева, М.В. Салтевського, М.О. Селіванова та інших.

Під час опитування працівників органів досудового розслідування, серед елементів криміналістичної характеристики заволодіння майном благодійної організації, шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем 14,9 % респондентів, з-поміж них виділили місце і час злочину.

Враховуючи, що діяльність особи злочинця та особи потерпілого протікають завжди у визначеному місці та у певний проміжок часу, вважаємо останні два елементи криміналістичної характеристики обов'язковими для криміналістичної характеристики досліджуваного нами виду кримінального правопорушення. У вітчизняній науковій літературі дослідження проблем визначення місця і часу як елементів криміналістичної характеристики злочину, зокрема заволодіння майном, шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем, ще не набули ґрунтового та комплексного характеру. У зв'язку з цим це питання потребує додаткового дослідження.

Місце злочину у правовій науці розглядають з точки зору дії кримінального закону в просторі та як ознаку об'єктивної сторони; певну територію, на якій вчиняється злочин; певну територію або інше місце, де відбувається суспільно небезпечне діяння і настають його суспільно небезпечні наслідки; певну територію, де було почато і закінчено діяння або настав злочинний результат [1, с. 198; 2, с. 11].

Криміналістична наука виділяє поняття місце злочину та місце події. Так, місцем злочину є місце безпосереднього вчинення злочинного наміру, що спричинило певні матеріальні зміни. Місце події – це певна територія або приміщення, в межах яких відбулася сама подія злочину або виявлено її наслідки. Щодо одного злочину може існувати кілька місць подій. Місце виявлення ознак злочину часто не збігається з місцем його вчинення [3, с. 161]. Але на нашу думку поняття місце злочину охоплюватиме поняття місце події і власне перше із них вважатимемо ширшим та використовуватимемо в контексті нашого дослідження.

Місце злочину як елемент криміналістичної характеристики дозволяє відповісти на запитання – де вчинено злочин. Місцем злочину можуть бути квартира, будинок, вулиця тощо. Важливе значення мають і ті місця, де здійснювалася підготовка до вчинення злочину або залишені сліди, пов'язані зі злочинною подією, або приховані їхні ознаки. При розслідуванні багатьох злочинів необхідно враховувати: а) місце, де відбувалися підготовчі дії до злочину; б) місце безпосереднього вчинення злочину; в) місце, де залишені сліди (у широкому розумінні) злочинного посягання; г) місце приховування слідів злочину, знарядь і засобів його вчинення, предмета злочинного посягання. Ознаки місця злочину визначаються видом посягання і його способом [4, с. 184].

Погодимося, що місце вчинення злочину – це конкретний простір, на якому діють винний, жертва, інші особи, які беруть участь в посяганні. Воно завжди конкретне, має просторові координати, межі, свою структуру [5, с. 76]. Так, під місцем злочину розуміють певний адміністративно-територіальний регіон, населений пункт, помешкання, відкриту місцевість та ін. Під час вчинення досліджуваного нами виду кримінального правопорушення таким може бути підприємство, установа, організація і т.п. В переважних випадках таким місцем буде місцезнаходження благодійної організації.

На нашу думку, місце злочинів досліджуваної групи ми можемо розділити на 2 великі групи:

- 1) призначені для здійснення благодійної діяльності (місце фактичного знаходження суб'єкта);
- 2) непризначені для здійснення благодійної діяльності (місце проживання потерпілого, вулиця і т.п.).

Щодо детальнішого його поділу, то виділимо:

- 1) місце діяльності благодійної організації;
- 2) місце виконання окремих дій, тобто конкретніший, точніший простір;
- 3) місце настання наслідків.

Щодо часу злочину, то на законодавчому рівні це прописано у ч. 3 ст. 4 КК України, де час вчинення злочину визначається як час вчинення особою передбаченої законом про кримінальну відповідальність дії або бездіяльності [6, с. 5].

Час як чинник, що характеризує діяння, може виражатися в певних одиницях його виміру (абсолютних, відносних), тимчасових відрізках, періодах. Часом вчинення заволодіння майна благодійної організації є період, протягом якого службова особа вчиняє дії, спрямовані на заволодіння майном, що ввірено їй чи перебувало у її віданні, зловживаючи своїм службовим становищем.

Аналізуючи слідчо-судову практику встановлено, що час вчинення заволодіння майном благодійної організації у більшості випадків був невстановленим - 72,1%; з 18-21 год. – у 14,3 % випадках; з 11-17 год. – 11,6 % та 22-24 год. у 2 % випадках.

Отже, місце так як і час вчинення злочину індивідуалізує і конкретизує злочин. Відомості про місце вчинення злочину дозволяють висловити судження про учасників злочину, обставини, що сприяли його здійсненню; встановлення часу злочину допомагає перевірити причетність підозрюваного до вчинення ним злочину.

Список використаних джерел:

1. Малинин В.Б., Парфенов А.Ф. Объективная сторона преступления / В.Б. Малинин, А.Ф. Парфенов. – СПб, Изд-во Юридического института, 2004. – 301 с.

2. Юртаєва К.В. Місце скоєння злочинів міжнародного характеру: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. / Ксенія Володимирівна Юртаєва. – Київ: Державний науково-дослідний інститут МВС України, 2010. – 21 с.

3. Криміналістика : підручник / кол. авт. : В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель та ін. / за ред. проф. В.Ю. Шепітька. – Х. : Право, 2008. – 464 с.

4. Настільна книга слідчого [наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів] / М. І. Панов, В.Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2007. — 728 с.

5. Курс криміналістики: В 3-х т. / под ред. О. Н. Коршуновой, А. А. Степанова. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. — Т.1: Общетеоретические вопросы. Криминалистическая техника. Криминалистическая тактика. — 681 с.

6. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. Станом на 14 травня 2012 року: (офіц. текст). – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2012. – 216 с.

**Провідний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
експертно-криміналістичного
забезпечення ННІ № 2 НАВС, к.ю.н.,
доцент**

Бабаніна Вікторія Вікторівна

ДО ПИТАННЯ ПРО КОРЕКТНІСТЬ ФОРМУЛЮВАННЯ НАЗВИ «КРИМІНАЛЬНИЙ ЗАКОН»

У доктрині кримінального права існує дискусія щодо формулювання назви «кримінальний закон». Така дискусія ґрунтується на етимологічному значенні слова «кримінал» («кримінальний»), що в свою чергу походить від англійського «crime» – злочин. Відтак, дослівне розуміння слова «кримінальний» повинно було б розглядатися як злочинний, а сам кримінальний закон як «злочинний закон», що не може визнаватися правильним. Пояснюється це тим, що закон як форма існування права та вид нормативно-правового акту, що приймається вищим органом законодавчої влади за спеціальною процедурою, не може визнаватися злочинним. Безумовно, деякі закони, які приймаються в нашій державі, не завжди є справедливими, відповідають інтересам суспільства чи домінуючих верств суспільства, однак жодним чином такі закони не можуть визнаватися злочинними. Тому формулювання «злочинний закон» є юридично і логічно неправильним та не може застосовуватися.

Схожі аргументи наводилися також народним депутатом України В.Д. Швецем щодо запропонованої ним поправки до назви Кримінального процесуального кодексу, при підготовці його проекту до другого читання, яку пропонувалося викласти саме як «Карно-процесуальний кодекс» [12], але в підсумку ця пропозиція не знайшла належної підтримки.

Крім того, при підготовці проекту Кримінального кодексу (далі – КК) України до другого читання також висловлювалися пропозиції щодо зміни його назви. Зокрема за поправкою народного депутата України О.М. Бандурки пропонувалося викласти назву як: «Кодекс законів про кримінальну відповідальність (Кримінальний кодекс)», а за поправкою народного депутата України З.В. Ромовської – «Карний Кодекс України» [11]. Однак ці пропозиції також не знайшли належної підтримки. На противагу цьому, при підготовці проекту КК України до другого читання, назва розділу II Загальної частини КК України, а також назви та зміст окремих статей цього розділу були змінені. Зокрема, за пропозицією народних депутатів України М.Ю. Бродського, С.В. Ківалова та В.Й. Розвадовського слова «кримінальний закон» були замінені словами «закон про кримінальну відповідальність» [11].

На основі цього, формулюється думка, що виправданим є використання не поняття «кримінальний закон», а «закон про кримінальну відповідальність». Більше того, саме таке формулювання закріплюється в тексті чинного закону (КК України).

Проте, підкреслимо, що описана теза ґрунтується тільки на етимологічному та буквальному

розумінні слова «кримінальний». Водночас, дійсне значення слова «кримінальний», яке наводиться в академічному словнику української мови, зводиться до того, що «кримінальний» розуміється так само як карний, а останній означає – той, що підлягає покаранню [13, с. 108, 347]. Із цього випливає, що «кримінальний закон» розуміється як карний закон або закон про покарання, що в дійсності відповідає сутності розглядуваного нами закону.

Таким чином, застосування поняття «кримінальний закон» є виправданим, а слово «кримінальний», в українській мові, може набувати змістовного розуміння не тільки як злочинний, але й як караний.

Додамо також і те, що прийняття за основу буквально-етимологічного розуміння слова «кримінальний» буде спотворювати не тільки розуміння поняття «кримінальний закон», але й розуміння інших суміжних понять: «Кримінальний кодекс», «Кримінальний процесуальний кодекс», «кримінальне право», «кримінальне законодавство», «кримінальний процес», «криміналізація» тощо.

Разом із цим, аналіз сучасних наукових та навчальних джерел свідчить, що поняття «кримінальний закон» та «закон про кримінальну відповідальність» вживаються як абсолютно рівнозначні синоніми [9; 1; 14; 2; 15; 10; 16; 6; 3; 4; 7; 8]. До того ж такий підхід має місце в опублікованих раніше власних авторських працях [5]. У відповідності з цим, доцільність і необхідність протиставляти ці поняття відсутня. Так, на наше переконання, поняття «кримінальний закон» цілком виправдано може використовуватися для позначення форми існування кримінального права у вигляді нормативно-правового акту вищої юридичної сили, який приймається вищим законодавчим органом державної влади за відповідною процедурою і стосується забезпечення охорони суспільних відносин від злочинних посягань та регулювання суспільних відносин, які виникають у зв'язку із вчиненням злочину. Іншими словами, поняття «кримінальний закон» вживається в тому самому значенні, що і поняття «закон про кримінальну відповідальність», таке вживання понять є науково виправданим, як з точки зору їх лексичного значення, так і з точки зору юридичної природи.

При цьому, слід звернути увагу, що законодавець не визначає поняття кримінальний закон (закон про кримінальну відповідальність), так само як і не визначає поняття «законодавство про кримінальну відповідальність», вказуючи тільки, що його становить КК України (ч. 1 ст. 3 КК України). Все це, на наш погляд, утворює додаткові складнощі щодо розуміння досліджуваних понять.

Разом із цим, у ч. 2 ст. 3 КК України закріплюється положення, що закон про кримінальну відповідальність, який прийнятий після набрання чинності КК України включається до нього після набрання ним чинності. Поглиблене тлумачення цього положення дозволяє зробити висновок, що КК України є своєрідним систематизованим (кодифікованим) збірником кримінальних законів. Водночас, слід згадати, що сам КК України також приймався вищим законодавчим органом держави у порядку визначеному для прийняття законів. У відповідності з цим КК України відповідає всім ознакам кримінального закону, а тому сам по собі є кримінальним законом і разом із цим є кодифікованим збірником кримінальних законів, прийнятих після набрання кодексом чинності. Із цього випливає, що КК України є одночасно і кодифікованим збірником кримінальних законів, і самим кримінальним законом.

Тому в рамках вивчення механізму створення та реалізації кримінального законодавства КК України буде розглядатися нами саме як кримінальний закон, який хоча і є систематизованим збірником інших кримінальних законів. Іншими словами, КК України більшою мірою буде досліджуватися нами з позиції створення його як кримінального закону, а не з позиції систематизації менших за змістом кримінальних законів. Проте цілком очевидно, що розглядати ці аспекти абсолютно відірвано один від одного неможливо.

Список використаних джерел:

1. Бережний С. Д. Відповідальність за умисне вбивство з корисливих мотивів за кримінальним законодавством України: монографія / С. Д. Бережний; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Хмельниц. ун-т упр. та права. – Хмельницький, 2011. – 235 с.

2. Грачов С. В. Відповідальність за порушення порядку здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю, за кримінальним законодавством України : монографія / С. В. Грачов, О. В. Шамара; ред. : О. М. Литвак. – Київ : АртЕк, 2015. – 285 с.
3. Дьоменко С. В. Вимагання : кримінально-правовий та кримінологічний аналіз : автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / С. В. Дьоменко. – К., 2006. – 19 с.
4. Квасневська Н. Д. Відповідальність за постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови в Україні (кримінально-правове та кримінологічне дослідження) : автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Н. Д. Квасневська. – К., 2009. – 20 с.
5. Кузнецов В. В. Кримінальна відповідальність за хуліганство : національний та зарубіжний досвід : монографія / В. В. Кузнецов, В. В. Бабаніна, Л. О. Кузнецова; Нац. акад. внутр. справ. – К. : Інтерсервіс, 2013. – 267 с.
6. Кулик Л. М. Боротьба зі злочинами, що вчиняються з використанням зброї : автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Л. М. Кулик. – К., 2006. – 19 с.
7. Підгородинський В. М. Відповідальність за торгівлю людьми за кримінальним законодавством України : автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / В. М. Підгородинський. – Одеса, 2005. – 19 с.
8. Полтавець В. В. Загальні засади призначення покарання за кримінальним законодавством України : [моногр.] / В. В. Полтавець; Луган. акад. внутр. справ ім. 10-річчя незалежності України. – Луганськ : РВВ ЛАВС, 2005. – 239 с.
9. Пономаренко Ю. А. Зворотна дія кримінального закону в часі : автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Ю. А. Пономаренко. – Х., 2002. – 20 с.
10. Пономаренко Ю. А. Штраф як вид покарання у кримінальному праві України (за результатами реформи 2011 р.) : наук. нарис / Ю. А. Пономаренко. – Х. : Право, 2012. – 80 с.
11. Проект КК України № 1029 від 12.05.1998 р. : [порівняльна таблиця другого читання 04.07.2000 р.] : [Електронний ресурс] // Режим доступу : http://www.rada.gov.ua/osmir/tables/06_2000/TABL1029002.html.
12. Проект Кримінального процесуального кодексу України № 9700 від 13.01.2012 р. порівняльна таблиця другого читання 29.03.2012 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511.
13. Словник української мови в 10 т. – К. : Наук. думка, 1970. – 1979. – Т. 4 : І – О. – 1974. – 840 с.
14. Сорока С. О. Контрабанда наркотичних засобів: проблеми протидії : монографія / С. О. Сорока; Львів. держ. ун-т внутр. справ. – Л., 2012. – 227 с.
15. Шамара О. В. Відповідальність за вчинення терористичної діяльності за кримінальним законодавством України : монографія / О. В. Шамара. – Київ : АртЕк, 2014. – 279 с.
16. Шевчук А. В. Стадії вчинення злочину : автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / А. В. Шевчук. – К., 2002. – 20 с.

Викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки факультету № 1 ННІ №3 НАВС

Бакутін Євген Іванович

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ВИНИКНЕННЯ ТЕХНІЧНИХ ПРИЛАДІВ ФІКСАЦІЇ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УКРАЇНІ

Встановлення сучасних систем безпеки відеоспостереження (відеокамери, відеореєстратори) та застосування поліцією технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису з метою запобігання та швидкого реагування на правопорушення є основою спільної цілеспрямованої роботи правоохоронних та інших зацікавлених органів виконавчої влади.

Вимога сучасної практичної роботи правоохоронців це необхідність широкого впровадження новітніх та належного використання перевірених часом технічних засобів. Питання технічного забезпечення правоохоронців є завжди актуальним. Розкриття та розслідування правопорушень неможливо уявити без отримання певної доказової інформації отриманої технічними приладами та технічними засобами, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису.

Можливість фіксації та збору доказів з місць скоєння правопорушень сприятиме як розкриттю, так і профілактиці правопорушень, для посилення безпеки громадян, захисту важливих об'єктів держави, підтримка нормальної життєдіяльності населення, посилення безпеки дорожнього руху, підвищення рівня розкриття правопорушень.

Доказування як і всяка пізнавальна діяльність є єдністю думки і практики. Одна лише розумова діяльність без збору доказів, без їх оцінки з точки зору практики ніколи не приведе до об'єктивної істини: [1, с.36].

Винайдення фотографії було величезним науковим досягненням 19 сторіччя, а кіно (живі картини) – чудом 20 віку. В кінці 19 сторіччя французькими інженерами – братами Люм'єрами, Огюстом та Лі, був створений кіноапарат і знято кілька епізодів, що відтворювали прибуття поїзда на станцію та вихід робітників із заводу. Демонстрація кіносюжетів 28 грудня 1895 р. в кафе на бульварі Капуцинів в Парижі викликала ефект, подібний до вибуху бомби. Уже через чотири місяці кінематограф з'явився в усіх розвинутих країнах світу. В Україні перші кіносюжети були показані у 1896 р. у Харкові: [3, с.7].

Це було народженням нового виду мистецтва – кінематографії – кінематографії (кіномистецтва).

Незабаром кінематографічний метод фіксації перетворився на засіб дослідження різних процесів в багатьох галузях науки і техніки, в тому числі і для розслідування злочинів. Вперше кінострічка була використана при розслідуванні справи про вбивство президента Америки У. Мак-Кінлі у 1901 році. Репортер, що знімав на кіноплівку зустріч президента, випадково зняв злочинця, який розсував натовп і пробивався до президента, а потім розрядив свій револьвер в останнього. Надалі при ретельному дослідженні плівки вдалося встановити і розпізнати особу злочинця: [3, с.5].

Пізніше в кінотеатрах стали демонструвати фільми - портрети злочинців, які розшуковуються. Завдяки фільмам злочинці були упізнані і затримані.

Використання кінематографічного методу в розслідуванні злочинів пов'язане з розвитком кінопромисловості, насамперед створенням портативної кіноапаратури та кіно матеріалів. Тому становлення криміналістичної (судової) кінематографії припадає на 1950-1960 роки, коли промисловість України налагодила виробництво недорогих аматорських 8-мм відеокамер типу «Турист», «Кварц», «Нева», та 16-мм «Київ-16У» та ін.. Починаючи з 1965 р. кінозйомка впевнено увійшла в діяльність ОВС, а у 1971 р. застосування кінозйомки було закріплено в статті 85 КПК України.

Вперше кінозйомку в судочинстві, як новий метод фіксації й демонстрації судових доказів, назвали А.І. Вінберг та А.О. Ейсман: [3, с.11].

Кінематографія відкрила принципово нові можливості фіксації доказової інформації та подання її до суду.

Разом з тим кінематографія, як засіб динамічної фіксації, не втратила свого значення, а навпаки, з виходом відеозапису одержала широке розповсюдження. Процес одночасної фіксації оптичних та звукових сигналів на одному і тому ж носії за допомогою відеоманітофону називається відеозаписом. Починаючи з 1975 року відеозапис став серйозним конкурентом

кінозйомки. Відеофільм відразу після запису можна продемонструвати учасникам. Таким чином, оперативність подання наочного доказового матеріалу є головною властивістю та позитивною якістю відеозапису.

Фотографія - це одне з видатних досягнень людства, вона широко використовується в науці, техніці та повсякденній діяльності людей. Фотографічні методи фіксації та дослідження дозволяють пізнавати таємниці природи, заглянути в світ небаченого неозброєним оком, закарбувати миттєвість. Фотографія як спосіб фіксації відзначається великою точністю, об'єктивністю та швидкістю відтворення. Результати її, тобто фотознімки – наочні, переконливі та документальні. Ці якості дозволяють використовувати фотографію для виявлення, фіксації, дослідження та наочного подання доказової інформації в судовій діяльності.

Виникненню загальної фотографії передувала велика праця різних учених багатьох країн світу. Ще в 1694 р. німець Гомберг звернув увагу на світлочутливість азотнокислого срібла. При опроміненні його розчину сонячним промінням розчин темнів. У 1725 р. росіянин граф Бестужев-Рюмін явище світлочутливості спостерігав у деяких солей заліза, а у 1727 році німецький учений Шульце вперше відкрив ефект світло запису, тобто можливості одержання зображення контурів предмету контактним шляхом на поверхні, покритій бромистим сріблом:[4, с.186].

Народженням фотографії вважається 1839 р., коли французькі вчені Л. Дагер і Ж. Ньєпс опублікували спосіб закріплення оптичного зображення на металевій посрібленій пластинці. Для знімку в сонячному світлі потрібна була витримка 3-4 години. Цей метод одержання фотознімків здобув назву дагеротипії.

Майже одночасно англієць В. Тальбот розробив спосіб одержання фотознімків на папері, змоченому в розчині хлорного срібла. Для закріплення Тальбот застосував гіпосульфід, який використовується і зараз. Таким чином, з 1839р. фотографія – дагеротипія – одержала широке розповсюдження в багатьох країнах світу. Вона почала використовуватись і в криміналістичних цілях для фотографування злочинців та створення альбомів для їх розшуку. Після вдосконалення фотографічного процесу в другій половині 19 сторіччя з'явились рекомендації з методики в пізнавальній зйомки. Видатний французький криміналіст Альфонс Бертільйон сконструював спеціальний фотоапарат для фотографування злочинців та місць події вимірювальним методом.

Засновником дослідницької судової фотографії вважається російський учений Е.Ф. Буринський (1849-1912), який відкрив методи кольоровідділення та посилення контрастів (контратипіювання). Методом кольоровідділення Е.Ф. Буринський успішно виявив залиті чорнилом надписи, вперше для суду виявив підробку підписів шляхом попередньої підготовки (копіюванням підпису олівцем з подальшим наведенням чорнилом).

В подальшому фотографічні методи дослідження документів Е.Ф. Буринський знайшли відображення в працях С.М. Потапова. Певний вклад в розвиток судової фотографії внесли Б.Р. Киричинський, М.В. Терезієв, М.М. Зюскін, М.О. Селіванов, М.С. Полевой, М.В. Салтевський та ін. Завдяки працям згаданих та деяких інших вчених криміналістична (судова) фотографія перетворилась на галузь криміналістичної техніки і має свою літературу. Питання судової (криміналістичної) фотографії коротко подаються в підручниках з криміналістики та окремих статтях:[5, с.9].

Кіно, фото – та відео – є носіями доказової інформації. Разом з тим ця група відрізняється від традиційних письмових документів специфічними особливостями. І.Д.Найдис називає серед них:

1) кіно- та відео які дають змогу відтворити динамічну картину зафіксованих подій, містять інформацію про фази розвитку тієї чи іншої дії, явища, дозволяють репродукувати не тільки фотографічне зображення динамічної картини, а й звукові ефекти події; їх відтворення зв'язане з необхідністю використання спеціальних приладів:[4, с.9].

Виконання повноважень із застосуванням сучасних засобів техніки, дозволяє забезпечувати гласність профілактичної діяльності, одержувати об'єктивну і наочну доказову інформацію.

Документування з допомогою відео не тільки спрямоване на збирання об'єктивної та наочної інформації про правопорушення та правопорушників, а й є також засобом захисту поліцейського який брав участь у попередженні злочину. Зрозуміло, на перешкоді можуть

виникати різні ексцеси з боку правопорушників – опір, підбурювання присутніх, бійки, лихослів'я та інші дії. Ці дії бажано задокументувати відео регістратором. Грамотне використання різноманітних технічних засобів значно полегшує роботу поліцейським, робить її більш ефективною.

В практиці непоодинокі випадки, коли затримані заперечують факти порушення громадського порядку, скаржаться на порушення законності і т.п. Відео в подібних випадках є незаперечними джерелами доказової інформації.

Матеріали об'єктивної фіксації технічними засобами правоохоронної діяльності, з одного боку, стають документальним підтвердженням, яке використовується в профілактичній та виховній, адміністративній діяльності по забезпеченню публічної безпеки і порядку, а з другого – дисциплінує діяльність поліцейських і взагалі громадян, які беруть участь в охороні громадського порядку.

Список використаних джерел:

1. Адміністративно-юрисдикційна діяльність поліції: Навчальний посібник. // Константінов С.Ф., Братель С.Г. // – Київ: «Центр учбової літератури». – 2016.-336 с.
2. Голдовский Е.М. От немого кино к панорамному // Голдовский Е.М. // – М., 1961 - с.78.
3. Найдис И.Д. Судебная кинематография и видеозапись. // Найдис И.Д. // - Харьков, 1986. – с. 59.
4. Чибисов К.В. Очерки по истории фотографии // Чибисов К.В. // - М., 1987 - 186 с..
5. Ломако З.М., Тимошенко П.Ю. Використання технічних засобів у діяльності оперативних працівників ОВС та попередженню та документуванню правопорушень: навчальний посібник // за ред. проф.: М.В. Салтєвського. // - м. Київ. Українська академія внутрішніх справ : Друкарня МВС України, 1994. – 24 с.

Курсант 3-го курсу ННІ №1 НАВС

Балашова Ірина Олександрівна

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО РЕАЛІЗМУ

Гуманітарій, зокрема юристи, завжди шукали відповіді на питання, що таке право, де і коли воно виникає, що є його основним джерелом і формою вираження. Одним із яскравих результатів такого пошуку протягом XX-XXI століть стало формування школи «правового реалізму». Історія знає дві течії зазначеної школи: скандинавську та американську. Основна і концептуальна відмінність між цими течіями полягає у тому, що скандинавська школа розроблялася філософами, які намагалися з'ясувати, що потрібно розуміти під «правовою реальністю». У свою чергу, фундаторами американського правового реалізму були юристи, практики, які шукали шляхи протидії «механічній юриспруденції» або «формалізму» під час здійснення судочинства [1]

Представники правового реалізму вважали, що вивчення емпірично фіксованих дій правових інститутів і суб'єктів права є важливішою основою розуміння природи права, аніж формальний аналіз задекларованих правових принципів, норм та понять. Важливість дослідження концептуальних основ правового реалізму полягає в тому, що його прихильники виступали за необхідність адаптації права до процесу соціальних змін, закликали досліджувати процес дії права на поведінку людей. [3]

Природно, що реалістичний рух у правознавстві прагне змінити акценти юридичних досліджень: він зосереджує увагу не на логічному аналізі норм права (як юридичний позитивізм), не на зв'язку права і моралі (як школа природного права), а на з'ясуванні різноманітних соціологічних і психологічних факторів, що впливають на застосування норм права до конкретних життєвих випадків і таким чином визначають справжнє обличчя права.

Передтечею американського правового реалізму в його класичній інтерпретації вважається суддя Верховного Суду США Олівер Венделл Голмс (1841–1935). Він ставив під сумнів традиційні погляди на право як сукупність норм і принципів, що можна пізнати завдяки логічним міркуванням і абстрактним аргументам. Широко відомим серед юристів є вислів Голмса про те, що життя права полягає не в логіці, а в досвіді. Не менш популярним є його визначення права як

передбачення того, що суди роблять насправді. [2]

Родоначальником правового реалізму був американський юрист *Карл Никерсон Ллевеллін* (1893-1962). У 1930 р їм були опубліковані лекції "Куш ожини" і робота "Судові рішення і матеріали по справах про купівлю-продаж", де і були сформульовані основні положення доктрини правового реалізму.

Ллевеллін відкидав формально-догматичне розуміння права, яке було сформульовано позитивістами. Для проникнення в природу права недостатньо лише досліджувати правові норми, закони, процедури. Набагато важливіше виявити, яким чином право впливає на поведінку людей. Для цього необхідно встановити зв'язки між нормою права і охоплена ею правовою ситуацією, виявити, якими мають бути норми, що формулюються в законодавчому акті або судовій ухвалі. У цих нормах повинна міститися ясна мотивування їх приписів і пояснення цілей, на досягнення яких вони спрямовані. "Кістяк правової системи", на думку Ллевеллін, утворює практика.

За Ллевеллін, право - це те, що фактично робиться судами та державними чиновниками в сфері правозастосування. Він вважав, що чинне право створюється не законодавцем шляхом встановлення абстрактних норм, а судовими і адміністративними органами в ході вирішення конкретних спорів, що виникають між людьми.

Сферою права, - писав Ллевеллін, - є діяльність, що відноситься до вирішення суперечок. А люди, які здійснюють цю діяльність за посадою, будь то судді, шерифи, чиновники, тюремники або юристи, є офіційними виразниками права. Те, що ці посадові особи вирішують щодо спорів, і є, на мою думку, саме право. [5]

Д. Френк та його послідовники пішли далі, виявивши скептицизм щодо фактів. «Незалежно від того, — підкреслює Френк, — наскільки точними і визначеними будуть формальні правові норми, ... і незалежно від того, яку одноманітність знайдуть за цими формальними нормами, все ж неможливо і ніколи не стане можливим — через невизначеність фактів, на які спирається суд, — передбачити майбутні рішення по більшості (але не по всьому числу) судових процесів ...». Адже пошук фактів у суді першої інстанції зазвичай ускладнюється численними невловимими обставинами — помилками свідків, упередженістю суддів і присяжних, їх індивідуальністю. Це підвищує значення в процесі застосування права юридичної інтуїції та пояснює високу ймовірність ірраціональних рішень. І оскільки суди першої інстанції мають неконтрольовану владу обирати факти (наприклад, вони вирішують, кому із свідків повірити більше), то саме ці суди, а не вищі, відіграють головну роль у здійсненні правосуддя. Отже, на думку Френка, право — «це або 1) реальне право, тобто якась конкретна минула постанова з приводу даної ситуації, або 2) ймовірне право, тобто припущення про якусь конкретну майбутню постанову». Тільки після ухвалення судової постанови ймовірне право перетворюється в реальне право щодо конкретної особи і конкретних фактів. [2]

Аналіз скандинавської школи правового реалізму демонструє, що основною спільною рисою цієї та американської течій є протидія «формалізму», «механічній юриспруденції». Американські реалісти аналізували роль фактів у юриспруденції, тоді як скандинавські — шукали відповіді на запитання, що ж таке «право» як феномен через призму «правової реальності». Шведські вчені-правники Аксель Хегерстрьом та Вільгельм Луншtedт вивчали право у світлі емпіричного сприйняття реальності. [6]

Основні вимоги правового реалізму можна сконцентрувати в наступних постулатах:

1) теза про приватні невідповідності звичаєвого права — наявні правові матеріали недостатні для того, щоб логічно обґрунтувати однозначне правове рішення в більшості випадків, що підлягають розгляду в апеляційному суді;

2) теза про дискреційну діяльність суддів — при дозволі конфліктів судді, інтерпретуючи існуюче законодавство, створюють свої, нові, закони, використовуючи і трактуючи їх за своїм розсудом;

3) теза про відсутність надійних правових джерел — у невизначених випадках судді виносять рішення під впливом власних політичних і моральних переконань, а не на підставі правових норм.

Варто відзначити співвідношення між правовим реалізмом, формалізмом і позитивізмом. Відповідно до формалістичної моделі правовий висновок логічно випливає з правової норми і викладу релевантних фактів. Реалісти визнають, що закон є по суті продуктом соціальної активності. Він є інститутом, що регулює соціальний стан суспільства та нерідко дає суддям розумні підстави для розв'язання конфліктів. Однак вони стверджують, що судова законотворчість є більше частим явищем, ніж звичайно передбачається.

Другий постулат правового реалізму – переконання і характер окремих суддів – ґрунтується на думці, що правова норма, незалежно від того, виражена вона в законі або в прецеденті, згодом неминуче втрачає актуальність і перетворюється в щось застигле, що не відповідає вимогам нової реальності. Закон повинен постійно мінятися і модифікуватися та це стає можливо, якщо суди діють як законотворча гілка. На цьому постулаті ґрунтується один із головних принципів концепції правового реалізму, зміст якого укладається в зміні трактування ролі судді в судовому процесі. У своїх рекомендаціях правові реалісти пропонували відмовитися від механічного пошуку подоби розглянутій справі в аналогах судових зводів. Замість цього суддя повинен розглянути всі обставини, прямі і побічні докази, причини і наміри, умови і обставини, при яких або в результаті яких відбувся розслідуваний конфлікт або правопорушення.

Не заперечуючи повністю ідеї, що судді можуть бути обмежені правовими нормами, правові реалісти стверджували, що інтерпретація і застосування закону, всі види правової практики є глибоко людською діяльністю. Судді не можуть уникнути впливу суспільної думки і, віддаючи пріоритет практичним міркуванням на противагу твердому правовому формалізму, значно частіше створюють нові закони в процесі розсудливої, обережної законотворчості, чим це звичайно передбачається. [4]

Отже, метою концепції правового реалізму є спроба удосконалити на теоретичному рівні судочинство та регуляцію суспільних відносин, спростити праворозуміння, посилити вплив і значущість права та закону, зробити їх ефективнішими, показати актуальність розв'язання конкретних питань, підвищити рівень правової культури та свідомості населення за рахунок експериментальної освіти. Основна відмінність двох течій правового реалізму полягає у тому, що американські реалісти, вивчаючи право, робили акцент на практичній діяльності суб'єктів правосуддя у світлі аналізу фактів, тоді як скандинавські реалісти перебували у пошуках правової реальності, яка, на їхню думку, виявляється в соціальних зв'язках членів суспільства та відбивається у психіці останніх.[6] Своєрідність реалістичної доктрини права полягає, таким чином, в тому, що практико-прикладна проблематика в ній превалює над теоретичним змістом. Основні думки сучасних реалістів можна звести до трьох тез: 1) позитивний юридичний матеріал практично завжди є недостатнім, щоб наслідок кожної конкретної справи на рівні винесення рішення і апеляції був визначений логічно; 2) у таких випадках судді вирішують правові спори з допомогою досвіду суддівського розсуду; 3) у невизначених випадках судові рішення можуть бути результатом політичних і моральних, а не юридичних міркувань судді. [2]

Список використаних джерел:

1. Leiter B. American Legal Realism / Brian Leiter // U of Texas Law, Public Law Research Paper. - 2002. - № 42. - Р. 2.
2. Історія вчень про державу і право : підручник / за ред. проф. Г. Г. Демиденка, проф. О. В. Петришина. — Х. : Право, 2009. — 256 с.
3. Копоть В. О. Концептуальні основи правового реалізму : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : спец. 12.00.12 "філософія права" / Копоть В. О. — Київ, 2008.
4. Кравченко С. С. Звичаєве право і соціальне керування як основоположні засади американського прагматизму [Електронний ресурс] / С. С. Кравченко // Вісник Запорізького національного університету. — 2011. — Режим доступу до ресурсу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Natural/Vznu/Jur/2011_3/009-13.pdf.
5. Кузнецов В.І. Філософія права. Історія та сучасність: Навчальний посібник. - К.: ВД «Стилос»: ПЦ «Фоліант», 2003. - 382 с.

6. Мельник М. О. Американська та скандинавська школи правового реалізму: порівняльний аспект [Електронний ресурс] / М. О. Мельник. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2979/Melnyk_amerykanska_ta_skandynavska_shkoly_pravovoho_realizmu.pdf?sequence=1.

Слухач 6-ВС курсу факультету № 2 НАВС

Бароян Олександра Павлівна

РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У КОНТРОЛІ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ ДЕРЖАВИ

Невід'ємною складовою будь-якого демократичного суспільства є різноманітні об'єднання громадян, соціально-політичне призначення яких полягає насамперед у тому, що вони допомагають людям у розв'язанні проблем повсякденного життя, відкривають широкі можливості для виявлення суспільно-політичної ініціативи, здійснення функцій самоврядування [1].

Громадські організації та рухи виконують важливу роль у політичній системі, в суспільно-політичному житті в цілому. Вони є своєрідною з'єднувальною ланкою між функціонуванням державних органів і відповідними діями населення країни [3].

Розвиток українського громадського сектору свідчить про відходження суспільства від тоталітарних настанов. Українські громадські організації виявляють значну активність, надають такі соціальні послуги як допомога бідним, інвалідам, дітям, репрезентують інтереси суспільства перед владою та надають можливість представникам суспільства брати участь у громадському та політичному житті [2].

Конституція України закріпила демократичні здобутки в сфері громадянського суспільства. Стаття 36 стверджує: «Громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення й захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів...».

Іншими важливими законами, які регулюють діяльність громадських організацій, є Закон України «Про громадські об'єднання» (2013), Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» (2016), Закон України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» (1997) та Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» (1999) [2].

З початку 1990-х рр. кількість громадських об'єднань в Україні неухильно і стрімко зростає. В 1991 році в країні діяло близько 300 організацій, у 1996 році — понад 12 тисяч, а в 2000 році — близько 27 тисяч. Одночасно в середині 1990 рр. з'являються так звані «ресурсні центри» — громадські організації, метою діяльності яких є надання послуг та різного роду безкоштовної допомоги іншим громадським організаціям [2].

Серед найбільш відомих громадських організацій України: Всеукраїнське товариство «Просвіта» ім. Тараса Шевченка, українська скаутська організація «Пласт», Національна Спілка письменників України, Національна спілка художників України, Українська Рада Миру, Всеукраїнська громадська організація «Союз Чорнобиль України», Спілка Української Молоді, Український Союз Промисловців і Підприємців, Рада підприємців України, Комітет виборців України (КВУ) та багато інших.

Широке розмаїття цілей і завдань громадських організацій і рухів визначає багатоваріантність їх функціональної спрямованості. Усі функції, які вони виконують у суспільстві, можна поділити на дві основні групи: 1) щодо забезпечення захисту інтересів своїх членів; 2) щодо системи влади в державі, розвитку суспільства в цілому.

З першої групи функцій слід виділити захисну й функцію допомоги. Громадські організації та рухи захищають своїх членів від державних структур, що важливо для посттоталітарних держав колишнього СРСР, де законотворчий демократичний процес перебуває у стадії формування й де існує негативна стала тенденція невиконання законів, неповаги до особистості у державних структурах. Функція допомоги виявляється у наданні членам громадських організацій та рухів через власні структури можливості вирішувати їхні особисті проблеми. Однією з найпоширеніших традиційних організацій, що забезпечує виконання цієї функції у будь-якому демократичному

суспільстві, є профспілки. Роль останніх набуває в Україні дедалі більшого значення з переходом від держави, відчуженої від населення, до правової держави і громадянського суспільства.

З другої групи функцій особливо значущі опозиційна і творча, які тісно взаємозв'язані, хоча за певних умов діяльності громадських організацій та рухів може скластися враження про їх відносну незалежність. Досягнення певної гармонії між ними можливе лише за умови порозуміння між державними органами та громадськими об'єднаннями [1].

Втручання органів державної влади і посадових осіб у діяльність громадських об'єднань, як і втручання громадських об'єднань у діяльність органів державної влади та їх посадових осіб, неприпустиме, за виключенням випадків, передбачених законом. В той же час Держава законодавчо надає можливість громадським організаціям здійснювати своєрідний контроль за діяльністю державних органів: подавати скаргу на дії певного державного службовця, пропозиції щодо вдосконалення роботи цього органу влади, отримувати інформацію, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень тощо.

Основними нормативно-правовими актами в цій сфері є: Закон України «Про звернення громадян», Закон України «Про доступ до публічної інформації», Закон України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави».

Позитивний вплив громадських об'єднань можна розглянути на прикладі всеукраїнської громадської організації «Українська служба порятунку». На початку діяльності нової патрульної поліції ця організація ефективно співпрацювала та допомагала ще неопитним бійцям у патрулюванні вночі, оформленні ДТП, виявленні осіб, які керують транспортними засобами у нетверезому стані.

Однак є і такі громадські організації, представники яких зловживають своїми законними правами, використовують їх у не передбачений законодавством спосіб. Наприклад, згідно ст. 18 Закону «Про Національну поліцію»: «...у разі звернення особи до поліцейського, поліцейський зобов'язаний назвати своє прізвище, посаду, спеціальне звання та пред'явити на її вимогу службове посвідчення, надавши можливість ознайомитися з викладеною в ньому інформацією, не випускаючи його з рук». Уявимо ситуацію, якщо особа звернулася до поліцейського із проханням пред'явити службове посвідчення, але не один раз, а кожні 15 хвилин.

Формально такі особи можуть і не вчиняти пряме порушення норм права, але їх дії можуть носити елемент суспільної шкоди.

Отже, громадські об'єднання є важливою складовою політичної системи й можуть бути кваліфіковані як громадсько-політичні організації і рухи. Право на громадські об'єднання як невід'ємне право людини й громадянина проголошене Загальною декларацією прав людини. Усі об'єднання громадян рівні перед законом (ст. 36 КУ). Заборона діяльності об'єднань громадян здійснюється лише у судовому порядку (ст. 37 КУ).

Громадські організації і рухи на сучасному етапі суспільно-політичного розвитку нашої держави є своєрідною сполучною ланкою між політичним і громадянським суспільством, між «низамми» й «верхами». І саме в цьому полягає їх стабілізуюча, інтегративна роль у суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Дзюбко І.С. Політологія / Дзюбко І.С., Левківський К.М., Андрущенко В.П.. – Київ: Вища школа, 1998. – 304 с.
2. Громадські організації [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://myukraine.info/uk/society/ngo/>.
3. Юрій М. Ф. Політологія / М. Ф. Юрій. – Київ: Підручник, 2006. – 416 с.

**Аспірант наукової лабораторії з
проблем досудового розслідування
ННІ № 1 НАВС**

**Берило Олександр Георгійович
ПЕРЕДУМОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕХАНІЗМУ СТВОРЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ**

КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЩОДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕНАДАННЯ ДОПОМОГИ ХВОРОМУ МЕДИЧНИМ ПРАЦІВНИКОМ

Реформа в галузі охорони здоров'я, яка набуває значного поширення, має на меті ефективне використання соціальної функції держави – забезпечення оптимального рівня здоров'я населення та його покращення [1, с. 1; 2, с. 3]. Тому необхідно, щоб не тільки належним чином, а бажано було б і якісно, щоб медичні працівники виконували свої професійні обов'язки як щодо окремих громадян, які зіштовхнулися з питаннями по лікуванні, так і до суспільства в цілому. Невиконання або неналежне виконання своїх професійних обов'язків не тільки посягає на такі соціальні цінності як життя та здоров'я особи, але й порушує конституційні права громадян України на медичну допомогу.

І саме тому, сучасні ринкові умови господарювання мають створити внутрішні стимули для якісної та ефективної діяльності медичних працівників. Але, на жаль, за відсутності моральної та матеріальної мотивації, медичної діяльності, недостатньої компенсації за працю у небезпечних та шкідливих умовах праці, правового та соціального захисту медичних працівників, медична професія, при її соціальній важливості, поступово втрачає свою природну визначальність у житті суспільства [1, с. 1; 2, с. 3].

Важливе значення у сфері охорони конституційних прав і свобод відіграє КК України. Проблема кримінальної відповідальності медичних працівників за професійні злочини, враховуючи багатогранність та специфічність професійної діяльності, а також бланкетність норм є однією із найскладніших і доволі актуальною протягом значного періоду часу. В цілях забезпечення більш ефективної реалізації законодавства щодо попередження злочинів, щодо ненадання допомоги хворому медичним працівником, кримінальне законодавство охороняє права осіб через кримінально-правову заборону, передбачену у ст. 139 КК України. Нажаль, у сучасній юридичній літературі не належним чином висвітлені аспекти кримінальної відповідальності медичних працівників за злочини, які ними вчиняються у професійній сфері, за зазначеною нормою КК України.

Однак, частково проблемам охорони життя та здоров'я особи, при наданні їй медичної допомоги присвячувалися праці: С.М. Левенсона (1888 р.), М.С. Таганцев (1902 р.), І.Г. Щегловитов (1902 р.), В.І. Ширяєв (1903 р.), С.М. Трегубов (1904 р.), С.П. Мокринський (1914 р.), М.Д. Шаргородський (1948, 1970 р.р.), В.Г. Макашвілі (1957 р.), І.Ф. Крилов (1972 р.), Ф.Ю. Бердичевський (1966 р.), М.С. Малєїн (1975, 1985 рр.), В.А. Ойзенхіт (1976 р.), А.М. Савицька (1982, 1984 рр.), В.О. Глушков (1983, 1990 р.р.), А.Н. Язухін (1986 р.), М.І. Ковальов (1987 р.), В.К. Кудрявцев (1987 р.), С.А. Химченко (1990), М.М. Малєїна (1984, 1985 рр.), А.Н. Красіков (1999 р.), О.А. Мохов (2002, 2004 рр.), В.І. Аكوпова (2002 р.) та ін.

Основними питаннями, які розглядалися у працях були критерії правомірності або неправомірності діяння медичних працівників, які у безпосередньому чи опосередкованому причинному зв'язку потягли наслідки для життя і здоров'я особи.

Праці цих вчених мають значну наукову і практичну цінність, проте не містять окремого комплексного дослідження питань кримінальної відповідальності за ненадання допомоги хворому медичним працівником. А тому зазначені вище дискусійні питання не мають однозначного вирішення. Усе це впливає на стан правозастосовної практики, що і є яскравим свідченням актуальності теми дослідження.

Актуальність дослідження кримінальної відповідальності за ненадання допомоги хворому медичним працівником підсилюється ще й нагальною необхідністю розроблення зазначеної проблематики, оскільки більшість робіт була написана у відповідності до діючого законодавства, яке вже втратило свою юридичну силу. Також недостатньо детально дана кримінально-правова заборона досліджувалася і в наукових статтях, підручниках та монографіях. Оскільки в останніх висвітлювалися більше питання злочинів проти життя та здоров'я особи, або в загальному професійні злочини медичних працівників проти життя та здоров'я особи, без детального аналізу кримінально-правової заборони ненадання допомоги хворому медичним працівником. Дискусійні питання досліджуваного складу злочину ще не мають однозначного вирішення, це все впливає на

стан правозастосовної практики, і потребує ґрунтовного наукового дослідження.

Доцільним у цьому контексті було б вивчення та усунення саме загальних системних помилок, які стосуються деяких питань конструкції норми, що викликає певні труднощі на практиці при кваліфікації. Не можна не відмітити той момент, що відсутня єдина методологічна основа, єдині підходи щодо дослідження зазначеної норми, критерії та методи оцінки отриманих результатів.

Не менш важливою виглядає запропонована проблематика дослідження у контексті встановлення об'єктивних та суб'єктивних ознак діяння, відмежування ненадання допомоги хворому медичним працівником від суміжних складів злочинів та адміністративних правопорушень та встановлення критеріїв щодо малозначності діяння. Вивчення матеріалів слідчої та судової практики.

Список використаних джерел:

1. Новіков Д. О. Особливості правового регулювання праці медичних працівників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юридичних наук : спец. 12.00.05 «Трудове право; право соціального забезпечення» / Д. О. Новіков. – Київ, 2013. – 20 с.
2. Новіков Д. О. Особливості правового регулювання праці медичних працівників : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.05 / Новіков Денис Олександрович. – К., 2013. – 214 с.

**Професор кафедри теорії держави
та права НАВС, кандидат
юридичних наук, доцент**

Білозьоров Євген Вікторович

ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ПРАВОРОЗУМІННЯ

Формування громадянського суспільства, демократичної, соціальної, правової держави, досконалої правової системи, які б відповідали національним традиціям, правосвідомості нашого народу, ідеї забезпечення прав людини та громадянина, втіленим, зокрема, в українській правовій думці, постають як невідкладні завдання вітчизняної юридичної науки. Фундаментальна проблема дієвості правових гарантій через складність та множинність підходів до її вирішення потребує теоретичного осмислення і практичної реалізації вирішення на кожному етапі розвитку українського суспільства. Це обумовлено тим, що кожне покоління має власне трактування правових гарантій, а проблема втілення їх в практику реального життя відзначається дискусійним характером.

Одним із завдань юридичної науки сьогодні є формування необхідної науково-теоретичної основи для законотворчості й правореалізації з точки зору розуміння правових гарантій як категорії права. Розв'язання цього завдання ускладнюється відсутністю єдності думок серед учених щодо змісту й меж дієвості правових гарантій, особливостей їх здійснення в правовій системі. Водночас, інтерпретація правових гарантій ускладнюється існуванням плюралізму концепцій праворозуміння.

У зв'язку з цим, дедалі очевиднішою стає потреба дослідження правових гарантій як категорії права у багатоплановій сукупності концепцій праворозуміння для більш ефективного функціонування юридичного простору. Дослідженню правового, філософського та суспільно-політичного аспектів категорії правових гарантій присвячені праці багатьох сучасних учених, які є представниками різних наук. Серед найбільш вагомих можна виділити роботи С.С. Алексєєва, В.Д. Бабкіна, С.В. Бобровник, О.Ф. Граніна, М.М. Гуренко, С.Д. Гусарева, К.Г. Волинки, Т.М. Заворотченко, А.М. Колодія, С.Л. Лисенкова, П.М. Рабіновича, О.Ф. Фрицького, Ю.С. Шемшученка та інших дослідників.

Проте, поза сферою вивчення залишається дослідження категорії правові гарантії в контексті сучасного праворозуміння на основі поєднання онтологічних, гносеологічних та аксіологічних характеристик.

Слід зазначити, що праворозуміння – це категорія концептуального характеру, що являє

собою логічне обґрунтування ідей, концепцій, поглядів із використанням різноманітних методів, засобів, прийомів в процесі пізнання сутності права. Зміст категорії праворозуміння потрібно характеризувати враховуючи науковий доробок вчених попередніх років, що надасть можливість по-новому оцінити дану проблему, зрозуміти її реальну сутність.

В юридичній літературі тривалий час існувала та продовжує існувати думка щодо виділення двох напрямів у праворозумінні, а саме: нормативістського (юридичний позитивізм) та природно-правового. Прихильники юридичного позитивізму вважають, що правові гарантії є лише інструментальним засобом для встановлення правопорядку в суспільстві. На відміну від юридичного позитивізму природно-правові концепції більш виражено оцінюють роль правових гарантії у розвитку суспільства. З формально-юридичної точки зору природне право інтерпретує правові гарантії через правові ідеї, принципи права [1, с. 37]. Цей підхід дозволяє визначити цінність правових гарантії через призму можливостей реалізації прав і свобод людини та громадянина в реальність. Природно-правовий підхід розмежовує право і закон. Представники цього підходу вважають, що право не зводиться в своєму розумінні до закону, оскільки закон є лише однією із форм його виразу. Але не кожний закон є формою виразу права, а лише правовий. На їх думку, право первинно по відношенню до держави, держава повинна відображати в законі право [2, с. 223-224].

На межі зазначених підходів перебуває соціологічний підхід до праворозуміння, який ґрунтується на розумінні правових гарантії як соціально зумовленого явища, тобто фактичних відносин, що обумовлюються правовим регулюванням, відображаються в інтересах, мотивах і меті, у свідомості людей, що згодом відтворюються у діяльності державних органів і громадських формувань, а потім і в діяльності законодавчих органів [3, с. 844].

І. Музика аналізуючи класичний та сучасний підхід до праворозуміння, вважає, що це комплексна категорія, в якій можна виділити декілька аспектів буття права як складного соціального явища, а саме: соціокультурний, функціонально-інструментальний, аксіологічний, ідеологічний, інформаційно-комунікативний, структурно-змістовний та еволюційний [4, с. 109-118].

Таким чином, з точки зору соціокультурного аспекту правові гарантії розглядаються як соціальний і культурний феномен, основними проявами якого є правова культура та правова свідомість; використовуючи функціонально-інструментальний підхід можна визначити взаємовплив правових гарантії та інших соціальних сфер життя (політика, економіка, релігія тощо); аксіологічний підхід характеризує правові гарантії як ціннісну категорію; ідеологічний – як вираз певної ідеології, дає можливість говорити про правові гарантії як міру свободи, як певні можливості; інформаційно-комунікативний підхід розглядає правові гарантії як можливість отримання і передачі інформації; структурно-змістовний підхід надає можливість розкрити ознаки правових гарантії, їх зміст та особливості; еволюційний – походження, розвиток та становлення правових гарантії.

В. Гойман пропонує таку модель праворозуміння відповідно до якої правові гарантії повинні знаходити своє відображення у правовій активності. Даний підхід дає можливість повніше врахувати природно-правове походження права, його генетичний зв'язок із суспільним суб'єктом – людською особистістю. Правовим може визнаватися юридично належне, котре породжене та апробоване суспільною практикою, пов'язане з пріоритетами, цінностями особистості, слугує загальному інтересу, стимулює ініціативність, захищає від сваволі та насильства [5, с. 845].

Не ставлячи перед собою завдання охарактеризувати весь спектр думок і підходів, зазначимо лише, що категорія правові гарантії є складною та багатогранною, їх можна розглядати як явище соціальної дійсності, як правовий феномен. Зазначене поняття формується в соціальному середовищі та є предметом наукового пошуку. Важливим аспектом у розумінні сутності правових гарантії мають особливості правової системи окремої держави, так і науково-теоретичні традиції, які сформовані юридичною наукою.

Узагальнивши зазначене, слід підкреслити, що проблема розуміння правових гарантії надзвичайно важлива як на доктринальному рівні, так і для юридичної практики. Від вирішення цього питання залежить дієвість правових гарантії, а також визначення основних напрямів

удосконалення механізму гарантування прав і свобод людини в Україні.

Список використаних джерел:

1. Гранин А. Ф. Гарантии социалистической законности в деятельности ОВД: [науч.-популяр. изд.] / А. Ф. Гранин. – К. : КВШ МВД СССР, 1982. – 80 с.
2. Червонюк В. И. Теория государства и права : [учебник] / В. И. Червонюк. – М. : ИНФРА-М, 2006. – 704 с.
3. Бигич О. Праворозуміння (соціологічний підхід) / О. Бигич // Міжнародна поліцейська енциклопедія: У 10 т. / [відп. ред. Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко]. – Т. 1. – К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – С. 844.
4. Музика І. В. Праворозуміння: основні сучасні типи та підходи / І. В. Музика // Правова держава. – Вип. 18. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2007. – С. 109-118.
5. Гойман В. Праворозуміння / В. Гойман // Міжнародна поліцейська енциклопедія: У 10 т. / [відп. ред. Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко]. – Т. 1. – К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – С. 845.

**Старший науковий співробітник,
докторант відділу аспірантури і
докторантури Національної
академії СБ України, кандидат
юридичних наук
Студент Навчально-наукового
інституту інформаційної безпеки
Національної академії СБ України**

Благодарний Андрій Миколайович, Шкуратенюк Олександр Вікторович УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ЮРИСДИКЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ НА СТАДІЇ ПОРУШЕННЯ СПРАВИ ПРО АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОСТУПОК

З огляду на розбудову в Україні правової держави та громадянського суспільства актуалізуються питання нормативного регулювання адміністративно-юрисдикційної діяльності органів державної влади, зокрема діяльності посадових осіб правоохоронних органів.

Питання правового регулювання діяльності посадових осіб правоохоронних органів щодо провадження в справах про адміністративні проступки порушували такі науковці, як Ю.П. Битяк, І.П. Голосніченко, С.М. Гусаров, Р.А. Калюжний, В.К. Колпаков, А.Т. Комзюк, В.В. Макаренко, М.І. Мельник, О.В. Терещук та інші. Але, хоча зазначене провадження є одним із найбільш врегульованих видів адміністративно-юрисдикційних проваджень, під час його здійснення виникають певні теоретичні та практичні питання щодо складання протоколів про адміністративні правопорушення, а також застосування заходів забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення.

Починаючи розгляд проблемних питань провадження в справах про адміністративні правопорушення, слід зазначити, що адміністративно-процесуальне законодавство не має спеціальної норми, в якій в концентрованому вигляді були б відображені приводи та підстави порушення справи про адміністративний проступок. Найчастіше приводами до порушення адміністративної справи виступають:

- заяви або повідомлення підприємств, установ, організацій, посадових осіб, представників влади, громадськості, громадян (свідків, потерпілих, інших зацікавлених осіб);
 - повідомлення, опубліковані в пресі та інших засобах масової інформації;
 - безпосереднє виявлення ознак правопорушення уповноваженою особою [1, с. 348; 2, с. 230].
- Досліджуючи такий привід порушення справи про адміністративний проступок, як заяву або повідомлення фізичних або юридичних осіб, слід зазначити, що КУпАП не містить норми, яка б

зобов'язувала компетентний орган прийняти заяву чи повідомлення про вчинений адміністративний проступок.

Практика діяльності правоохоронних органів знає випадки, коли повідомлення і заяви не приймалися посадовими особами органів адміністративної юрисдикції [3, с. 93]. Тому вважаємо, що до КУпАП слід внести зміни, які б закріпили обов'язок уповноваженої особи органу адміністративної юрисдикції або особи, уповноваженої складати протокол про адміністративне правопорушення, прийняти заяву або повідомлення про адміністративне правопорушення.

Вчені-адміністративісти зазначають, що чинним законодавством не врегульований порядок призначення експертизи; у КУпАП відсутня норма, яка б визначала термін “висновок експерта”; невідоме найменування і форма документу про доручення проведення експертизи: лист чи постанова органу (посадової особи); не встановлений порядок оплати винагороди особі, яка провадить експертизу; не визначені також випадки обов'язкового призначення експертизи і цілий ряд інших питань, які вирішуються на практиці неоднозначно [4, с. 90]. Враховуючи викладене, вважаємо за доцільне закріпити в КУпАП порядок проведення експертизи подібний до порядку проведення експертизи, передбаченому кримінально-процесуальним законодавством.

Слід зазначити, що КУпАП не передбачає терміну, протягом якого після вчинення адміністративного проступку складається протокол про адміністративне правопорушення – основний документ, що фіксує факт порушення адміністративної справи. Такий стан речей, звісно, не узгоджується з короткочасним терміном притягнення до адміністративної відповідальності.

На думку багатьох юристів, протокол повинен бути складений безпосередньо після збору доказів факту вчинення адміністративного правопорушення [3, с. 110]. Зволікання із складанням протоколу можуть призвести до того, що буде важко зібрати докази у справі.

Продовжуючи розгляд питань провадження в справах про адміністративні правопорушення, варто зазначити, що КУпАП недостатньо категорично вимагає від уповноваженої посадової особи складання протоколу у випадку виявлення ознак адміністративного проступку, його положення свідчать скоріше про право, а не про обов'язок уповноваженої посадової особи складати протокол про адміністративне правопорушення [5, с. 69].

Вважаємо, що у КУпАП слід закріпити норму, яка б передбачала саме обов'язок посадової особи складати протокол про адміністративне правопорушення у випадку виявлення ознак адміністративного проступку.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що правове регулювання адміністративно-юрисдикційної діяльності правоохоронних органів, зокрема, провадження в справах про адміністративні правопорушення потребує подальшого вивчення та вдосконалення. Насамперед, слід більш чітко регламентувати порядок виклику та опитування свідків правопорушення, порядок проведення експертизи, а також закріпити у КУпАП обов'язок уповноважених посадових осіб складати протоколи про адміністративні правопорушення.

Список використаних джерел:

1. Колпаков В.К. Адміністративне право України: Підручник. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 752 с.
2. Васильев А.С. Административное право Украины (общая часть): Учебное пособие. – Харьков: Одиссей, 2001. – 288 с.
3. Благодарний А.М. Адміністративна відповідальність за порушення законодавства про державну таємницю: Монографія. – К.: Вид-во НА СБ України, 2008. – 180 с.
4. Ващенко С.В., Поліщук В.Г. Адміністративна відповідальність: Навчальний посібник. – Запоріжжя: Юридичний інститут МВС України, 2001. – 142 с.
5. Благодарний А.М. Деякі проблеми нового антикорупційного законодавства України // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2009. – № 12. – С. 66–71.

**Докторант Національної академії
СБ України, к.ю.н.
Ватраль Антоніна Володимирівна**

ПРИЧИНИ ПОМИЛОК У ПІЗНАННІ ФАКТИЧНИХ ОБСТАВИН ПРАВОПОРУШЕННЯ

Теорія оперативно-розшукової діяльності є наукою, що пізнає сутність і особливості здійснення даної діяльності. В основі самої ОРД, як різновиді соціально корисної діяльності, лежить пізнання навколишньої дійсності. Розрізняються теоретичне і практичне пізнання. Теоретичне пізнання призначене відкрити закономірності реальності, практичне - служити пізнанню конкретної, даної, індивідуальної, неповторної обстановки, в якій правоохоронцям доводиться проводити ті чи інші заходи, а також приймати необхідні управлінські рішення. Однак, процес відображення навколишньої дійсності суб'єктами ОРД не виключає помилок і омани як на рівні чуттєвого, так і раціонального пізнання.

При пізнанні обставин вчинення злочину, суб'єкт пізнання оцінює кримінально-протиправне діяння відповідно до своїх знань з кримінального, кримінально-процесуального, оперативно-розшукового та інших галузей права. Відбувається нібито вторинне відображення дійсності, її вторинне пізнання. Помилка в пізнанні соціально значимої дійсності свідчить про викривлене відображення об'єктивної, раніше не відомої події у психіці особи. Воно відбувається на певній стадії пізнання, узгоджуючись з чуттєвим і раціональним. Причини, що призводять до помилок у пізнанні, прийнято називати гносеологічними коренями помилок [1, с.78].

При дослідженні помилок у пізнанні фактичних обставин правопорушення слід звертати увагу на шляхи їх виникнення. Це допоможе виявити причини помилок, а також визначити ступінь відповідальності за них суб'єктів оперативно-розшукової діяльності. З логіко-гносеологічної позиції помилки суб'єктів пізнання можна виявити на рівні відчуття, сприйняття, уявлення і умовиводу. Пізнаючи факт об'єктивної реальності, кожний суб'єкт сприймає й оцінює його по-своєму. Це зумовлено психічними, соціальними, а також біологічними особливостями людини [2, с.97]. Однакова реальність у свідомості індивідів відображається по-різному.

Першим етапом пізнання є відчуття. Воно допомагає людині пізнати лише окремі ознаки об'єкта, що не характеризують його всебічно. Власне відображення не завжди відповідає відображуваному об'єкту. Матеріальний світ акумулює і спрямовує на органи чуття людини значний масив інформації, яка, однак, сприймається не повністю. Органи чуття можуть реагувати на зовнішні подразники лише в певних межах. Та й ці межі не є постійними, вони можуть змінюватися в залежності від умов сприйняття, сили подразника, часу та інтенсивності впливу. На повноту і достовірність сприйняття впливає і стан організму людини. Скажімо, фізичні чи психічні розлади можуть призводити до слухових і зорових галюцинацій.

Відчуття залежить також від тривалості подразнення. Органи почуттів мають властивості пристосовуватися до діючого на них подразника, в результаті чого змінюється їх чутливість. На стан чутливості впливає також і одночасна дія кількох подразників на інші органи. Наприклад, гострота сприйняття органів зору і слуху підвищується в холодну погоду і, навпаки, знижується в спеку. Фактором, що впливає на чутливість, є також контраст відчуттів. Він виникає тоді, коли діючий подразник протилежний попередньому або коли одночасно діють декілька протилежних подразників. Знання про пороги відчуттів дозволяє співробітнику правоохоронних органів відрізнити правдиву інформацію при спілкуванні з джерелами від мимовільної омани чи неправдивих відомостей.

Якщо через відчуття сприймаємо окремі ознаки подій і явищ, то сприйняття дає нам комплексне уявлення про об'єкти матеріального світу. Зазначене збільшує можливості для пізнання, але водночас і підвищує ризик неточності відображення. Тобто, кількісне збільшення відображуваних ознак прямо пропорційно підвищує ймовірність помилки в пізнанні [3, с.37].

Слід зазначити, що у формуванні сприйняття також бере участь слово, яке, впливаючи на свідомість суб'єкта пізнання, відтворює образ об'єкта. Слово в знаковій формі є результатом відчуття. Відповідно помилки в сприйнятті і відчутті можуть адекватно впливати і на зміст слова, яке формує неправильне уявлення. Так, за волею суб'єкта слово може неправильно відображати об'єкт і тим самим підвищувати ймовірність омани і помилки в пізнанні. В оперативно-розшуковій діяльності такі помилки у пізнанні можуть виникати, наприклад, коли мова іде про перевірку первинної інформації лише шляхом оперативного опитування.

Сприйняття є активним процесом і складається з осмислення предмета і його розуміння. Разом з тим, воно є опосередкованою формою пізнання минулого і зумовлене наявністю відповідного досвіду. Отримана інформація осмислюється людиною за допомогою вже накопичених знань з урахуванням життєвого досвіду. Таким чином, повнота і точність сприйняття залежить від минулого досвіду, знань людини та від їх ролі у сприйнятті.

Особливістю сприйняття є те, що воно дає цілісний образ об'єкта і тільки в процесі подальшого спостереження можуть вимальовуватися його окремі ознаки. Тому, не варто властивості цілого об'єкта ототожнювати з властивостями його окремих сторін. Окрім цього, не все, що сприймається людиною, запам'ятовується назавжди. Це пояснюється новизною сприйнятого матеріалу, рівнем його розуміння, розладами пам'яті тощо. Прогалини в пам'яті заповнюються різними припущеннями, які з часом можуть сприйматися як істина. Зазначені фактори також є причинами помилок у пізнанні фактичних обставин правопорушення.

Відносність, приблизність відображення збільшується, коли суб'єкт зустрічається з раніше не знайомим йому об'єктом. На правильність сприйняття і формування уявлення про об'єкт може суттєво впливати психічний стан особи, навіювання, ідеалізація минулого досвіду тощо. Таким чином на рівні почуттєвого сприйняття об'єкта можливе дещо неадекватне його відображення. Разом з тим, чуттєве пізнання, що здійснюється при безпосередньому контакті з об'єктом, є передумовою для отримання достовірного знання.

Наступною формою відображення є уявлення – образ раніше сприйнятого і на даний момент відсутнього об'єкта, або результат продуктивного уявлення особи. Уявлення не пов'язане з безпосереднім впливом на органи відчуття об'єкта пізнання і водночас пов'язує об'єкт пізнання з поняттям про цей об'єкт. Уявлення може виникнути під впливом як образу предмета, так і слова, котре об'єктивує образ раніше сприйнятого явища чи предмета. Зрозуміло, що уявлення не виключає достовірності від чуттєвого сприйняття, але містить здебільшого елементи приблизності та ймовірності знання. У формуванні уявлення про об'єкт пізнання приймає участь мислення, що розширює межі сприйнятого і розкриває взаємозв'язок окремого, особливого і загального.

Однак, слід мати на увазі, що мислення відображає загальне, але загальне не відображає особливого і окремого. Ця обмеженість мислення пояснюється тим, що воно може бути лише приблизним відображенням буття [2, с.113]. Крім цього, при інтерпретації на основі правильних чуттєвих даних можна дійти неправильного умовиводу (дилема ув'язненого). Нездатність мислення зафіксувати помилку на рівні чуттєвого пізнання пояснюється або істотним викривленням у механізмі відображення об'єктивної реальності, або обмеженістю логічного мислення, зумовленої низьким рівнем знань чи недостатнім практичним досвідом, фізичним та психологічним станом особи.

Характер чуттєвого і раціонального при відображенні фактів об'єктивної реальності значною мірою залежить від психічних властивостей особи та специфіки її нервової системи. Наприклад, суб'єкт пізнання, котрий має реактивну нервову систему з повільним затуханням збудження, більше схильний до помилок в оцінці й прийнятті реальності. Менш схильні до помилок ті, у кого процеси збудження і гальмування урівноважені. Суттєво на правильність відображення впливає також емоційний стан людини. Так, емоції в ефектному стані обмежують інтелектуальну сферу. У цьому випадку зменшуються можливості соціального самоконтролю і збільшується вірогідність викривлення дійсності у свідомості людини.

Отже, нами проведений поверхневий аналіз гносеологічних причин помилок при відображенні людиною об'єктивної реальності. Сподіваємося, що дане дослідження допоможе суб'єктам оперативно-розшукової діяльності уникати зазначених помилок та сприятиме отриманню достовірних знань про фактичні обставини правопорушення.

Список використаних джерел:

1. Селиванов Ф.А. Истина и заблуждение / Ф.А. Селиванов. – М.: Политиздат, 1972. – 96 с.
2. Максименко С.Д. Загальна психологія: Навч. Посібник / С.Д. Максименко, В.О. Соловієнко. – К.: МАУП, 2000. – 256 с.

3. Якушин В.А. Ошибка и ее уголовно-правовое значение /В.А. Якушин. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1988. – 128 с.

Здобувач кафедри теорії держави та права НАВС

Волошина Яна Леонідівна

ЮРИДИЧНА КОНСУЛЬТАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК РІЗНОВИД ЮРИДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сьогодні є дуже багато видів соціальної діяльності, як такої, що пов'язана з людьми та суспільними відносинами. Соціальна діяльність, яка здійснюється в правовому полі фахівцями юриспруденції є юридичною діяльністю [3, с. 18].

На даний час існує декілька різновидів юридичної діяльності, що зумовлено наявністю різних юридичних професій, зокрема адвоката, нотаріуса, судді, прокурора, слідчого, юрисконсульта тощо. У той час увагу привертає такий вид юридичної діяльності як юридична консультативна діяльність з огляду на наступне.

Зі стрімким розвитком сфери бізнесу та виробничих відносин особливої актуальності набула професія юрисконсульта, а юридична консультативна діяльність стала однією з найпоширеніших видів професійної діяльності правників. Разом з тим, питанням юридичної консультативної діяльності приділяється недостатньо уваги, в тому числі відносно її науково-теоретичного визначення, що потребує проведення додаткових наукових розвідок.

Дослідженням питань юридичної діяльності та її видів займалися С.С. Алексєєв, Ю.М. Аристаров, О.М. Бандурка, І.В. Бенедик, І.В. Бризгалов, І.В. Головань, В.М. Карташов, Б.І. Пугінський та інші. У своїх працях науковці досліджували юридичну діяльність, її ознаки, функції та види; юридичну консультативну діяльність розглядали як один із видів юридичної практичної діяльності, що стало теоретичною основою для продовження наукового дослідження. Але поза увагою вчених залишився ряд теоретичних питань, що стосуються юридичної консультативної діяльності, та які потребують проведення додаткових досліджень і наукового переосмислення.

Прийнято вважати, що професія юриста є престижною та популярною, що пояснюється розвитком всіх сфер життя, прагненням України вступити до Європейського Союзу та орієнтуванням держави на європейські стандарти. Зі стрімким розвитком економічної сфери та виробництва виникає потреба в диференціації юридичних спеціальностей, підвищується попит на професію юрисконсульта, який здійснює правове обслуговування діяльності підприємств, установ, організацій. Наразі, у часи політичної й економічної нестабільності, дуже зросла кількість випадків порушення прав і свобод членів суспільства в усіх сферах життя. У зв'язку з чим, професія юрисконсульта стає досить популярною, особливо у великих організаційних структурах (корпорації, концерни, трести, холдинги).

Майже щодня перед будь-яким підприємством (установою чи організацією) постають правові питання, які потребують кваліфікованого вирішення шляхом отримання юридичної консультації. Надання правових консультацій є одним із основних напрямів юридичної консультативної діяльності, яка на сьогодні залишається недостатньо дослідженою.

Для найбільш точного формулювання визначення поняття юридичної консультативної діяльності слід виходити з того, що юридична консультативна діяльність є одним із видів юридичної діяльності.

Юридичну діяльність розуміють як вид соціальної діяльності, що здійснюється юристами з метою отримання необхідного й запланованого правового результату [7]. З метою всебічного дослідження поняття юридичної консультативної діяльності ознаки юридичної діяльності необхідно розглянути через призму професійної діяльності юрисконсульта.

Відомі теоретики-правознавці виокремлюють такі риси юридичної діяльності, як: законність, нормативність, формальність, професійність, колективність, обов'язковість, незалежність, процесуальний характер [4].

Найважливішою ознакою серед зазначених є законність, що означає дотримання вимог закону та здійснення діяльності у відповідності до вимог норм права [4, с. 164]. Раса законності притаманна всім видам юридичної діяльності, в тому числі й консультативній. Конституцією України наголошується на тому, що всі органи влади, посадові особи будь-яких організацій (підприємств, установ) повинні діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (стаття 19) [5]. Не виключенням є й юрисконсульт, який зобов'язаний діяти лише в межах правового поля, дотримуючись вимог закону та керуючись принципом верховенства права.

Не менш важливою для юридичної консультативної діяльності є ознака нормативності, під чим слід розуміти юридичне відображення або закріплення основних засад юридичної консультативної діяльності, функціональних обов'язків юрисконсульта та його відповідальності в обов'язковому для виконання нормативно-правовому акті. На жаль, на даний час в Україні відсутній спеціалізований законодавчий акт, який би всебічно регулював професійну діяльність юрисконсульта. Сьогодні діяльність юридичної служби (юрисконсульта) регулюється Загальним положенням про юридичну службу міністерства, іншого органу виконавчої влади, державного підприємства, установи та організації, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2008 р. № 1040 [6].

Також юридичній консультативній діяльності характерна ознака формальності, яка полягає в документальному закріпленні та формальному характері будь-якої інформації, обставин справи, прийнятих юрисконсультом рішень тощо (пропозиції, поради, проекти документів, аналітичні довідки, правові позиції в письмовій формі). Підсумок певного етапу роботи юрисконсульта відображається в документальному вигляді за встановленими законодавством формою і змістом. Наприклад, позовна заява складається юрисконсультом у відповідності до норм процесуального законодавства, яким передбачені вимоги щодо її структури та оформлення, щоб уникнути негативних правових наслідків у вигляді повернення позову.

Наступною характерною ознакою юридичної консультативної діяльності є професійність праці, яка характеризує високий рівень професійної підготовки юрисконсульта, під чим слід розуміти наявність загальних і спеціальних (юридичних) знань, навичок професійного мислення та роботи з документами правового характеру, високого рівня знання законодавства. Спеціально підготовлений фахівець здійснює юридичну консультативну діяльність на професійній основі, що потребує від нього володіння цілісною системою правових знань за різними напрямками та вміння виконувати кваліфіковано юридично значущі дії, які передбачені його професійною діяльністю.

Юридичній консультативній діяльності властива й така ознака, як колективність праці, яка є результатом діяльності юридичної служби (юрисконсультів) підприємства, установи, організації. Колективність праці має місце тоді, коли спільна діяльність декількох працівників юридичної служби спрямована на виконання спільного завдання чи досягнення мети. Також колективність праці юридичної консультативної діяльності знаходить свій прояв у тому, що юрисконсульт перебуває в певній залежності від інших осіб (керівництва та інших структурних підрозділів); він взаємодіє та співпрацює з усіма управліннями та відділами тієї організаційної структури, правове обслуговування якої він здійснює.

Окрім зазначених ознак, для юридичної консультативної діяльності характерна така риса, як обов'язковість рішень. У сучасній науковій літературі має місце думка, згідно з якою професійна діяльність юрисконсульта має необов'язковий характер, оскільки юридична консультація – це порада спеціаліста, що носить консультативний характер [1]. Основною ідеєю такої позиції є те, що юрисконсульт не виконує адміністративно-управлінських функцій, не видає наказів і розпоряджень. Але його висновки та правові поради є обов'язковими для виконання суб'єктами управління, оскільки вони визначені правовими нормами і стандартами, а їх процедура та форма встановлені законодавством.

Також юридична консультативна діяльність характеризується ознакою незалежності, що передбачає вільне здійснення професійної діяльності юрисконсультом, який повинен бути аполітичним і вільним від будь-якого впливу. Рішення юрисконсульта мають бути прийняті справедливо, об'єктивно та неупереджено. Безумовно ризик впливу на фахівця є зі сторони

керівництва, з яким юрисконсульт перебуває в трудових відносинах, але незважаючи на це, юрисконсульт у своїй діяльності повинен керуватися лише законодавством, принципами законності, справедливості та верховенства права.

Для юридичної консультативної діяльності характерна ознака процедурності (процесуального характеру), яка виражається в дотриманні вимог закону, встановлених до процедури вчинення конкретної професійної дії. Кожна юридична дія здійснюється юрисконсультом за певним алгоритмом, під чим розуміється набір дій з визначеною послідовністю, які об'єднує спільна мета у вигляді отримання бажаного результату чи досягнення поставленої цілі [2]. Матеріальне право реалізується за допомогою ряду норм процесуального права. Наприклад, право на звернення до суду має кожна особа (фізична чи юридична), але юрисконсульт володіє спеціальними знаннями процесуального законодавства щодо реалізації цього права.

Разом з цим, поряд із загальними характеристиками юридична консультативна діяльність має специфічні ознаки, які дозволяють її виокремити серед інших видів юридичної діяльності та є характерними тільки для неї. Такими специфічними ознаками юридичної консультативної діяльності є: 1) її тісний зв'язок з діяльністю підприємства (установи, організації), чим обумовлені посадові обов'язки юрисконсульта; 2) мета діяльності, яка полягає у представництві та захисті інтересів організаційної структури, юридичне обслуговування якої здійснює юрисконсульт.

З огляду на зазначене та беручи до уваги виявлені специфічні ознаки юридичної консультативної діяльності, стає можливим запропонувати авторське визначення поняття «юридична консультативна діяльність». Отже, юридична консультативна діяльність – це різновид юридичної діяльності, що тісно пов'язана з діяльністю підприємства, установи чи організації, та спрямована на представництво і захист інтересів цієї організаційної структури, юридичне обслуговування якої здійснює юрисконсульт.

Здійснивши аналіз юридичної консультативної діяльності через призму основних властивостей юридичної діяльності стає можливим дійти висновку, що вони мають місце й у професійній діяльності юрисконсульта, але проявляються в ній особливо.

Список використаних джерел:

1. Академічний тлумачний словник (1970-1980) [Електронний ресурс] : – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/konsuljtacija>.
2. Алгоритм : [Електронний ресурс] // Вікіпедія – вільна енциклопедія. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Алгоритм>.
3. Бризгалов І.В. Юридична деонтологія: Короткий курс лекцій. – К.: МАУП, 2000. – 2-ге вид., випр. – 48 с.
4. Гусарев С.Д. Юридична діяльність: методологічні та теоретичні аспекти. – К.: Знання, 2005. – 375 с.
5. Конституція України від 28 червня 1996 р. //Відомості Верховної Ради України.- 1996.-№30.-ст.141. [Електронний ресурс] : – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 26.11.2008 № 1040 [Електронний ресурс] : – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1040-2008-п>.
7. Юридична деонтологія / Ю.А. Ведерніков, С.О. Кульбач, А.М. Кучук. – Дніпропетровськ:вид-во «Свідлер А.Л.», 2011. – 206 с.

Аспірант докторантури та
ад'юнктури НАВС

Волковська Анна Сергіївна

**ЧЛЕНИ СІМ'Ї ЯК ПОТЕРПІЛІ ВІД ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 345¹
КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ**

Верховною Радою України було прийнято Закон України № 421-VIII від 14 травня 2015 р.

Київ, 23 березня 2017 року

«Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення гарантій законної професійної діяльності журналістів», яким внесено зміни до Кримінального кодексу України (далі – КК України) та посилено гарантії законної професійної діяльності журналістів. Із внесенням до КК України відповідних змін та передбаченням спеціальних кримінально-правових норм про відповідальність за посягання на професійну діяльність журналістів, виникли певні ускладнення щодо визначення кола можливих потерпілих від злочинів передбачених ст. 345¹, ст. 347¹, ст. 348¹, 349¹ КК України. Зокрема, це стосується і з'ясування змісту поняття «членів сім'ї».

Слід звернути увагу на питання щодо чіткого визначення поняття «членів сім'ї», як можливих потерпілих від даного злочину.

У Конституції України відсутня узагальнена норма-дефініція поняття «члени сім'ї». Однак самі терміни «сім'я», «члени сім'ї», «сімейне життя», тощо без визначення змісту вживаються неодноразово. Важливе значення для розуміння терміну «член сім'ї» мають конституційні положення про ґрунтування шлюбу на вільній згоді жінки і чоловіка, про рівні права і обов'язки кожного із подружжя у шлюбі та сім'ї (ст. 51), про рівність дітей у правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза шлюбом (ст. 52), та інші конституційні норми і принципи. У ст. 63, якою визначено, що особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом [2].

Однак, у Кримінально-процесуальному кодексі поняття «члени сім'ї» визначено у поєднанні, як один термін, та у відповідності до п. 1 ч. 1 ст. 3 КПК України, мають таке значення: чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі [3].

На відміну від вище зазначеного нормативного акту у Законі України «Про запобігання корупції» вживається термін «члени сім'ї» – особи, які перебувають у шлюбі, а також їхні діти, у тому числі повнолітні, батьки, особи, які перебувають під опікою і піклуванням, інші особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки (крім осіб, взаємні права та обов'язки яких не мають характеру сімейних), у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі [6].

У ст. 3 Сімейного кодексу України визначено, що сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Тобто, членами сім'ї можуть бути й особи, які спільно проживають, не перебуваючи у шлюбі [8]. Виходить що, одна і та сама особа може бути одночасно як близьким родичом, так і членом сім'ї. Крім цього у ст. 21 зазначеного кодексу передбачено, що проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу не є підставою для виникнення у них прав та обов'язків подружжя.

Житловий кодекс України (далі – ЖК України), визначає, що до членів сім'ї наймача належать дружина наймача, їх діти і батьки. Членами сім'ї наймача може бути визнано й інших осіб, якщо вони постійно проживають разом з наймачем і ведуть з ним спільне господарство (ст. 64). Аналогічні положення у відношенні членів сім'ї власника будинку (квартири) містяться у ст. 156 ЖК України [1].

У п. 14.1.263 Податкового кодексу України зазначено, що членами сім'ї фізичної особи першого ступеня споріднення вважаються її батьки, чоловік або дружина, діти, у тому числі усиновлені. Інші члени сім'ї фізичної особи вважаються такими, що мають другий ступінь споріднення [4].

В Цивільно-процесуальному кодексі України ст. 52 визначено перелік осіб, які мають право відмовитися від давання показань, при цьому зазначено, що фізична особа має право відмовитися давати показання щодо себе, членів сім'ї (чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, над якою встановлено опіку чи піклування, член сім'ї або близький родич цих осіб). Аналогічне визначення міститься в ст. 27 Кодексу адміністративного судочинства

України..

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», сім'я – це особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Права члена сім'ї має одинока особа. У ст. 4 зазначеного закону передбачено, що до складу сім'ї включаються чоловік, дружина; рідні, усиновлені та діти цих осіб віком до вісімнадцяти років, а також діти, які навчаються за денною формою навчання у загальноосвітніх, професійно-технічних, вищих навчальних закладах I-IV рівнів акредитації до досягнення двадцяти трьох років і які не мають власних сімей; неодружені повнолітні діти, які визнані інвалідами з дитинства I та II груп або інвалідами I групи і проживають разом з батьками; непрацездатні батьки чоловіка та дружини, які проживають разом з ними і перебувають на їх утриманні у зв'язку з відсутністю власних доходів; особа, яка проживає разом з одиноким інвалідом I групи і здійснює догляд за ним; жінка та чоловік, які проживають однією сім'єю, не перебувають у шлюбі, але мають спільних дітей. При цьому до складу сім'ї включаються незалежно від місця проживання (перебування) або реєстрації діти, які навчаються за денною формою навчання у загальноосвітніх, професійно-технічних, вищих навчальних закладах I-IV рівнів акредитації до досягнення двадцяти трьох років і не мають власних сімей. До складу сім'ї не включаються особи, які перебувають на повному державному утриманні [5].

На нашу думку, заслуговує уваги тлумачення терміну «член сім'ї», роз'яснене Рішенням Конституційного Суду України (далі – КСУ) від 3.06.1999 р. №5–рп/99. Згідно даного рішення до кола членів сім'ї належать дружина (чоловік), їхні діти (є членами сім'ї незалежно від того, чи є ці діти будь-кого з подружжя, спільні або усиновлені, народженні у шлюбі або позашлюбні) і батьки. За умови постійного проживання та ведення спільного господарства до членів сім'ї можуть бути віднесені близькі родичі (рідні брати, сестри, онуки, дід, баба), а також інші родичі або особи, які не перебувають у безпосередніх родинних зв'язках (неповнорідні брати, сестри; зять, невістка; вітчим, мачуха; опікуни, піклувальники, пасинки, падчерки та ін.). Відповідно до рішення КСУ основними критеріями віднесення особи до «члена сім'ї» є наявність кровних (родинних) зв'язків чи шлюбних (фактичних шлюбних) відносин; постійне сумісне проживання на одній житловій площі і ведення спільного господарства [7].

Отже, під членами сім'ї, в аспекті потерпілих від вищевказаного злочину слід розуміти – осіб, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, у тому числі осіб, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі.

Список використаних джерел:

1. Житловий Кодекс Української РСР від 30.06.1983 № 5464-X [Електронний ресурс]. – Режим доступу. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5464-10>.
2. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] / Відомості Верховної Ради України – К., 2014. – №46. – ст. 2046. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
4. Податковий кодекс України Закон, від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
5. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям: Закон від 01.06.2000 № 1768-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1768-14>.
6. Про засади запобігання і протидії корупції: Закон України від 7 квітня 2011 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 40. – Ст. 404.
7. Рішенням Конституційного Суду України від 3.06.1999 р. №5 –рп/99. [Електронний ресурс]. – Режим доступу. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-99>
8. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21-22. – Ст. 135.

Старший науковий співробітник

**наукової лабораторії з проблем
психологічного забезпечення ННІ
№ 4 НАВС**

к.ю.н.

**Старший науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем
психологічного забезпечення ННІ
№ 4 НАВС к.п.н.**

**Науковий співробітник наукової
лабораторії з проблем
психологічного забезпечення ННІ
№ 4 НАВС**

**Галустьян Олена Аркадіївна, Захаренко Людмила Миколаївна, Юрченко-Шеховцова Тетяна
Іванівна**

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ТИПІВ ТА ПАРАМЕТРІВ ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Професійна мотивація є необхідною передумовою розвитку професіоналізму поліцейських.

У фаховій літературі вживаються терміни «зовнішня мотивація», «внутрішня мотивація». Зовнішня мотивація виникає під впливом і тиском зовнішніх імпульсів (вимог, наказів, примусів) і викликає зовнішній дискомфорт (людина зобов'язана виконувати чийсь волю). Внутрішня мотивація виникає під впливом внутрішнього дискомфорту, а тому дії людини організовуються за власною ініціативою і спрямовані на отримання внутрішнього задоволення, переживання позитивного психічного стану (відсутній зовнішній примус).

З метою вивчення особливостей професійної мотивації працівників Національної поліції України було проведено пілотажне емпіричне дослідження. Вибірку склали 20 осіб чоловічої статі, які навчаються в ННІ №4 (напрямок підготовки «Право», ступінь вищої освіти – бакалавр). Вік респондентів – від 23 до 39 років (середнє значення – 24,5 роки). Вислуга років респондентів становить від 2 до 14 років. У дослідженні використовувались:

1) анкета «Вивчення професійної мотивації кандидатів на службу в органи внутрішніх справ» А.П. Москаленка;

2) опитувальник мотивації професійної діяльності К. Замфір (у модифікації А. Реана).

Анкета «Вивчення професійної мотивації кандидатів на службу в органи внутрішніх справ» А.П. Москаленка призначена для виявлення домінуючого типу професійної мотивації та провідних мотивів професійного вибору як кандидатів на вступ до вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання або на службу до Національної поліції України, так і поліцейських. Згідно з А.П. Москаленком, професійна мотивація включає шість типів: 1) адекватний; 2) ситуаційний тип, пов'язаний з престижем професії та матеріальними стимулами; 3) ситуаційний тип, пов'язаний з романтичною привабливістю професії; 4) конформістський; 5) компенсаційний; 6) кримінальний [1]. Обраховані дані мотиваційних коефіцієнтів кожного із шести типів мотивації представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

**Середні значення мотиваційних компонентів за типами професійної мотивації (класифікація
А.П. Москаленка)**

Адекватний тип	Ситуаційний тип, пов'язаний з престижем професії та матеріальними стимулами	Ситуаційний тип, пов'язаний з романтичною привабливістю професії	Конформістський тип	Компенсаційний тип	Кримінальний тип
4.17	2.5	1.5	1.22	2.6	2.5

Як видно із представлених у таблиці даних, найбільше значення мотиваційного компоненту відповідає адекватному типу (4,17) професійної мотивації та свідчить про його особистісну значущість для опитаних. Компенсаційний тип (2,6) професійної мотивації (мотив – обрання професії поліцейського як можливості подолати свої слабкі риси характеру) не дуже значущий для респондентів. Такі типи професійної мотивації як кримінальний тип (2,5), ситуаційний тип, пов'язаний з престижем професії та матеріальними стимулами (2,5), конформістський тип (1,22) і ситуаційний тип, пов'язаний з романтичною привабливістю професії (1,5), зовсім не значущі для респондентів.

Отже, вибір професії у більшості опитаних респондентів відбувся усвідомлено, професійні мотиви узгоджуються з реальною, суспільно значущою поведінкою особистості, у окремих з них – як компенсація своїх особистісних недоліків, комплексів.

Опитувальник мотивації професійної діяльності К. Замфір (у модифікації А. Реана) призначений для визначення рівнів сформованості таких параметрів професійної мотивації як внутрішня мотивація, зовнішня позитивна мотивація і зовнішня негативна мотивація. Відповідно до типу співвідношення між собою трьох видів мотивації можна визначити мотиваційний комплекс особистості.

Отримані результати представлені у таблиці 2.

Таблиця 2

Середні значення параметрів професійної мотивації респондентів

Внутрішня мотивація	Зовнішня позитивна мотивація	Зовнішня негативна мотивація
3.6	3.11	2.64

Відповідно до табличних даних найвищий показник відповідає внутрішній мотивації, а найнижчий – зовнішній негативній мотивації.

На підставі отриманих даних було визначено особистісний мотиваційний комплекс кожного респондента. Встановлено, що оптимальний мотиваційний комплекс характерний кожному четвертому з числа опитаних. За силою вираженості у цих мотиваційних комплексах внутрішня мотивація і зовнішня позитивна мотивація незначно відрізняються, однак найменш вираженою є зовнішня негативна мотивація.

Отже, у респондентів досить вираженими є внутрішня мотивація і зовнішня позитивна мотивація професійної діяльності.

Подальший аналіз отриманих даних дозволив визначити особливості взаємозв'язку типів та параметрів професійної мотивації поліцейських. З'ясовано, що оптимальному мотиваційному комплексу характерні певні мотиви професійної діяльності, а саме: романтичної привабливості професії; узгодженості з реальною поведінкою особистості; компенсування. Дані мотиви представлені у таких типах професійної мотивації як адекватний, компенсаційний та ситуаційний, пов'язаний з романтичною привабливістю професії. Ці мотиви професійної діяльності поліцейських покладені в основу оптимального мотиваційного комплексу респондентів.

Таким чином, представлені результати пілотажного дослідження вимагають проведення подальших емпіричних вивчень особливостей внутрішньої мотивації поліцейських у професійній діяльності.

Список використаних джерел:

1. Професійна мотивація працівників органів внутрішніх справ: вивчення та корекція: наук.-практ. посібник / Москаленко А.П., Кобзін Д.О., Стародубцев А.А.; Відп. редактор проф. Соболев В.О. – Харків: Ун-т внутр. справ, 1999. – 98 с.

Здобувач кафедри теорії держави та права НАВС

Гордієнко Ігор Леонідович

СОЦІАЛЬНІ РИСИ СУБ'ЄКТІВ ВЛАДНИХ ВІДНОСИНИ

Соціальна влада, що виступає об'єктом правового обмеження, є в загальному вигляді формою соціальних відносин, які забезпечуються можливістю застосування примусу, один із суб'єктів яких підкорюється цілеспрямованому впливу іншого, що знаходить прояв у його діях. З даного визначення видно, що влада є ідеальною формою. Для її розуміння з наукової точки зору потрібно проаналізувати те, що вона оформлює – відносини, зв'язки соціальних суб'єктів. Владні відносини мають характерну ознаку – асиметричність, через те, що дані відносини – це відносини впливу та залежності, панування та підкорення, домінування волі одного учасника над волею іншого.

Аналіз владних відносин варто почати з характеристики суб'єктів влади, а саме владний та підвладний. Ці два суб'єкта повинні мати свідомість та волю, бути соціальними одиницями, тобто діяти свідомо та цілеспрямовано. Ці два суб'єкта знаходяться в процесі діалогічної взаємодії. Влада є результатом фіксації стану врівноваженості конкретних соціальних сил, що перебувають у постійній боротьбі, з тієї причини, що способи та засоби задоволення потреб та можливості їх задоволення є непостійними. Це сила інтересу, що переміг. Отже, якщо інтерес характеризує стан залежності між необхідністю задоволення потреб суб'єкта, способами та засобами, які суб'єкт організовує через власну діяльність, то влада – це залежність між необхідністю реалізації інтересів суб'єкта способами та засобами, що є в розпорядженні інших суб'єктів. [1, с 10] Воля в даних відносинах є джерелом для виникнення самих владних відносин і крім цього учасники цих відносин пов'язані із загальною волею суспільства в цілому або групи людей. Для суб'єкта влади наявність волі не є просто ціннісною характеристикою, це потреба та необхідність для того, щоб не допустити нівелювання самої цінності влади.

Крім вольової ознаки владні відносини характеризуються наявністю мети. Людська діяльність є цілеспрямованою. Людина завжди свідомо ставить перед собою. Мету, шукає засоби для її реалізації, аналізує отримані результати. Здатність ставити мету формується разом із формуванням свідомості як особливого типу мислення, обробки та використання інформації. Людина здатна створити образ майбутньої дійсності перед тим, як вона цю дійсність створить. Мета – це ідеальне бачення результату перед тим, як результат з'явиться реально. Метою суб'єктів владних відносин є ідеальні уявлення про те, що вони бажають отримати вступаючи у дані відносини. Таким чином владний суб'єкт переслідує умовно кажучи дві мети. Дальньою метою для нього є уявлення про те, заради чого він вступає у владні відносини та намагається нав'язати свою волю іншому суб'єкту (тобто це задоволення потреб та інтересів). Ця мета є суто суб'єктивною і може бути будь-якою, і навіть суперечити законам природи та суспільства, заперечувати логіку та основи соціального життя. Близькою, безпосередньою метою владного суб'єкта є уявлення про бажану поведінку підвладного суб'єкта. Оскільки основним у відносинах влади є не задоволення інтересів чи потреб владного суб'єкта, а досягнення цього стану через дії підвладного суб'єкта. Якщо вони не здійснюються, тоді мета владних відносин залишається не досягнута і владні відносини не відбулися, оскільки дальня мета може бути досягнута і самостійно владним суб'єктом або третьою особою.

Існують уявлення про те, що крім свідомості, волі та мети владний суб'єкт повинен володіти здатністю нав'язувати свою волю іншим та керувати їхньою діяльністю. М.Вебер наголошував на тому, що влада – це властивість суб'єкта, його потенційна можливість. Влада – це ймовірність того, що суб'єкт у процесі соціальної взаємодії буде у змозі здійснити свою власну волю всупереч опору. [2, с.129] Усвідомлення залежності суб'єкта, що має владу від покірності населення знайшло своє практичне вираження в акціях громадянської непокорі, які широко використовуються в сучасному світі. Категорія «здатність» включає в себе якість психологічну якість людини набувати навичок та прийомів будь-якої діяльності, яка розвивається під впливом оточуючого середовища через виховання, навчання та інше. При цьому природним є те, що управління та вплив передбачають наявність відповідних психологічних властивостей та якостей у претендентів на владу (сила волі, цілеспрямованість, організованість, комунікабельність тощо). Однак, володіння цими якостями, як сама жага до влади – це тільки одні з умов виникнення

владних відносин, навіть більше, ці умови не є визначальними. Суто психологічного обґрунтування влади є недостатньо, адже владні здатності притаманні небагатьом. Владними повноваженнями, особливо тими що передаються у спадок, можуть наділятися особи, які не мають ні бажання, ні здатності до їх здійснення. Вони отримують їх через те, що вже перебувають у відповідній системі суспільних відносин та володіють перевагами, що обумовлені положенням у суспільстві. Тобто, навіть не маючи здатності до влади вони є владними суб'єктами через обставини об'єктивного характеру.

Іншою стороною владних відносин є підвладний суб'єкт, саме суб'єкт, а не об'єкт, тому що таким чином можна вказати на партнерський, комунікативний характер владних відносин, а також визначити місце підвладного суб'єкта у даних відносинах, окреслити важливу роль підвладного суб'єкта у владних відносинах. Таким чином можна говорити про владу як символічний засіб соціальної комунікації. [3, с.130]

Підвладний суб'єкт повинен мати реальну здатність та можливість відповідного сприйняття та оцінки влади. Підвладний суб'єкт повинен володіти свідомою, автономною волею та мати за мету брати участь у владних відносинах. Він повинен або сприймати владу як свою, а реалізацію владних повноважень відповідними органами як вираження своїх інтересів, або приймати владу, оцінюючи реалізацію владних повноважень відповідними органами як невідображення його інтересів. Крім цього, обов'язковою ознакою підвладного суб'єкта має бути обов'язок підкорятись вимогам владного суб'єкта. Основою влади та її обов'язковою ознакою є відношення залежності. Що ж змушує дотримуватись відносин підпорядкування? Одним з найважливіших внутрішніх спонукань до підпорядкування є страх перед покаранням. Страх є дуже сильним мотиватором, але вкрай небезпечним. Фахівці в сфері психології відзначають, що сила влади, заснована на страху перед санкціями за непокору прямо пропорційна тяжкості покарання і назад пропорційна ймовірності уникнути його у випадку неслухняності.

Більш стабільною є влада, заснована на інтересі, оскільки особиста зацікавленість спонукає підлеглих до добровільного виконання розпоряджень, робить зайвим контроль і застосування негативних санкцій. Чи не менш сильною мотивацією підпорядкування підлеглого суб'єкта є його внутрішня переконаність в необхідності підпорядкування, яка пов'язана з пошаною до розуму, досвідом, або будь-якими іншими якостями суб'єкта, що має владу, інакше кажучи, схиляння перед авторитетом. Максимальна ж сила влади досягається при ідентифікації, ототожненні суб'єкта, що має владу з підвладним суб'єктом. У цьому випадку підвладний суб'єкт сприймає справу як свою особисто, він абсолютно довіряє своєму керівникові.

Сила влади та підпорядкованість залежать ще від одного важливого фактора – нерівності. Її джерело полягає у нерівному розподілі матеріальних, соціальних, духовних та політичних ресурсів, яке веде до нерівних результатів (вигід та витрат) у відношенні обміну між суб'єктами. У підвладного суб'єкта відсутні необхідні йому для досягнення своїх цілей ресурси або ж їх недостатньо. Якщо він не може отримати ресурси з інших джерел, то він змушений коритися волі суб'єкта, що має владу, оскільки саме такий суб'єкт володіє тими ресурсами які потрібні підвладному суб'єкту. Таким чином, залежність виникає, коли результати діяльності підвладного суб'єкта обумовлені не тільки власною поведінкою, а й діями інших індивідуальних чи колективних елементів. Залежність не є постійною. Вона зростає прямо пропорційно цінності ресурсів, якими може забезпечити владний суб'єкт, і знижується в міру розширення доступу підвладного суб'єкта до альтернативних джерел цих ресурсів. Суб'єкт, що володіє владою, на відміну від підвладного суб'єкта, не залежить від ресурсів, або залежить від них менше. Таким чином, влада є функцією залежності: здатність суб'єкта, що має владу подолати опір підвладного суб'єкта закладена в залежності взаємодії суб'єктів: чим сильніша залежність, тим більше влади, і навпаки. Це класична схема функціонування владного механізму.

Практично у всіх сферах життя суспільні відносини будуються на системі взаємних обов'язків, які накладаються самим суспільством, відповідною соціальною групою, правилами та нормами соціального життя. Поняття обов'язку не потрібно асоціювати виключно з юридичним обов'язком, оскільки обов'язки виконуються не тільки в правовій сфері. Практично у всіх сферах життя суспільства відносини між людьми будуються на системі взаємних обов'язків.

Тепер залишається питання ким або чим на підвладного суб'єкта покладається цей обов'язок? Якщо розглядати відповідь на дане питання більш широко, то можна сказати, що обов'язки на людей покладає саме суспільство або відповідна соціальна група. Якщо бути більш конкретнішим, то обов'язок одного підкорятися другому приписується різноманітним правилам та нормам соціального життя. Пізнання норм забезпечується в процесі соціалізації, людина з дитинства починає знайомитись з ними, від неї вимагають їх виконання, і з часом вона до них звикає.

Однією з основних вимог до застосування методологічного інструментарію щодо дослідження феномену влади має стати здатність адекватно відображати структуру владних відносин. Дослідження характерних особливостей суб'єктів владних відносин пов'язані здебільшого із соціальним аналізом відносин влади, але мають значення для правового, історичного, психологічного, філософського, соціологічного розуміння сутності влади.

Список використаних джерел:

1. Влада в Україні: шляхи до ефективності /Ред.рада: О.Д. Святоцький (голова) та ін.. – К.: Ін Юре, 2010.
2. Вебер М. Избранные произведения //М.Вебер; Пер.с нем. – М.: Прогресс, 1990.
3. Политология. Курс лекций. Под ред.доктора юридических наук, профессора М.Н. Марченко. Изд.3-е, перераб.и доп. – М: Из-во ЗЕРЦАЛО, 2000. – 608 с.

Доцент кафедри загально-правових та психологічних дисциплін факультету № 2 – підготовки фахівців для Національної гвардії України ННІ № 3 НАВС, к.ю.н., доцент

Дручек Олена Василівна

ПОНЯТТЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ: ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ

Феномен справедливості належить до понять, які через свою складність та багатовимірність завжди привертав увагу дослідників. В античні часи етико-філософським та правовим осмисленням поняття справедливості займалися Аристотель, Демокріт, Марк Аврелій, Платон, Сократ, Ульпіан, Цицерон. Розвиток концепту справедливості відбувався в Середні віки (Ф. Аквінський, М. Падуанський, Н. Макіавеллі), попри стримування процесу пануючим церковним догматизмом. Розуміння феномену справедливості мислителями Нового часу (Ф. Бекон, Т.Гоббс, Дж. Локк, Т. Мор, К. А. Сен-Сімон, Р. Оуен, Ш.Фур'є) ґрунтувалося на різних ідеологічних платформах – від утопічного соціалізму до утилітаризму та лібералізму. Глобальний внесок у розвиток концепту справедливості зробили І. Кант, А. Токвіль, Дж.С. Мілль, розглядаючи справедливість як специфічну категорію в межах права. Для дореволюційного періоду розвитку філософсько-правової думки характерним було переважання етико-юридичних досліджень у яких справедливість розглядалася передовсім як морально-правова ідея (М.М. Алексєєв, І.О. Ільїн, М.М. Коркунов, П.І. Новгородцев, В.С. Соловйов). Соціально-правовий аспект справедливості в межах тогочасної офіційної ідеології активно досліджувався в радянський період (А.А. Гусейнов, С.І. Григор'єв, Л.Г. Гринберг, В.Є. Давидович, В.В. Степанян та ін.). Проблематика справедливості була і залишається актуальним предметом зацікавленості представників філософської (А.Бичко, В.Воловик, М.Дмитрієва), правової (Д.А.Керімов, В.С. Нерсисянц, В.Є Чиркін), соціально-політичної (Дж. Адамс, Д.Ллойд, К. П.Рікер, Дж. Ролз, О. Хеффе та ін.) наук. Між тим, у розумінні поняття справедливості досі відсутня єдність бачення.

Практично усі трактування поняття справедливості, сформульовані як в давнину, так і пізніше, опираються на визначення, сформульоване Платоном: «Справедливість – умиротвореність душі в самій собі і впорядкованість частин душі як одна щодо іншої, так і в цілому; розподільча здатність, що виділяє кожному своє по достоїнству; властивість, завдяки якій

той, хто нею володіє, перевагу надає тому, що здається йому справедливим; здатність підпорядковуватись в житті закону; рівність в співжитті; здатність коритися правильним законам» [1, с. 428]. У найбільш загальному розумінні справедливість означає «... неупередженість дій, суджень, чесне визнання чистоти, гідності, відплата кожному на законних і чесних підставах і в цілому відповідність людських взаємин, вчинків загально визнаним моральним і правовим нормам» [2]. З позицій етики і філософії справедливість – це співвідношення між дією і відплатою за неї, між працею і заохоченням, злочином і покаранням. Інколи у справедливості вбачають сукупність принципів і процедур, що регулюють розподіл життєвих благ і тягарів, прав і обов'язків індивідів і суспільних груп [3, с. 94].

Сучасний словник з етики трактує справедливість як «загальне співвідношення цінностей, благ і конкретний розподіл їх між індивідами, належний порядок людського співжиття, який відповідає уявленню про сутність людини і її невід'ємні права. (...) Характеризує співвідношення двох і більше явищ з точки зору благ і антиблаг між людьми. (...) Передбачає відповідність між практичною роллю різних індивідів у житті суспільства та їх становищем, між правами та обов'язками, їх діяльністю і винагородою, реальними заслугами та їх громадським визнанням, між злочином і покаранням» [4, с. 350].

Більшість філософсько-правових досліджень сучасного концепту справедливості ґрунтуються на поєднанні юридико-психологічного та соціологічного аспектів. Аналіз праць вітчизняних та зарубіжних авторів дозволяє виділити три основних підходи до її розуміння. У межах першого з них справедливість розглядається як об'єктивні стосунки між людьми, «гра за правилами». Авторитетним представником такого підходу є німецький професор філософії О. Хеффе, для якого справедливість в першу і основну чергу – це дотримання певних соціальних вимог і норм, вищий принцип людського життя. На нашу думку, на особливу увагу заслуговують такі складові даного поняття, виділені О. Хеффе: за своєю природою справедливість є моральним обов'язком; цей обов'язок визнається добровільно і стоїть вище простого примусу; її міра полягає в загальній користі – справедливим є корисне кожній людині. Автор вважає, що справедливість реалізується як на рівні міжособистісних стосунків, так і на рівні соціальних інститутів. Справедливою є приватна особа, яка чинить порядно і чесно, або службова, яка діє відповідно до закону та не допускає порушення інтересів одних осіб заради інших. Справедливе і несправедливе, на його думку, – це предикати об'єктивної оцінки, за допомогою якої ми щось оцінюємо як законне (легітимне) і добре (правильне), або нелегітимне і погане [5].

В основі другого підходу покладено бачення справедливості Аристотелем, який визначає її як суму чеснот у стосунках між людьми. Відповідно, прихильники такого підходу визначають справедливість на основі властивих людині моральних засад. Так, на думку А. Фербі, поняття «справедливість» містить оціночні судження стосовно моральних прав людини. Стосунки між людьми розглядаються як справедливі, якщо вони відповідають стандартам або критеріям морального права, і навпаки. Дослідниця підкреслює, що про справедливість можна говорити лише тоді, коли люди отримують, крім об'єктивного, ще й таке ставлення, що відповідає їх природним правам. Таким чином, поняття справедливості у межах даного підходу – це не тільки і не скільки об'єктивне ставлення до людини, а і повага до її моральних, або природних прав, які властиві їй лише тому, що вона людина [6, с. 36-37].

У юридичному сенсі справедливість найчастіше розглядають як властивість права, виражену у рівному юридичному масштабі поведінки та у пропорційності юридичної відповідальності вчиненому правопорушенню або як рівність у правовому статусі суб'єктів [7]. Для переважної більшості сучасних теоретико-правових досліджень справедливості характерним є застосування третього підходу, який поєднує перші два і водночас враховує юридичний аспект даного поняття. У теорії права категорія «справедливість» наразі визначається як принцип права; принцип юридичної відповідальності; соціально-політичний та моральний ідеал; оцінка відносин людських інтересів; розподіл прав і обов'язків між членами суспільства; визначення меж їх свободи. Іншими словами, йдеться про визначальну роль природного права, що є абсолютним критерієм свободи, сумарності, відповідності, пропорції, міри діяння і віддяки тощо [8].

У юридичній енциклопедії за редакцією Ю.С. Шемшученка знаходимо визначення поняття

справедливості як «соціально-етичної та морально-правової категорії, одного основних принципів права. (...) Позначає наявність у соціальному світі прав, засад і виражає їх правильність, імперативність і необхідність. (...) Виступає визначальною ознакою і невід'ємним механізмом регулювання людських відносин, пов'язаних з пануванням, підпорядкуванням, підтриманням взаємоповаги між людьми, необхідністю гармонізації різних, у т. ч. протилежних (конкуруючих) інтересів» [9, с.604-605]. З точки зору гносеологічного підходу справедливість є відображенням суспільного відношення, у якому виражається порівняння належного в людській життєдіяльності і наявного, тобто, того, що є в дійсності, виступає як критерій правомірності або неправомірності всіх інших претендувань на роль і місце справедливості в просторі принципу правової рівності і права як регулятора та необхідної форми суспільних відносин вільних суб'єктів. [10, с. 74]

Підсумовуючи, зазначимо, що, окрім зазначених, існують також інші підходи до, розуміння справедливості, однак всі вони базуються на врахуванні морального, психологічного, соціального, етичного, юридичного аспекту даного поняття.

Список використаних джерел:

1. Платон. Гиппий менший. Определения // Диалоги. – М.: Мысль, 1986. – 605 с.
2. Ожегов С. И. Словарь русского языка: 70000 слов / С.И. Ожегов; под ред. Н.Ю. Шведовой. – М.: Рус. яз., 1991. – 921 с.
3. Муздыбаев К. Идея справедливости/К. Муздыбаев//Социол. исследован.-1992.- № 11.- С.94-101.
4. Тофтул М.Г. Сучасний словник з етики: Словник.- Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014.- 418 с.
5. О.Хёффе. Политика, право, справедливость. Основовопложения критической философии права и государства / Перевод Вл.С.Малахова при участии Е.В.Малаховой. - М.: Гнозис, 1994. - 319 с.
6. Сіверс З.Ф. Уявлення про справедливість як складова політико-правової свідомості особистості/ З.Ф. Сіверс// Юридична психологія, 2015. - № 1. – С. 32-42.
7. Тобота Ю. А. Поняття та критерії "справедливого судового розгляду" у рішеннях європейського суду з прав людини / Ю. А. Тобота // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер.: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм. - 2013. - № 1086, вип. 2. - С. 65-68. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhMv_2013_1086_2_13.
8. Шишко В.В. Справедливість як основна цінність, що забезпечує дотримання прав і свобод людини <http://radnuk.info/statti/249-tioriua-gov/15170-2011-01-21-09-22-16.html>
9. Справедливість / В. М. Тертишник, В. П. Горбатенко// Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. - Київ: "Укр. енцикл.", 2003. – Т. 5. – С. 604-605.
10. Донченко О. П. Аксиологічний зміст категорії свободи у праві: взаємозв'язок принципів свободи, рівності й справедливості / О. П. Донченко // Актуальні проблеми держави і права. - 2008. - Вип. 40. - С. 69-74. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2008_40_13

**Завідувач кафедри теорії держави
та права НАВС к.ю.н., доцент**

Завальний Андрій Миколайович

«НОРМОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ» І «НОРМОТВОРЧИЙ ПРОЦЕС» ЮРИДИЧНІ КОНСТРУКЦІЇ, ЩО ОБҐРУНТОВУЮТЬ ТИПОВУ МОДЕЛЬ НОРМОТВОРЧОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Сучасний розвиток української держави та розбудова інститутів громадянського суспільства неможливі без подальшого удосконалення національної правової системи. Особливої актуальності набувають питання дослідження нормотворчості органів державної влади та місцевого самоврядування. Належного обґрунтування потребує вирішення питання співвідношення понять

«нормотворчий процес» і «нормотворча діяльність», що в подальшому надасть можливість їх однозначного тлумачення та застосування у нормотворчості органів державної влади та місцевого самоврядування.

Щоб глибше зрозуміти сутність наведених юридичних конструкцій необхідно з'ясувати, що їх об'єднує. Останнє повинно стати тією основою, на якій можна будувати подальший хід міркувань.

Так зокрема, спільним для юридичних конструкцій «нормотворча діяльність» та «нормотворчий процес» є сфера в якій вони існують, а саме нормотворчість. В умовах демократичної, соціально-правової держави юридичне нормотворення розглядається як діяльність компетентних державних органів та уповноважених державою громадських об'єднань, трудових колективів або (у передбачених законом випадках) усього народу чи його територіальних спільнот щодо встановлення, зміни чи скасування юридичних норм. Окремими різновидами нормотворчості є правотворчість та законотворчість.

В той же час етимологічну різницю між словами «діяльність» та «процес» можна простежити звернувшись до Великого тлумачного словника сучасної української мови. Відповідно до останнього: *діяльність* – 1. застосування своєї праці до чого-небудь; 2. функціонування, діяння органів живого організму; 3. виявлення сили, енергії чого-небудь, а *процес* – 1. послідовна зміна станів або явищ, яка відбувається закономірним порядком; хід розвитку чого-небудь; 2. активний розвиток хвороби; 3. розгляд судової справи; сама судова справа. Таким чином, етимологічний аналіз дозволяє засвідчити, що вживання слова «діяльність» обов'язково буде мати нашарування властивостей характерних суб'єкту діяльності, а вживання слова «процес» акцентуватиме увагу на динамічизмі стану або ходу розвитку явища, тому відповідні властивості слів необхідно враховувати в подальшому при їх використанні.

Аналіз же правової літератури дозволяє констатувати плуралізм наукових підходів до опису юридичних конструкцій «нормотворчий процес» та «нормотворча діяльність», атакож наявність юридичних конструкцій вищого рівня понятійного ряду, зокрема таких як «правотворчий процес» та «правова діяльність».

І.Д. Шутак визначає правотворчий процес, як порядок здійснення юридично значущих дій, що процесуально оформлені, юридично опосередковані і мають офіційний характер, з підготовки, прийняття й опублікування нормативно-правового акту.

О.Ф. Скаун вважає, що правотворчий процес – система взаємозалежних процедур (стадій) при ухваленні, зміні як законів, так і підзаконних актів.

С.Д. Гусарєв під правовою діяльністю розуміє один із видів соціальної діяльності, що здійснюється суб'єктами права з використанням правових засобів та з метою отримання правового результату, внаслідок чого відбувається створення права, його розвиток та реалізація в процесі функціонування суспільних відносин.

Найбільш розповсюдженим визначенням нормотворчого процесу є наступне – це спеціальна організаційно-юридична діяльність уповноважених суб'єктів, яка становить систему регламентованих взаємозалежних процедур – самостійних, логічно завершених стадій і організаційно-технічних дій з ініціювання, підготовки, розроблення, розгляду та прийняття (видання) нормативно-правового акта (закону). А це в свою чергу дозволяє констатувати, що «правотворчий процес» та «нормотворчий процес» науковці використовують як синоніми, а якщо і ведуть дискусії про їх розмежування то його підґрунтям є тип праворозуміння або юридичний позитивізм або юснатуралізм.

Юридична нормотворча діяльність – це особлива форма діяльності органів держави та інших компетентних суб'єктів нормотворчості з підготовки, розробки, прийняття загальнообов'язкових юридичних актів та введення їх в дію, яка заснована на пізнанні соціальних потреб та інтересів суспільства.

Аналізуючи конструкцію «нормотворчої діяльності», на нашу думку, слід звернутися до більш загального поняття, а саме «юридична діяльність». Структуру «юридичної діяльності» С.Д. Гусарєв характеризує за допомогою теоретичної моделі, яка складається із елементів змісту та форми. Адже це виправдано тому, що всяка людська активність спостерігається лише у випадку

свого зовнішнього прояву та може існувати, як самостійне явище лише у визначеній системі зв'язків, тобто у певній сфері соціальних відносин. Відповідно, елементами змісту як «юридичної діяльності» так і «нормотворчої діяльності» виступатимуть її об'єкти, суб'єкти, юридичні дії та операції, засоби та способи їх здійснення, прийняті рішення та результати дій. Формою ж здійснення «нормотворчої діяльності» слід вважати правові відносини.

При такій характеристиці конструкції «нормотворчої діяльності» використовується структурно-функціональний підхід. Який дозволяє не тільки виокремити елементний склад, але й охарактеризувати функціональну роль кожного із елементів у визначеній структурі. Саме цим структурно-функціональна характеристика «нормотворчої діяльності» відрізняється від функціонального аналізу «нормотворчого процесу», в якому вказується на зовнішні зв'язки, напрями та форми впливу на інші явища, на роль у зовнішньому середовищі. А це в свою чергу і буде тим лакмусовим папірцем, що дозволить зрозуміти сутність розбіжностей між «нормотворчою діяльністю» та «нормотворчим процесом».

**Здобувач кафедри кримінального
права НАВС**

Задніченко Сергій Іванович

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ СУБ'ЄКТА ЗЛОЧИНУ ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЙ, ОБІЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ

До корупції може бути схильна будь-яка людина, що володіє дискреційною владою — владою над розподілом якихось ресурсів, що не належать йому, на свій розсуд (чиновник, депутат, суддя).

І тому, суб'єктом злочину прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою виступає службова особа. *Службові особи* – це особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників в владі чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, якими особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом. *Організаційно - розпорядчі обов'язки* - це обов'язки по здійсненню керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності. У той же час під *адміністративно-господарськими обов'язками* розуміються обов'язки по управлінню або розпорядженню державним, колективним чи приватним майном (установлення порядку його зберігання, переробки, реалізації забезпечення контролю за цими операціями тощо). Такі повноваження в тому чи іншому обсязі є у начальників планово-господарських, постачальних, фінансових відділів і служб.

Службовими особами, які займають відповідальне становище, у ст. 368 цього Кодексу є особи, зазначені у п. 1 примітки до статті 364 цього Кодексу, посади яких згідно із ст. 6 Закону України «Про державну службу» належать до категорії «Б», судді, прокурори і слідчі, а також інші, крім зазначених у пункті 3 примітки до цієї статті, керівники і заступники керівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх структурних підрозділів та одиниць.

Від визначення поняття «службова особа», яке дано у п. 1 примітки до ст. 364 КК, слід відрізняти його визначення, наведене у ч. 3 ст. 18 КК. Відмінність між ними полягає в тому, що: а) у першому з них згадується про державні чи комунальні підприємства, установи чи організації, тоді як у другому такого обмеження немає; б) перше визначення стосується вузького і вичерпного кола злочинів, а саме тих, що передбачені статтями 364, 368, 368², 369 КК, тоді як друге поширюється на решту злочинів, передбачених статтями чинного КК (у тому числі низкою статей

розд. XVII його Особливої частини). Таким чином, суб'єктом зловживання владою або службовим становищем є службова особа юридичної особи публічного права, а отже, таким суб'єктом не може бути визнана службова особа, яка працює в юридичній особі приватного права. п.2 примітки до ст. 364 КК повністю збігається за змістом із ч. 4 ст. 18 КК.

Дії особи, яка сприяла тому, хто, будучи службовою особою, прийняв пропозицію, обіцянку або одержав неправомірну вигоду, чи тому, хто її пропонував, обіцяв чи надав, або організувала цей злочин, або підбурила до його вчинення, належить кваліфікувати як співучасть у злочині, передбаченому ст. 368 або ст. 369 КК. При цьому питання про кваліфікацію дій співучасника потрібно вирішувати з урахуванням спрямованості його умислу виходячи з того, в чиїх інтересах, на чийй стороні та за чією ініціативою – того, хто, будучи службовою особою, прийняв пропозицію, обіцянку або одержав неправомірну вигоду, чи того, хто її пропонував, обіцяв або надав, – він діяв. Зокрема, якщо неправомірна вигода одержана службовою особою через посередника, який діяв на її боці, то його дії кваліфікують як пособництво в одержанні такої вигоди – за ч. 5 ст. 27, ч. 1 ст. 368 КК, якщо тільки він не був співвиконавцем вчиненого, тобто відповідною службовою особою, яка використовувала надану їй владу чи службове становище.

За загальним правилом працівники державних чи комунальних підприємств, установ та організацій, які виконують суто професійні (адвокат, лікар, вчитель, викладач тощо), виробничі (водій тощо) або технічні (охоронник тощо) функції не можуть визнаватися службовими особами, а отже не повинні вважатися суб'єктами злочину, передбаченого ст. 368 КК. Якщо в силу своєї посади особа виконує й професійні, виробничі або технічні функції, й організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські функції (головний лікар, директор школи тощо), необхідно встановити у зв'язку з якими із них перебуває вчинене особою діяння. У разі, коли зв'язок між таким діянням та організаційно-розпорядчими або адміністративно-господарськими функціями відсутній (наприклад, директор школи одержав неправомірну вигоду від батьків учня за високу оцінку з дисципліни, яку він безпосередньо викладає), вчинене не може кваліфікуватися як злочин у сфері службової діяльності (зокрема, за ст. 368 КК). За наявності для цього підстав, діяння суб'єкта може бути кваліфіковане як злочин іншого виду (зокрема, передбачений ст. 354 КК). Особа є службовою не тільки тоді, коли вона здійснює відповідні функції чи виконує обов'язки постійно, тимчасово або за спеціальним повноваженням, за умови, що зазначені функції чи обов'язки покладені на неї правомочним органом або правомочною службовою особою. Що ж стосується громадянина – суб'єкта підприємницької діяльності, то він може бути визнаний службовою особою (посадовою особою) лише тоді, коли у нього реально виникає можливість виконання вказаних вище обов'язків. А це можливо у випадку, коли такий громадянин на умовах трудового договору наймає працівників для сприяння йому у здійсненні підприємницької діяльності. За таких обставин він набуває організаційно-розпорядчих повноважень стосовно найманих працівників (право ставити перед ними певні завдання, визначати розмір заробітної плати, розпорядок робочого дня, застосовувати дисциплінарні стягнення тощо).

**Професор кафедри теорії держави
та права НАВС, доцент, д.ю.н.**

Заяць Наталія Володимирівна

ПОВАГА ДО ПРАВ ЛЮДИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

У структурі діяльності будь-якого державного органу питання забезпечення безпеки, прав і свобод громадян займають важливе місце, оскільки це їхній найважливіший обов'язок. Але розв'язання цих питань не входить до кола основного змісту діяльності більшості органів, а підпорядковується виконанню загальних завдань.

Серед всього різноманіття таких органів існують спеціально утворені для здійснення конкретної мети, а саме, захисту громадян від злочинних посягань, забезпечення законності, правопорядку та суспільної безпеки. Традиційно ці органи називають правоохоронними.

Термін «правоохоронні органи» в українській юридичній літературі почав використовуватись порівняно недавно. Спеціальні наукові дослідження з проблем поняття,

класифікації правоохоронних органів, їх взаємодії з іншими органами держави почали з'являтися з часів набуття незалежності Україною, [1] хоча свою історію мають з початку 80-х років, і навіть раніше – в кінці 50-х, на початку 60-х років радянська юридична наука вже почала говорити про правоохоронну діяльність. [2]

Сьогодні не можна вважати закінченою дискусію щодо терміну «правоохоронні органи» (які суб'єкти належать до правоохоронних органів, якою є їхня природа, місце у системі державних органів тощо). Перед тим, як наводити власне ставлення до даної проблематики варто навести думки вчених-юристів про природу правоохоронних органів, а також проаналізувати декілька нормативно-правових актів, у яких міститься дефініція «правоохоронні органи».

Аналіз діючого законодавства дає можливість дійти до висновку, що у питаннях щодо визначення правоохоронних органів, їх функцій та ознак існують неточності та протиріччя. Як наслідок виникають проблеми теоретичного та практичного характеру.

У Конституції України поняття «правоохоронні органи» вживається один раз, у ч.3 ст. 17, щодо забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону, яка покладається на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави. У законах України правоохоронними прямо названі лише окремі державні органи. Це служба безпеки України (ст.1 Закону України «Про службу безпеки України»), Управління державної охорони України (ст.11 Закону України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб»), Військова служба правопорядку у Збройних Силах України (ст.1 Закону України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України»), Державна прикордонна служба України (ст.6 Закону України «Про Державну прикордонну службу України»). Що стосується інших органів, в тому числі поліції і прокуратури, то вони в законах, які визначають їх правовий статус, прямо не називаються правоохоронними. Через активне впровадження у законодавство України термін «правоохоронні органи» вже став настільки звичним, що законодавець хоча і використовує його в нормативно-правових актах, але не надає йому законодавчого визначення і не наводить переліку органів, які належать до правоохоронних.

Питання визначення поняття «правоохоронні органи» є дискусійним і в юридичній науці. Так, одні вчені-правознавці вважають що цим поняттям охоплюються всі державні органи і громадські організації, яким так або інакше законодавством надані правоохоронні функції. [3] Інші пропонують розглядати це питання у широкому (всі державні органи, які наділені певними повноваженнями в галузі контролю за дотриманням законності та правопорядку) і вузькому розумінні (державні органи, спеціально створені для забезпечення законності і правопорядку, боротьби зі злочинністю і яким з цією метою надано повноважень застосовувати передбачені законом заходи примусу та переконання до правопорушників – суд, органи юстиції, прокуратури, внутрішніх справ, безпеки). [4]

Враховуючи викладене вище, спробуємо надати власне обґрунтування категорії «правоохоронні органи». Перш за все необхідно зазначити, що правоохоронна діяльність включає в себе не тільки елементи примусу та покарання, але й такі напрямки як забезпечення та захист. Відповідно, основна мета такої діяльності не тільки у припиненні правопорушень, хоча важливість цього напрямку є беззаперечною, але й охорона честі, гідності особи, захист її прав та свобод. Саме тому, до органів, для яких забезпечення прав і свобод особи є одним з головних завдань, необхідно зарахувати суд, прокуратуру, органи внутрішніх справ, державної безпеки, арбітраж, юстиція, нотаріат. Діяльність усіх органів, що входять до складу правоохоронних має важливе значення у забезпеченні життєдіяльності суспільства, захисті інтересів держави та охороні прав людини і громадянина. Без сумніву, роль окремих правоохоронних органів у розв'язанні зазначеного кола питань є неоднаковою, що пояснюється відмінностями компетенції, функцій, форм та методів роботи, наявністю сил та засобів, якими ці органи володіють.

Доповнюючи один одного, правоохоронні органи утворюють систему, що є ядром організаційного забезпечення реалізації конституційних прав і свобод людини. [5, с.83] У межах цієї системи значний обсяг роботи виконують органи внутрішніх справ. Можливості щодо забезпечення прав та свобод громадян обумовлені їхньою компетенцією, адже саме на ці органи покладено основний тягар боротьби зі злочинністю, яка є складовою внутрішньої політики нашої

держави. Здійснення ними своїх обов'язків є основною умовою захисту прав та свобод людини, але, результати цієї діяльності залежать не тільки від професіоналізму та самовідданості співробітників поліції, але й від ступеня довіри до них з боку широких верств населення, налагодження співпраці правоохоронних підрозділів та окремих працівників з громадськими об'єднаннями та громадянами. Саме ця співпраця включає в себе як запобігання злочинів, відновлення та забезпечення прав і свобод людини, так і повагу та дотримання їх самими органами внутрішніх справ.

Повага до прав людини є складним та багатовимірним явищем, в якому найбільш повно знаходять свій прояв процеси моральної, релігійної, політичної еволюції суспільства, взаємодія особи та державних органів. Мета будь-якої взаємодії, що полягає у визнанні та забезпеченні природних прав людини, не може бути досягнута, якщо між їх визнанням та забезпеченням відсутній зв'язок, яким має бути повага до прав людини. Саме тому, формула взаємодії особи з органами внутрішніх справ (визнання – дотримання – захист прав і свобод людини і громадянина) потребує корекції щодо останнього елемента: «...захист індивіда через повагу до його прав».

Для співробітників правоохоронної системи, повага прав людини повинна стати невід'ємним елементом правової культури не тільки щодо закону, але й щодо уявлень про права та свободи окремої особи. Повага до прав людини в діяльності органів внутрішніх справ можна визначити як максимально ввічливе ставлення співробітників поліції до людей незалежно від раси, статі, мови, релігії та інше. Це одночасно і визнання особистої гідності індивіда. Зміст принципу поваги до прав людини пов'язаний з суспільною, політичною, моральною свідомістю співробітників поліції та містить справедливість, рівність прав, задоволення інтересів людей, надання їм свободи, довіра до людини, поважне ставлення до їх переконань, ввічливість, делікатність, уважне ставлення, що в професійній етиці співробітника поліції називається етикетом.

Повага є, перш за все, моральним підґрунтям здійснення посадовими особами своїх прав та обов'язків. В правоохоронній практиці реалізація поваги до прав людини має своєрідну специфіку, що обумовлена необхідністю застосування засобів примусу, спеціальних засобів та можливістю втручання у приватне життя громадян. Для врахування цих особливостей потрібна належна психологічна та юридична підготовка, яка сьогодні в Україні є надто далекою від ідеалу. Дуже важливо, щоб працівники правоохоронних органів володіли ґрунтовними знаннями нормативних актів як внутрішнього, так і міжнародного регулювання, які регламентують порядок і форми захисту прав і свобод людини. До таких важливих міжнародних нормативних документів необхідно віднести «Кодекс поведінки посадових осіб по підтриманню правопорядку» (1979), «Звід принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню чи ув'язненню будь-яким чином» (1988), «Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами для підтримання правопорядку» (1980) та інші, оскільки основу цих нормативних актів складають принципи поваги честі, гідності, особистої недоторканості особи, особливо у випадках, коли виникає необхідність застосування заходів примусу.

Для оптимізації юридичної підготовки та належного правового виховання співробітників органів внутрішніх справ недостатнім є просто збільшити кількість годин на викладання спецкурсів чи забезпечити співробітників документами з прав особи. Для досягнення необхідного результату необхідно поступово запроваджувати ідею поваги прав людини в усі навчальні курси, а також і у свідомість особового складу в процесі виховної роботи. Адже саме виховна робота є основою для подальшого дотримання принципів законності та поваги до прав людини.

Справедливість є визначальною рисою принципу поваги до прав людини. Для співробітника поліції вона не повинна обмежуватись лише юридичним розумінням, тобто відповідність юридичної відповідальності покаранню за вчинене правопорушення. Справедливість як соціально-політичне явище виражає гідність, яка притаманна людині, рівні природні права та відповідальність. Як показує практика, мало записати в законах, що діяльність окремого чи всіх правоохоронних органів базується на принципі справедливості. Необхідно, щоб у правоохоронних органах були ще керівники та матеріальні ресурси для реалізації цього принципу. Можна погодитись з науковцями, які працювали в цьому напрямку та вказували, що, крім теоретичного

обґрунтування принципу справедливості як підстави діяльності правоохоронних органів, закріплення його в законодавстві, необхідно мати реальні умови для забезпечення справедливості в правоохоронній діяльності. [6] Тобто, мало поставити правоохоронців у рамки закону, потрібно їх навчити справедливості і бути справедливими щодо них.

Саме гуманізм та повага до прав людини є найважливішими критеріями оцінки роботи співробітників поліції що допомагають визначити, наскільки поведінка кожного з них відповідає стандартам міжнародного співтовариства, щодо діяльності правоохоронних органів.

Список використаних джерел:

1. Осадчий В.І. Правоохоронні органи як суб'єкти кримінально-правового захисту / В.І. Осадчий // Право України. – 1997. - №11.
2. Самощенко И.С. О правових формах осуществления функций советского государства // Советское государство и право. – 1956. – С. 89-90. , Алексеев С.С. Общая теория социалистического права. – Вип..1. – Свердловск, 1963. – 73-77.
3. Лихова С. Про визначення поняття «правоохоронні органи» / С. Лихова // Радянське право. – 1984. - №11.
4. Тевлін Р. Про поняття «правоохоронні органи» у вузькому та широкому розумінні // Радянське право. – 1985. - №7. Бандурка А.Н. Судебні і правоохоронні органи України / А.Н. Бандурка. – Ч.: Университет внутренних дел, 1999.
5. Хабибулин А.Г., Толкачев К.Б. Органи внутренних дел в механизме обеспечения лишніх конституционных прав и свобод граждан.
6. Строков І.В. Правові та моральні основи забезпечення справедливості й законності в слідчій діяльності: автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.12 «Філософія права» / І.В. Строков. – К., 1998. – 17 с.

**Доцент кафедри галузевого права
Центральноукраїнського
державного університету імені
Володимира Винниченка к.ю.н.,
доцент**

Зеленський Сергій Миколайович

СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЯК НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Питання про справедливість застосування заходів профілактики правопорушень постає у зв'язку з необхідністю втілення правових засад у практику повсякденного життя і діяльності суспільства. Визначення поняття і з'ясування змісту основних засад є одним із найбільш важливих та найскладніших у теорії права. Відомо, що законодавство розробляється на основі конституційних засад, які виступають гарантіями прав людини у демократичній, соціальній, правовій державі, на основі яких формується право країни. Встановлюється відповідна система регуляторів, процесуальних інститутів та процедур, які і гарантують правову охорону особи, її прав та законних інтересів. Одним із таких регуляторів виступають засади права, серед яких одним із головних є справедливість.

Військові дії на сході України та складна суспільно-політична і економічна ситуація значною мірою впливають на криміногенну ситуацію, ведучи до її ускладнення, спричиняючи зміни у структурі злочинності, зумовлюють виникнення нових форм і способів вчинення протиправних діянь. Зокрема, наприклад, в Кіровоградській області розвиток криміногенної ситуації має тенденцію до ускладнення [1]. Так зазначається у Комплексній програмі профілактики злочинності в Кіровоградській області на 2016-2020 роки (далі – Програма), затвердженій рішенням Кіровоградської обласної ради № 153 від 18 листопада 2016 року.

Наведені т.в.о. начальника Головного управління Національної поліції в Кіровоградській області С. Г. Кондрашенко у Програмі статистичні дані підтверджують невтішні прогнози

розвитку криміногенної ситуації. У 2015 році, порівняно з 2014 роком, на 19% більше зареєстровано заяв та повідомлень про вчинення кримінальних правопорушень. Збільшилась на 47,9% кількість тяжких злочинів. У структурі злочинності 73,2% кримінальних правопорушень – це злочини проти власності. У 2015 році таких злочинів скоєно на 17% більше ніж у 2014 році. Зокрема, збільшилась кількість окремих їх видів, а саме: пограбувань – на 45,1% (із 370 до 537), розбоїв – на 74,1% (з 54 до 94), крадіжок – на 23,3% (із 9068 до 11182), незаконних заволодінь транспортними засобами – на 57,7% (із 130 до 205) та інше.

Основними напрямками та завданнями Програми визначено: 1) створення ефективної системи профілактики правопорушень в області; 2) забезпечення ефективної роботи правоохоронних органів щодо запобігання та протидії злочинності в області та оперативне реагування на факти порушення прав, свобод і законних інтересів громадян; 3) посилення взаємодії правоохоронних органів з місцевими органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування, громадськими формуваннями у сфері реалізації державної політики щодо забезпечення законності, правопорядку, прав і свобод громадян; 4) підвищення рівня довіри громадян до державних органів шляхом забезпечення відкритості їх роботи.

Поняття профілактика правопорушень за ст. 1 проекту Закону України «Про профілактику правопорушень» визначено, як обов'язкова діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, у тому числі громадських організацій, спрямована на виявлення та усунення причин і умов, які сприяють учиненню правопорушень, а також виявлення осіб, схильних до вчинення правопорушень, та застосування заходів до їх виправлення [2].

В Україні, незважаючи на зростання правопорушень, немає закону, що регулює діяльність з профілактики злочинів і проступків, взаємодії між органами держави щодо здійснення профілактичної діяльності. Профілактична діяльність здійснюється хаотично та у мінімально можливому режимі.

Зараз доводиться говорити в минулому часі про обов'язок взаємодії правоохоронних органів у сфері профілактики злочинів і проступків, закріплений на рівні підзаконних нормативних актів. На підставі наказу Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Міністерства доходів і зборів України, Міністерства оборони України і Міністерства юстиції України від 20.01.2014 р. № 35/13/45/41/102/5 втратила чинність Інструкція про взаємодію правоохоронних та інших державних органів України у боротьбі із злочинністю (далі – Інструкція), затверджена Міністерством внутрішніх справ України, Службою безпеки України, Державним комітетом у справах охорони державного кордону України, Державним митним комітетом України, Національною гвардією України, Міністерством оборони України, Міністерством юстиції України від 10 серпня 1994 року № 4348/138/151/11-2-2870/172/148-407/2-90-442, зареєстрована в Міністерстві юстиції України 21 вересня 1994 року за № 225/435.

Основними напрямками взаємодії правоохоронних органів на підставі Інструкції були: 1) організація реалізації державної політики у сфері протидії злочинності; 2) профілактика злочинів та інших правопорушень; 3) виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів; 4) розшук та затримання злочинців; 5) забезпечення громадського порядку та громадської безпеки; 6) удосконалення правової бази боротьби із злочинністю.

Виникає необхідність реформування правоохоронної системи з метою посилення її функціональної спроможності. Виконання цього завдання, на думку фахівців [3], ускладнюється відсутністю чіткого визначення таких базових понять, як «правоохоронна діяльність», «правоохоронні органи», «система правоохоронних органів» та «спеціальні служби», що широко вживаються не тільки у науковому обігу, а й в актах законодавства.

Одним з основних складників сектору безпеки у США та інших англomовних країнах є сили підтримання правопорядку. Терміни «Law Enforcement Activity» та «Law Enforcement Agencies», якими в Україні позначають «правоохоронну діяльність» та «правоохоронні органи», водночас можуть буквально означати і «діяльність із застосуванням законного примусу» та «державні органи, уповноважені на застосування законного примусу». У цьому розумінні на них безпосередньо покладається забезпечення національної безпеки у сферах правопорядку,

громадської та державної безпеки. До «Law Enforcement Agencies» належать поліцейні органи і спецслужби. Це усі органи виконавчої влади, спеціально уповноважені на проведення особливого різновиду державної діяльності, що здійснюється із застосуванням примусу, включаючи заходи, що обмежують права людини, і крайню форму примусу – легітимне насилля, тобто передбачене законодавством застосування сили у широкому розумінні.

Притаманними для поліцейних органів, зазначає В. М. Гірич у вище згаданій публікації, є надане їм право у передбачених законодавством випадках:

- встановлювати обмеження на вільне пересування або доступ до певних об'єктів;
- контролювати переміщення через державний кордон предметів і осіб;
- забезпечувати впровадження і підтримання спеціальних правових режимів (надзвичайного стану, надзвичайної екологічної або техногенної ситуації, антитерористичної операції тощо);
- безпосередньо здійснювати контроль за дотриманням вимог законів, порушення яких тягнуть за собою адміністративну і кримінальну відповідальність;
- перевіряти документи, що посвідчують особу;
- безпосередньо припиняти правопорушення;
- тимчасово затримувати осіб, стосовно яких є дані про вчинення ними правопорушень;
- здійснювати кримінально-процесуальні та адміністративні заходи, спрямовані на виявлення, розслідування і припинення правопорушень, у тому числі й заходи, пов'язані з примусовим отриманням інформації від фізичних і юридичних осіб (включно з арештом документації), обшуком осіб, територій і приміщень;
- провадити ліцензійно-дозвільну діяльність;
- припиняти незаконну діяльність і вилучати знаряддя і предмети незаконного виробництва чи промислу;
- самостійно накладати адміністративні покарання на правопорушників;
- виконувати судові вироки злочинцям, пов'язані з позбавленням їх волі та конфіскацією майна і коштів, які їм належать. Окремі поліцейні повноваження, зауважує В. М. Гірич, можуть надаватися й іншим державним органам, які безпосередньо не належать до поліцейних. До таких відносяться державні контрольно-ревізійні та наглядові органи (інспекції, контрольно-ревізійні служби тощо).

Прокуратура зазвичай належить до судової гілки влади. Але у випадках, коли їй надається право самостійно провадити кримінальне переслідування, затримувати і позбавляти свободи пересування обвинувачуваних або підозрюваних осіб, вести досудове розслідування, вона також може бути віднесена до поліцейних органів.

Відповідно до європейських підходів притаманними сектору безпеки поліцейними органами є:

- поліція: загальнодержавна, а також її відомчі та функціональні (боротьби з наркотиками, незаконним обігом зброї, нелегальною міграцією, фінансовими злочинами тощо) різновиди;
- жандармерія – поліція військового типу внутрішньої організації (у деяких державах вона називається карабінерією або національною гвардією);
- органи безпеки держави: контррозвідки та боротьби із злочинами проти держави та іншими особливо небезпечними для суспільства злочинами, які загрожують життєво важливим національним цінностям (антиконституційною підривною діяльністю, тероризмом, організованою злочинністю, корупцією на вищих щаблях влади);
- органи охорони державного кордону;
- органи митного контролю.

В українському праві поняття легітимне насилля означає прямий примус. Зокрема, поліція за ч. 1 ст. 30 Закону України від 02.07.2015 р. № 580-VIII «Про Національну поліцію» (далі – Закон) для виконання покладених на неї завдань може вживати заходи реагування на

правопорушення, визначені Кодексом України про адміністративні правопорушення та Кримінальним процесуальним кодексом України, на підставі та в порядку, визначених законом. За ч. 1 ст. 42 цього ж Закону поліція під час виконання покладених на неї завдань може застосовувати такі заходи примусу, що розглядаються нами у зв'язку з темою доповіді, як заходи профілактики злочинів і проступків: 1) фізичний вплив (силу); 2) спеціальні засоби; 3) вогнепальну зброю. Справедливість застосування таких заходів профілактики правопорушень може бути оцінена з точки зору доцільності та спрямованості на досягнення суспільно корисної мети з протидії соціально негативним явищам, якими є злочини і проступки. Ці заходи можуть суттєво порушувати права людини.

За ст. 6 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) органи виконавчої влади зобов'язані розробляти і здійснювати заходи, спрямовані на запобігання адміністративним правопорушенням, виявляти й усувати причини та умови, які сприяють їх вчиненню. На органи місцевого самоврядування, місцеві державні адміністрації також покладено обов'язок, забезпечуючи відповідно до Конституції України додержання законів, охорони державного і громадського порядку, прав громадян, координувати на своїй території роботу всіх державних і громадських органів по запобіганню адміністративним правопорушенням, керувати діяльністю адміністративних комісій та інших підзвітних їм органів, покликаних вести боротьбу з адміністративними правопорушеннями. Щодо прокуратури обов'язок здійснювати профілактику адміністративних правопорушень у КУпАП не закріплений.

Для правоохоронного органу, яким є національна поліція, за п. 2. ч. 1 ст. 23 Закону визначено одне із основних повноважень – виявляти причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживати у межах своєї компетенції заходи для їх усунення. Проте, це та інші положення законодавчих актів залишаються декларативними через відсутність механізму їх реалізації.

У новому Кримінальному процесуальному кодексі України, який набув чинності 20 листопада 2012 року (далі – КПК України), відсутній закріплений законом обов'язок правоохоронних органів і прокуратури щодо запобігання й профілактики злочинів. Виявляти причини і умови, які сприяли вчиненню злочину, було для них обов'язковим, виходячи з положень ст. 23 Кримінально-процесуального кодексу України 1960 р., що втратив чинність одночасно із набуттям чинності нового КПК України.

Профілактика злочинів була обов'язковим напрямом діяльності співробітників органів дізнання, слідчих, прокурорів, а також і суддів. При провадженні дізнання, досудового слідства і судового розгляду кримінальної справи орган дізнання, слідчий, прокурор, суддя були зобов'язані виявляти причини і умови, які сприяли вчиненню злочину. При цьому, виявлення причин та умов, які сприяли вчиненню злочину, було лише частиною кримінологічної діяльності слідчого. Наряду з цим слідчий був зобов'язаний Законом вжити заходів щодо усунення причин та умов, які сприяли вчиненню злочину.

Приходимо до висновку про те, що справедливість, як засада, що служить не тільки для відновлення, але і для підтримання рівноваги в суспільстві, недопущення свавілля, а з метою профілактики правопорушень застосування сили в межах, на підставі і в порядку, визначеному законом. Профілактика злочинів виступає одним із найбільш важливих напрямів діяльності правоохоронних органів, що здійснюється для підтримання правопорядку, гарантування безпеки українського суспільства. Постає необхідність вдосконалення нормативно-правового регулювання питань взаємодії не лише правоохоронних, а усіх органів держави щодо профілактики злочинів і проступків. Державні органи і їх посадові особи повинні бути зобов'язані законом не лише виявляти, а й забезпечувати усунення причин та умов, які сприяють вчиненню правопорушень.

Список використаних джерел:

1. Комплексна програма профілактики злочинності в Кіровоградській області на 2016-2020 роки, затверджена рішенням Кіровоградської обласної ради № 153 від 18.11.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.oblrada.kirovograd.ua/decission/1975/pro-zatverdzhennya-

kompleksnoi-programi-profilaktiki-zlochinnosti-v-kirovogradskij-oblasti-na-2016-2020-roki-25-11-2016 (дата звернення 17.02.2017) – Назва з екрана.

2. Про профілактику правопорушень: Закон України від 29 груд. 2009 р. [Електронний ресурс]: Судова влада України. Офіційний веб-портал. – Режим доступа: <http://cv.court.gov.ua/tu26/6/2358/> – назва з екрана.

3. До проблеми визначення базових понять у контексті реформування правоохоронних органів. Аналітична записка, підготовлена відділом стратегії реформування сектору безпеки (В. М. Гірич) Національного інституту стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1153/>

**Викладач кафедри теорії та історії
держави і права Національної
академії СБ України**

Іванов Олександр Юрійович

РОСІЙСЬКІ ДОСЛІДЖЕННЯ З ІСТОРІЇ КРИМУ У КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Одним із напрямів гібридної війни Російської Федерації проти України є посягання Росії на територіальну цілісність України. Зокрема, у лютому-березні 2014 року РФ протиправно анексувала територію Автономної Республіки Крим, порушивши як норми міжнародного права, так і національне українське законодавство. Наразі перед Україною стоїть завдання відновлення законного правового статусу цієї території. Позаяк для ефективної реалізації органами державної влади України своїх повноважень на виконання цього завдання важливе значення має дослідження передумов протиправної анексії Росією території АРК, то саме ці питання мають на сьогодні стати першочерговим предметом наукових досліджень, зокрема історичної та історико-правової наук. Для більш ретельного висвітлення явища анексії Російською Федерацією Автономної Республіки Крим необхідно досліджувати його у порівнянні із захопленням Російською імперією території Кримського ханства у 1743 р. Вбачається, що такий ракурс дослідження дозволить виявити загальні закономірності цих явищ та спрогнозувати можливі варіанти попередження дій Російської Федерації щодо подальшої інтеграції Автономної Республіки Крим до свого складу.

Аналіз історичного досвіду свідчить про те, що як у XVIII ст., так і на межі XX – XXI ст., Росією створювалися передумови для органічного включення території Криму до свого складу. Серед основних напрямів інтеграції Криму до політико-правової системи Росії дослідники визначають заходи аграрної реформи, зміни у національному складі населення, умов для ведення господарства місцевим населенням та інші подібні заходи з метою формування у місцевого населення прихильності та покірності новій владі. Однак не набуло значного поширення з'ясування ролі та місця у цій системі досліджень з історії Криму, які проводились російськими науковцями напередодні здійснення анексії та у перші роки після неї.

Загалом політика Російської імперії щодо Криму, як і щодо інших новоприєднаних територій, мала самодержавний характер і була спрямована на ліквідацію будь-яких залишків національної самобутності. Так, С. Богуш-Сестренцевич у своїй праці «История Тавриды», виданій невдовзі після реформи адміністративно-територіального устрою у Криму 1802 р., зазначав, що дослідження історії Криму як окремого регіону мають закінчуватися подіями 1783 р. Надалі, за словами вченого, історія Криму має розглядатись як невід'ємна частина загальної російської історії. Втім, специфіка заходів російського самодержавства щодо ліквідації залишків національної самобутності у Криму була зумовлена місцевими особливостями, які мали підлягати ретельному вивченню.

Початком наукових досліджень щодо кримських земель у Російській імперії можна вважати 1767 р., коли для імператриці Катерини II при сходженні на престол була підготована доповідь – записка «О Малой Татарии». У цьому документі йшлося не лише про те, що війська кримського хана вчиняють набіги на південні контори імперії, чим підривають її національну безпеку, але значна увага приділялась і обґрунтуванню стратегічного значення території півострова для

розвитку російської економіки, опису сприятливих кліматичних умов для ведення сільського господарства. Цей документ слугував початком процесу розробки та реалізації політико-правового механізму приєднання Кримського ханства до складу Російської імперії.

Здійснення загального керівництва включенням території Кримського ханства до складу Російської імперії було покладено Катериною II на її фаворита Г. Потьомкіна. Він був призначений генерал-губернатором новостворюваної Новоросійської губернії. За його дорученням підлеглі генерали мали організувати детальне історико-географічне вивчення території Криму. Першу експедицію на територію півострова з цією метою було споряджено ще у 1773 р. Безпосередньо ж напередодні включення Криму до складу Російської імперії, у 1782 – 1783 рр., за наказами Г. Потьомкіна російським військовим командуванням розроблялися детальні картографічні плани та описи всіх місцевостей, які повинні були підлягати включенню.

У 1785 р. на зміну історико-географічному вивченню Криму прийшли історичні дослідження. К. Габліц, автор праці «Физическое описание Крыма», одержав особисто від Катерини II наказ здійснити ґрунтовний історичний опис Криму. Підготовлена ним у 1786 р. історична праця охоплювала головним чином періоди Давнього Світу та Середньовіччя, містила детальну характеристику побуту Кримського ханства. Із включенням частини територій Речі Посполитої до складу Російської імперії у 1772 р. до справи дослідження Криму долучалися також і польські історики. Зокрема, створений А. Нарушевичем «Опис Тавриди» було особисто вручено польським королем Катерині II. Ознайомлення із цією працею значною мірою визначило напрями подальшої політики імператриці щодо Криму.

Заслуговує на увагу і згадана вище праця С. Богуша-Сестренцевича «История Тавриды». Будучи головою Могилівського римсько-католицького архієпископства та знаним дослідником історії, він був викликаний у 1783 р. Г. Потьомкіним для допомоги у дослідженні минулого Криму. Генерал-губернатор наказав С. Богушу-Сестренцевичу провести ґрунтовне історичне дослідження Криму. Знаменита «История Тавриды», видана у 1800 р. французькою мовою (у 1806 р. – у російському перекладі), складалася з 16 частин, які охоплювали історію Криму від найдавніших часів до 1783 р. Ця праця по суті являла собою переказ змісту різних історичних документів та творів істориків. Однак у ній можна віднайти детальну характеристику змісту багатьох документів, оригіналів яких не опубліковано для широкого загалу (зокрема, договору про васальну залежність між Османською імперією та Кримським ханством 1478 р.). Вбачається, що саме у цьому і полягала цінність цієї праці для російських можновладців, які займалися реформуванням політико-правових інститутів на новоприєднаних територіях.

Наприкінці 1990-х – на початку 2000-х рр. так само відбулась активізація російських історичних досліджень щодо Криму. Це було зумовлено тим, що після розпаду СРСР територія Криму знову стала спірною. За українським законодавством Крим здобув автономний статус у складі України, оскільки на 1991 р. відновлена Кримська АРСР входила до складу УРСР. Однак законодавчі органи Російської Федерації один за одним приймали постанови, які визначали російський статус м. Севастополя, скасовували «історичні» правові акти щодо передачі Кримської області до складу 1954 р. та суперечили російсько-українським договорам щодо розмежування території. Тому перед російськими істориками постало два завдання: підвести належні історичні пояснення під ухвалені нормативні акти та підвести фактологічну базу під концепцію «споконвічно російського» статусу Криму.

Однією з перших праць такого роду стала «История Крыма» О. Андреева. Автор висвітлює історію розвитку державності на території Криму з найдавніших часів до 1917 р. – часу припинення існування Російської імперії. Значна частина цієї праці стосується історико-географічних питань та етнічної історії Криму. При висвітленні питань включення Кримського ханства до складу Російської імперії та подальшого перебування цих територій у її складі Р. Андреев характеризує виключно позитивне значення політики російського самодержавства для розвитку економіки Криму та забезпечення реалізації прав корінного населення цієї території. Так само історію заснування м. Севастополя подано через провідну роль у цьому процесі Г. Потьомкіна.

У 2003 р. побачила світ колективна монографія під назвою «Население Крыма в конце

XVIII – конце XX веков (численность, размещение, этнический состав». Автори цієї праці наводять дані, згідно з якими влада Російської імперії нібито постійно дбала про збільшення кількості корінного татарського населення Криму. При цьому, замовчуються факти вимушеної та примусової еміграції кримських татар унаслідок економічних та соціальних утисків. Саме за рахунок цього автори обґрунтовують нібито історичні права Росії на Крим.

Після анексії території АРК Голова Державної Думи Російської Федерації С. Нарішкін зробив заяву про необхідність «ретельного вивчення правової історії Криму». Саме після цього побачили світ праці відомого російського історика права В. Томсінова, серед яких – «Крымское право», «Украинский кризис и метаморфозы современной геополитики» та ряд інших. Зокрема, рішення російської влади щодо нібито незаконності передачі Кримської області зі складу РРФСР до складу УРСР у 1954 р. В. Томсінов прокоментував так: з даного питання прийнято закон про внесення змін до Конституції СРСР, а відповідно до чинної на той час Конституції СРСР 1936 р. з цих питань Верховна Рада СРСР мала приймати рішення (а тому, за логікою автора, прийнятий документ повинен був називатися не «закон», а «рішення»). Як бачимо, аргументи відверто сфабриковані дослідником.

Наприкінці 2016 р. Інститутом російської історії Російської академії наук було видано збірник статей «Крым: проблемы истории». Значну частину статей цього збірника присвячено не стільки питанням історії розвитку власної кримської державності, скільки включенню території Кримського ханства до складу Російської імперії та перебуванню в її складі. У такий спосіб умовах інформаційного протиборства з Україною вкотре зроблено спробу виправдати факт анексії території АРК, у тому числі перед світовим співтовариством.

Таким чином, історичні дослідження російських науковців щодо Криму виступають підґрунтям політики Російської Федерації щодо анексії та інкорпорації цієї території. Вбачається, що такі дослідження можуть становити загрозу національній безпеці України. Тому вітчизняній науковій громадськості необхідно проводити їх ретельний аналіз.

**Студент 1-го курсу факультету № 2
НАВС**

Іванов Ярослав Юрійович РЕЛІГІЙНІ НОРМИ ЯК ПОЗИТИВНА ФОРМА ВПЛИВУ НА СУЧАСНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

На сучасному етапі розвитку, Україна переживає процес національного відродження, повернення до реалізації ідеї розбудови національної правової системи із урахуванням традиційних витоків права. Майже поза увагою вчених-правників залишаються форми впливу релігійних норм на правоутворення, недостатньо повно вивчено природу релігійного права. Отже, необхідна активізація зусиль щодо визначення зв'язку права з духовним розвитком українського суспільства. Це зумовлює необхідність проведення дослідження впливу релігійних норм на систему соціально-правового регулювання суспільних відносин.

Релігійні норми постають як загальносоціальні регулятори, засоби досягнення соціального спокою у суспільстві. Релігійна воля, що міститься у релігійних нормах, офіційно затверджується та забезпечується, відповідає вимогам нормативності. І. В. Міма робить висновок, що загальновизнані релігійні цінності втілюються у принципах права та релігійних нормах, у релігійній та правовій ідеології, у релігійній та правовій системах; вони можуть використовуватись як критерій оцінки позитивного права.

Зрозуміти зміст релігійних норм дозволяє аналіз Біблії. Сфера санкціонування релігійних норм торкається переважно фундаментальних галузей права (кримінального і кримінально-процесуального, цивільного й цивільно-процесуального, частково адміністративного), активне формування яких розпочинається з виникненням первісних форм політичної влади в суспільстві.

Санкціонування релігійних норм відбувається у 2-х напрямках. По-перше, у правову дійсність переносяться норми, спрямовані безпосередньо на упорядкування відносин між індивідами та вирішення конфліктних ситуацій між ними. Наприклад, Старий Завіт виступає свого

роду стародавнім прообразом кримінального кодексу, що містить перелік злочинів і покарань за них. Старозавітні норми «практично в повному обсязі увійшли у систему сучасного кримінального права». До подібних норм можна віднести заборону вбивства (Втор., 5:17), спричинення тілесних ушкоджень (Вих., 21:24), викрадення людини (Вих., 20:16), зґвалтування (Втор., 22:25-27), крадіжки (Втор., 5:19), лжесвідчення (Втор., 19:18), хабарництва (Вих., 23:8), винесення завідомо неправосудного вироку (Лев., 19:15) та ін. У Кримінально-процесуальному кодексі України передбачено, що «правосуддя здійснюється на засадах рівності громадян перед законом і судом не залежно від походження, соціального і майнового стану... та інших обставин». Таке положення раніше знаходить своє закріплення й у Біблії: «Не зроби кривди в суді: не будеш потурати особі вбогого, і не будеш підлещуватися до особи вельможного, – за правдою суди ближнього свого!» (Левит. 19:15). Наступною формою релігійного впливу є підтримання або заперечення певних правових за змістом відносин. У притчах Ісуса Христа констатується (і не засуджується) наявність таких правових інститутів, як право власності, оренда, управління майном за довіреністю, купівля продаж, судові процедури тощо.

Релігійні догми здійснюють ідеологічний вплив на право. Наприклад, однією з основ християнського віровчення є закладений у Новому Завіті принцип ненависті до гріха й любові до грішника, виражений у словах нагірної проповіді Ісуса Христа: «Любіть ворогів ваших, благословляйте тих, хто вас проклинає, творіть благо тим, хто вас ненавидить, і моліться за тих, хто вас кривдить і гонить» (Матв., 5:44). Даний принцип зобов'язує не стільки карати грішника, скільки створити умови для його перевиховання, «повернення до Бога». Це зумовлює прагнення християнських країн (у більшості випадків реалізоване) скасувати смертну кару, орієнтованість їх правових систем, насамперед, на виховну і превентивну функції покарання та пов'язані з цим інститути умовно-дострокового звільнення, обставин, що пом'якшують вину й покарання.

Релігійний підтекст у змісті норм права простежується, також, у неприпустимості зворотної сили закону: «гріх не ставиться в провину, коли немає Закону» (Рим. 5:13); звертається увага, що треба використовувати лише чинне законодавство: «Я не пізнав гріха, як тільки через Закон», – «де ж немає Закону, немає й переступу» (Рим. 4:15). Ці приписи збереглись до сьогодні майже незмінними. Наприклад, у ст. 58 Конституції України, ст. 5 Кримінального кодексу України. Сутність цих норм полягає у тому, що «закон, який встановлює кару за діяння або посилює покарання, зворотної сили не має». Саме такі норми перевірені часом, вічні та вагомі для людини, найбільш глибоко сприяють реалізації їх прав.

Таким чином, релігійні норми, ідеї та принципи знайшли своє закріплення та відображення у нормативно-правових актах України, чим підтверджує вплив релігійних норм на право, визначаючи його релігійний матеріальний зміст та наявність релігійних витоків національної правової системи. Релігійні норми містять також важливі моральні цінності, що можуть бути використані у розробці концепції праворозуміння.

Список використаних джерел:

1. Міма І. В. Релігійні норми та їх місце в системі соціально-правового регулювання суспільних відносин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / І. В. Міма – К., 2008. – 20 с.
2. Вовк Д. Співвідношення права і релігії у християнській правовій традиції: етап постсекуляризації // Вісник Академії правових наук України : збірник наукових праць / Президія Академії правових наук України. – Харків, 2010. – № 4 (63). – С. 58-67.

**Науковий співробітник відділу з охорони інтелектуальної власності
Національної бібліотеки України
ім. В. І. Вернадського
Іванова Майя Вікторівна**

АВТОРСЬКЕ ПРАВО В БІБЛІОТЕЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В ЕПОХУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Проблеми авторського права стосовно бібліотечної діяльності з особливою гостротою постають останнім часом у зв'язку з інтенсивним розвитком нових інформаційних технологій. Інформаційні технології виступають засобом зміни соціальної структури суспільства, створення цілісної індустрії інформації, що призводить до генерації нових знань. Українське суспільство, перетворюючись на інформаційне, знаходиться в стані формування майбутньої інформаційної інфраструктури в глобальному та національному масштабах. Удосконалюються системи генерації, зберігання та передачі даних, розробляються нові інформаційні сервіси в цифровому просторі. Ці процеси відбуваються в умовах, коли нормативно-правове регулювання не відповідає потребам суспільства. З одного боку, бібліотеки зобов'язані дотримуватися права авторів на твір, з іншого – забезпечити широке використання їх творів для освіти та наукової діяльності користувачів.

В інформаційному суспільстві акценти все більше переміщуються з виробництва у сферу інтелектуальної, творчої діяльності. Сучасне інформаційне суспільство передбачає створення, зберігання, поширення і передачу інформації, що стає найважливішою часткою економіки. Інтелектуальний продукт є однією з найважливіших складових економічного, наукового, виробничого потенціалу будь-якої держави.

Інформатизація суспільства передбачає правомірність використання інтелектуальних надбань людства. Забезпечення належної охорони прав інтелектуальної власності є однією з найважливіших умов успішного розвитку інформаційного суспільства. Необхідність захисту інтересів правовласників інтелектуальної власності прямо впливає з «Загальної декларації прав людини», яка була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р. В ст. 27 передбачено, що кожна людина має право вільно брати участь у культурному житті суспільства, брати участь у науковому прогресі і користуватися його благами; кожна людина має право на захист її моральних і матеріальних інтересів, що є результатом наукових, літературних або художніх праць, автором яких вона є.

З появою нових інформаційних технологій і створенням електронних бібліотек у користувачів виникла потреба в отриманні інформації в більш повному обсязі і в більш стислі строки, що спонукало бібліотеки розвивати нові технології бібліотечної справи. Сучасні цифрові технології змінюють саму природу авторського права. Бібліотекам доводиться стикатися із забезпеченням нормативно-правового обґрунтування організації та функціонування інформаційних ресурсів і послуг, регулюванням прав власників і користувачів електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів. Передусім, коли інформація переважно зберігалась на паперових носіях і масово не відтворювалось за допомогою технічних засобів, не виникало питань порушення авторського права на джерело інформації. На сьогодні, в умовах розвитку інформаційного суспільства, система захисту авторського права застаріла і створює перешкоди користувачам бібліотек до отримання оперативної інформації.

Діяльність бібліотек безумовно повинна бути поєднана з дотриманням правових норм щодо охорони прав інтелектуальної власності. Проголошений Україною курс на інтеграцію до Європейського Союзу потребує забезпечення захисту прав на об'єкти авторських і суміжних прав на рівні, який існує в економічно розвинених країнах. Частина 3 ст. 15 Закону України «Про авторське право і суміжні права» вказує на те, що виключне майнове право автора (чи іншої особи, яка має авторське право) на дозвіл чи заборону використання твору іншими особами дає йому право дозволяти або забороняти: відтворення творів, під яким слід розуміти виготовлення одного або більше примірників твору, відеограми, фонограми в будь-якій матеріальній формі, а також їх запис для тимчасового чи постійного зберігання в електронній (у тому числі цифровій), оптичній або іншій формі, яку може зчитувати комп'ютер. Відтворення твору без дозволу автора є порушенням авторського права і (або) суміжних прав, що дає підстави для судового захисту. Законом України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 р. № 3792-ХІІ передбачено захист авторського права, строк дії якого складає протягом усього життя автора і 70 років після його смерті, крім випадків, передбачених цією статтею, а на твір, вперше опублікований протягом

30 років після смерті автора, діє протягом 70 років від дати його правомірного опублікування.

Таким чином, відповідно до українського законодавства, бібліотеки не можуть зберігати в електронному виді твори, строк дії авторського права на які не закінчився, без дозволу їх авторів, що не відповідає вимогам сучасного суспільства. Але, закон України «Про авторське право і суміжні права» був прийнятий у 1993 р. (в редакції – 2001 р.). На час прийняття Закону, інтернет не набув ще такого поширення та, й бібліотеки зберігали традиційні форми своєї діяльності. Але, сьогодні, з розвитком інформаційного суспільства, передбачені цим Законом норми, які встановлюють способи захисту немайнових і майнових прав суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав, потребують удосконалення шляхом внесення відповідних змін, з урахуванням особливостей використання об'єктів авторського права і (або) суміжних прав, що пов'язана з діяльністю бібліотек на сучасному етапі.

З метою вирішення цього питання, є потреба внесення змін в українське законодавство, зокрема в Закон України «Про авторське право і суміжні права» і надати можливість зберігати бібліотекам документи, на які розповсюджується авторське право в електронному вигляді. Безумовно, крім законодавчих рішень в цьому аспекті, необхідно буде створити умови збереження вказаних документів та неуможливлення їх несанкціонованого копіювання.

В частині 1 ст. 9 Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів закріплюється, що автори літературних і художніх творів користуються виключним правом дозволяти відтворення цих творів будь-яким чином і в будь-якій формі. Разом з тим, за законодавством країн Союзу зберігається право дозволяти відтворення таких творів у певних особливих випадках за умови, що таке відтворення не завдає шкоди нормальному використанню твору і не зачіпає будь-яким необґрунтованим способом законні інтереси автора. В Договорі Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право, прийнятому Дипломатичною конференцією 20 грудня 1996 року (Україна приєдналася до Договору 20 вересня 2001 р.) проголошується, що в окремих особливих випадках, які не завдають шкоди нормальному використанню твору і невинноватим не обмежують законних інтересів автора Договірні Сторони можуть передбачити в своєму національному законодавстві обмеження або винятки стосовно прав, що надаються авторам літературних та художніх творів, зокрема щодо цифрового середовища (ст. 10).

Отже, відповідно до ст. 10 Договору обмеження та винятки можуть бути запроваджені за таких трьох умов: 1) якщо стосуються тільки окремих особливих випадків, 2) не завдають шкоди нормальному використанню твору 3) не зачіпають законні інтереси автора.

Таким чином, національне законодавство в області дотримання авторського права бібліотеками потребує відповідних змін. По-перше на рівні закону необхідно дозволити бібліотекам створювати та зберігати документи в цифровому виді та надавати можливість користуватись такими документами читачам в приміщеннях бібліотек. По-друге, на основі авторського договору між автором та бібліотекою (або за допомогою створених відповідних структур), передбачити онлайнний доступ до ресурсів бібліотек з можливістю надання користувачу електронної копії запитуваного документа за плату. Електронна доставка документів може стати одною з привабливих послуг для користувачів і одним з основних видів діяльності сучасних бібліотек.

Список використаних джерел:

1. Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства / [О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. М. Горовий та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К. : НБУВ, 2011. – 235 с.
2. Горовий В. М. Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс : монографія / В. М. Горовий ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К. [НБУВ], 2010. – 230 с.
3. Попик В. Формування національного науково-інформаційного простору: інтеграція й кооперація зусиль бібліотек, наукових установ та інформаційних центрів України / В. Попик // Бібліотечний вісник. - 2015. - № 3. - С. 3-11.

**Професор кафедри кримінології та
кримінально-виконавчого права
НАВС, к.ю.н., доцент**

Івашенко Віта Олександрівна

ДО ПИТАННЯ ПРО ПОНЯТТЯ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Події міжнародного життя останніх років ХХ століття, зокрема, створення двох міжнародних кримінальних трибуналів для Югославії 22 лютого 1993 року та Руанди 8 листопада 1994 року, схвалення Римського статуту Міжнародного кримінального суду 18 липня 1998 року, свідчать про суттєві зміни в системі міжнародно-правового регулювання. Відповідно, і в юридичній науці змінюються погляди, підходи та концепції, які вважалися непорушними. Це стосується міжнародного кримінального права, яке залишається одним із найменш досліджених у вітчизняній юридичній доктрині. До цього часу відсутній понятійний апарат міжнародного кримінального права, починаючи з самої цієї дефініції.

Окремі питання міжнародного кримінального права вивчали переважно зарубіжні вчені, серед яких: М.С. Алексєєв, І.А. Арцибасов, А.А. Асатур, Т. Бассіоуні, І.П. Бліщенко, Л.Н. Галенська, А.С. Голунський, Д. Дербі, В.К. Звірбуль, В.Є. Емінов, Р.А. Каламкарян, І.І. Карпець, Н.М. Коркунов, В.Н. Кудрявцев, І.І. Лукашук, В.В. Лунєєв, Є.В. Ляхов, Л.А. Моджорян, А.В. Наумов, В.П. Панов, В. Пелла, Е.А. Пушкін, М.Ю. Рагинський, М.Я. Раппопорт, Ю.О. Решетов, К.С. Родіонов, П.С. Ромашкін, В.І. Степаненко, А.С. Овчинський, В.С. Овчинський, С.С. Овчинський, В.О. Танкевич, Б.С. Утєвський, І.В. Фісенко, М.Д. Шаргородський, Г. Шварценбергер, М.П. Яблоков. Українські науковці розглядали переважно лише питання боротьби з окремими міжнародними злочинами та злочинами міжнародного характеру.

Як зазначив І.І. Карпець, у російській дореволюційній літературі одним із перших ідею необхідності міжнародного кримінального права обґрунтував Н.М. Коркунов у статті “Досвід конструкції міжнародного кримінального права” [1, с. 13]. Сутність цієї галузі автор звів до проблеми юрисдикції держав щодо міжнародних злочинців і розробки питань підсудності.

В.Е. Грабар, проаналізувавши роботи російських учених-юристів XVII – початку ХХ століття, дійшов висновку, що міжнародне кримінальне право містить основи і норми кримінального права, спрямовані на боротьбу зі злочинами, які посягають на добробут усіх держав чи певної їх частини [2, с. 456]. На підставі такого розуміння були введені норми матеріального та норми процесуального права. Як далі зазначає автор, норми матеріального права стосувалися, передусім, злочинних дій, які вчиняються у просторі, де відсутня державна влада. Це відкрите море і арктичні області. На той час міжнародне право створило лише норми, спрямовані на боротьбу зі злочинними діями у відкритому морі. Положення цих норм стосувалися питань боротьби з піратством і работоргівлею, торгівлею жінками, псуванням морського кабелю тощо. Інша галузь міжнародно-правової репресії стосувалася порушень норм права війни.

Пізніше предмет регулювання норм міжнародного кримінального права значно розширився. З'явилися нові види міжнародних злочинів та злочинів міжнародного характеру: геноцид, екоцид, апартеїд, масові порушення прав людини та інші. Особливо актуальною проблема міжнародного кримінального права стала після Другої світової війни. Важливу роль при цьому відіграло утвердження принципів Нюрнберзького трибуналу, суд над німецькими та японськими воєнними злочинцями і, відповідно, новий підхід до ролі міжнародного кримінального права та поняття міжнародного злочину як злочину проти миру і безпеки людства.

В літературі одночасно існувало декілька концепцій міжнародного кримінального права. І.І. Карпець, досліджуючи ці питання зазначив, що спроби сформулювати поняття міжнародного кримінального права базуються на одній із наступних ідей. Перша ідея: міжнародне кримінальне право є самостійною галуззю міжнародного права. Друга: частина міжнародного публічного (або приватного) права. Третя: частина кримінального права. Четверта: міжнародне кримінальне право – самостійна комплексна галузь права [1, с. 19]. Критично проаналізувавши різні підходи автор

дійшов висновку, що міжнародне кримінальне право є самостійною галуззю права, яка є системою норм, що складаються в результаті співробітництва між суверенними державами чи міжнародними органами і організаціями, метою яких є захист миру, безпеки народів, міжнародного правопорядку як від найбільш тяжких міжнародних злочинів, спрямованих проти миру та людства, так і від інших злочинів міжнародного характеру, передбачених у міжнародних угодах, конвенціях чи інших правових актах міждержавного характеру, покарання за які передбачені спеціальними актами (статути, конвенції) або угодами, укладеними між державами згідно з нормами національного кримінального права.

Л.Н. Галенська стверджувала, що міжнародне кримінальне право як галузь міжнародного права відсутнє, а існує лише як комплексна галузь науки міжнародного права [3].

На думку Ю.А. Решетова, міжнародне кримінальне право є комплексною галуззю, яка включає матеріальні і процесуальні норми. В авторефераті дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук вчений пише, що у вузькому сенсі до міжнародного кримінального права можна віднести норми про боротьбу з власне міжнародними злочинами, тобто про кримінальну відповідальність фізичних осіб та про міжнародно-правову відповідальність держав. У широкому сенсі під міжнародним кримінальним правом розуміють і процесуальні норми співпраці держав з питань правової допомоги [4, с. 25].

В наш час також активно проводяться дослідження в галузі міжнародного кримінального права. Так, у підручниках з міжнародного права, виданих останнім часом, з'явилася глава про міжнародне кримінальне право. Вийшли з друку монографії, навчальні посібники, присвячені даній проблемі, але більшість досліджень проблем міжнародного кримінального права проводяться за кордоном.

Вчені активно висловлюють своє бачення поняття міжнародного кримінального права. Так, на думку Р.А. Каламкар'яна, міжнародне кримінальне право можна визначити як галузь, яка включає принципи і норми, створені з метою охорони міжнародного правопорядку від злочинних посягань зі сторони суб'єктів міжнародного права шляхом встановлення кримінальної відповідальності винних фізичних осіб і відповідальності держави за вчинення міжнародних злочинів та злочинів міжнародного характеру [5, с. 15-16]. І.П. Бліщенко та І.В. Фісенко вважають, що міжнародне кримінальне право може бути визначене як сукупність принципів і норм права, що регулюють відносини співпраці держав із запобігання і покарання за вчинення міжнародних злочинів і злочинів міжнародного характеру [6, с. 8]. З урахуванням аналізу предмета деяких деталей В.П. Панов уточнює, що міжнародне кримінальне право – це система принципів і норм, які регулюють співробітництво держав у боротьбі зі злочинами, передбаченими міжнародними договорами [7, с. 15]. І.І. Лукашук та А.В. Наумов вважають, що міжнародне кримінальне право – галузь міжнародного публічного права, принципи і норми якої регулюють співробітництво держав і міжнародних організацій у боротьбі зі злочинністю [8, с. 9]. Не піддаючи сумніву ту обставину, що міжнародне кримінальне право – самостійна галузь права, Г.В. Ігнатенко та О.І. Тиунов стверджують, що міжнародне кримінальне право є галуззю саме міжнародного права, оскільки її утворює комплекс міжнародно-правових норм [9, с. 416-417]. Н.І. Костенко дійшов до висновку, що міжнародне кримінальне право має перспективу свого розвитку і є комплексною, самостійною галуззю міжнародного публічного права, утворюючи систему загальновизнаних міжнародно-правових принципів і норм, регулюючих співробітництво між суб'єктами міжнародного права з попередження і притягнення винних осіб за вчинення міжнародних злочинів і злочинів міжнародного характеру, надання судової допомоги, проведення розслідування, кримінального переслідування і судового розгляду, застосування і виконання міри покарання, оскарження і перегляду судових рішень, надання правової допомоги у кримінальних справах, передбачених загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права і міжнародними договорами держав. Вчений вважає, що ця комплексна самостійна галузь включає в себе декілька галузей (кримінальне право, кримінально-процесуальне право, кримінально-виконавче право, міжнародне право), але за участю іноземного елемента [10, с. 12-13]. На думку С.А. Лобанова, міжнародне кримінальне право можна представити як специфічну галузь міжнародного права, що формується, і яка об'єднує сукупність норм та принципів, що регулюють співпрацю держав у встановленні

підстав і форм міжнародної кримінальної відповідальності фізичних осіб, а в перспективі – і держав [2, с. 79].

Позитивно оцінюючи результати проведених досліджень, ми схильні вважати, що міжнародне кримінальне право є підгалуззю міжнародного публічного права. До її предмета належать не лише міжнародні злочини, а й злочини міжнародного характеру. Разом з тим, національне та міжнародне кримінальне право невіддільні одне від одного, вони знаходяться у постійному взаємовпливі та взаємодії. Поступове становлення і розвиток міжнародного кримінального права відбувається також внаслідок зростання міжнародної злочинності, появи нових злочинів, що посягають на міжнародний правопорядок. Співпраця держав у цій сфері постійно удосконалюється на міжнародно-правовій основі.

Список використаних джерел:

1. Карпец И.И. Преступления международного характера. – М.: Юрид. лит., 1979. – 264 с.
2. Грабарь В.Э. Материалы к истории международного права в России (1647-1917). – М.: Изд-во Акад. наук СССР, 1958. – 491 с.
3. Галенская Л.Н. О понятии международного уголовного права // Советский ежегодник международного права – М.: 1969. – С. 247-248.
4. Решетов Ю.А. Борьба с международными преступлениями: Автореф. дис. ... доктора юрид. наук / Институт государства и права АН СССР.– М., 1984. – 25 с.
5. Международное уголовное право. Учеб. пособие / Под общей ред. В.Н. Кудрявцева. 2-е изд. перераб. и доп. – М.: Наука, 1999. – 264 с.
6. Блищенко И.П., Фисенко И.В. Международный уголовный суд. – М.: Закон и право, ЮНИТИ, 1998. – 239 с.
7. Панов В.П. Международное уголовное право: Учеб. пособие. – М.: ИНФРА – М, 1997. – 320 с.
8. Лукашук И.И., Наумов А.В. Международное уголовное право. – М.: Спарк, 1999. – 287 с.
9. Международное право. Учебник для вузов. Ответственные редакторы Г.В. Игнатенко, О.И. Тиунов – М.: Издательская группа НОРМА-ИНФРА, 1999. – 584 с.
10. Костенко Н.И. Международный уголовный суд. – М.: «Издательство ПРИОР», 2002. – 272 с.
11. Лобанов С.А. Международно-правовые аспекты уголовного судопроизводства по делам о военных преступлениях // Государство и право. – 1998. – № 5. – С. 79.

Ад'юнкт кафедри теорії держави та права, НАВС

Капітонова Наталія Володимирівна

МУНІЦИПАЛЬНА ПОЛІЦІЯ ЯК ОРГАН ПРАВОПОРЯДКУ: АКТУАЛЬНІСТЬ КОМПАРАТИВНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

«Україна як історична, геополітична та культурна складова європейської цивілізації, не може залишатися поза інтеграційних процесів як в межах континентальної Європи, так й глобальних, міжцивілізаційних взаємодій країн світу, зберігаючи при цьому свою самобутність, ментальність, культурні та інші відмінності» [1, с. 6]. Саме тому міжнародні процеси, глобальні трансформації впливають на становлення та розвиток багатьох елементів вітчизняної правової, економічної, політичної, культурної тощо систем.

Проведення компаративних досліджень є важливим елементом пізнання будь-якого явища правової реальності. Особливо актуальним є розгляд зарубіжного досвіду функціонування муніципальної поліції в структурі органів публічної влади, адже інститут муніципальних підрозділів правопорядку за кордоном порівняно з вітчизняним є більш розвиненим та усталеним. Принципи та орієнтири, на яких ґрунтується діяльність таких підрозділів, є доволі незвичними та

новаторськими для України, яка лише перебуває на етапі формування дійсно громадянського суспільства та правової соціальної держави.

Сучасна модель демократичної, соціальної та правової держави потребує нових концептуальних підходів до розв'язання проблем забезпечення правопорядку органами місцевого самоврядування.

Перебуваючи на етапі розбудови вітчизняних муніципальних підрозділів правопорядку, є потреба як в ревізії існуючих традицій та правил реалізації правоохоронної функції, так й у застосування новітніх підходів та концепції перетворень у цій сфері.

Від результативності й ефективності забезпечення правопорядку муніципальними підрозділами значною мірою залежить стан національної безпеки України.

Саме тому реформаторські трансформації у цьому напрямі мають ґрунтуватись на вивченні й запозиченні зарубіжного досвіду за умов критичного розгляду світових підходів та моделей організації муніципальної охорони правопорядку, а також стандартів, принципів і норм, що вироблені міжнародною спільнотою у цій сфері.

Проголошення зовнішньополітичного курсу на інтеграцію до Європейського Союзу та необхідність адаптації вітчизняного законодавства до європейських стандартів, входження України до впливових міжнародних організацій та як наслідок необхідність ратифікації відповідних міжнародних нормативно-правових актів також актуалізують дослідження особливостей зарубіжного інституту місцевого самоврядування та місця в ньому муніципальних органів правопорядку.

Зокрема, в Європейській хартії місцевого самоврядування, що була ратифікована Україною 15 червня 1997 року, закріплюється концептуальні засади європейської концепції місцевого самоврядування як «...право і спроможність органів місцевого самоврядування в межах закону здійснювати регулювання та управління суттєвою часткою публічних справ, під власну відповідальність, в інтересах місцевого населення» [2].

Деталізація цієї концепції знайшла своє відображення в Указі Президента України «Про першочергові заходи з розвитку місцевого самоврядування в Україні на 2017 рік», де з метою подальшого розвитку в Україні місцевого самоврядування, підвищення його правової, організаційної та фінансової спроможності, забезпечення реалізації повною мірою положень Європейської хартії місцевого самоврядування, підтримки процесу добровільного об'єднання територіальних громад було закріплено необхідність «...забезпечення неухильного виконання законів України щодо децентралізації надання адміністративних послуг та розширення повноважень органів місцевого самоврядування у цій сфері, сприяння органам місцевого самоврядування у створенні центрів надання адміністративних послуг...» [3].

Не менш важливе значення для удосконалення вітчизняної моделі функціонування муніципальних органів правопорядку має також досвід пострадянських країн у цій сфері.

Отже, забезпечення муніципального правопорядку та громадської безпеки у кожній країні, а також в окремій територіальній громаді має свою специфіку й особливості. Здебільшого модель муніципальних органів правопорядку, їх функції, повноваження та організаційно-функціональна структури залежать від національних політичних, економічних, криміногенних і інших факторів, особливостей організації національної правоохоронної системи, розвиненості інститутів місцевого самоврядування, історичних, культурних і інших місцевих традицій тощо.

Беручи до уваги зазначене вище, дослідження зарубіжного досвіду функціонування муніципальної поліції в структурі органів публічної влади має здійснюватися з урахуванням задекларованих євроінтеграційних зовнішньополітичних пріоритетів та поглиблених зв'язків з окремими країнами СНД, а також все більшого впливу міжнародного права та внутрішньонаціональне право.

Список використаних джерел:

1. Тихомиров А. Д. Юридическая компаративистика : философские, теоретические и методологические проблемы. — К. : Знання, 2005. — 334 с.

2. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 року// Офіційний вісник України. — 2015. — № 24. — Ст. 1418

3. Про першочергові заходи з розвитку місцевого самоврядування в Україні на 2017 рік: Указ Президента України // Офіційний вісник Президента України. — 2016. — № 35. — Ст. 789

Курсант 1-го курсу ННІ № 3 НАВС
Доцент кафедри теорії держави та
права НАВС, к.ю.н., доцент

Кислицька Наталія Володимирівна, Пендюра Максим Миколайович
ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ЯК АКТУАЛЬНИЙ НАПРЯМ
ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

В умовах сучасності багато європейських держав, в тому числі й Україна намагаються знайти шляхи покращення поліцейської діяльності. В умовах перманентного реформування системи правоохоронних органів України удосконалення форм і методів їх професійної діяльності – це не кампанія, а тривала, завзята і неодмінно планова, методична робота, розрахована на далеку перспективу.

Тож у даному дослідженні ми спробуємо осмислити позитивний досвід провідних європейських країн (зокрема, Великобританії, Іспанії, Франції та Німеччини) та, як наслідок, обґрунтувати доцільність запровадження зарубіжного досвіду для підвищення ефективності діяльності національної поліції України, ствердження авторитету правоохоронних органів та вдосконалення системи оцінювання їх діяльності.

Загальнонаціональна поліція Іспанії представлена двома підрозділами: Національною Поліцією та Цивільною Гвардією. Практично всі функції Національної поліції дублює Цивільна гвардія, яка, на відміну від аналогічних інститутів інших країн, входить до структури не тільки Міністерства внутрішніх справ, а й Міністерства оборони. Поліцейські сили Франції складаються з двох поліцейських сил: Національної поліції і жандармерії. Підрозділи жандармерії виконують функції поліції у населених пунктах із населенням до 10 тис. осіб, а поліція – у містах понад 10 тис. осіб. Між ними відбувається позитивна для держави конкуренція, що, у свою чергу, призводить до покращання правопорядку у державі взагалі.

Поліція Великої Британії накопичила досить багатий досвід налагодження взаємодії громадськості і правоохоронних органів. Так, у Великій Британії широко використовується система сусідської взаємодопомоги. Суть такого методу полягає у тому, що активом населення створюється комітет, який забезпечує спостереження за підозрілими людьми і подіями, за допомогою місцевих жителів, підприємців, студентів, інших категорій суспільства.

Активного розповсюдження у Великобританії набула програма «Зупини злочинця». Остання являє собою громадську організацію, яка надає допомогу поліції в протидії злочинності шляхом участі у профілактичних заходах, здійснення моніторингу стану дотримання вимог законодавства у сфері публічної безпеки, надання інформації про підготовку або вчинення правопорушень тощо. У кожному регіоні організація має свої офіси.

Федеральні органи поліції Німеччини очолює Міністерство внутрішніх справ, яке має значно ширшу компетенцію, ніж МВС України. Фактично, воно контролює всі питання, пов'язані із внутрішньою безпекою в державі. У ФРН досить якісно застосовується принцип децентралізації, зокрема, саме в діяльності підрозділів, які здійснюють охорону громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, тому на загальнодержавному (федеральному) рівні такі підрозділи майже не представлені, за винятком Федеральної прикордонної поліції та Федеральної національної поліції. У Німеччині поширення набула добровільна поліцейська служба, тобто недержавний інститут правоохоронної діяльності, що функціонує в окремих німецьких землях. Він зорієнтований на виконання низки завдань у сфері охорони публічного порядку: патрулювання, інформування поліції щодо правопорушень або надзвичайних подій; моніторинг дорожнього руху, безпеки будівель і споруд тощо.

На основі викладених вище нами міжнародних проектів і програм, які сприяють

підвищенню ефективності діяльності поліції ми створили власні підходи, які можуть втілитися в Україні.

У контексті забезпечення партнерської взаємодії між Національною поліцією і громадянським суспільством пропонуємо започаткувати спеціальний курс підвищення професійних знань та навичок працівників Національної поліції. З цієї метою оптимальним є проведення двотижневого табірної збору, набір до якого має проводитися щомісяця. Навчальна група має складатися з 15-20 чоловік з однаковим званням і спеціалізацією.

На основі аналізу підготовки кадрів поліції зарубіжних країн запропоновано внести певні зміни й до підготовки кадрів Національної поліції України. Підкреслено, що одним з головних напрямів підготовки кадрів має стати формування у поліцейських постійного бажання підвищення свого професійного рівня, адже чим вище професійний рівень, тим якісніше робота з населенням. На жаль, такої системи в Національній поліції України ще не побудовано. Крім того, запропоновано при переведенні на посади здійснювати це на основі конкурсного відбору, як це робиться в поліції зарубіжних країн. Відстежити наявність таких напрямів діяльності в роботі з кадрами в Національній поліції України не видається можливим у зв'язку з короткотерміновим існуванням Національної поліції України.

Список використаних джерел:

1. Організація діяльності поліції зарубіжних країн : [навч. посіб.] / В. О. Зарасило, В. О. Басс, І. Р. Курилін, С. І. Братков. – К. : Акад. управління МВС, 2007. – 250 с.
2. Федченко О. Структура поліцейських органів держав ЄС та правове регулювання їх діяльності / О. Федченко // Актуальні проблеми управління та службово-оперативної діяльності органів внутрішніх справ у сучасний період розвитку державності України : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 26 жовт. 2007 р. – К. : МП Леся, 2008. – С. 74
3. Проневіч О. С. Моделі управління поліцією: аналіз зарубіжного досвіду / О. С. Проневіч // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності : зб. наук. праць. – 2009. – № 1. – С. 145–167

**Аспірант кафедри теорії держави і права
Національної академії
внутрішніх справ**

Козак Юлія-Михайлина Романівна

НАРОД ЯК ОСНОВНИЙ СУБ'ЄКТ ЛЕГІТИМАЦІЙНИХ І ДЕЛЕГІТИМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

На сьогоднішній день однією із важливих проблем, які вимагають невідкладного вирішення в процесі розбудови демократичної і правової державності є питання легітимації державної влади. Важливість даного питання зумовлюється осмислення його суб'єктів здійснення та забезпечення. Йдеться мова про те, що легітимність державної влади є результатом волевиявлення народу, адже саме народ (народовладдя) є ключовою ланкою існування та функціонування демократичної держави.

У відповідності з Конституцією України носієм і єдиним джерелом влади є народ. Зазначене конституційне положення трактується так, що народ є основним суб'єктом вибору, реалізації, та функціонування влади, потребує теоретико-правового аналізу відносно подальшої легітимації державної влади. Сучасна наука не має вичерпної відповіді на питання, що слід вважати народом. Найбільш чітко це положення сформульоване К. Дойчем: "Народ – це нація, яка володіє державою" [1, с.330]. М. Бедрій вважає, що народ – це нація, наділена державотворчим потенціалом та здатна самоідентифікуватись і відмежовуватись від інших націй кордонами держави чи інтегрувати їх до свого складу на правах національних меншин у межах цих кордонів [2, с.283].

Вважаємо, що народ є основним суб'єктом здійснення владарювання та єдиним джерелом влади, без підтримки якого легітимація не буде офіційною та законною. Легітимація передбачає панування справедливості в державі, визнання і підтримку влади населенням, та є досить

важливою властивістю державної влади. Легітимація державної влади народом передбачає: вибір, тобто установчу функцію (легітимні демократичні вибори), визнання (підтвердження) влади народом та підтримку під час реалізації(урядування народу).

Можливість обирати владу, через вибори, на основі загального, рівного і прямого виборчого права реалізується установча функція народу. Демократичні вибори, що ґрунтуються на принципах законності, рівності, свободи волевиявлення, гласності, багатопартійності, плюралізму та змагальності як форма народовладдя забезпечують становлення та формування легітимної державної влади. Досить влучно зазначає В.Б. Ковальчук, що «свобода виборів є наріжним каменем демократії» [3, с.139], що характеризує народ її джерелом та суб'єктом верховної влади демократичної держави.

Щодо підтвердження легітимації влади народом вказували як і вітчизняні та і зарубіжні науковці сучасності. Зокрема, досить влучно, зазначає В.Б. Ковальчук те, що державна влада може вважатись легітимною лише до того часу, поки підвладні визнають її такою, тому легітимність не є сталою властивістю державної влади і вимагає свого постійного підтвердження [4, с.206]. Також є слушною теза Ф. Гізо, що «жодна влада над людьми не звільнена від обов'язку доводити свою легітимність» [5, с.570]. Отже, аналізуючи вищенаведені тези, можна зробити висновок, що саме народ здійснює основні функції забезпечення легітимаційних процесів державної влади, адже народ обирає органи влади, які реалізують свої функції в межах закону, народ здатний приймати закони через референдум та підтримка влади народом є основною якістю її легітимності, адже якщо влада втратить його підтримку та народ перестане виконувати закони, ці норми будуть вважатись «мертвими».

У статті 3 Основного Закону вказано, що держава відповідає перед людиною за свою діяльність [6]. Адже, важливою умовою здійснення легітимаційного процесу є не лише законодавче закріплення прав та свобод, як цілої нації, так і кожного громадянина, а й їх реальна можливість вільного користування ними.

Якщо йде мова не лише щодо процесу проголошення влади народом, а і необхідності її реалізації – урядування народу, то проблема за Д. Сарторі, складається з такого:

- 1) самоврядності народу (пряма демократія);
- 2) визнання народу об'єктом управління, над яким здійснюють владу;
- 3) легітимності управляючих, яка походить від народу;
- 4) обрання їх народом;
- 5) керування уряду народом [7, с.39].

Проте, доцільно б було додати такі пункти як:

- 6) народний контроль за діяльністю органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- 7) відповідальність представницьких органів за бездіяльність чи неналежне виконання своїх обов'язків.

Зазначаємо, що народ – це сукупність усіх громадян, усіх національностей, що наділені виборчим правом, можливістю здійснення урядування, та характеризується ознаками: народного суверенітету, народовладдя, народною законодавчою ініціативою та наявністю громадянського суспільства в державі. Таким чином, вважаємо, що аналіз важливості підтримки та одобрення влади народом як основний засіб існування легітимної влади, тому наукове дослідження даного поняття є необхідним чинником стабільності державної влади.

Список використаних джерел:

1. Дойч К. Народи, нація та комунікація / К. Дойч // Націоналізм: Теорії нації та націоналізму від Йогана Фіхте до Ернеста Гелнера ; [антологія; упоряд. О. Проценко, В. Лісовий]. – К. : Смолоскип, 2006. – С. 327–334.
2. Бедрій М. Народ і право: взаємообумовленість і взаємозв'язки / М. Бедрій. // Публічне право. – 2013. – С. 281–287.

3. Ковальчук В. Б. До легітимації державної влади через демократичні вибори: досвід вітчизняного конституціоналізму / В.Б. Ковальчук // Держава і право. — 2010. — № 47. — С. 138-143. — Бібліогр.: 8 назв. — укр.

4. Ковальчук В. Б. Легітимність державної влади: теоретико-правові аспекти : дис. докт. юр. наук : 12.00.01 / Ковальчук Віталій Богданович – Острог, 2011. – 447с.

5. Гизо Ф. Политическая философия: о суверенитете / Ф. Гизо //Классический французский либерализм : сб. – М.: Российская политическая энциклопедия, 2000. – С. 507-588.

6. Конституція України. Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] / Конституція України – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

7. Сарторі Дж. Основи теорії демократії: народ і врядування / Сарторі Джованні // Демократія :антологія / [упоряд. О. Проценко]. – К. : Смолоскип, 2005. – XXVIII. – 1108 с

**Фахівець II категорії факультету
№ 3 НАВС (м. Івано-Франківськ)**

Коршунова Наталія Вікторівна

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

Реалізації євроінтеграційного вектору державного розвитку включає соціально-економічну інтеграцію, фінансово-бізнесову кооперацію, формування спільного простору безпеки та гуманітарно-цивілізаційну взаємодію. Формування і реалізація державної політики у зазначених напрямках має щонайменше три аспекти: правовий, економічний, політичний. Для України ці аспекти мають особливе значення. Правовий аспект – це збереження суверенітету і державності. Економічний – загальний добробут народу. Політичний – забезпечення цивілізаційного майбутнього українського суспільства [5].

Передумовою набуття членства в ЄС є масштабне впровадження загальноєвропейських стандартів до системи державної політики, сутністю яких є впровадження загальнодемократичних принципів та інститутів, подолання суспільних суперечностей не за допомогою насильства і придушення, а за допомогою досягнення громадського компромісу, толерантності, створення умов для прогресу у всіх сферах суспільства, проведення на міжнародній арені політики, що сприяє взаємовигідним поступкам, досягненню домовленостей з іншими державами тощо [3].

Таким чином, ключовим аспектом інтеграції України до міжнародного співтовариства є формування та реалізація державної політики відповідно до міжнародних стандартів.

Міжнародні стандарти визначаються як міжнародно-правові принципи і норми, що закріплюють стандартизовані правила поведінки суб'єктів міжнародного права у тих чи інших сферах міждержавного співробітництва, зокрема у: галузі захисту прав людини, попередження злочинності й боротьби з правопорушниками, охорони навколишнього середовища, місцевого самоврядування тощо. Стандарти встановлюють певні мінімальні вимоги, дотримуватися яких повинні всі держави, що наддали згоду на обов'язковість міжнародного договору [9].

Із змісту цього визначення можна зробити висновок, що міжнародні стандарти формалізуються у джерелах міжнародного, європейського права (договорах, угодах, конвенціях, положеннях, пактах, деклараціях тощо) на рівні принципів, норм, рекомендацій, характеристик тощо. Стандарти виражають прагнення міжнародного співтовариства максимально скоординувати політику, засоби й методи діяльності суб'єктів міжнародного права.

Як член Ради Європи, Україна, відповідно до Паризької Хартії для нової Європи (1990 р.), взяла на себе обов'язки приєднатися до міжнародних стандартів у галузі прав людини, а також здійснювати державну політику в напрямі створення внутрішньодержавних гарантій їх реалізації. З цією метою Україною ратифіковано ряд міжнародних документів, що встановлюють правила, настанови чи характеристики щодо діяльності суб'єктів державної політики та її результатів, зокрема, у сфері: забезпечення прав і свобод людини, національної безпеки і оборони, соціальної та економічної політики, розвитку місцевого самоврядування, здійснення правосуддя, формування

інститутів громадянського суспільства, екологічної та техногенної безпеки, підготовки кадрів тощо.

Одним із найвагоміших міжнародних та європейських документів, що встановлює правила, настанови чи характеристики щодо діяльності суб'єктів державної політики та її результатів, є Статут ООН. Цей Статут задекларував загальновизнані принципи і норми міжнародного права, визначивши, таким чином, принципи й норми поведінки держав та інших суб'єктів міжнародного права на світовій арені [8].

Враховуючи зміст ст. 104 Статуту, в якій зазначено, що ООН користується на території кожного зі своїх Членів такою правосуб'єктністю, яка може виявитися необхідною для виконання її функцій і досягнення її цілей, значення положень Статуту ООН для формування та реалізації державної політики можна розкрити крізь сформульовані в ньому цілі, а саме: підтримка міжнародного миру і безпеки шляхом забезпечення принципу справедливості, рівноправності і самовизначення народів, а також здійснення міжнародного співробітництва у вирішенні міжнародних проблем економічного, соціального, культурного і гуманітарного характеру, заохочуючи та розвиваючи повагу до прав і основних свобод людини незалежно від її раси, статі, мови, релігії тощо [8].

Наступним не менш важливим міжнародним документом, що має значення для світового правопорядку, є Загальна декларація прав людини (1948 р.), в якій вперше на світовому рівні юридично закріплені природні права людини. З цього моменту почався відлік часу для принципово нового етапу розвитку правових систем: ідея природних прав людини перейшла з рівня умоглядних філософських конструкцій (які часто мали спекулятивний характер) на рівень забезпечених державою та світовою спільнотою юридичних норм [4].

Загальна декларація прав людини, стала критерієм для визначення ступеня поважання і дотримання міжнародних норм, що стосуються прав людини. З 1948 року вона була і правомірно залишається найбільш важливою і всеохоплюючою із усіх декларацій ООН, а також основним джерелом, що надихає національні і міжнародні зусилля, спрямовані на заохочення і захист прав людини і основних свобод. У ній визначено напрями усієї наступної діяльності в галузі прав людини, а також є ідеологічною основою для демократичних держав при формування та реалізації державної політики [6].

Положення цієї декларації вказують на те, що формування та реалізація державної політики має здійснюватись виходячи з того, що: воля народу повинна бути основою влади уряду; ця воля повинна виявлятися у періодичних і нефальсифікованих виборах, які повинні провадитись при загальному і рівному виборчому праві шляхом таємного голосування або ж через інші рівнозначні форми, що забезпечують свободу голосування; людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення гідного визнання і поважання прав і свобод інших та задоволення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві та ін. [6].

Отже, зазначене дає підстави стверджувати, що у Загальній декларації прав людини закріплені міжнародні стандарти прав та основоположних свобод людини, що є найбільш необхідними та бажаними для суспільства і визначальними під час формування та реалізації державної політики.

Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966 р.) та Міжнародний пакт про громадянські й політичні права (1966 р.) в сукупності утворюють Міжнародний білль про права людини. Забезпечення, захист та реалізація прав і свобод людини, відповідно до положень цих міжнародних документів, є важливим чинником подальшого мирного, демократичного розвитку людства, забезпечення співіснування різних ідеологій, релігій, світоглядних концепцій на місцевому, національному, регіональному та універсальному рівнях, а також чинником розбудови громадянського суспільства та утвердження верховенства права тощо [1].

На сьогодні Україною також надана згода на обов'язковість низці інших міжнародним документам, що прийняті у рамках ООН та інших міжнародних співтовариств. Так, до таких міжнародних документів належать: Конвенція Ради Європи про захист прав людини і

основоположних свобод (1950 р.), Мінімальні стандартні правила поводження із в'язнями (1955 р.) Конвенція про основні цілі та норми соціальної політики (1962), Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1965 р.), Конвенція ЮНЕСКО про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини (1972 р.), Декларація Ради Європи про поліцію (1979 р.), Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку (1979 р.), Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними громадами або органами влади (1980 р.), Європейська хартія місцевого самоврядування (1985 р.), Паризька хартія для нової Європи (1990 р.), Європейська соціальна хартія (1996 р.), Паризька угода (2015 р.) та ін.

Міжнародні стандарти державної політики формувалися ґрунтуючись на досвіді та спадщині народів, що мали різні політичні, економічні, культурні та релігійні цінності. Синтез цих цінностей, ідей, поглядів, традицій, підходів сприяє утворенню універсальних регуляторів суспільних відносин, навколо яких об'єднуються держави, надаючи згоду на їх обов'язковість [7]. Такі стандарти в першу чергу спрямовані на забезпечення державами-учасницями основоположних прав і свобод людини, що закріплюються у міжнародних договорах та інших міжнародних документах у вигляді еталонів, вимог, норм загальнодержавного характеру, принципів, дотримання та досягнення яких заохочується або засуджується державами. Міжнародні та європейські стандарти також можна розглядати як загальні деонтологічні засади та норми, що мають дозволяючий, забороняючий, зобов'язуючий та рекомендаційний характер і призначені для гуманізації суспільних відносин, укріплення законності і правопорядку в кожній державі світу [2, с. 366].

Отже, аналіз змісту міжнародних стандартів формування і реалізації державної політики дають можливість зрозуміти, те що ці стандарти зумовлюють здійснення державами-учасницями дієвих заходів щодо: впорядкування національного законодавства, усуваючи протиріччя з нормами міжнародного права шляхом скасування або зміни неефективних норм та створення нових формально-визначених правил поведінки; забезпечення стабільного та ефективного функціонування органів держави, що забезпечують охорону, захист прав і свобод людини, а також здійснюють правозастосовну діяльність в цій сфері.

Хоча й існує велика кількість міжнародних документів, загальна їх мета простежується в кожному з них, зокрема: забезпечення дотримання невід'ємних прав людини та основоположних свобод, дії принципу верховенства права, підзвітності державної влади суспільству, участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики, належного врядування, безпеки особи тощо.

По великому рахунку, мета кожного міжнародного документа вказує на сукупність міжнародних стандартів формування і реалізації державної політики, запровадження яких передбачає дотримання загальних цінностей (прав, свобод, принципів), що й визначають зміст та спрямованість державних органів держав-учасниць.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що міжнародні стандарти формування і реалізації державної політики – це основоположні, загальні принципи (також правила, рекомендації, характеристики) функціонування органів державної влади, діяльність яких спрямована на забезпечення реалізації міжнародних та європейських цінностей, закріплених у міжнародних документах універсального та регіонального характеру.

Список використаних джерел:

1. Алмаші І.М. Загальна декларація прав людини ООН як джерело конституційного права України [Електронний ресурс] / І.М.Алмаші // Конституційно-правові академічні студії. – 2015. – Вип. 2. – С. 12-25. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/kpac_2015_2_4
2. Бандурка О., Скакун О. Міжнародні стандарти професійної діяльності юристів // Міжнародна поліцейська енциклопедія. – К., 2003. – Т. 1: Теоретико-методологічні та концептуальні засади поліцейського права та поліцейської деонтології.
3. Власенко В.П. Щодо актуальності дослідження зарубіжного досвіду реалізації євроінтеграційної політики / В.П. Власенко // «Правоохоронна та правозахисна діяльність поліції в умовах формування громадянського суспільства в Україні» матеріали підсумкової науково-

теоретичної конф. (м. Київ, 09 квітня 2016 р.) / [ред. кол. : В.В. Черней, С.Д. Гусарев, С.С. Чернявський та ін.]. – К.: НАВС, 2016. – С. 33-35.

4. Малишев Б.В. Загальна Декларація прав людини 1948 року та сучасне право розуміння / Б.В. Малишев // Вісник Вищої ради юстиції. – 2012. – № 3 (11). – С. 147-160

5. Маренич А.І. Наслідки євроінтеграції : соціальний аспект [Електронний ресурс] // Фінансовий простір. – 2013. – № 4. – С. 209-214. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fin_pr_2013_4_25.

6. Міжнародний білль про права людини. Виклад фактів / Харківська правозахисна група. – Харків: Фоліо, 2004. – 62 с.

7. Слюсар К.С. Універсалізація як основа розвитку нових поколінь прав людини / К.С. Слюсар // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2008. – 11 (№11-12). – С. 277-279.

8. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26 черв. 1945 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

9. Юридична енциклопедія : В 6 т. / Редкол : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 1998. – Т. 5 : П - С. – 2002.

**Доцент кафедри теорії держави та права
НАВС, к.ю.н.**

Кривицький Юрій Віталійович

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК МЕТА, ЗАВДАННЯ ТА ПРИНЦИП ПРАВОВОЇ РЕФОРМИ

Особливості нинішнього етапу історії України зумовлюються головним чином утвердженням незалежної країни, яка має стати демократичною соціальною правовою державою, та формуванням соціально орієнтованої ринкової економіки. Здійснення цих фундаментальних перетворень в українському суспільстві є неодмінною передумовою його самозбереження, переходу до гідного існування й поступу в сучасному світі.

Політика реформування в Україні пов'язана з реаліями посттоталітарного суспільства, а відтак спрямована на поєднання загальнодемократичних завдань із специфічними завданнями, що впливають з конкретно-історичних умов сучасного розвитку. Важливою складовою політики реформування та значною мірою гарантом її послідовності й ефективності є правова реформа [1, с. 18].

Водночас головна ідея правового прогресу українського суспільства полягає в утвердженні в Україні конституційно визнаного принципу верховенства права, відповідно до якого, зокрема непорушні та невідчужувані права і свободи людини мають бути обов'язковими для законодавчої, виконавчої влади і правосуддя як безпосередньо чинне позитивне право [2, с. 5].

З огляду на це, особливої актуальності набуває теоретико-методологічне осмислення верховенства права в якості мети, завдання та принципу правової реформи. При цьому, беручи до уваги плюралізм точок зору вітчизняних і зарубіжних учених на природу верховенства права [3, с. 9 – 11] та правової реформ [4, с. 71; 5, с. 77 – 78], в межах цієї наукової розвідки розглянемо лише окремі аспекти взаємозв'язку верховенства права й правової реформи.

Так, правова реформа, що має своєю кінцевою метою створення основ правової держави, покликана вирішити значне коло питань, від яких багато в чому залежатиме правове забезпечення економічного, політичного, соціального розвитку суспільства. Перш за все це проблеми забезпечення верховенства права в усіх сферах суспільного життя, підвищення рівня правової культури населення, суттєве поліпшення чинного законодавства, реформування діяльності всієї системи судових органів, а також органів прокуратури та внутрішніх справ [6, с. 1]. Враховуючи те, що в поняття правової системи включаються правові доктрини, норми та інститути права, процеси правотворення і правореалізації, правова реформа виступає передусім як реформа законодавства й покликана забезпечити верховенство права в усіх сферах життя суспільства, зміцнити механізм підтримки правопорядку [6, с. 6].

Відповідно до позиції П.М. Рабіновича кінцевою метою, найважливішим соціальним призначенням реформи правової системи є перетворення її на ефективний інструмент формування

громадянського суспільства з ринковою соціально орієнтованою економікою, яке характеризуватиметься утвердженням в Україні верховенства права, тобто реальним забезпеченням юридичними засобами максимально можливого здійснення, надійної охорони й захисту прав та свобод людини і громадянина. Досягнення цієї мети означатиме побудову правової держави як держави прав людини. Узагальненим показником досягнення зазначеної мети, а отже, свідченням реального здійснення правової реформи, буде впровадження в суспільне життя таких гуманістичних засад:

- повне закріплення в законах і гарантований юридичний захист усіх основних прав і свобод людини та громадянина;
- встановлення юридичної рівності суб'єктів права перед державою та перед законом;
- утвердження такого стану, коли лише закон (або у відповідних випадках ратифікований міжнародно-правовий акт) виступатиме офіційним джерелом юридичних прав і обов'язків особи;
- врегулювання поведінки людей та їх об'єднань, як правило, за загальнодозволенним принципом: «Дозволено вчиняти все, крім того, що прямо заборонене законом»;
- врегулювання діяльності органів, службових і посадових осіб держави за спеціально дозволенним принципом: «Можна вчиняти лише те, що прямо дозволено законом»;
- закріплення в законах, інших нормативно-юридичних актах ефективних процедурно-процесуальних механізмів (порядків) здійснення, охорони та захисту юридичних прав і виконання обов'язків людей та інших суб'єктів суспільного життя;
- реальна можливість розв'язання будь-яких суперечок, конфліктів з приводу здійснення прав та обов'язків шляхом звернення до суду як найбільш ефективної в захисті прав людини державної інституції.

В Україні втілення принципу верховенства права, резюмує П.М. Рабінович, означатиме наступне: вся законотворча та підзаконна нормативна діяльність держави в усіх галузях правового регулювання суспільних відносин здійснюється на основі повної та безумовної поваги прав і свобод людини та громадянина в тому вигляді та обсязі, в якому вони закріплені в Конституції України, міжнародних стандартах прав людини, що містяться у визнаних Україною міжнародних угодах з прав людини. Формування розвиненої системи захисту прав людини передбачає в першу чергу створення в Україні високопрофесійного, доступного, авторитетного і неупередженого суду, який став би головним знаряддям захисту та поновлення прав людини [1, с. 23]. Наскрізне забезпечення прав людини в усіх сферах, формах і методах діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування виступає імперативом державної правової політики в галузі прав людини, якій має бути підпорядкована реформа всієї правової системи України [1, с. 24].

У свою чергу С.М. Солдатенко стверджує, що одне з першочергових завдань державно-правової реформи, котра активно розпочалася в Україні після прийняття Конституції України, є втілення в життя принципу верховенства права (ст. 8 Конституції України) [7, с. 111]. У контексті розгляду верховенства права як завдання правової реформи Ф.М. Сафін відмічає, що остання передбачає забезпечення низки найважливіших напрямів формування державності, розвитку повноцінного громадянського суспільства. Суть завдань, що стоять перед правовою реформою, – вирішення складних проблем, пов'язаних з встановленням у державі міцного та надійного правопорядку, заснованого на верховенстві права. І розпочинатися вона повинна з того, щоб повернутися до витоків, до тих основоположних засад світової правової культури, які вистраждані в багатовіковій боротьбі за забезпечення прав людини [8, с. 5 – 6].

Реалізація мети державно-правової реформи потребує чіткого і послідовного дотримання в ході реформи найважливіших конституційних принципів розбудови держави – принципу верховенства права та демократизму. Застосування цих принципів у ході реформування державної влади і місцевого самоврядування та діяльності реорганізованих органів влади і місцевого самоврядування і є передумовою правового прогресу в Україні. Саме в результаті успішного здійснення державно-правової реформи на основі цих принципів буде зроблений ще один крок на шляху створення права, яке має закріпити в своїх нормах соціальний ідеал справедливості, згідно з яким саме людина, її права, свободи, інтереси є найвищою соціальною цінністю [9, с. 88].

Лише демократичний характер реформування, відкритий характер прийняття владних

рішень через представницькі органи, наявність системи стримувань і противаг між різними гілками влади, стримування дій силових структур у межах закону та парламентського контролю, пріоритет у суспільстві принципу верховенства права можуть забезпечити формування економічної системи, орієнтованої на інтереси всього суспільства [10, с. 190]. Реалізація принципу верховенства права в ході державно-правової реформи є найважливішою передумовою досягнення панування права, правового прогресу в суспільному житті України. Саме вона має створити нове, засноване на засадах загальнолюдських цінностей державне, адміністративне, судове, муніципальне право, забезпечити єдність і внутрішню узгодженість законодавства, зміцнити правопорядок у державній діяльності та встановити нове, притаманне «державі для людини» співвідношення людини і держави [9, с. 89].

Враховуючи конституційну дію принципу верховенства права в Україні, якісні характеристики нового режиму правопорядку, утворення якого очікується внаслідок проведення правової реформи, мають бути обов'язково скореговані зі змістом цього принципу. З іншого боку, встановлення в Україні панування права, яке є наслідком дії принципу верховенства права, є неможливим без системного проведення низки правових реформ, метою яких має бути утвердження і гарантування прав людини та забезпечення пріоритету природних прав людини [11, с. 23]. Будь-яка правова реформа, що здійснюється у вітчизняній правовій системі, повинна в обов'язковому порядку виступати засобом для досягнення основної мети, яка закріплена у ст. 3 Конституції України [12, с. 27].

Отже, верховенство права та правова реформа перебувають між собою в тісному взаємозв'язку і взаємодії. У сучасній юридичній доктрині верховенство права інтерпретується одночасно як мета, завдання та принцип правової реформи. При цьому остання є одним з найефективніших та чи не єдиним можливим способом, інструментарієм встановлення режиму панування верховенства права, що особливо актуально для національних правових систем держав перехідного типу, до яких безумовно відноситься й правова система України. Це означає, що верховенство права можна досягнути, зокрема, здійснивши правову реформу.

Список використаних джерел:

1. Рабінович П. Загальна концепція правової реформи в Україні: до характеристики вихідних засад / П. Рабінович // Вісник Академії правових наук України : зб. наук. пр. / редкол. : В. Я. Тацій та ін. – Х. : Право, 1998. – № 1 (12). – С. 15 – 24.
2. Селіванов В. Правова реформа і методологія дослідження фундаментальних проблем юридичної науки / В. Селіванов // Вісник Академії правових наук України : зб. наук. пр. / редкол. : В. Я. Тацій та ін. – Х. : Право, 1998. – № 4 (15). – С. 3 – 17.
3. Кривицький Ю. Верховенство права як принцип діяльності міліції: перспективи закріплення та реалізації в умовах реформування МВС України / Ю. Кривицький // Юридична Україна. – 2013. – № 8. – С. 8 – 13.
4. Кривицький Ю. В. Праворозуміння як теоретичне підґрунтя дослідження правової реформи / Ю. В. Кривицький // Кафедра теорія держави та права: етапи становлення та перспективи розвитку : матер. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 2 черв. 2016 р.) / Редкол. : А. М. Завальний, Н. В. Лазнюк, Д. О. Тихомиров. – К. : НАВС, 2016. – С. 67 – 73.
5. Кривицький Ю. В. Проблемні питання правової реформи в науковому доробку академіка В.В. Копейчикова / Ю. В. Кривицький // Матеріали VI-их наукових читань, присвячених пам'яті академіка В.В. Копейчикова (м. Київ, 17 лист. 2016 р.) / Редкол. : А. М. Завальний, Н. В. Лазнюк, Д. О. Тихомиров. – К. : НАВС, 2016. – С. 77 – 79.
6. Горобец В. Д. Правовая реформа в Российской Федерации: состояние и перспективы : автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история государства и права; история политических и правовых учений» / В. Д. Горобец. – М., 1992. – 19 с.
7. Солдатенко С. М. Роль нового праворозуміння у здійсненні державно-правової реформи в Україні / С. М. Солдатенко // Державно-правова реформа в Україні : матер. наук.-практ. конф. (Київ, лист. 1997 р.). – К. : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 1997. – С. 111 – 113.
8. Сафин Ф. М. Правовая реформа: проблемы реализации в субъектах Российской

Федерации : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.01 / Сафин Фаниль Масгутович. – Уфа, 2000. – 176 с.

9. Назаренко Є. В. Державно-правова реформа – шлях до правового прогресу / Є. В. Назаренко // Державно-правова реформа в Україні : матер. наук.-практ. конф. (Київ, лист. 1997 р.). – К. : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 1997. – С. 87 – 91.

10. Ющик О. І. Правова реформа: загальне поняття, проблеми здійснення в Україні : [монографія] / О. І. Ющик. – К. : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 1997. – 192 с.

11. Малишев Б. В. Правова реформа: поняття, ознаки, види / Б. В. Малишев // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2011. – № 3. – С. 19 – 23.

12. Малишев Б. В. Цілеспрямованість правової системи: теоретико-методологічне дослідження : автореф. дис. докт. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Б. В. Малишев. – К., 2013. – 33 с.

**Студент 1-го курсу навчання
Рівненського відділення ННІ № 1
НАВС**

**Кривичун Вікторія Олександрівна
ПРАВОВА КУЛЬТУРА ТА ШЛЯХИ ЇЇ ФОРМУВАННЯ**

У житті людини завжди присутні цінності, що характеризують її спосіб життя та спонукають її до того чи іншого варіанта поведінки в суспільстві. Право як універсальний регулятор суспільних відносин є системою легітимних правил поведінки, що мають різні форми зовнішнього вираження та закріплення, рівень поваги до яких та уміння застосування правових знань на практиці свідчать про рівень правової культури суспільства загалом та окремої особи зокрема.

Правову культуру можна охарактеризувати як якісний стан правового життя суспільства, що відображається в наступному: досягнутому рівні правової діяльності; рівні досконалості правових актів; ступені правової свідомості та правового розвитку особистості; ступені свободи особистості й відповідальності держави та особи; рівні позитивного впливу права на суспільні відносини та їх упорядкування.

Особливістю правової культури є те, що вона являє собою не саме право, а комплекс уявлень певної спільноти людей про нього та його реалізацію. Тобто, правова культура є безпосереднім засобом правових відносин у яких визначається ступінь правової розвиненості особи, характер її правової діяльності і юридичної практики, рівень засвоєння суб'єктом правових норм та можливості об'єктивної оцінки й прогнозування подальшого розвитку суспільства та держави, характер участі у перетворенні правової дійсності, міру її правової активності, оволодіння культурою правового мислення.

Термін «Правова культура» в юридичній літературі з'явився відносно недавно, але за цей час про правову культуру написано багато наукових праць в яких об'єктом дослідження є правова культура як феномен суспільного життя, а предметом – теоретичні і практичні аспекти, зміст та формування правової культури [2, с. 353].

У науковій юридичній літературі існують різні підходи до розуміння правової культури. Наприклад, правова культура – це: особливе соціальне явище яке повинне сприйматися як правовий стан самої особистості так і певної групи людей (В.П. Сальніков); обумовлений соціальний, духовний, політичний та економічний якісний стан правового життя суспільства, що виражається в досягнутому рівні розвитку правової діяльності, юридичних актів, правової свідомості і в цілому рівня правового розвитку суб'єкта... (А.П. Семітко); система поглядів, оцінок, переконань, установок загально важливих соціальних цінностей, юридичних прав і обов'язків які формують позитивне ставлення до права, законності, правопорядку, забезпечують соціально значущі знання про правову сферу (Е.В. Аграновська).

В загальній теорії права правова культура визначається як система правових цінностей, що

відповідають рівню досягнутого суспільством правового прогресу й відображають у правовій формі стан свободи особи, інші соціальні цінності. Правова культура формує повагу до права та переконання в необхідності усвідомленого виконання його норм, забезпечує переконання в демократичності державної влади, її суспільному та соціальному значенні, можливості забезпечити та гарантувати суб'єктивні права [6].

Виходячи з усього вище наведеного можна сказати, що правова культура охоплює усі сфери життя і функціонує разом з нормами права, а також формами та джерелами права.

Для сутнісного осмислення правової культури в юридичній науці сформувалися такі підходи як: аксіологічний, що дає можливість правову культуру визначити як систему правових цінностей, створених для розвитку суспільства, які відображають передові досягнення юридичної діяльності; соціологічний – правова культура визначається як духовна цінність людини і суспільства; філософський, в межах якого правова культура визначається як певний історичний рівень розвитку суспільства, його творчих сил та здібностей; діяльнісний – згідно якого правова культура утворилася з допомогою різних видів діяльності [1].

Рівень правової культури визначається станом підсистем, що її утворюють, зокрема правовою культурою особистості та правовою культурою суспільства. В свою чергу правову культуру особистості складають такі елементи: знання і розуміння права, здатність особи тлумачити зміст норм права, визначати мету видання певного нормативно-правового акта, сферу його дії; повага особи до права, заснована на особистій переконаності в його ефективності як засобу регулювання суспільних відносин. Така повага повинна мати місце навіть у разі несхвалення людиною окремих правових приписів; звичка вчиняти свої дії відповідно до приписів правових норм; вміння особи використовувати у практичній діяльності правові знання, реалізовувати і захищати свої суб'єктивні права і законні інтереси, виконувати юридичні обов'язки; висока правова активність особи у сприянні реалізації правових приписів, розуміння нею необхідності протидіяти правопорушенням тощо.

Правова культура суспільства визначається рівнем правової свідомості громадян та посадових осіб, тобто, ступінь засвоєння ними цінності права, основних прав і свобод, правових процедур вирішення конфліктів; знання права, поваги до нього, переконаності в необхідності дотримуватися приписів правових норм. Суспільна правосвідомість визначається масовістю правомірної поведінки, рівнем правового виховання, масштабами і якістю юридичної освіти [4, с. 21-24].

Високому рівню правової культури суспільства повинно відповідати законодавство, яке характеризується науковою обґрунтованістю, демократичною і гуманістичною спрямованістю, справедливістю, відсутністю прогалин та внутрішніх суперечностей, нечітких або таких, що можуть двозначно тлумачитись, правових приписів, використанням оптимальних методів, способів регулювання правових відносин тощо. Наявність законів, які не мають правового характеру, застарілих норм, які порушують або обмежують права і свободи громадян, закріплюють свавілля держави, свідчать про низький рівень правової культури осіб, що здійснюють державну владу.

Особа, що має високий рівень правової культури має можливість убезпечити себе від негативних наслідків під час задоволення власних чи групових інтересів. Адже у наш час ще існує багато морально застарілих норм права, які не відповідають інтересам сучасної правової держави і громадянського суспільства, а також існує загроза порушення прав і свобод людини та громадянина шляхом прикриття демагогічних міркувань про демократію [3, с. 52-53].

На рівень правової культури усіх видів впливає правове виховання, основною мета якого є надання людині необхідних юридичних знань і навчити її поважати закони, і підзаконні акти та дотримуватись їх, тобто сформувати достатньо високий рівень правової культури, здатний значно зменшити кількість правопорушень.

Правове виховання тісно пов'язане з усіма видами соціального виховання – моральним, політичним, естетичним та ін. Ці види можна назвати «субправовими», тобто такими, що «прилягають до правового», «пов'язані з правовим», оскільки всі вони пов'язані з правовим вихованням.

Таким чином, сутністю правового виховання є формування правової настанови на узгодження прагнень і сподівань особи з інтересами та сподіваннями суспільства, тобто процес вироблення непохитних правових ідей та принципів у правосвідомості людей, формування правової культури.

На жаль в нашій державі спостерігається не досить високий рівень правової культури суб'єктів права. І проблема не в тому що суспільство не знає законів, а в тому, що вони з ними не рахуються. А така нерозвиненість у населення юридичних традицій переходить у відкрите правове зневаження, заперечення необхідності і цінності права.

З метою прискорити процесу підвищення рівня правової культури вважаю за доцільне використовувати один із видів правового виховання – правову просвіту.

Правова просвіта включає: викладання правових дисциплін; підготовку розповсюдження і популяризацію юридичних джерел; роз'яснення чинного законодавства; поширення правової інформації; державний контроль над ідеологічним змістом правової освіти. На сьогодні ми можемо бачити потребу у правовому вихованні людини, а особливо цього потребує молодь. Суспільство потребує підсилення цілеспрямованої діяльності держави щодо передачі юридичного досвіду, систематичного впливу на свідомість і поведінку людини з метою формування відповідних позитивних уявлень, поглядів, ціннісних орієнтацій, установок, що забезпечують додержання, виконання і використання юридичних норм. Для цього, без сумніву, необхідно переглянути програми правової освіти студентської молоді з урахуванням інтересів цієї соціально-демографічної групи, адже побудова дійсно демократичної, правової держави, проголошеної Конституцією України, зумовлює суттєве підвищення правової свідомості громадян, їх правової культури, дотримання ними вимог законодавства, а також послідовну реалізацію основних прав і свобод людини і громадянина.

Також важливу увагу слід приділяти розширенню таких заходів правової освіти як організація роботи спеціальних правових курсів, шкіл, семінарів. Важливу роль у правовому вихованні відіграють засоби масової інформації – газетна, журнальна стаття, кіно і телебачення, які можуть суттєво змінювати цикл соціальної активності правової свідомості та правової культури. Однак, більшості журналістських публікацій та сценаріїв фільмів не вистачає глибини та багатосторонності при дослідженні проблеми виховання почуття поваги до прав, свобод людей, роз'яснення нових юридичних видів соціалізації людини.

Найважливішим фактором, що безпосередньо й досить активно впливає на правову культуру людини, є культура правотворчості. Підґрунтям смислової позиції в даному разі є ставлення до вже готового, закріпленого у нормі права варіанта поведінки за співвідношенням «правильно – неправильно», «врегульоване – не врегульоване». Стосовно правової культури це означає, що зміст правової норми визначається правилом, яке вказує на те, що має існувати в дійсності. Тобто, те, що законодавець вводить в норму, те й існує як правова реальність. Насправді людині буває дуже складно самотійно визначити своє ставлення до варіанта поведінки, зафіксованого письмово вираженою нормою у співвідношенні з реальною дійсністю, оскільки норма права не завжди стає масштабом, завдяки якому дійсність оцінюється як правильна або неправильна, врегульована чи не врегульована [5, с. 116-132].

Усе наведене вище дає можливість зробити висновок про те, що на рівень правової культури особи, соціальної групи та суспільства в цілому впливає якість законодавства та стан виконання норм права особами, яких народ наділив владою для забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Для суспільства важливо дати зрозуміти, що в нормативно-правових актах закріплюються основні правила, що окрім заборон та зобов'язань, містять норми, що захищають особу та інших суб'єктів права. Це можна зробити шляхом; розповсюдження правової інформації у засобах масової інформації; у загальноосвітніх школах посилити викладання правових дисциплін, які формують правову культуру у молодшого покоління; накладення цензури сцен кримінального життя у газетах, журналах та телебаченні; забезпечення ефективної роботи інститутів демократії та правоохоронних органів; посилення участі вчених-юристів у розробках проектів нормативно-правових актів та удосконалення їх змісту, програм боротьби зі злочинністю тощо.

Список використаних джерел:

1. Власенко В. П. Правова культура працівників міліції в сучасних умовах (аксіологічний аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права ; історія політичних і правових учень» / В. П. Власенко. – К., 2013. – 20 с.
2. Кельман М.С. Загальна теорія права / М.С Кельман //: Підручник. – К.: Кондор, 2002. – 353 с.
3. Макаренко Л.О. До проблеми формування правової культури в Україні. / Л.О. Макаренко // Віче. – 2007. – № 18. – С. 52-53.
4. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: / О.Ф. Скакун // Підручник /пер. з російської – Х.: Консум, 2001 – С. 21-24.
5. Твердохліб Л.В. Виховання правової культури старшокласників // Творчість в технології виховання та навчання: Зб. наук. праць. Вип. 9. – Київ-Запоріжжя : Ін-т педагогіки і психології профосвіти, 1998. – С.116-132.
6. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А.М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; з а з аг. р е д. С . Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с

**Старший науковий співробітник наукової лабораторії з
проблем кримінальної поліції НАВС к.ю.н., старший науковий
співробітник**

Крижна Валентина Володимирівна

ЗМІНИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ДІЯЛЬНОСТІ МВС УРСР НАПРИКІНЦІ 80-х – ПОЧАТКУ 90-х рр. ХХ ст.

Міністерство внутрішніх справ є вкрай важливою складовою частиною державного механізму будь-якої країни. Тому розробці нових та удосконаленню діючих правових засад його організації й діяльності в суверенній Україні приділяється особлива увага.

Але слід зауважити, що при вдосконаленні організаційно-правових засад діяльності, структури МВС України необхідно обов'язково звертатися і до історичного досвіду. Це є необхідним для того, щоб на основі ретельного аналізу встановити можливість врахування у сучасній практиці тих позитивних надбань, які були напрацьовані у минулі роки.

У цьому сенсі корисним є дослідження досвіду щодо удосконалення правового забезпечення діяльності МВС Української РСР наприкінці 80-х – початку 90-х рр. минулого століття.

Цілком слушним та аргументованим є висновок науковців П. Михайленка та В. Довбні про те, що криміногенна обстановка в державі наприкінці 80-х років значно ускладнилася [1, с. 21]. Підтвердженням цього є численні статистичні дані про зростання злочинності. Наприклад, як зазначалося у наказі МВС УРСР “Про міри щодо посилення охорони громадського порядку та боротьби з правопорушеннями на вулицях та в інших громадських місцях міста Києва” № 53 від 5 квітня 1990 р., кількість злочинів, що були скоєні у Києві у першому кварталі 1990 р. порівняно з аналогічним періодом минулого року зросла на 69% [2, с. 389]. Зростав кримінальний професіоналізм, злочини ставали все більш жорстокими та зухвалими, поширювалась їхня корислива мотивація. Виникали нові види злочинної діяльності, серед яких поширились такі види протиправної діянь, як убивства на замовлення, торгівля людьми, зброєю, вибуховими речовинами, стратегічною сировиною тощо [1, с. 21].

Але українським правоохоронцям, незважаючи на всі складнощі, вдалося не тільки вистояти у цих складних умовах, а зміцнивши, розпочати наступ на злочинність. В умовах недостатнього фінансування і гострого кадрового дефіциту Міністерство внутрішніх справ України спромоглося вирішити основні завдання, які ставилися перед міліцією, і головне – зберегти стабільність оперативної обстановки в країні, не допустити розгортання

міжнаціональних та міжконфесійних конфліктів. Багато в чому цьому сприяло й вчасне внесення змін до правового регулювання діяльності МВС та його складових частин.

Слід зазначити, що наприкінці 80-х рр. XX ст. основу правового забезпечення організації та діяльності МВС УРСР, як і раніше, становило Положення про Міністерство внутрішніх справ УРСР, затверджене Постановою Ради Міністрів УРСР № 425 ще 8 вересня 1972 р. [3, арк. 12–13.]. У документі зазначалося, що МВС УРСР відповідно до Конституції УРСР є союзно-республіканським міністерством і підпорядковується Раді Міністрів УРСР і МВС СРСР. На МВС УРСР покладалось завдання забезпечувати громадський порядок, охорону соціалістичної власності, прав і законних інтересів громадян, підприємств, організацій і установ від злочинних посягань та інших антигромадських дій, а також організацію пожежної охорони в республіці.

Згідно з документом систему Міністерства внутрішніх справ УРСР становили: МВС УРСР, управління та відділи внутрішніх справ виконавчих комітетів Рад депутатів трудящих, а також підрозділи міліції, пожежної охорони, виправно-трудові установи та інші підвідомчі їм підрозділи, установи, організації і підприємства [3].

Отже можна зробити висновок, що у цей період міністерство мало набагато ширшу систему та компетенцію ніж МВС України на сучасному етапі.

У 1990 році політична ситуація в СРСР продовжувала загострюватись. В окремих регіонах СРСР відбувалися міжнаціональні та міжетнічні конфлікти, які призводили до жертв серед населення, масових заворушень тощо.

Керівництво загальносоюзного МВС, враховуючи політичну ситуацію, що склалася в окремих республіках СРСР на початку 1990 р., та намагаючись втримати ситуацію під контролем, пішло на значне розширення прав МВС союзних республік. Так, згідно з наказом МВС СРСР № 2 від 24 січня 1990 р. “Про подальше розширення прав міністрів внутрішніх справ союзних республік” до компетенції міністрів союзних республік було передано низку суттєвих повноважень, які до цього належали до виключної компетенції загальносоюзного міністерства [2, с. 260–262].

Наприклад, у галузі управління ОВС та організації оперативно-службової діяльності їм були надані такі права: визначати порядок планування службової діяльності органів та підрозділів внутрішніх справ; видавати нормативні акти з питань службової діяльності; видавати інформаційно-методичні збірники, бюлетені та інші друковані видання, визначати їх наклад, обсяг і періодичність, вирішувати питання видавничої діяльності підпорядкованих органів та підрозділів.

У кадровій та організаційно-штатній роботі – призначати та звільняти співробітників на посадах начальників головних управлінь та управлінь внутрішніх справ виконкомів обласних і міських Рад народних депутатів; встановлювати у відповідності з нормативними актами стаж служби начальникам головних управлінь та управлінь внутрішніх справ виконкомів обласних і міських Рад народних депутатів, а також їх заступникам; нагороджувати нагрудним знаком “Заслужений дільничний інспектор міліції”; визначати чисельність та затверджувати штати підрозділів міліції, які утримуються за рахунок коштів підприємств, організацій та установ, а також інспекцій у справах неповнолітніх в залежності від оперативної обстановки та місцевих умов; встановлювати штатну положеність автотранспортних засобів для підпорядкованих органів і підрозділів внутрішніх справ у межах табельних норм, затверджених МВС СРСР.

У питаннях фінансового та матеріально-технічного забезпечення – дозволити придбання та утримання ОВС автотранспорту, оперативної і криміналістичної техніки понад норм табельної положеності за рахунок коштів місцевого бюджету та інших нецентралізованих джерел; надавати фінансову допомогу особам рядового та начальницького складу – членам житлово-будівельних, житлових кооперативів та індивідуальним забудовникам, які прослужили бездоганно в ОВС 15 та більше років, у межах асигнувань, що виділяються на цю мету, тощо.

Таке розширення повноважень міністрів внутрішніх справ республіканських МВС значно підвищило можливості їх впливу як на політичну ситуацію, так і на стан боротьби з корупційністю посадових осіб апаратів ОВС у межах республік.

У період до липня 1990 р. міністром внутрішніх справ УРСР був генерал-полковник внутрішньої служби І.Д. Гладуш, а з липня 1990 р. – генерал внутрішньої служби України А.В. Василишин, які доклали чимало зусиль, щоб не допустити цілковитого обвалу злочинності в державі та масових порушень законності [4, с. 353, 371].

16 липня 1990 р. Верховна Рада УРСР прийняла Декларацію про державний суверенітет. Невдовзі після прийняття Декларації, а саме 30 липня 1990 р., Верховна Рада УРСР прийняла постанову “Про проходження строкової військової служби громадянами УРСР та використання працівників правоохоронних органів республіки за її межами” [5]. Згідно з цією постановою Раді Міністрів УРСР було поставлено завдання протягом місяця забезпечити повернення до постійного місця служби працівників правоохоронних органів республіки, які брали участь в охороні громадського порядку та локалізації міжнародних конфліктів в інших регіонах СРСР.

Зважаючи на те, що криміногенна ситуація в УРСР у другій половині 1990 року продовжувала погіршуватись, Верховна Рада УРСР прийняла постанову “Про невідкладні заходи по зміцненню законності та правопорядку в республіці” від 29 листопада 1990 р. У ній зазначалось, що криміногенна ситуація набула загрозливого характеру та продовжує погіршуватись. Тому для поліпшення ситуації органам внутрішніх справ та внутрішнім військам було надано право “... з метою припинення масових заворушень, протиправних дій, які пов’язані з нападом на будинки державних та громадських органів і установ, масовим самовільним захопленням земель, невиконанням законних вимог працівників міліції та інших, які можуть призвести до зіткнення груп населення, а також дій, що паралізують роботу транспорту, життєдіяльність міст, посягають на громадський спокій, права, життя та здоров’я людей, застосовувати у встановленому порядку активну протидію, у тому числі із застосуванням дозволених спеціальних засобів” [6, с. 23].

Важливим етапом розвитку складової частини МВС – української міліції – стало ухвалення Верховною Радою УРСР 20 грудня 1990 р. Закону Української РСР “Про міліцію”. Цим документом була закладена правова основа діяльності міліції України. Стаття 1 Закону визначала, що міліція в Українській СРСР – державний озброєний орган виконавчої влади, який захищає життя, здоров’я, права і свободи громадян, власність, природне середовище, інтереси суспільства і держави від протиправних посягань [7]. Основними завданнями міліції законодавець визначив такі: забезпечення особистої безпеки громадян, захист їх прав і свобод, законних інтересів; запобігання правопорушенням та їх припинення; охорона і забезпечення громадського порядку; виявлення і розкриття злочинів, розшук осіб, які їх вчинили; забезпечення безпеки дорожнього руху; захист власності від злочинних посягань; виконання кримінальних покарань і адміністративних стягнень; участь у наданні соціальної та правової допомоги громадянам, сприяння у межах своєї компетенції державним органам, підприємствам, установам і організаціям у виконанні покладених на них законом обов’язків. У Законі “Про міліцію” були детально врегульовані такі важливі питання, як визначення принципів та правової основи діяльності міліції, обов’язків та прав міліції, застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і вогнепальної зброї працівниками міліції, проходження служби в міліції, правового та соціального захисту, відповідальності працівників міліції, контролю і нагляду за діяльністю міліції тощо.

Стаття 7 Закону, яка отримала назву “Організація міліції та її підпорядкованість”, визначала, що “міліція є єдиною системою органів, яка входить до структури Міністерства внутрішніх справ Української РСР, виконує адміністративну, профілактичну, оперативно-розшукову, кримінально-процесуальну, виконавчу та охоронну (на договірних засадах) функції” [7].

Після прийняття 24 серпня 1991 р. Верховною Радою України Акта проголошення незалежності України у життєдіяльності МВС УРСР розпочинається новий етап – у якості міністерства суверенної держави.

Керівництво МВС не залишилось осторонь розпочатих державотворчих процесів. Так, на засіданні колегії МВС України 17 вересня 1991 р. було прийнято рішення “Про Звернення колегії міністерства до особового складу органів і підрозділів внутрішніх справ”. У зверненні наголошувалось про необхідність “покласти край розгулу злочинності” та висловлювалась

упевненість, що під час референдуму, який мав відбутися 1 грудня того ж року, “працівники органів та підрозділів внутрішніх справ республіки, відчуючи високу відповідальність за долю Вітчизни та її багатонаціонального народу, скажуть “так” незалежній демократичній Україні”.

Проголосивши незалежність, Україна фактично успадкувала правоохоронні органи, які існували в УРСР. Міністерство внутрішніх справ України, у свою чергу, також успадкувало органи міліції УРСР та інші структурні підрозділи МВС УРСР. Звичайно, що нормативно-правові акти, якими регулювалась їх організація та діяльність, вимагали суттєвих змін. Саме тому терміново було розроблено і прийнято цілу низку нових документів та внесено зміни і доповнення до вже існуючих. Так, вже 26 серпня 1991 р. було видано наказ МВС № 383 “Про перегляд відомчих нормативних актів і створення нормативної бази МВС України”, згідно з яким начальникам головних управлінь, управлінь, самостійних відділів міністерства наказувалось переглянути усі відомчі нормативні документи і в установленому порядку скасувати ті з них, що втратили практичне значення або суперечать чинному законодавству України.

Підсумовуючи викладене, ми можемо зробити наступні висновки:

по-перше, у період кінця 80-х – початку 90-х рр. XX ст. йшов безперервний процес удосконалення правового забезпечення організації та діяльності МВС УРСР, оптимізації структури міністерства та приведення її до вимог того часу, що було викликано суттєвим загостренням суспільно-політичної обстановки в країні;

по-друге, у цей період міністерство мало набагато ширшу систему та компетенцію ніж МВС України на сучасному етапі, адже до його складу, крім міліції та внутрішніх військ, входили підрозділи пожежної охорони, виправно-трудова установи тощо;

по-третє, керівництво міністерства не залишилось осторонь розпочатих державотворчих процесів, звернувшись до працівників органів внутрішніх справ зі зверненням підтримати проголошення незалежності України під час референдуму 1 грудня 1991 р.;

по-четверте, одразу після проголошення незалежності України Міністерство внутрішніх справ нової суверенної держави вжило заходів до оновлення нормативно-правової бази, якою регулювалась організація та діяльність ОВС, терміново було розроблено і прийнято цілу низку нових документів та внесено зміни і доповнення до вже існуючих, скасовано ті з них, що втратили практичне значення або суперечили чинному законодавству України.

Список використаних джерел:

1. Михайленко П. Міністерство внутрішніх справ УРСР (1969–1990 рр.) / П. Михайленко, В. Довбня // Міліція України. – 2006. – № 10.
2. Історія міліції України у документах і матеріалах / П.П. Михайленко, Я.Ю. Кондратьєв; МВС України; Нац. акад. внутр. справ України. – У 3-х т. – Т. 3. – К.: Генеза, 2000. – 616 с.
3. Архів МВС України, ф. 46, оп. 1, спр. 691.
4. Міліція України: історичний нарис, портрети, події : Науково-попул. видання / За заг. ред. Ю.О. Смирнова. – Кол. авт.: Смирнов Ю.О., Михайленко П.П., Святоцький О.Д., Ануфрієв М.І. – К.: Видавничий дім “Ін Юре”, 2002. – 798 с.
5. Відомості Верховної Ради УРСР. – 1990. – № 5. – Ст. 459.
6. Михайленко П. Українська міліція в останні роки існування СРСР та перші роки незалежності України / П. Михайленко, В. Довбня // Міліція України. – 2004. – № 8.
7. Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 4. – Ст. 20.

Професор кафедри кримінального права НАВС, к.ю.н., доцент

Кришевич Ольга Володимирівна

**ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИНУ ФАЛЬСИФІКАЦІЯ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ ТА ОБІГУ
ФАЛЬСИФІКОВАНИХ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ.**

При аналізі диспозиції ст. 321-1 КК України, можна зробити висновок, що предмет є обов'язковою ознакою досліджуваного складу злочину і є фальсифіковані лікарські засоби.

Законом України від 8 вересня 2011 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання фальсифікації лікарських засобів» до ст. 2 Закону України «Про лікарські засоби» внесено поняття «фальсифікований лікарський засіб», а саме: під фальсифікованим лікарським засобом розуміється лікарський засіб, який умисно промаркований неідентично (невідповідно) відомостям (одній або декільком з них) про лікарський засіб з відповідною назвою, що внесені до Державного реєстру лікарських засобів України, а так само лікарський засіб, умисно підроблений у інший спосіб, і не відповідає відомостям (одній або декільком з них), у тому числі складу, про лікарський засіб з відповідною назвою, що внесені до Державного реєстру лікарських засобів України. Тому, ФЛЗ – це товари, які завдають шкоду здоров'ю, а відповідно і життю громадян, крім цього, ще й наносять значних економічних збитків державі та легальним виробникам фармацевтичної продукції. Виокремлюють кілька основних *типів* підробок, а саме: - препарат, у якому взагалі немає активної речовини; - препарат, у якому наявні всі речовини, але невідомо, за яких умов і технологій їх отримано; - препарат у якому дорожчу речовину змінено на аналогічну, але дешевшу. Необхідно розрізняти поняття ФЛЗ, неякісних лікарських засобів (НЛЗ) та контрафактних лікарських засобів (КЛЗ), де ФЛЗ – це лікарський засіб, що супроводжується неправдивою інформацією про його склад і (або) виробника; НЛЗ – ЛЗ, що не відповідає вимогам фармакопейної статті, або у випадку її відсутності вимогам нормативної документації чи нормативного документа; КЛЗ – ЛЗ, що перебуває в обігу з порушенням цивільного законодавства. Ліки неякісні або проблемні — це фальсифіковані, субстандартні та незареєстровані ЛП, які можуть бути наявні як в легальних, так і нелегальних каналах збуту поряд із якісною фармацевтичною продукцією, що має постійні терапевтичні та інші характеристики відповідно до АНД.

Ліки фальсифіковані (контрафактні) — це ЛП, які навмисно і протиправно неправильно промарковані щодо ідентичності та назви виробника. Згідно з визначенням ВООЗ, виділяють такі чотири типи фальсифікатів: не містять АФІ, зазначених на етикетці; містять інші компоненти, ніж зазначені на етикетці; мають відповідну кількість АФІ, але іншого походження; містять АФІ в кількості, що не відповідає заявленим на етикетці або містять домішки. Крім того, фальсифіковані ліки можуть бути наявні на ринку в підробленій упаковці. У будь-якому разі — це свідоме виробництво та реалізація нестандартних ліків з метою одержання незаконного прибутку і стосується як інноваційних (оригінальних), так і відтворених (генеричних) ЛП. Ліки, виготовлені легальним виробником, які за відсутністю належних умов виробництва, транспортування та зберігання втратили властивості, визначені АНД, належать також до групи неякісних, або *субстандартних*. *Незареєстровані ліки* — це ліки, що не пройшли процедури реєстрації, внаслідок чого не занесені до Державного реєстру лікарських засобів.

Розмежуванню понять ФЛЗ, підробних та КЛЗ, поділяючи ФЛЗ на підробні та КЛЗ, зазначає, що, як правило, ФЛЗ буває одночасно підробленим та контрафактним. Розмежування понять ФЛЗ та НЛЗ, вважаємо, недоцільним виокремлення КЛЗ з числа ФЛЗ на законодавчому рівні, адже, як уже зазначалось, більшість підроблених ЛЗ є одночасно і фальсифікованими і контрафактними (випускаються під чужим засобом індивідуалізації, торговою маркою, чим вводять в оману споживача), тому пропонуємо лише на теоретичному рівні відзначати відмінності між ФЛЗ та КЛЗ. *Фальсифікація* (франц. falsification – підробка, спотворення; від пізньолат. falsificare – підробляти, falsus – фальшивий та facere – робити). Класифікацією, за якісним та кількісним складом препарату ФЛЗ поділяються на «чорні» та «білі». «Білі фальсифікати» – якісний та кількісний склад діючої речовини відповідає маркуванню, фальсифікується торгова марка виробника; може не витримуватися кількісний склад (можуть бути інші допоміжні речовини); діюча речовина та допоміжні речовини зазвичай не відповідають вимогам Фармакопеї (тобто нижчого рівня). «Чорні фальсифікати» – якісний та/або кількісний склад препарату не відповідає маркуванню: замість заявленої кількості діючої речовини міститься інша речовина (зазвичай менша кількість), або інша, дешевша речовина, або взагалі відсутня. Відповідно до іншої класифікації, за вмістом необхідних активних компонентів ФЛЗ поділяються на «копії», «порожні», «імітатори», «змінені». «Препарати-копії» – препарати з відповідним вмістом необхідних активних компонентів, але їх походження відмінне від заявленого (кількісний

та якісний склад діючої речовини відповідають маркуванню – даним, вказаним на упаковці лікарського засобу, фальсифікується торгова марка виробника). «Порожні препарати» – препарати, які не містять будь-яких передбачених активних компонентів, незважаючи на те, що останні вказані на упаковках ЛЗ. Можуть складатись тільки з допоміжних речовин, таких, як крейда, тальк, крохмал. «Препарати-імітатори» – препарати, вміст активних компонентів яких не відповідає тим, що вказані на упаковці ЛЗ, тобто препарати, оригінальні діючі речовини яких, замінені більш дешевими та менш ефективними. «Змінені препарати» – препарати, діюча речовина яких відповідає діючій речовині оригіналу, але міститься у більших чи менших кількостях. Такі препарати є небезпечними у випадку перебільшення вмісту діючої речовини, що в більшості випадків спричиняє летальні наслідки.

**Студент 4 курсу факультету № 2
НАВС**

Крупнина Ярина Вікторівна

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТА ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 149 КК УКРАЇНИ

У залежності від ступеня узагальнення суспільних відносин, що охороняються кримінальним законодавством, проводять класифікацію об'єктів злочину по «вертикалі» на загальний, родовий та безпосередній об'єкт [7, с. 78]. Класифікація об'єкта злочину по «вертикалі» будується на співвідношенні філософських категорій загального, особливого та конкретного.

Під *загальним об'єктом* розуміють *усю сукупність суспільних відносин, які поставлені під охорону кримінального закону, саме загальний об'єкт і описується в ч. 1 ст. 1 КК України. Родовий об'єкт* являє собою певне коло тотожних або однорідних за своєю соціальною та юридичною сутністю суспільних відносин, котрі охороняються в силу цього єдиним комплексом взаємопов'язаних кримінально-правових норм [7, с. 85]. Розділ III Особливої частини КК України, у якому знаходиться норма про торгівлю людьми, називається «Злочини проти волі, честі та гідності особи». Разом із цим слід також відзначити деяку термінологічну невідповідність назви даного розділу частині 1 статті 29 Конституції України, де передбачено, що «кожна людина має право на *свободу* та особисту недоторканність». Тому з урахуванням положень ч. 1 ст. 29 Конституції України, а також самого місця норми про торгівлю людьми в системі Особливої частини КК України слід зробити висновок, що за своєю внутрішньою сутністю торгівля людьми посягає на групу таких близьких за своїм змістом суспільних відносин, як *суспільні відносини, що забезпечують свободу, честь та гідність особи*.

Таке розуміння родового об'єкта досліджуваного злочину дозволяє більш глибоко розкрити сутність його безпосереднього об'єкта досліджуваного злочину, оскільки він обов'язково знаходиться в площині родового об'єкта.

У науці кримінального права під *безпосереднім об'єктом злочину* розуміють ті конкретні суспільні відносини, які поставлені під охорону кримінального закону та яким спричиняється шкода діянням, що підпадає під ознаки даного складу [7, с. 88]. Безпосередній об'єкт злочину може бути основним та додатковим. *Основним безпосереднім об'єктом* є те суспільне відношення, котре даним злочином завжди порушується або ставиться в небезпеку порушення, яке *перш за все і головним чином* бажав поставити під охорону законодавець, коли приймав відповідний кримінальний закон. Із цього можна зробити висновок, що для будь-якого злочину характерна *безпосередня* спрямованість на спричинення шкоди перш за все тим суспільним відносинам, котрі й виступають його основним безпосереднім об'єктом.

У свою чергу додатковий безпосередній об'єкт підрозділяється на обов'язковий та факультативний. Необхідність даної класифікації обумовлена тим, що один злочин може одночасно спричиняти шкоду декільком суспільним відносинам. У зв'язку з цим у науці кримінального права під *додатковим обов'язковим безпосереднім об'єктом* розуміють «такий об'єкт, котрий у даному складі злочину має місце завжди, у будь-якому випадку вчинення певного

злочину», а під *додатковим факультативним* – «ті суспільні відносини, що охороняються кримінальним законом, котрим не в усіх випадках спричиняється шкода при вчиненні злочину» [7, с. 103].

З питання про основний безпосередній об'єкт торгівлі людьми вченими були висловлені різні думки. Зокрема, таким об'єктом називають фізичну свободу та особисту недоторканність людини [8, с. 318]; волю і гідність людини [9, с. 25]; волю, гідність і особисту недоторканність особи; фізичну свободу, гідність і особисту недоторканність людини; свободу та (або) особисту недоторканність людини [5, с. 384]; «суспільні відносини, що гарантують право кожної людини на фізичну свободу (волю) та особисту недоторканність, захищають її гідність» [5, с. 118]; конституційне право людини на свободу переміщення, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України та право в будь-який час повертатися на Україну [10, с. 67]; особисту волю людини [3, с. 202]; особисту свободу людини [4, с. 198]; свободу особи; волю людини. У деяких джерелах взагалі не вказується на основний безпосередній об'єкт торгівлі людьми [1, с. 100–101; 2, с. 236].

На нашу думку, *основним безпосереднім об'єктом торгівлі людьми є суспільні відносини, що забезпечують свободу людини.*

Разом із цим не можна не відзначити, що в літературі висловлені також інші точки зору щодо основного безпосереднього об'єкта злочину, який розглядається. Так деякі автори вважають, що таким об'єктом поряд зі свободою (волею) виступає й особиста недоторканність людини. Не можна визнати обґрунтованою також пропозицію розглядати в якості основного безпосереднього об'єкта торгівлі людьми (поряд зі свободою) і гідність людини [9, с. 25]. Під гідністю зазвичай розуміють самооцінку особою своїх моральних, соціальних, духовних та інших якостей як члена суспільства [6, с. 10; 11, с. 12].

Слід погодитися із М.Й. Коржанським, що «основним безпосереднім об'єктом злочину є те суспільне відношення, пошкодження якого складає соціальну сутність даного злочину і з метою охорони якого видана кримінально-правова норма, яка передбачає відповідальність за його вчинення. Так, зокрема, «при вияві безпосереднього об'єкта необхідно враховувати ... спрямованість злочинної діяльності (мотив, мета) на певний результат» [1, с. 105].

Соціальна сутність торгівлі людьми полягає не в посяганні на суб'єктивну оцінку особою своїх особистих якостей як члена суспільства: у результаті вчинення аналізованого злочину потерпілий завжди позбавляється можливості здійснити вчинок, що є проявом (“продуктом”) його свідомості та волі (тобто вчинити так, як йому хочеться), і далеко не завжди при цьому принижується його самооцінка своїх духовних, моральних, соціальних та інших якостей. Отже, основний зміст торгівлі людьми, її антисоціальна сутність полягає в посяганні, перш за все, на свободу людини, а не на її гідність. Раніше було зазначено, що, окрім основного безпосереднього об'єкта злочину, в науці кримінального права виділяють також і *додатковий безпосередній об'єкт*, який може бути обов'язковим, або факультативним.

Аналіз складу злочину, який досліджується, дозволяє зробити висновок, що торгівля людьми *завжди* посягає на свободу людини. Одночасного заподіяння шкоди іншим об'єктам кримінально-правової охорони у *всіх випадках* вчинення цього злочину тут не має. Отже, відсутній і так званий додатковий обов'язковий безпосередній об'єкт злочину. Однак, у деяких випадках торгівля людьми (особливо це стосується кваліфікованого та особливо кваліфікованого складів злочину, ознаки котрих передбачені в ч. 2 та ч. 3 ст. 149 КК України) спричиняє також шкоду суспільним відносинам, які забезпечують життя, здоров'я, статеву свободу або недоторканість, честь та гідність людини, його трудові права та ін. Зазначені вище суспільні відносини є додатковим факультативним безпосереднім об'єктом торгівлі людьми.

Отже, з вище викладеного можна зробити наступні висновки: 1) родовим об'єктом злочину, передбаченого ст. 149 КК України є група однорідних суспільних відносин, що забезпечують свободу, честь та гідність особи; 2) основним безпосереднім об'єктом торгівлі людьми є суспільні відносини, що забезпечують свободу людини; 3) додатковим факультативним об'єктом – життя, здоров'я, статеву свободу чи недоторканість, честь та гідність людини, її трудові права і т.д.

Список використаних джерел:

1. Коржанський М. Й. Кримінальне право і законодавство України. Частина Особлива : [курс лекцій] / М. Й. Коржанський – К. : Атіка, 2001. – 544 с.
2. Коржанський М. Й. Науковий коментар Кримінального кодексу України / Коржанський М. Й. – К. : Атіка, Академія, Ельга-Н, 2001. – 656 с.
3. Кримінальне право України. Особлива частина : підруч. / Ю. В. Александров, В. І. Антипов, О. О. Дудоров та ін.; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – [3-тє вид., переробл. та допов]. – К. : Атіка, 2009. – 744 с.
4. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : [навч. посіб.] / Навроцький В. О. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – 704 с.
5. Науково-практичний коментар до кримінального кодексу України : У 2 т. – Т. 1 / За заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. – [3-тє вид., перероб. та доп.]. – К. : Алерта : КНТ : Центр учбової літератури. – 2009. – 964 с.
6. Осмонов А. Уголовная ответственность за оскорбление : автореф. дис. на соискание наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / Акад. наук СССР, Ин-т гос-ва и права – М., 1972. – 20 с.
7. Тацій В. Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве / Тацій В. Я. – Харьков : Выща школа, 1988. – 198 с.
8. Уголовное право. Часть Общая. Часть Особенная : [учебник] / О. В. Бобылев, С. В. Бородин, С. С. Босхолов и др. / [под общ. ред. Л. Д. Гаухмана, Л. М. Колодкина, С. В. Максимова]. – М. : Юриспруденция, 1999. – 784 с.
9. Хавронюк М. І. Роботоргівля в Україні : чи здатне чинне законодавство ефективно протидіяти їй? / М. І. Хавронюк // Предпринимательство, хозяйство и право. – 1999. – № 3 – С. 23–31.
10. Харченко В. Б. Уголовное право Украины. Особенная часть : новое законодательство в вопросах и ответах : [конспект лекций] / Харченко В. Б., Перекрестов Б. Ф. – Харьков : Скорпион, 2001. – 272 с.
11. Цанава М. А. Уголовная ответственность за преступления против чести и достоинства граждан по советскому уголовному праву: автореф. дис. на соискание наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / М. А. Цанава // Всесоюз. науч.-исслед. ин-т проблем укрепл. закон. и правопор. – М., 1990. – 23 с.

Доцент кафедри кримінального процесу факультету №1 Львівський державний університет внутрішніх справ к.ю.н.

Викладач кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії факультету №1 Львівський державний університет внутрішніх справ

Кунтій Андрій Ігорович, Ковальська Марія Юріївна

СКЛАД КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ БАНДИТИЗМУ

В методиці розслідування окремих видів злочинів важливе місце відведено криміналістичній характеристиці, яка являє собою систему найбільш значимих ознак, їх аналіз, а також їх взаємозв'язок, що дозволяє ефективно розслідувати кримінальні провадження. Так, для кожного виду злочину ця система є індивідуальною і не виключенням цього є бандитизм.

Як кримінально-правове явище поняття бандитизму наводиться у кримінальному Кодексі (далі – КК) України, зокрема у ст. 257 та являє собою організацію озброєної банди з метою нападу

на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб, а також участь у такій банді або у вчинюваному нею нападі.

Відповідно до законодавчого визначення бандитизму за УК Республіки Казахстан (ст. 268), бандитизмом вважається створення стійкої озброєної групи, а також участь у ній чи у вчинюваних нею нападах, а також ті самі дії, вчинені службовою особою з використанням свого службового становища.

Згідно статистичних даних, в Україні протягом 2013-2016 років зареєстровано 61 випадок бандитизму : 2013 – 14 (з яких 13 особам повідомлено про підозру та складено 10 обвинувальних актів, які направлено до суду); 2014 – 12 (з яких 6 особам повідомлено про підозру та складено 6 обвинувальних актів, які направлено до суду); 2015 – 17 (з яких 14 особам повідомлено про підозру та складено 11 обвинувальних актів, які направлено до суду); 2016 – 18(з яких 15 особам повідомлено про підозру та складено 12 обвинувальних актів, які направлено до суду)[1].

Значний вклад у розробку криміналістичної характеристики злочинів внесли такі вчені, як Р.С. Белкін, В.П. Бахін, О.І. Возгрін, І.Ф. Герасимов, Г.А. Густов, Л.Я. Драпкін, О.Н. Колесніченко, В.Є. Коновалова, В.К. Лисиченко, С.П. Мітрічев, В.А. Образцов, І.Ф. Пантелеєв, М.В. Салтєвський, М.О. Селіванов та інші.

Окремі аспекти бандитизму та методики його розслідування висвітлювалися у працях М.А.Аристанбекова, Б.С. Белекова, В.А. Волинського, Т.Д.Пана, В.В.Севрюкова, О.І. Тарасенка, І.В.Тішутіної та інших.

Спершу проведемо аналіз поняття криміналістична характеристика, даних вченими-криміналістами. Так, Л.А. Сергєєв під криміналістичною характеристикою злочинів розуміє сукупність взаємопов'язаних чинників, що характеризують особливості способів вчинення і слідів відповідних видів злочинів, об'єкту посягань, обставин, які характеризують учасників злочинів та їх злочинні зв'язки, час, місце, умови й обстановку вчинення злочинів [2, с. 11].

На думку Л.Я. Драпкіна, «криміналістична характеристика злочинів – це наукова категорія, у якій з достатнім ступенем конкретності описані типові ознаки і властивості події, обстановки способу і механізму вчинення суспільно небезпечних дій певної класифікаційної групи, процесу утворення і локалізації доказів, типологічні якості особи і поведінки обвинувачуваних, потерпілих, а також стійкі особливості інших об'єктів замахів» [3, с. 16].

Ми ж погоджуємося із М.О. Селівановим, який криміналістичну характеристику визначив як систему, суму інформації про розслідуваний злочин, що має криміналістичне значення [4, с. 53].

Щодо складу криміналістичної характеристики, то О.Р. Росинська називає наступні її елементи: 1) характеристика типових способів вчинення та приховування злочинів даного виду та інших обставин злочину; 2) відомості про коло осіб, серед яких слід шукати злочинця; 3) характеристика типового потерпілого; 4) описання типових обставин, що сприяли або перешкождали таким злочинам [5, с. 242-243].

В. Ю. Шепітько до елементів криміналістичної характеристики відносить: 1) спосіб злочину; 2) місце і обстановку; 3) час вчинення злочину; 4) знаряддя і засоби вчинення злочину; 5) предмет злочинного посягання; 6) особистість потерпілого (жертви); 7) особистість злочинця; 8) типові сліди злочину [6,с. 318].

О. Г. Філіппов до її елементів відносить: 1) безпосередній предмет злочинного зазіхання; 2) спосіб вчинення й приховування злочину; 3) обставини, за яких готувався й був вчинений злочин (час, місце, умови охорони об'єкта й т. д.); 4) особливості слідів, що залишаються злочинцями (механізм слідоутворення в широкому значенні); 5) особистість злочинця й потерпілого [7, с. 239].

Водночас І. О. Возгрін вважає, що в кожного виду злочину повинен бути встановлений свій комплекс елементів криміналістичної характеристики, з визначенням їх закономірних кореляційних зв'язків і залежностей у вигляді кількісних показників [8, с. 27-28].

Підтримуючи дану думку та враховуючи вищевикладене, вважаємо, що до системи криміналістичної характеристики бандитизму, доцільно включити наступні елементи:1. спосіб вчинення злочину;3. предмет злочинного посягання; 3. обстановку і обставини вчинення злочину;4. мотив та мету діяння; 5. «слідову картину»;6. особу злочинця (ів);6. особу потерпілого

(их).

Підсумовуючи слід зазначити, що криміналістична характеристика злочинів як один з елементів понятійного апарату криміналістики містить важливу для висунення версій і вибору найбільш оптимальних методів розслідування криміналістичну значиму інформацію, виникла не випадково. Її виникнення стало природним і закономірним результатом творчого розвитку криміналістики, методів розслідування і особливо криміналістичної теорії, починаючи з моменту народження криміналістичної науки.

Список використаних джерел:

1. Єдині звіти про кримінальні правопорушення за 2013 – 2016 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua>.
2. Сергеев Л.А. Расследование и предупреждение хищений, совершаемых при производственно-строительных работах : автореф. дисс... на соиск. учен. степени канд. юрид. наук / Л.А. Сергеев. – М., 1966. – 28 с.
3. Драпкин Л.Я. Предмет доказывания и криминалистические характеристики преступлений / Л.Я. Драпкин // Криминалистические характеристики в методике расследования преступлений. – Свердловск : УрГУ, 1978. – Вып.69. – С. 11–18.
4. Селиванов Н.А. Криминалистические характеристики преступлений и следственные ситуации в методике расследования / Н.А. Селиванов // Социалистическая законность. – М., 1977. – №2. – С. 56–58.
5. Россинская Е.Р. Криминалистика. Вопросы и ответы: учеб. пособие для вузов / Е.Р. Россинская. – М.: ЮНИТИ ДАНА, 2000. – 351 с.
6. Шепитько В.Ю. Криминалистика: курс лекций. – Х.: ООО «Одиссей», 2005. – 368 с.
7. Криминалистика: учебник для экспертов-криминалистов / под ред. А. Г. Филиппова. – М., 2005. – 743 с.
8. Возгрин И. А. Научные основы криминалистической методики расследования преступлений: курс лекций. – В 4 ч. – Ч. 4. – СПб., 1993. – 175 с.

Аспірант кафедри кримінального права НАВС

Ладнюк Вікторія Ростиславівна

НАДАННЯ ЗАВІДОМО НЕПРАВДИВОЇ ІНФОРМАЦІЇ АБО НАДАННЯ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ФОРМИ ПРОЯВУ СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНОГО ДІЯННЯ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ПЕРЕШКОДЖАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАРОДНОГО ДЕПУТАТА УКРАЇНИ ЧИ ДЕПУТАТА МІСЦЕВОЇ РАДИ

Формами прояву суспільно небезпечного діяння як ознаки об'єктивної сторони досліджуваного складу злочину є надання завідомо неправдивої інформації (ч. 1 ст. 351 КК України) або надання недостовірної інформації (ч. 2 ст. 351 КК України). Вбачається, що зміст цих форм прояву суспільно небезпечного діяння є однаковим, а його різне описання, у вказаних кримінально-правових нормах є лише наслідком недотримання вимог законодавчої техніки. Так, і в одному, і в іншому випадку законодавець вказує на суспільно небезпечні діяння суб'єкта, що виражаються у наданні інформації, яка не відповідає дійсності.

Надання (надавати) в українській мові розуміється як: 1) дати що-небудь в якійсь кількості або у кілька заходів; 2) відправляти, надсилати щось кому-небудь; 3) давати можливість мати щось, користуватися чимось і т. ін.; 4) присвоювати, присуджувати звання (вчений ступінь); 5) додавати, добавляти яку-небудь якість, властивість; 6) наділяти якими-небудь рисами, робити якимсь на вигляд [6, с. 60].

У контексті кримінально-правового розуміння надання завідомо неправдивої інформації згадується також як ознака об'єктивної сторони складу шахрайства з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК України). У цьому зв'язку В.Р. Мойсик наголошує, що таке надання полягає у вчиненні активних дій, що представляють собою очевидний, явний обман кредитора, який набуває, як

правило, письмової форми і супроводжується використанням підроблених або іншим чином сфальсифікованих документів [3, с. 9].

Також про обов'язкову активність дій суб'єкта при наданні завідомо неправдивої інформації, наголошують автори науково-практичних коментарів до ст. 222 КК України (В.М. Киричко, О.І. Перепелиця, О.В. Процюк, В.Я. Тацій, В.В. Черней) [4, с. 508; 2, с. 340].

Проте, надання як суспільно небезпечне діяння виступає конструктивною ознакою не тільки складів злочинів, передбачених ст. 222 та ст. 351 КК України, але й інших складів злочинів, і не завжди суспільно небезпечне діяння у вигляді надання пов'язується саме із неправдивою інформацією. У відповідності з цим, суспільно небезпечне діяння у вигляді надання чого-небудь може набувати дещо іншого змісту. Наприклад, надання (давання) хабара чи неправомірної вигоди, за словами О.М. Грудзура, може проявлятися як у діях, так і в бездіяльності, що спрямовані на безпосередню чи опосередковану передачу матеріальних цінностей або на надання службовій особі послуг, за виконання або невиконання нею обумовлених дій в інтересах певних осіб. При цьому, вчений наголошує, що надання неправомірної вигоди (хабара) шляхом бездіяльності можливе у випадках, коли суб'єкт не витребує матеріальні цінності, які раніше були законно передані службовій особі на тимчасове користування [1, с. 92–93]. За таких умов надання розглядається дещо ширше і не зводиться тільки до активних дій суб'єкта.

Однак, загалом погоджуючись із таким підходом до загального розуміння змісту надання як суспільно небезпечного діяння, ми змушені констатувати, що цей підхід є не зовсім прийнятним для з'ясування ознак надання саме неправдивої інформації. Більш точним у даному випадку є визначення надання виключно як активної дії.

Що ж стосується змісту такої активної дії, то вона, на наш погляд, може виражатися як у фізичних, так і в інформаційних діях ¹ [5, с. 90]. У диспозиціях ч. 1 та ч. 2 ст. 351 КК України законодавець не конкретизує форму вираження чи надання неправдивої інформації відповідним органам або посадовим особам. Відтак форми вираження та передання інформації можуть бути різними, а отже дії суб'єкта щодо надання неправдивої інформації також можуть набувати різного вияву, тобто бути фізичними або інформаційними.

Так, у випадку вчинення фізичних дій, надання неправдивої інформації, відбувається шляхом внесення неправдивих відомостей у документи, підроблення документів, надання підроблених документів тощо. Натомість у випадку вчинення інформаційних дій, неправдива інформація повідомляється адресату саме у словесній формі і не передбачає вчинення інших дій щодо вираження чи надання інформації.

За своєю сутністю надання неправдивої інформації, у контексті складу злочину, передбаченого ст. 351 КК України, як правило, вчиняється фізичними діями, адже здебільшого стосується надання такої інформації і відповідних офіційних документах. Утім це не виключає можливості надання неправдивої інформації саме шляхом вчинення інформаційних дій. Безумовно, у таких випадках виникають суттєві складнощі доказування як самого факту надання суб'єктом інформації, так і факту її неправдивості (перекручення відомостей). Однак, наявність таких складнощів жодним чином не усуває та не зменшує можливості вчинити надання виключно інформаційними діями.

Таким чином, надання неправдивої інформації слід розглядати як активні фізичні або інформаційні дії суб'єкта щодо вираження та доведення до адресата відповідних відомостей. Конкретний спосіб вираження та надання адресату інформації, а також форма вираження такої інформації можуть бути різними. Наприклад, неправдива інформація може надаватися у письмових відповідях (листах) на офіційні запити, повідомлятися в засобах масової інформації, надаватися усно тощо.

¹ Наукове положення щодо класифікації суспільно небезпечних діянь на фізичні та інформаційні було розроблено М.І. Пановим та В.П. Тихим, які вважають, що до інформаційних слід відносити дії, що полягають у передачі інформації іншим особам і завжди виражаються у словесній (вербальній) формі, а також у будь-яких діях, що несуть інформацію: смислових жестах (конклюдентні дії), виразних рухах (міміка). Водночас, фізичними діями є ті, які полягають у вчиненні іншого впливу на людей, предмети, засоби чи знаряддя.

При цьому зазначимо, що в кожному випадку надання неправдивої інформації, суб'єкт повинен усвідомлювати її неправдивість (недостовірність), а отже таке надання обов'язково повинно характеризуватися ознакою завідомості. Це також стосується і випадків надання неправдивої інформації комітетам або тимчасовим слідчим комісіям Верховної Ради України.

Разом із цим, слід звернути увагу, що диспозиції ч. 1 та ч. 2 ст. 351 КК України дещо по різному описують ознаку невідповідності інформації. В одному випадку законодавець називає таку інформацію «неправдивою» (ч. 1 ст. 351 КК України), а в іншому – недостовірною (ч. 2 ст. 351 КК України). На наше переконання ці поняття слід розглядати як абсолютно рівнозначні синоніми, кожен із них вказує на перекручення чи невідповідність дійсності відомостей, які надаються адресату.

У цьому зв'язку, використання різних, хоча навіть і тотожних за змістом, понять для описання однієї і тієї ж ознаки інформації видається не зовсім коректним. Так, використання різних понять для описання однакової ознаки призводить до ускладнення змісту та сприйняття закону про кримінальну відповідальність, породжує певні неоднозначності щодо розуміння кримінально-правових заборон і як наслідок до можливості неоднакового застосування кримінального закону. У відповідності з цим виправданим, необхідним та доцільним є використання єдиного поняття для описання (позначення) однієї і тієї ж ознаки. Відтак, необхідним є внесення змін до диспозиції ч. 2 ст. 351 КК України та заміна слова «недостовірної», словом «неправдивої».

Список використаних джерел

1. Грудзур О. М. Кримінально-правова характеристика провокації хабара: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Грудзур Олег Михайлович. – К., 2011. – 229 с.
2. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5- те вид., допов. – Х. : Право, 2013. – Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. – 2013. – 1040 с.
3. Мойсик В. Р. Проблеми кримінальної відповідальності за шахрайство з фінансовими ресурсами : автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / В.Р. Мойсик. – Київ, 2002. – 20 с.
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко [та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. – К. : Юрінком Інтер, 2016. – 1064 с.
5. Панов М. Поняття злочину (коментар до Кримінального кодексу України) / М. Панов, В. Тихий // Вісник Конституційного Суду України. – 2004. – № 1. – С. 88–95.
6. Словник української мови : в 11 т. – К. : Наук. думка, 1970. – 1980. – Т. V : Н – О. – 1974. – 840 с.

Доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін факультету № 3 (м. Івано-Франківськ) НАВС, к.ю.н., доцент
Легін Людмила Михайлівна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБІЗНАНОСТІ ГРОМАДЯН У СВОЇХ ПРАВАХ ТА ОБОВ'ЯЗКАХ

У Підсумковому документі Віденської зустрічі представників держав – учасниць Ради безпеки і співробітництва в Європі 15 січня 1989 р. вказується на необхідність ефективно забезпечувати право осіб знати свої права й обов'язки в цій сфері і вчиняти дії відповідно до них, з цією метою публікувати й робити доступними всі закони, адміністративні правила й процедури, які стосуються прав і основних свобод людини. Важливо також, щоб населенню й посадовим особам держави було надано достатньо часу для ознайомлення й вивчення нових законів та інших актів нормативного характеру, оскільки їхнє дотримання й виконання залежить від того, наскільки правильно їх розуміють ті, кому вони адресовані [1, с. 26-27].

Нормативно-правове забезпечення права громадян знати свої права і обов'язки здійснюється як на національному так і міжнародному рівнях.

Так, ст. 57 Конституція України закріпила право громадян знати свої права і обов'язки, зокрема, закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення в порядку, встановленому законом. Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, не є чинними. Аналіз цієї норми національного законодавства приводить нас до того, що право знати свої права і обов'язки забезпечуються оприлюдненням прийнятих нормативно-правових.

Право знати свої права і обов'язки охороняється і Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, зокрема, ст. 10, в якій вказано, що кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. На підтвердження можна навести практику Європейського Суду з прав людини, зокрема, рішення у справах «Санді Таймс» проти Сполученого Королівства (*Sunday Times v. the United Kingdom*) від 26 березня 1979 р. та *Коккинакис проти Греції* (*Kokkynakys v. the Greece*) від 25 травня 1993 р., в яких вказується на необхідність інформації про правову норму так і чіткість правової норми [2,4].

Із цією метою необхідно оприлюднювати, публікувати й робити доступними всі закони, адміністративні правила й процедури, які стосуються прав і основних свобод людини. Важливо щоб населенню й посадовим особам держави було надано достатньо часу для ознайомлення й вивчення нових законів та інших актів нормативного характеру, оскільки їхнє дотримання й виконання залежить від того, наскільки правильно їх розуміють ті, кому вони адресовані. Це право—одне із загальновизнаних міжнародним співтовариством прав людини, яке держава зобов'язана поважати його і сприяти його реалізації [3, с. 26-27].

Право громадян знати свої права й обов'язки передбачає ознайомлення із прийнятими нормативно-правовими актами, у яких містяться правові приписи, які встановлюють ці права й обов'язки. Таким чином, цьому праву кореспондує обов'язок правотворчого органу оприлюднювати прийняті ними нормативно-правові акти. Також таке оприлюднення повинно відбуватись у чітко встановленому порядку.

Можемо зробити висновок, що право громадян знати свої права і обов'язки передбачає: 1) обов'язок правотворчого органу інформувати про прийняття нових, зміну чи скасування нормативно-правових актів; 2) обов'язок правотворчого органу оприлюднювати точний та повний за обсягом текст нормативно-правових актів; 3) обов'язок правотворчого органу оприлюднювати нормативно-правовий акт у нормативно визначені строки та у встановленому порядку; 4) створення державою можливостей доступу до прийнятих нормативно-правових актів, як на нормативному так і на інституційному рівнях.

Сутність оприлюднення полягає в розміщенні повних текстів прийнятих нормативно-правових актів у спеціально визначених для цього засобах. Практика свідчить що єдиним офіційним способом оприлюднення є офіційне опублікування. Таке опублікування здійснюється від імені органу, який прийняв нормативно-правовий акт, має автентичний характер, а його результати є найбільш повними, достовірними й доступними джерелами відомостей про правові норми; створюють оптимальні умови для ознайомлення з правовими актами, їх належного зберігання й використання. Тому сукупність офіційно опублікованих юридичних текстів слід розглядати як першооснову й головну передумову діяльності щодо забезпечення доступності законодавства. Необхідність наявності в суспільстві офіційних текстів діючих нормативно-правових актів, їх роль для нормального функціонування всієї національної правової системи визначає обов'язковий характер процедури формального опублікування законодавства й ставить до нього низку чітко визначених вимог [3, с. 64-65].

Опублікування нормативно-правових актів пов'язане з діяльністю тих самих суб'єктів, які брали участь на попередніх стадіях правотворчого процесу і повноваження яких стосовно прийнятого нормативно-правового акта полягають не в тому, щоб здійснити його реалізацію, а в тому, щоб завершити почату справу у формі об'єктивізації отриманого результату. Слід зазначити,

що після опублікування нормативно-правового акта починається його реалізація у відповідних формах за допомогою засобів, визначених у нормах права.

Нормативно-правовий акт не може вважатися чинним, таким, що набрав юридичної сили, якщо він у встановленому порядку не доведений до відома виконавців, не оголошений у належній формі. Тому офіційне оприлюднення прийнятого нормативно-правового акта передбачає його офіційне доведення тексту нормативно-правового акта від імені і за дорученням правотворчого органу до відома суб'єктів права. Офіційне оприлюднення нормативно-правового акта є необхідним етапом формування вираженої в нормативно-правовому акті державної волі. Остання не може бути визнана повністю сформованою, якщо виконавці не мають можливості її знати. Створення нормативно-правового акта, остаточне формування державної волі передбачає включення такого акта в правову систему, а також його реальну дію. Це неможливо без офіційного оголошення його приписів виконавцям. Інакше нормативно-правовий акт не може стати діючим, таким, що ввійшов до правової системи.

Право громадян знати свої права та обов'язки – одне із основоположних прав людини, що передбачає можливість отримувати інформацію про прийняття та можливість вільного доступу до точних та повних текстів нормативно-правових актів, з метою ознайомлення із правовими нормами.

Відповідно це право забезпечується інформуванням про прийняття нормативно-правових актів, оприлюдненням точних та повних за обсягом текстів нормативно-правових актів, нормативно визначені строки та у встановленому порядку, а також створенням умов для ознайомлення із їх змістом.

Список використаних джерел:

1. Дубов И. А. Законодательная инициатива: проблемы и пути совершенствования / И. А. Дубов // Государство и право. – 1993. – № 10. – С. 26-34.
2. Коккинакис проти Греції (Kokkinakys v. the Greece) // Решение Европейского суда по правам человека). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rpqi.narod.ru/echr/translation/translation/kokkinakis.htm>
3. Опубликование нормативных актов / Всесоюзный научно-исследовательский институт советского законодательства/ [А.С. Пиголкин]. – М. : Юридическая литература, 1978. – 168 с.
4. Санді Таймс проти Сполученого Королівства (Sundy Times v. the United Kingdom). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://medialaw.org.ua/library/sprava-sandi-tajms-proty-spoluchenogo-korolivstva/>

**Науковий співробітник наукової
лабораторії з проблем забезпечення
публічної безпеки і порядку ННІ
№ 3 НАВС**

Литвин Вікторія Вікторівна

ПРЕВЕНТИВНІ ПОЛІЦЕЙСЬКІ ЗАХОДИ ЯК ГАРАНТІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ПОКЛАДЕНИХ НА ПОЛІЦІЮ ПОВНОВАЖЕНЬ

У світлі поліцейських реформ в Україні з 2015 року почав діяти новий Закон України «Про Національну поліцію» [1]. Саме цей закон визначив правові засади організації та діяльності Національної поліції України, статус поліції, порядок проходження служби і, не менш важливе, положення про застосування поліцейських превентивних заходів, які дозволяють у встановленому законом порядку обмежувати певні права і свободи людини саме для виконання поліцейськими своїх повноважень.

Превентивні поліцейські заходи (далі - ППЗ), визначені законом, повинні бути, як зазначено в ст. 29 ЗУ «Про Національну поліцію», необхідними (тобто застосовуються тільки якщо неможливо використати інший захід, попередньо застосовані заходи не дали результату та з урахуванням

завдання найменшої шкоди) пропорційними та ефективними. Негайне застосування даних заходів припиняється в разі: 1) досягнення мети його застосування; 2) очевидності, що мету заходу неможливо досягнути; 3) відсутності необхідності в подальшому застосовувати такі види заходів [3].

До видів ППЗ входять: 1) перевірка документів особи; 2) опитування особи; 3) поверхнева перевірка і огляд; 4) зупинення транспортного засобу; 5) вимога залишити місце і обмеження доступу до визначеної території; 6) обмеження пересування особи, транспортного засобу або фактичного володіння річчю; 7) проникнення до житла чи іншого володіння особи; 8) перевірка дотримання вимог дозвільної системи органів внутрішніх справ; 9) застосування технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису; 10) перевірка дотримання обмежень, установлених законом стосовно осіб, які перебувають під адміністративним наглядом, та інших категорій осіб; 11) поліцейське піклування [1].

Перевірка документів особи здійснюється: у разі її перебування на території чи об'єкті зі спеціальним режимом; якщо особа володіє зброєю, боеприпасами, наркотичними речовинами та іншими речами, на володіння якими потрібен спеціальний дозвіл; якщо зовнішні ознаки особи чи транспортного засобу вказують на причетність до учинення правопорушення; якщо особа перебуває в місці вчинення правопорушення або дорожньо-транспортної пригоди, іншої надзвичайної події; якщо особа за зовнішніми ознаками схожа з особою, яка перебуває у розшуку або рахується, як безвісно зникла [2].

Опитування особи відбувається за її згодою і тільки якщо існують підстави вважати, що вона може володіти, необхідною для виконання поліцейськими повноважень та інформацією.

Поверхневу перевірку речі або транспортного засобу поліцейський має право здійснювати: 1) якщо існує достатньо підстав вважати, що в транспортному засобі знаходиться правопорушник або особа, свобода якої обмежується в незаконний спосіб; 2) якщо існує достатньо підстав вважати, що в такому транспортному засобі знаходиться річ, обіг якої заборонено чи обмежено або яка становить загрозу життю і здоров'ю такої особи або інших осіб; 3) якщо існує достатньо підстав вважати, що річ або транспортний засіб є знаряддям учинення правопорушення або (і) знаходиться в тому місці, де може бути скоєно кримінальне правопорушення, для запобігання якого необхідно провести поверхневу перевірку [2].

Поліцейський зупиняє транспортний засіб (далі - ТЗ) у разі порушення водієм Правил дорожнього руху, у разі виявлення очевидних ознак несправності ТЗ, якщо водій або пасажир ТЗ можуть бути причетними до вчинення правопорушення або ж даний ТЗ є знаряддям його вчинення, якщо даний ТЗ у розшуку, у разі виникнення необхідності допитати водія або його пасажирів щодо дорожньо-транспортної пригоди, для залучення до надання допомоги, тощо.

Вимогу залишити місце поліцейський пред'являє якщо це необхідно для забезпечення публічної безпеки і порядку. Крім цього, він обмежує рух на певній ділянці території у разі затримання особи, виникнення аварій та надзвичайних ситуацій.

До житла чи іншого володіння поліція може проникнути без вмотивованого рішення суду якщо виникла необхідність врятувати людей та цінне майно, у разі переслідування особи, яка підозрюється у вчиненні злочину та припинення злочину [3].

Поліцейське піклування здійснюється щодо:

- неповнолітньої особи віком до 16 років, яка залишилася без догляду (таку особу поліцейський повинен передати батькам або усиновителям, опікунам, піклувальникам, органам опіки та піклування);

- особи, яка підозрюється у втечі з психіатричного закладу чи спеціалізованого лікувального закладу, де вона утримувалася на підставі судового рішення та особи, яка має ознаки вираженого психічного розладу і створює реальну небезпеку оточуючим або собі. (таких осіб поліцейський зобов'язаний передати відповідному закладу);

- особи, яка перебуває у публічному місці і внаслідок сп'яніння втратила здатність самостійно пересуватися чи створює реальну небезпеку оточуючим або собі (таку особу

поліцейський зобов'язаний передати у спеціальний лікувальний заклад чи до місця проживання) [1]

Як висновок потрібно зазначити, що превентивні поліцейські заходи можуть бути застосовані у разі виникнення реальних, визначених законом випадках, та не можуть безпідставно обмежувати права і свободи будь-кого. Крім цього, поліцейський зобов'язаний негайно повідомити особі зрозумілою для неї мовою: підставу застосування певного превентивного заходу та роз'яснити право отримувати медичну допомогу, давати пояснення, оскаржувати дії поліцейського. Вище зазначені превентивні поліцейські заходи застосовуються поліцейськими відповідно до закону для забезпечення виконання покладених на поліцію повноважень.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII
2. Застосування поліцейських заходів згідно із Закон України "Про національну поліцію" / URL : <http://www.wikipedia.com.ua/1x762e.html> (дата звернення : 16.02.2016)
3. Науково-практичний коментар Розділу V « Поліцейські заходи» Закону України «Про Національну поліцію» / URL : <http://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/167/1-19.pdf> (дата звернення : 2016)

Викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки НАВС, здобувач кафедри адміністративної діяльності НАВС

Ліщук Богдан Вікторович

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВИКОНАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ СЛУЖБОВИХ ЗАВДАНЬ З ОГЛЯДУ НА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Багато країн успішно пройшли або проходять шлях реформ, у тому числі правоохоронної системи, і їх досвід може стати у пригоді в Україні. Дійсно, зарубіжний досвід є важливим, оскільки дає можливість побачити ефективність чи неефективність реалізації елементів підготовки поліцейських інших країн до виконання службових завдань. Проте на сучасному етапі реформи правоохоронного відомства виникають труднощі застосування досвіду інших держав без здійснення відповідної адаптації, врахування особливостей виконання поліцією службових завдань.

У цьому контексті варто наголосити на тому, що в умовах реформування правоохоронних органів постає питання запозичення відповідних стандартів в роботі поліції зарубіжних країн, що дозволить покращити якість роботи Національної поліції України в цілому. Необхідність запровадження єдиних міжнародних стандартів у діяльність поліції виникла внаслідок необхідності співпраці у розкритті кримінальних злочинів міжнародного характеру, забезпечення публічного порядку та безпеки під час проведення міжнародних заходів на території України, відмінностями у підготовки поліцейських кадрів в різних країнах.

Для України, яка обрала курс на євроінтеграцію, дуже важливо вивчати та користуватися позитивним досвідом реформування правоохоронних органів у державах Заходу та адаптації чинного законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

У зв'язку з цим, актуальним постає питання формування поліції з урахуванням міжнародних стандартів, а саме Кодексу ООН поведінки службовців органів правопорядку (1979 р.), Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи №690 "Декларація про поліцію" (1979р.), Основоположних принципів ООН застосування сили та вогнепальної зброї службовцями органів правопорядку (1990р.), Рекомендацій Комітету Міністрів державам-учасникам Ради Європи (2001р.), додатком до якої є Європейський кодекс поліцейської етики.

У розділі V Європейського кодексу поліцейської етики зазначено керівні принципи діяльності поліції, відповідно до яких: 1) поліція може застосовувати силу тільки у разі суворой необхідності і тільки в обсязі, необхідному для досягнення легітимної мети; 2) поліція завжди

повинна пересвідчуватися у правомірності своїх запланованих дій; 3) поліція повинна виконувати свої завдання справедливо, керуючись, зокрема, принципами неупередженості та недискримінації; 4) поліція у своїй діяльності повинна завжди пам'ятати про основоположні права кожного, такі як свобода думки, совісті, релігії, висловлення поглядів, мирні зібрання, пересування і безперешкодне користування своїм майном; 5) під час поліцейського втручання персонал поліції повинен зазвичай бути в змозі надати підтвердження свого поліцейського статусу і службове посвідчення [1].

Працівники поліції наділені широкими повноваженнями. В пункті 2 статті 30 Закону України “Про Національну поліцію” передбачено, що поліція для охорони прав і свобод людини, запобігання загрозам публічній безпеці і порядку або припинення їх порушення також застосовує в межах своєї компетенції поліцейські превентивні заходи та заходи примусу, визначені цим Законом [2]. Застосування поліцейських заходів дає змогу досягти ефективних результатів в службовій діяльності.

Водночас нормативна база діяльності Національної поліції України відрізняється надзвичайною різноманітністю законодавчих та відомчих нормативно-правових актів, що призводить на практиці до суперечностей між законними і підзаконними нормами, які регламентують роботу працівників правоохоронного відомства. Доволі ефективним заходом у цьому разі, як засвідчує практика європейських країн, є максимальна регламентація дій посадових осіб шляхом розроблення деталізованих нормативно-правових актів, настанов, рекомендацій, що передбачають усі можливі варіанти поведінки персоналу в стандартних та нестандартних ситуаціях [3, с. 417].

В багатьох європейських країнах сьогодні накопичено великий, різноманітний і різноаспектний досвід підготовки фахівців для поліцейських служб. Організація діяльності поліції щодо забезпечення публічного порядку та безпеки, протидії злочинності у всіх її проявах в кожній країні має свою специфіку і особливості. Відповідно до структури, завдань, правового регулювання правоохоронного органу в різних країнах будуються і національні системи підготовки кадрів.

Щоб відповісти на ряд поставлених вище питань, необхідно звернутися до передового досвіду тих країн, в яких ефективно працює поліція.

В США правовими основами адміністративної діяльності поліції є Конституція країни, Федеральний кримінальний кодекс та правила, Конституції штатів, а також так звані збірники стандартних ситуацій, які виготовлені на основі законодавства штатів і передбачають діяльність поліції в кожному окремому аспекті.

Конституція США є загальною декларацією і її положення визначають основні загальні основи діяльності всіх правоохоронних органів, в тому числі і поліції [4].

Федеральний кримінальний Кодекс та правила передбачають всі процедури, пов'язані з діяльністю державних органів Сполучених Штатів Америки в питаннях затримання, арешту, судового провадження, покарання, організації захисту, організації роботи поліції та ін.

Наприклад, в Кримінальному кодексі штату Каліфорнія конкретно описано роботу поліції. Тут є окрема книга про те, як набирати на роботу в поліцію, хто має право проходити службу в поліції, як, хто і як довго навчає поліцейських [5].

В усіх штатах США крім того існують так звані описи стандартних ситуацій, в яких, з посиланням на конкретні законодавчі акти, як федеральні, так і штатів, та судові прецеденти, розроблені детальні описи дій поліцейських в тих чи інших ситуаціях. Ці описи стандартних ситуацій не мають юридичної сили, як, наприклад, кримінальні кодекси штатів, але посилання на них в судах можливе, тому що вони складені на базі діючих нормативних актів та судових прецедентів і можуть вважатись правовими актами діяльності поліції США [6, с. 13].

Крім того, в діяльності поліції та жандармерії Франції, так як і в США, на кожній поліцейській дільниці є детально розроблені описи стандартних ситуацій та дій поліції в тих чи інших ситуаціях, так звані адміністративні накази.

Отже, службова діяльність поліції повинна здійснюватись із запозичення та впровадження передового зарубіжного досвіду, що дасть змогу вирішити теоретичні та практичні питання.

Список використаних джерел:

1. Рекомендації Комітету Міністрів державам-учасникам Ради Європи «Про Європейський кодекс поліцейської етики», ухвалені Комітетом Міністрів 19 вересня 2001 на 765-му засіданні заступників Міністрів // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Офіційний сайт Центру політико-правових реформ <http://pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/rec1.pdf>.
2. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII// Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 40-41. – Ст.379.
3. Мартыненко О. А. Детерминация и предупреждение преступности среди персонала органов внутренних дел Украины. — Х., 2005. — 468 с.
4. Девід П. Керрі. Конституція Сполучених Штатів Америки. К.: Веселка, 1993.
5. California Penal and Vehicle Codes, 1997 unabridged, Law/Tech Publishing Company, California, 1997, page 585.
6. Заросило В.О. Порівняльний аналіз адміністративної діяльності поліції західних країн у порівнянні з адміністративною діяльністю міліції України (по матеріалам поліції Великобританії, США, Канади та Франції) : дис. к.ю.н. : спец. 12.00.07. – К., 2000.

**Слухач 6-ВС курсу факультету №2
ННІ №4 НАВС**

Ліхман Анжела Олегівна

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОСВІДОМОСТІ СПІВРОБІТНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

За сучасних умов наближення України до європейської спільноти зростає необхідність здійснення правових реформ, спрямованих на формування громадянського суспільства та правової держави на принципах свободи і демократії.

Сьогодні Україна перебуває в кардинально новій соціально-політичній, економічній, духовній і геополітичній ситуації, що вимагає переосмислення й вироблення нових парадигм усієї системи морального, політичного, патріотичного, трудового, педагогічного та правового виховання працівників Національної поліції.

Становлення правової держави, якою прагне бути сучасна Україна, не можливе поза розвитком правосвідомості населення на рівні всіх його структурних компонентів.

У зв'язку з цим 2 липня 2015 року Верховна Рада України ухвалила закон України № 580 VIII «Про Національну поліцію». Його ухвалення свідчить про початок нового етапу розвитку правоохоронної системи України. Таким чином, набуває особливої актуальності проблема комплексного, системного реформування всієї системи правоохоронних органів, яка б цілком відповідала міжнародним стандартам [1, с. 19].

Національна поліція України – центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

Сучасні вимоги суспільства до діяльності правоохоронних органів значною мірою пов'язані з перебудовою психології осіб, а також із підвищенням престижу служби та рівнем майстерності особового складу, завданням якого є запобігати злочинам, припиняти їх та розслідувати.

Прагнення до європейських стандартів актуалізують питання високого професіоналізму і компетентності майбутніх поліцейських. У цілях профілактики негативних явищ серед поліцейських і вдосконалення професійного психологічного відбору необхідно вивчення одного з найважливіших компонентів змісту свідомості особистості кандидатів на службу в Національну поліцію – правосвідомості особистості.

Для формування нового типу фахівців правоохоронної сфери правова свідомість та культура – це одна з основних професійних вимог діяльності працівників Національної поліції. Без них неможливе дотримання принципів діяльності поліції (верховенство права, дотримання

прав і свобод людини, законність, відкритість і прозорість, поліцейська нейтральність, взаємодія з населенням на засадах партнерства, безперервність) та виконання обов'язків поліцейських.

Проблема правової свідомості становить предмет наукового інтересу вчених різних галузей наукового знання: психології, юриспруденції, філософії, соціології, педагогіки та інших. Вплив на ту сферу свідомості людей, яку називають правосвідомістю є однією з функцій права. Вивчення проблеми правосвідомості важливе для ефективного розвитку соціальних процесів, а також як одного із засобів ліквідації злочинності в суспільстві [2, с. 27].

Нагальною практичною потребою й актуальним завданням є психологічне дослідження у сфері права, яке має бути зосереджене на отриманні детальної інформації стосовно стану правосвідомості різних верств населення, груп і регіонів у цілому.

Правосвідомість є більш широким поняттям, яке здатне охопити і правосвідомість, і реальні форми її прояву. Таким поняттям служить правова культура.

Виділяють два види проявів правосвідомості:

- перший – виявляється в поведінці (правотворчість, правозастосовна та правоохоронна діяльність, законослухняна або протиправна поведінка, правова освіта і виховання, науково-правова діяльність);
- другий прояв правосвідомості відбивається в результатах цієї діяльності (право та його інститути, директивні акти і наукові праці, правова документація, твори мистецтва й публіцистики, вербальні прояви свідомості в листах, щоденниках тощо).

Однак у сучасній науці не склалося єдиної думки у визначенні самого поняття правосвідомості та все ж більшість вітчизняних дослідників цього явища позначають його як сукупність юридичних знань, оціночних ставлень до права, правових установок і ціннісних орієнтацій, що регулюють людську поведінку в юридично значущих ситуаціях [4, с. 14].

Розглянемо Національну поліцію України у контексті правового виховання. Порівнюючи закон України «Про міліцію» із законом України «Про Національну поліцію», зауважимо, що новий Закон вже не наголошує на збройному статусі оновленої правоохоронної структури, а вимагає від українського правоохоронця скоріше миротворчої функції, яка буде спрямована на захист і охорону громадян [5, с. 11].

Це потребує від поліцейського певних особистісних характеристик, які будуть забезпечувати ефективну співпрацю правоохоронних органів з населенням, формуючи тим самим правову культуру серед населення та позитивний імідж поліцейського.

Поліцейські, в яких правосвідомість сформована повністю, усвідомлюють соціальний релятивізм моральних норм, визнають рівноправне та недискримінаційне поводження з людьми, позитивно сприймають існування різних систем життєвих цінностей, а також здатні коректно взаємодіяти з широким колом людей незалежно від соціальної, національної, релігійної, етнічної та іншої належності [6, с. 98].

Для них характерна абсолютна надійність у ділових стосунках, детальне виконання правил, інструкцій і договірних зобов'язань навіть у супереч власним переконанням і розумінню ситуації.

Отже, виходячи з вищевизначеного, можна сказати, що дослідження сформованості правосвідомості у правоохоронців є нагальною й актуальною потребою [7, с. 51].

Суспільство очікує від працівників Національної поліції високого рівня правової свідомості, а найголовніше – позитивного ставлення до цінностей, які закріплені в законах та інших нормативно-правових актах, насамперед тих, що стосуються захисту прав, свобод та гідності людини.

Самовдосконалення, саморозвиток, професійно-особистісний розвиток, професійна свідомість і самосвідомість, набуття професійних правових цінностей, формування ставлення до правоохоронної діяльності, усвідомлення себе як правоохоронця, оцінка власних професійних здібностей крізь призму правових принципів (справедливості, рівності, свободи, гуманізму, добросовісності, законності), ставлення працівника Національної поліції до себе як до професіонала – це ті поняття, які формують самостійність і відповідальність майбутнього фахівця у сфері правоохоронної діяльності.

Необхідно щоб під час виконання службових обов'язків співробітники Національної поліції були уважними, витриманими та неупередженими у своїх діях. Але ці важливі якості лише тоді набувають реального змісту, коли поєднуються з моральною зрілістю та належною культурою поведінки.

Громадяни України загалом довіряють поліції. Як свідчать результати соціологічного опитування, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» ім. І. Кучеріва та Центром Разумкова 11–16 травня 2016 року, Національній поліції здебільшого довіряють 34,1% українців, повністю – 5,6%, зовсім і здебільшого не довіряють – відповідно, 19,5% і 24,7%.

Таким чином, недовіра до НПУ переважає над довірою лише на 4,5%.

Список використаних джерел:

1. Про Національну поліцію : закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII // Офіційний вісник України. – 2015. – № 63. – Ст. 2075.
2. Краткий психологический словарь / под общ. ред. А. В Петровского, М.Г. Ярошевского. – Ростов н/Д : Феникс, 1999. – 512 с.
3. Герасимів О. І. Формування професіоналізму органів внутрішніх справ на етапі розбудови демократичного суспільства / О. І. Герасимів // Теорія і практика конституціоналізму: український та зарубіжний досвід : матеріали першої наук.-практ. конф., 30 квіт. 2015 р., Львів / Нац. ун-т «Львівська політехніка», Навч.-наук. ін-т права та психології, Каф. конституц. та міжнар. права. – Львів, 2015. – С. 80–83.
5. Підчасов Є.В. Соціалізація особистості в контексті правосвідомості та правового виховання / Є.В. Підчасов // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Психологія. – 2015. – Вип. 50. – С. 178–188.
4. Кравцов Ю. С. Правова ідентичність як духовна складова правосвідомості / Ю.С. Кравцов, А. О. Яку-ніна. – Грані. – 2015. – № 4. – С. 96–99.
5. Кобець О. В. Соціальна природа змісту правосвідомості особистості / О. В. Кобець // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України «Актуальні проблеми психології» : у 12 т. / за ред. В. О. Моляко. – Т. 12. – Вип. 8. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – С. 96–105.
6. Юридична психологія : підручник / [Александров Д. О., Андросюк В.Г., Казміренко Л. І. та ін.] ; заг. ред. Л. І. Казміренко, Є. М. Моїсєєва. – Вид. 2-ге, доопр. та допов. – Київ : КНТ, 2008. – 352 с.
7. Трофименко В. А. Нова українська поліція у призмі правового виховання / В.А. Трофименко // Українська наука: проблеми сьогодення та перспективи розвитку : матеріали XVII міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24–25 лип. 2015 р.) – Київ, 2015. – С. 73–76.

**Професор кафедри теорії та історії
держави і права Національної
академії СБ України, д.і.н., доцент**

Ляковська Світлана Петрівна

**СПЕЦИФІКА ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВУЧК – ДПУ УСРР У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ В
ЧАСИ НЕПУ (1921 – 1928 РР.)**

Серед багатогранного спектру досліджень радянської карально-репресивної системи й досі залишається недостатньо дослідженим економічний сегмент в діяльності органів державної безпеки. Певною мірою це пояснюється втратою інтересу до історії радянської економіки, що перешкоджає адекватному оцінюванню стану сьогоденної економіки з позиції історичної ретроспективи, оскільки історична наука й досі послуговується комплексом радянських історичних міфів та стереотипів.

Особливого звучання набувають проблеми діяльності радянської спецслужби в добу нової економічної політики. Це визначається схожістю багатьох процесів, які відбувалися в часи непу та мають місце в сучасній Україні. Проблеми боротьби з хабарництвом (корупцією), посадовими та іншими злочинами у сфері економіки; пошук організаційних форм з відповідними

повноваженнями, здатних ефективно протидіяти негативним явищам – всі ці питання постають перед державою і сьогодні.

Період непу в радянській історії суттєво відрізняється від інших, що саме в ті роки Всеукраїнська надзвичайна комісія (ВУЧК) – Державне політичне управління (ДПУ) УСРР були наділені неприбутковими для них повноваженнями, яких не було ні до, ні після цього – необмеженим контролем та втручанням в економічну сферу країни. При цьому їх функції багато в чому перетиналися з іншими державними інститутами.

Водночас серед розмаїття наукових досліджень діяльності органів державної безпеки у пострадянський період (праці С.Кульчицького, Ю.Шаповала, В.Ченцова, Г.Касьянова, В.Даниленка та багатьох інших дослідників[1]) лише окремі з них присвячені вивченню боротьби зі злочинністю в економічній сфері, зокрема, боротьбі з контрабандою (Д.Архірейський, Ю.Волосник, М.Олійник, О.Поліщук [2]). Натомість такі аспекти, як боротьба з фальшивомонетництвом, протидія посадовим і господарським злочинам, здійснення контролю над виробничою сферою, а також окремі складові чекістського інструментарію, як-то перлюстрація кореспонденції, зовнішнє спостереження, облік «політично неблагонадійного елементу», використання негласного апарату та інше глибоко не досліджувалися.

Маючи у своєму розпорядженні унікальні документи, все частіше останніми роками до цієї теми почали звертатися російські вчені (О.Мозохін, С.Баришніков, Г.Камалова та ін.[3]), проте вони не торкаються українського сегмента, здебільшого фокусуються на позитивному досвіді криз призму захисту державних інтересів.

Натомість період непу є доволі специфічним, зокрема, й у функціонуванні радянських органів державної безпеки. Логіка побудови держави на засадах так званої «диктатури пролетаріату» при певному лібералізмі в економіці вивела економічну сферу в їх діяльності на один рівень з політичною. Це призвело до створення в системі ВУЧК –ДПУ Економічного управління (ЕКУ) та відповідних підрозділів на місцях. У межах своєї компетенції економічні підрозділи протидіяли злочинам, визначеним Кримінальним Кодексом як «державні»; «проти порядку управління»; з деякими видами посадових і господарських злочинів; із соціальними явищами, які юридичні норми інтерпретували то як порушення (спекуляція, створення ажіотажу на ринку), то як дозволені законодавством легальні форми господарської діяльності («вільна торгівля»); долучалися до боротьби з контрабандою.

У своїй діяльності органи державної безпеки дотримувалися стандартів так званої «революційної законності», які були дуже далекі від класичних норм права, а також використовували протиправні принципи аналогії, колективного покарання тощо.

Існувало дуалістичне тлумачення деяких форм господарювання представників приватного сектора, котрі могли розглядатися як норма або інтерпретуватися як порушення. Створення системи преференцій для підприємств державного й кооперативного секторів економіки та суттєвих обмежень для приватників, а також намагання їх обійти, призводили до створення реальних корупційних схем та порушень законодавства «нечистими на руку ділками».

Водночас існувало чимало партійних застережень щодо «небажаного» притягнення радянської та партноменклатури до кримінальної відповідальності за вчинені ними службові та господарські злочини, аби уникнути дискредитування в їх особі більшовицького режиму. У такий спосіб влада власними «руками» створювала сприятливий ґрунт для зловживань, породжувала так званих «совбурів», «червоних купців» тощо.

У межах боротьби з кримінальною злочинністю у сфері економіки функції ВУЧК – ДПУ перетиналися з міліцією, кримінальним розшуком, органами юстиції та митними установами. Одночасно зі співпрацею та взаємодією, між відомствами існувала й певна конкуренція. У цьому протистоянні ВУЧК – ДПУ УСРР намагалися підпорядкувати ці структури, чому сприяло й наділення їх досить широкими повноваженнями.

Протягом 1920-х рр. органи державної безпеки здобули великий досвід у боротьбі з такими розповсюдженими дійсними злочинами як фальшивомонетництво та контрабанда. Крім того, боротьба з фальшивомонетництвом виявилася дуже ефективною. Меншою мірою це стосується протидії контрабанді. Розповсюдженим і ефективним засобом протидії контрабанди була виплата

винагороди за допомогу у затриманні чи повідомленні про перевезення контрабандного товару (відраховувався відповідний відсоток від вартості затриманої контрабанди). Володіючи інформацією про зловживання деяких посадовців, надавалася відповідна інформація їх безпосередньому керівництву для вжиття тими адміністративних заходів. Аналізуючи причини збільшення контрабанди, і розуміючи, що на її зростання впливали чинники внутрішньої політики, які були поза зоною компетенції органів державної безпеки, ними, у зверненнях до уряду, неодноразово піднімалося питання щодо перегляду деяких заходів економічної політики з метою наповнення внутрішнього ринку товарами широкого споживання вітчизняного виробництва тощо.

Разом з тим, активно розпочата боротьба з хабарництвом (корупцією), починаючи з 1925 р., велася дуже мляво, оскільки виявлені факти причетності до зловживань партійної еліти і посадовців високого рангу, на думку радянського керівництва, дискредитувало всю радянську систему.

І звичайно ж негативним аспектом їх діяльності були перекваліфікації у ході попереднього слідства кримінальних справ (з господарських чи посадових злочинів на «контрреволюційні»), сфальсифіковані справи тощо.

Поєднання у надрах одного відомства розшуку, дізнання, попереднього слідства та позасудової репресії (право на виселення в адміністративному порядку) сприяло фальсифікації кримінальних справ, організації репресій.

Саме в добу непу на ЕКУ покладалися не лише каральні, а й контрольні та інформаційні функції. Жодне з підрозділів ДПУ не мало таких широких повноважень, які межували, іноді – дублювали (чи навіть підміняли) роботу контролюючих структур, а також фінансово-фіскальних і господарських органів.

Долучаючись до роботи тимчасових структур, створених у межах проведення державних кампаній боротьби «з ажіотажем і спекуляцією», «за режим економії», «за зниження цін» та інших, органи державної безпеки брали участь у визначенні нормативів, що регламентували діяльність суб'єктів товарного і валютного ринків, здійснювали контроль за їх дотриманням та, в межах своїх повноважень, застосовували репресії до порушників.

Через здійснення органами ВУНК – ДПУ контролю за фінансово-виробничою сферою, вони долучалися до системи державного управління. На відміну від інших державних інститутів зі схожими повноваженнями, органи держбезпеки застосовували негласні методи – нагляд на особами, які перебували на оперативних обліках «економічно неблагонадійних», а також отримання інформації від інформаційно-освідомчого апарату.

Гласними (відкритими) формами здійснення контролю ЕКУ були: участь у виробничих нарадах та зборах, офіційні запити щодо діяльності установ та підприємств, ініціювання ревізій та інших перевірок, участь у кадрових «чистках» («люстраціях») від так званого «неблагонадійного елемента» та ін.

Підставами включення громадян до обліків «економічно неблагонадійного елемента» були не лише причетність до кримінального світу, а й критерії політичного і соціального характеру (належність до певних соціальних чи професійних груп), які від самого початку приходу більшовиків до влади були визнані «чужими» – «шкідливими», «антирадянськими».

Люди, які потрапили в такі «списки», ставали заручниками режиму, що формувало їх поведінку: вони не намагалися підвищити свій соціальний чи професійний статус, оскільки розуміли, що за тих обставин це було зробити практично неможливо; вони постійно перевірялися органами, були першими кандидатами на звільнення під час чергових «чисток» державного апарату та ін.

ДПУ – ОДПУ змусило рахуватися зі своїми проскрипційними списками й інші радянські установи. Без довідок щодо перебування (чи непереходження) на обліку «неблагонадійних», які видавалися секретно оперативними відділеннями, відділення реєстрації актів громадянського стану (РАГС) не змінювали прізвища, іноземні відділи не дозволяли виїжджати за кордон та змінювати підданство, інші органи та установи – не приймали на військову службу та на роботу

Отже, аналіз специфіки діяльності органів державної безпеки в сфері економіки в роки непу свідчить, що створені в їх системі економічні підрозділи, відіграли важливу роль у протидії

реальним злочинам у господарській сфері (фальшивомонетництву, контрабанді, хабарництву, безгосподарності та ін.).

Водночас наділені надзвичайно широкими каральними і контрольними повноваженнями, вони стали дієвим інструментом більшовицької верхівки для встановлення в країні системного контролю, примусу і репресій.

Список використаних джерел:

1. Даниленко В. Сталінізм на Україні: 20 – 30 -ті роки / В. Даниленко, Г. Касьянов, С. Кульчицький. – К. : Либідь, 1990. – 344 с.; Кульчицький С. В. Вертикаль державної безпеки в системі диктатури більшовицьких вождів (1917 – 1938 рр.) // Радянські органи державної безпеки в Україні (1918 – 1991 рр.): історія, структура, функції / С. В. Кульчицький. – К. : Основи, 1996. – С. 17 – 70; Шаповал Ю. І. Людина і система: Штрихи до портрету тоталітарної доби в Україні / Ю. І. Шаповал. – К. : Інститут національних відносин і політології НАН України, 1994. – 270 с.; Шаповал Ю. І. Україна 20 – 50-х років: сторінки ненаписаної історії / Ю. І. Шаповал. – К. : Наукова думка, 1993. – 350 с.
2. Архирейський Д. В. Протидія радянських митників контрабанді наприкінці 1920-х – у 1930-х рр. / Д. В. Архирейський // Український історичний журнал. – 2013. – № 2. – С. 105 – 120; Волосник Ю. П. Контрабандна діяльність підприємців в Україні та боротьба з нею в роки непу / Ю. П. Волосник // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – «Історія». – 2007. – № 762. – С. 6 – 16; 754. Олійник М. М. Політика державних та партійних органів України щодо приватних підприємств у період непу / М. М. Олійник // Український історичний журнал. – 2001. – № 1. – С. 16 – 29.
3. Мозохин О. Б. ВЧК – ОГПУ в борьбе с коррупцией в годы новой экономической политики (1921 – 1928) / О. Б. Мозохин, А. Ю. Епихин. – М. : Кучково поле; Гиперборея, 2007. – 528 с.; Мозохин О. Б. Деятельность ГПУ – ОГПУ по обеспечению экономической безопасности Советского государства / О. Б. Мозохин. – М. : Кучково поле, 2009. – 352 с.;
4. Камалова Г. Т. Подразделение ВЧК – ГПУ – ОГПУ в системе органов государственной власти / Г. Т. Камалова // Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия : Право. – 2012. – № 7 (266). – С. 14 – 19; Барышников Е. А. Деятельность ВЧК – ОГПУ по укреплению экономического потенциала страны : автор. дисс. на соискание науч. степени канд. истор. наук : спец. 07.00.02 «Отечественная история» / Е. А. Барышников. – М., 2004 [Електронний ресурс] / Е.А.Барышников // Режим доступа : <http://www.dslib.net/istoria-otechestva/dejatelnost-vchk-ogpu-po-ukrepleniju-jekonomicheskogo-potenciala-strany.html>

Слухач 1-го курсу навчання
Рівненського відділення ННІ № 4
НАВС

Мацалко Олександр Анатолійович МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Ратифікувавши Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, Українська держава тим самим отримала орієнтир для своїх перетворень, що відображені в ключових документах сучасної державної політики України. Передусім, Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020» задекларовано намір держави модернізувати систему публічного управління та привести усі її складові у відповідність з міжнародно-правовими стандартами [6].

Важливою задачею демократичної держави доцільно вважати переформатування сфери державного управління, скоротивши об'єми державно-владних повноважень, якими володіють державні організації, та розширивши права місцевого самоврядування з метою безпосереднього забезпечення ними особистих прав, свобод та законних інтересів людини. Тобто, важливим етапом демократичного розвитку суспільства можна вважати децентралізацію державної влади, що у

наукових джерелах, присвячених цьому питанню, визначається як процес зменшення обсягу державно-владних повноважень державних органів при одночасному розширенні прав, обов'язків та відповідальності територіальних спільнот чи громад різного рівня, органів які вони обирають (органи місцевого самоврядування чи територіальної автономії), за умови здійснення ними заходів, спрямованих на забезпечення прав, свобод та інтересів людини, закріплених в міжнародних документах та конституції країни [1].

Серед міжнародних документів, що містять стандарти державної політики у сфері здійснення децентралізації державної влади варто відзначити: Європейську рамкову конвенцію про транскордонне співробітництво між територіальними громадами або органами влади (1980 р.), яка визнає за місцевими і регіональними органами влади право на співпрацю поза національними кордонами в межах їх внутрішньодержавних повноважень з питань створення органів транскордонного співробітництва між громадами, регіонального, міського та сільського розвитку, охорони довкілля, поліпшення діяльності підприємств громадського користування та комунального обслуговування, а також взаємної допомоги у надзвичайних ситуаціях. Вона включає моделі угод стосовно регіонального транскордонного планування, економічного розвитку, охорони навколишнього середовища [5]. Європейську хартію регіональних мов або мов меншин (1992 р.), яка спрямована на збереження й захист історичних регіональних та міноритарних мов, насамперед мов, яким загрожує вимирання. Сфера її застосування поширюється на законодавство, школи, громадське, культурне, економічне і соціальне життя та засоби масової інформації [3]. Європейську конвенцію про участь іноземців у громадському житті на місцевому рівні (1992 р.), що встановлює принцип, згідно з яким держави за можливості повинні гарантувати іноземним громадянам громадянські та політичні права, включно з правом брати участь у виборах в місцеві органи публічної адміністрації [8]. Європейську хартію міст (1992 р.), яка визначає права громадян в європейських містах і є практичним посібником з питань міського управління, регулюючи питання умов проживання, архітектури і будівництва в містах, транспорту, енергетики, спорту і дозвілля, забруднення міст, безпеки на вулицях [9]. Рамкову конвенцію про захист національних меншин (1995 р.), яка стосується питань освіти, засобів масової інформації та використання мов національних меншин. Вона також містить загальні положення, зокрема, щодо недискримінації та рівності між меншинами і рештою населення (зокрема, титульною нацією), свободи контактів із тими, хто мешкає в інших країнах [4]. Європейську хартію місцевого самоврядування (відкрита для підписання з 1985 р.) [2]. Європейська хартія місцевого самоврядування, поза сумнівами, є пріоритетним документом серед наведених вище. З огляду на те, що Конгрес місцевих та регіональних влад Європи на своїй V сесії, посиляючись на ст. 3 параграф 2 Європейської Хартії місцевого самоврядування, рекомендував Україні надати обласним і районним радам законодавчу можливість мати власні адміністративні органи, підзвітні їм та відповідальні перед ними [7]. Характеризуючи її зміст загалом, можна виділити такі найважливіші принципи, що є основоположними для формування європейської (демократичної) моделі влади на субнаціональних територіальних рівнях: Визнання місцевого самоврядування в національному законодавстві і, за можливості, у конституції (ст. 2). Реальності місцевого самоврядування, що віднаходить свій вияв в акцентуванні саме на суттєвому (а не будь-якому довільно визначеному державою) обсязі суспільних справ, регулювання та управління якими уповноважені здійснювати органи місцевого самоврядування (ст. 3). Підзаконності місцевого самоврядування як можливості відповідних органів здійснювати регулювання і управління місцевими справами – виключно в межах законодавства держави (ст. 3). Визначення природи місцевого самоврядування як публічної влади, що, з одного боку, діє в інтересах місцевого населення (територіальної громади) (ст. 3), а з іншого – є похідною від суверенної державної влади, оскільки головні повноваження і функції місцевого самоврядування визначаються конституцією або законом (ч. 1 ст. 4). Віднесення до суб'єктів здійснення місцевого самоврядування як територіальних громад, так і органів місцевого самоврядування – за умови обрання представницьких органів місцевого самоврядування таємним голосуванням на основі прямого, рівного, загального виборчого права (ст. 3). Автономності місцевого самоврядування як влади, що має право самостійно вирішувати всі питання, віднесені до її компетенції (ч. 2 ст. 4). Субсидіарності (оптимальної децентралізації і реальної керованості

території), що передбачає, по-перше, здійснення муніципальних функцій тими територіальними рівнями влади, які мають найтісніший контакт із громадянином, по-друге, врахування обсягу і характеру завдань та вимоги щодо досягнення ефективності й економії при розмежуванні повноважень між територіальними рівнями влади (ч. 3 ст. 4). Повноважності місцевого самоврядування, невідчужуваності та непорушності його повноважень – повноваження місцевого самоврядування мають бути повними і виключними. Вони не можуть бути скасовані чи обмежені, якщо це не передбачено законом (ч. 4 ст. 4). Адаптації здійснення наданих місцевому самоврядуванню повноважень до місцевих умов (єдності державних і місцевих інтересів) (ч. 5 ст. 4.). Участі місцевого самоврядування у вирішенні всіх суспільно важливих питань, які, хоча і не віднесені до його компетенції, але зачіпають його права та інтереси (ч. 6 ст. 4). Цілісності та непорушності території суб'єктів місцевого самоврядування – зміна територіальних кордонів самоврядних одиниць потребує узгодження з відповідними територіальними спільнотами (ст. 5). Самостійності органів місцевого самоврядування у визначенні власних внутрішніх адміністративних структур з урахуванням місцевих потреб і необхідності забезпечення ефективного управління (ч. 1 ст. 6). Створення належних умов для служби та кар'єрного зростання муніципальних службовців, що дозволить залучити до роботи в органах місцевого самоврядування висококваліфікованого персоналу (ч. 2 ст. 6). «Вільного мандата» депутатів представницьких органів місцевого самоврядування (вільного здійснення ними своїх функцій) (ч. 1 ст. 7). Фінансового відшкодування витрат, понесених під час виконання мандата депутатів представницьких органів місцевого самоврядування, а також у разі необхідності відшкодування втрачених доходів або винагороди за виконану роботу і відповідне соціальне страхування (ч. 2 ст. 7). Визначення функції чи діяльності як такої, що несумісна з мандатом депутата представницького органу місцевого самоврядування, виключно законом або на підставі основоположних правових принципів (ч. 3 ст. 7). Гарантованості права органів місцевого самоврядування на власні фінансові ресурси за умов, коли забезпечуються: відповідність обсягу цих ресурсів функціям та повноваженням місцевого самоврядування; формування принаймні частини ресурсів за рахунок місцевих податків та зборів, розмір яких самостійно встановлюється органами місцевого самоврядування в межах закону; диверсифікований і підвищувальний характер фінансових систем, на базі яких формується фінансова основа місцевого самоврядування та ін. [2].

Отже, міжнародні стандарти державної політики у сфері децентралізації державної влади – це загальні принципи, що спрямовані на забезпечення права на дії органів місцевого самоврядування самостійно вирішувати питань, що безпосередньо їх стосуються, всіма можливими легальними засобами.

Список використаних джерел:

1. Власенко В.П. Децентралізація державної влади: теоретичний аспект / В.П. Власенко // Організаційно-управлінські, економічні, психолого-педагогічні аспекти забезпечення діяльності Єдиної державної системи цивільного захисту : матер.: всеукраїнської наук.-практ. конф. (Черкаси, 17 бер. 2017 р.) / Редкол. : Гора В.А., Грибенюк Г.С., Тищенко О.М. – Черкаси. 2017.
2. Європейська хартія місцевого самоврядування [Електронний ресурс] : Європейська хартія від 15 жовт. 1985 р. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua>.
3. Закон України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» від 15.05.2003 № 802-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 30. – ст. 259.
4. Закон України «Про ратифікацію Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин» від 09 груд. 1997 р. № 703/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 14. – ст. 56.
5. Постанова Верховної Ради України «Про приєднання України до Європейської конвенції про основні принципи транскордонного співробітництва між територіальними общинами або органами влади 1980 р.» від 14.07.1993 № 3384-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 36. – ст. 370.
6. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від

12.01.2015 № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/18688.htm>

7. Рекомендація № 48 (1998) щодо місцевої та регіональної демократії в Україні. Конгрес місцевих та регіональних влад Європи. V сесія. Страсбург. 26–28 травня 1998 р. // Голос України. – 16.06.1998 (п. 15).

8. Convention on the Participation of Foreigners in Public Life at Local Level (1992) [Електронний ресурс] : – Режим доступу: <http://www.conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/144.htm>

9. The European Urban Charter (1992) [Електронний ресурс] : – Режим доступу: <https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=887405&Site=COE>

Курсант 1-го курсу ННІ №3 НАВС

Мельничук Аліна Сергіївна

СУЧАСНЕ БАЧЕННЯ НА ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

На нинішньому етапі суспільно-політичного розвитку України, в умовах гібридної війни відбуваються кардинальна переорієнтація державної політики на забезпечення передовсім безпеки, прав, свобод та законних інтересів людини, євроінтеграцію, формування в Україні сучасної ринкової економіки та інші трансформаційні процеси, що значно змінили умови життя не лише громадянського суспільства, але й діяльності правоохоронних органів і викликали необхідність їх реформування.

Криміногенна ситуація в державі продовжує стрімко погіршуватись, злочинність як небезпечне явище піднімає голову, тяжкі та особливо тяжкі злочини, продовжують зростати, та становляться більш зухвалими, а стан протидії з боку держави протягом останніх двох років є неефективним та незадовільним, а як результат – громадяни та суспільство вцілому залишаються незахищеними від злочинних посягань. Злочинність, терористичні прояви, навіть масові звичайні побутові правопорушення здатні суттєво дестабілізувати життя в країні. А все це відбувається на нашу думку тому, що кримінальний елемент (правопорушники), користуючись малоефективною протидією з боку правоохоронних органів, переконались в тому, й в зв'язку з цим, вони можуть уникнути покарання за вчинене, а тому і продовжують скоювати все нові й нові кримінальні правопорушення.

Тому негайне, системне реформування правоохоронних органів є пріоритетним для України як основний напрям забезпечення національної безпеки, і зупиняти або гальмувати зараз цей процес вкрай небезпечно.

Правоохоронна діяльність передбачає сукупність заходів та засобів щодо забезпечення основних задач, і кожна складові системи потребує покращення. Охорона громадського порядку, забезпечення особистої безпеки громадян, захист їх прав і свобод, законних інтересів, захист власності від злочинних посягань, запобігання правопорушенням та їх припинення, виявлення і розкриття злочинів, розшук осіб, які їх вчинили, забезпечення безпеки дорожнього руху є основною метою реформування.

У свою чергу, будь-яка діяльність неможлива без кадрового забезпечення та професійної підготовки особового складу. Це повною мірою стосується правоохоронної діяльності. Підвищена відповідальність за результати своєї діяльності, високий ризик для особистого життя та здоров'я, відсутність готового алгоритму дій для всіх можливих ситуацій, великий спектр спеціальних знань та навичок потребують підвищеної уваги до системи професійної підготовки саме правоохоронців.

Крім цього, правоохоронці мають надавати допомогу громадянам у будь-якій ситуації. Сервісні обов'язки правоохоронців – це новий напрямок у правоохоронній діяльності.

Сучасні трансформаційні зміни в громадянському суспільстві, зокрема посилення інформаційного впливу на професійну діяльність, потребують від правоохоронних структур перегляду багатьох прийомів і методів діяльності, а також внутрішньої структурної перебудови, орієнтованої на забезпечення особистої безпеки кожного працівника. У цьому контексті особливої

актуальності набуває питання підготовки висококваліфікованих кадрів для вітчизняних правоохоронних органів, бо професіоналізм – це запорука безпеки та захищеності. Підготовка та навчання працівників правоохоронних органів на сучасному етапі передбачає широке застосування здобутих знань на практиці як для убезпечення власного життя, так і для ефективного захисту інтересів держави.

Тому на нашу думку, для покращення організаційної роботи щодо розкриття і розслідування кримінальних правопорушень, а відповідно – і для адекватної протидії злочинності, потрібно якнайшвидше внести відповідні зміни до системи законодавства про права, обов'язки та повноваження всіх правоохоронних органів, зупинивши в першу чергу їх руйнацію, та до Кримінального процесуального Кодексу України як головного інструменту забезпечення належного розслідування кримінальних правопорушень, а також негайно розробити різнорівневу програму боротьби із злочинністю та забезпечити належну систему стримувань і противагу функціональній частині правоохоронних органів.

Список використаних джерел:

1. Шляхи покращення системи професійної підготовки правоохоронців до дій в екстремальних умовах : зб. матеріалів міжнародної наук.-практ. конф. (м. Харків, 18 груд. 2015 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2015. – С.9-11 http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/426/Ekstrem_ymov_2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y
2. Удосконалення системи забезпечення безпеки працівників правоохоронних органів в умовах сучасних трансформаційних процесів <http://www.viche.info/journal/3529/>

Курсант 1-го курсу ВСФП НАВС

Микитюк Юлія Сергіївна

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ПРАВООХОРОННА ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ» ТА «ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ»

Становлення та розвиток державності, глибокі перетворення в багатьох сферах життя суспільства, міжнародних відносинах потребують аналізу та переосмислення сутності, змісту, розуміння багатьох правових явищ, які ще нещодавно вважались непорушними. Безумовний пріоритет природних прав людини і громадянина передбачає послідовне утвердження ідеалів гуманізму, справедливості, формування високого рівня відповідальності та створення належного захисту зазначених прав і свобод [1, с.129]. Однією з найбільш вагомих гарантій дотримання прав і свобод людини та громадянина є виконання державою правоохоронної функції.

Варто зазначити, що правоохоронна функція за своєю сутністю визначає діяльність правоохоронної системи загалом та її можна віднести до основних функцій держави. Правоохоронна функція тією чи іншою мірою властива всім органам державної влади і є складовим елементом діяльності інших органів, організацій, установ та посадових осіб, що зумовлено конституційними вимогами дотримання законності, забезпечення охорони правопорядку, інтересів суспільства, прав і свобод громадян [2, с.25].

Реалізація державою правоохоронної функції пов'язується насамперед із забезпеченням громадського порядку в його широкому розумінні, яке складається з низки пов'язаних між собою завдань. З цього приводу М.В. Рісман виокремлює сім окремих цільових програм реалізації правоохоронної функції: 1) запобігання окремим порушенням громадського порядку, які можуть статися; 2) припинення поточних порушень громадського порядку; 3) стримування в цілому потенційних порушень громадського порядку в майбутньому; 4) відновлення громадського порядку після того, як він був порушений; 5) коригування поведінки, яке породжує порушення громадського порядку; 6) реабілітація потерпілих від порушень громадського порядку; 7) відновлення в більш широкому соціальному сенсі з метою усунення умов, які можуть викликати порушення громадського порядку [3, с.15 – 16].

У свою чергу І.В. Кріцак вважає, що правоохоронна функція держави – це забезпечений

системою необхідних ресурсів комплексний напрям діяльності держави, який об'єднує низку заходів (у тому числі примусових), оснований на принципах справедливості та ефективності, спрямованих на безконфліктну реалізацію прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина, забезпечення соціальної злагоди, недопущення індивідуальних, колективних і масових порушень законності та правопорядку [4, с.15].

У той же час М.І. Мельник і М.І. Хавронюк стверджують, що функціональний критерій слід визнати основним при визначенні діяльності того чи іншого державного органу як правоохоронної діяльності. Однак при цьому важливо провести класифікацію правоохоронних функцій. Так, за їх значенням усі правоохоронні функції слід поділити на:

1) головні – профілактична (профілактика правопорушень, які тягнуть за собою юридичну відповідальність у сфері публічного права); захисна (захисту життя, здоров'я, прав, свобод і законних інтересів фізичних осіб); охоронна (охорони громадського порядку, громадської безпеки і власності); ресоціалізаційна (ця функція є найбільш характерною для органів і служб у справах неповнолітніх, служб, що здійснюють адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі); оперативно-розшукова; розслідування злочинів; судовий розгляд справ; розгляд справ про адміністративні, фінансові та господарські правопорушення; виконання вироків, рішень, ухвал і постанов судів, постанов органів дізнання і досудового слідства та прокурорів;

2) другорядні та допоміжні – контрольна (наглядова); дозвільна (надання дозволів на здійснення певної діяльності, в тому числі підприємницької, або вчинення певних дій); правороз'яснювальна (в тому числі функція подання правової допомоги); аналітична та/або методична; інформаційна (інформування інших державних органів, у т. ч. правоохоронних); нормотворча (з правом видання актів міжвідомчого характеру); координаційна [5, с.15 – 20].

Розбіжності в поглядах різних учених стосовно правоохоронної функції держави ґрунтуються на різних підходах до розуміння поняття функціонування держави у сфері правоохоронної діяльності й зумовлені відсутністю законодавчого визначення правоохоронної функції держави.

З огляду на викладене вище можемо стверджувати, що правоохоронна функція держави визначає зміст правоохоронної діяльності. Така діяльність здійснюється відповідними правоохоронними органами в межах правоохоронних відносин і має відповідати їх принципам. Державно-владна діяльність правоохоронних органів виражається в тому, що вони як частина механізму держави володіють компетенцією розгляду різних юридичних справ та спираються на можливість застосування державного примусу.

Так, на переконання В.Г. Фатхутдінова, правоохоронна діяльність має соціальну природу та сутність, що зумовлюється її здійсненням у суспільстві, соціальною природою її суб'єктів, способом сумісної життєдіяльності людей та факторами, що визначають її суспільну корисність і ефективність. При цьому соціальна необхідність правоохоронної діяльності зумовлена причинами соціалізації людини та її індивідуалізації, а також способом спільної життєдіяльності. Це спричинило об'єктивну необхідність у особливому різновиді соціальної діяльності – діяльності з управління соціальним співтовариством як єдиним цілим, одним з аспектів якого є правоохоронна діяльність. Соціальна природа правоохоронної діяльності надає можливість визначити її, з одного боку, в якості особливого різновиду соціальної діяльності, а з іншого – особливого державно-правового різновиду соціального управління [6, с.13].

Інші науковці визначають правоохоронну діяльність як активну форму поведінки уповноважених суб'єктів з можливістю застосування встановлених законом примусових засобів, що націлена на охорону та захист (відновлення, профілактику порушень) прав, свобод і законних інтересів осіб, та реалізує правоохоронну функцію держави; як правомірну діяльність визначених державою органів і посадових осіб з охорони, захисту та відновлення конституційних прав і свобод засобами та шляхом, передбаченими в законі.

Підсумовуючи викладене вище, маємо підстави для визначення правоохоронної функції держави як основного напрямку внутрішньої діяльності держави, спрямованого на забезпечення охорони від будь-яких порушень конституційною ладу, прав і свобод громадян, законності та правопорядку, довкілля, встановлених і регульованих правом усіх суспільних відносин.

Отже, єдине розуміння та правове визначення понять «правоохоронна діяльність» і «правоохоронна функція держави», які разом становлять правоохоронну систему держави, мають не лише теоретичне, а й практичне значення, адже відсутність його породжує нечіткість у розмежуванні компетенції та повноважень різних правоохоронних органів, дублювання їхніх функцій, паралелізм у завданнях і цілях діяльності й конфліктність у відносинах [7, с.35].

Список використаних джерел:

1. Мисак О. Теоретичні проблеми визначення змісту юридичної відповідальності / О. Мисак // Підприємництво, господарство і право. – 2016. – № 7. – С. 129 – 132.
2. Марочкін І. Є. Організація судових та правоохоронних органів: навч. посіб. / І. Є. Марочкін, Н. В. Сибільова, О. Б. Зозулинський. – Х.: Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 1996. – 138 с.
3. Reisman M. W. Institutions and Practices for Restoring and Maintaining Public Order / M. W. Reisman // Duke Journal of Comparative & International Law. – 1995. – Vol. 6. – № 1. – P. 175 – 176.
4. Кріцак І. В. Правоохоронна функція держави та її вплив на формування функції надання послуг населенню органами внутрішніх справ України/ І. В. Кріцак // Форум права. – 2009. – № 3. – С. 365 – 372.
5. Мельник М. І. Правоохоронні органи та правоохоронна діяльність: навч. посіб. / М. І. Мельник, М. І. Хавронюк. – К.: Атіка, 2002. – 576 с.
6. Фатхутдінов В. Г. Правоохоронна діяльність: природа, сутність, гуманізм (теоретико-правові та методологічні аспекти): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних та правових учень» / В. Г. Фатхутдінов. – К., 2006. – 19 с.
7. Ботвінов Р. Г. Правоохоронна функція держави: сутність та форми реалізації / Р. Г. Ботвінов // Публічне адміністрування: теорія та практика. – 2016. – Вип. 1. – С. 27 – 35.

**Старший науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем
забезпечення публічної безпеки і
порядку ННІ № 3 НАВС, к.ю.н.**

Мозоль Вікторія Василівна

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ВЗАЄМОДІЇ ПОЛІЦІЇ З ГРОМАДСЬКІСТЮ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ І ПОРЯДКУ

Зарубіжний досвід участі громадськості в правоохоронній та правозахисній діяльності та його адаптація в Україні становить неабиякий інтерес. В багатьох країнах органи правопорядку мають структурні ланки, персонал яких займається виключно взаємодією з населенням. Співробітництво поліції і громадян здійснюється через різноманітні громадські ради, комітети, об'єднання, до складу котрих входять представники профспілкових, релігійних та інших громадських об'єднань. Безперечно, не всі добровільні об'єднання витримують перевірку часом й ефективно працюють, але в зарубіжній практиці є чимало життєво стійких форм участі населення в роботі правоохоронних органів щодо боротьби зі злочинністю та підтримання публічного порядку.

Значної уваги заслуговує вивчення практики створення у Великій Британії, Франції, Німеччині, США різноманітних загальнонаціональних програм, спрямованих на дієву співпрацю населення й органів правопорядку. Так, у багатьох європейських країнах діє громадська організація «Зупини злочинця», яка допомагає поліції в боротьбі зі злочинністю, забезпеченні належного стану правопорядку в регіонах, проведенні профілактичної, превентивної, виховної, консультативної роботи. Відділення цієї громадської організації розташовані на території поліцейських дільниць, що значно поліпшує співпрацю членів організації з працівниками правоохоронних органів [1].

Патрульно-постова служба поліції є найчисельнішою службою поліції США: тут зайнято близько 60-75% усього особового складу поліції. Першочерговим завданням патрульно-постової служби є підтримання громадського порядку, яке досягається шляхом виконання конкретних обов'язків: забезпечення порядку під час проведення мітингів, конференцій, демонстрацій, спортивних заходів, забастовок; регулювання руху транспорту та пішоходів; забезпечення виконання постанов місцевих властей; надання допомоги хворим; охорона приватної власності громадян; надання допомоги місцевим властям під час ліквідації наслідків стихійних лих; контроль за технічним станом доріг та будинків; контроль за дотриманням норм санітарії та ветеринарних приписів тощо [2].

Наряди патрульно-постової служби підрозділяються на піші, моторизовані, кінні, з використанням катерів, гелікоптерів, роликових ковзанів. Під час вибору типу патрулювання враховуються наступні чинники: густота населення; концентрація на окремій території специфічного населення (школярі, пенсіонери та інші); частота виклику поліцейських з тієї чи іншої дільниці; труднощі з якими стикаються поліцейські на певній дільниці та класифікація цих труднощів; розміри та рельєф дільниць; кількість пішоходів та транспортних засобів на дільниці в різний час доби; стан освітлення вночі; стан вулиць, тротуарів та доріг; погодні умови на дільниці протягом року чи певного періоду часу; наявність підприємств установ та організацій; стан злочинності на дільниці та інші чинники [2].

Найбільш поширені форми участі звичайних американців в заходах по боротьбі з криміналом це патрулі "безпечного житлового кварталу". В Брукліні (Нью-Йорк) - цивільні громадські патрулі. Вони наглядають за обстановкою на території, перевіряють безпеку житлових приміщень і при необхідності повідомляють найближчу поліцейську дільницю про появу підозрілих осіб чи правопорушників. Як правило, члени таких груп озброєні і мають при собі сучасні засоби зв'язку.

За умов сучасного реформування правоохоронних органів України досить корисним може стати досвід поліції Федеративної Республіки Німеччини, оскільки в усьому світі німецька поліція визнається еталоном організації та практичної діяльності.

До повноважень поліції земель у сфері забезпечення правопорядку та безпеки громадян можна віднести: попередження та боротьбу зі злочинами та правопорушеннями; здійснення охорони громадського порядку, здійснення контролю за безпекою дорожнього руху та судноплавства на водних шляхах; розробку та проведення заходів із підготовки молодих працівників до служби у підрозділах поліції, а також підвищення кваліфікації працівників, інформаційне та технічне забезпечення підлеглих підрозділів з метою більш якісної охорони громадського порядку тощо [3].

У Німеччині досить тривалий час першочерговим завданням поліції постає цілеспрямована робота поліцейських формувань з громадськістю, орієнтована на самозахист [4]. Змістом такої роботи є консультування населення, як за допомогою технічних засобів захистити своє майно, як завдяки правильним діям не стати жертвою злочину тощо.

Наступна країна, досвід якої щодо охорони громадського порядку, у роботі вважається за необхідне розглянути, це Великобританія. У цій країні усі поліцейські формування поділяються на дві категорії: загальні та спеціалізовані поліцейські сили [5]. До загальних поліцейських сил відносяться поліцейські формування графств, міських поселень, столична лондонська поліція, поліція лондонського Сіті, об'єднані поліцейські формування. До складу спеціалізованих поліцейських сил входить поліція національного управління атомної енергетики, міністерства оборони, транспортна поліція, паркова поліція, поліція цивільної авіації, портів та доків країни [3].

Під час аналізу особливостей функціонування поліцейських формувань у сфері забезпечення публічного порядку у Великобританії, особливу увагу необхідно звернути на взаємодію поліції та громадськості, оскільки саме у цій країні ще у 1829 році була запроваджена модель поліцейської діяльності, заснованої на підтримці громадськості. На сьогодні у Великобританії в результаті активного співробітництва поліції та населення з питань забезпечення належного правопорядку розроблено та впроваджено велику кількість специфічних операційних стратегій, а саме: консультативні групи, піше патрулювання, контактне патрулювання, громадські

констеблі, поліцейські крамниці, поліцейські приймальні, сусідське спостереження, маркування власності, цільове патрулювання тощо [6].

Ще одна країна поліцейська діяльність якої щодо забезпечення публічної безпеки і порядку може бути прикладом для України, – Республіка Польща. Польська поліція складається з таких основних служб: кримінальної, профілактичної, організаційної та матеріально-технічного забезпечення [7].

До складу поліції також входять судова поліція, поліцейські школи, підрозділи з профілактики злочинності, антитерористичні підрозділи та науково-дослідні установи. Центральним органом урядової адміністрації, відповідальним у справах забезпечення громадського порядку та громадської безпеки на території Республіки Польща, є Головна Комендатура поліції, що очолюється Головним Комендантом поліції, який підпорядкований міністру внутрішніх справ і адміністрації [3].

Органом, виключно до повноважень якого відноситься здійснення охорони публічного порядку та забезпечення безпеки громадян, є Бюро превентивної служби. Серед основних завдань, що стоять перед цим органом можна визначити наступні: визначення уніфікованих підходів щодо тактики та методики попереджувальної діяльності поліції; управління поліцейськими силами в умовах існування загрози громадському порядку та громадській безпеці; управління поліцейськими силами в умовах надзвичайного стану; забезпечення безпеки дорожнього руху; нагляд за дотриманням положень законодавства про зброю, амуніцію, вибухові речовини; визначення напрямків діяльності щодо усунення причин та умов вчинення злочинів та правопорушень; підготовка, впровадження і координація реалізації профілактичних програм з особливим акцентом на запобігання злочинності неповнолітніх тощо

Аналізуючи досвід залучення громадськості до забезпечення публічної безпеки і порядку в різних країнах можна відзначити, що існує велика кількість варіантів ефективного здійснення охорони правопорядку. Усі варіанти необхідно більш ретельно розглянути, визначити найбільш результативні та спробувати впровадити їх у національну правоохоронну діяльність. Проте, слід обов'язково врахувати ті умови, за яких функціонують підрозділи поліції у розвинутих зарубіжних країнах (наприклад, рівень технічного забезпечення, розміри фінансування державою заходів, що здійснюються поліцією).

Список використаних джерел:

1. Долгополов А. М. Організаційно-правові питання діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону в Україні: Дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / Долгополов Анатолій Миколайович. – К., 2008
2. Заросило В. О. Порівняльний аналіз адміністративної діяльності міліції України та поліції зарубіжних країн (Великобританії, США, Канади та Франції): Дис. ... канд. юрид. наук (12.00.07). – К., 2002. – 250 с.
3. Білоконь М. В. Державне управління у сфері охорони громадського порядку: Монографія. – Х.: Вид-во НУВС, 2004. – 700 с.
4. Организация деятельности органов внутренних дел по предупреждению преступлений: Учебник для слушателей Академии управления МВД России / Под ред. проф. В. Д. Малкова, доц. А. Ф. Токарева. – М., 2000. – 322 с.
5. Матюхіна Н. П. Поліція Великобританії: сучасні тенденції розвитку та управління: Монографія / За заг. ред. О. М. Бандурки. – Х.: Консум, 2001. – 130 с.
6. Взаємодія міліції та громадськості в Україні (з використанням досвіду діяльності поліції Великобританії) / За заг. ред. А. Дж. Бека, О. Н. Ярмиша: Навч. посібник. – Х.: Вид-во Нац. ун-та внутр. справ, 2001. – 200 с.
7. Реформування поліції в країнах Центральної та Східної Європи: Процес і прогрес / П. Абрахам, Д. Бакрач, А. Бек та ін.: За ред. М. Капаріні, О. Мареніна. – К., 2005. – 296 с.

Доцент кафедри кримінального права НАВС к.ю.н., доцент

Мостепанюк Людмила Олександрівна

**ДО ПИТАННЯ ПРО УЗГОДЖЕНІСТЬ ТЕРМІНОЛОГІЇ У ПРАВООХОРОННІЙ
ДІЯЛЬНОСТІ**

Відповідно до Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженої Указом Президента України від 8.04.2008 р. № 311/2008, в основу її реформування мають бути покладені багатовікові національні традиції правотворення і судівництва, положення вітчизняного права, які пройшли перевірку часом і виправдані практикою, прогресивні інститути правових систем держав Європейського Союзу, норми міжнародного права. Завданням Концепції є створення науково обґрунтованої методологічної основи, визначення змісту та напрямів реформування системи кримінальної юстиції.

Метою законопроекту № 2897 від 3.06.2016 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження кримінальних проступків» є реалізація державної політики із гуманізації кримінальної відповідальності, наслідком якої вже у середньостроковій перспективі стане суттєве зменшення кількості судимих осіб і осіб, які позбавлятимуться волі, поліпшення ресоціалізації засуджених і значне зниження рівня злочинності в Україні. Для досягнення вказаної мети у законопроекті пропонується внести зміни до ряду нормативно-правових актів, основне місце серед яких займають зміни до Кримінального кодексу України (далі – КК).

Пропонується доповнити положення КК Додатком 2 «Визначення термінів», в якому повинні міститися 75 термінів, що мають наскрізне значення для застосування закону про кримінальну відповідальність [1]. Застосовано підхід, подібний до того, що має місце у ст. 3 Кримінального процесуального Кодексу України. Наразі спеціальні глави чи окремі статті із визначенням термінів, спеціальних для того чи іншого законодавства, містяться практично в усіх кодексах та інших законах України, крім КК. Практично в усіх КК інших держав є спеціальні «термінологічні» розділи чи глави (КК Молдови, Узбекистану, Польщі, Голландії, Бельгії, Сан-Марино) або спеціальні «термінологічні» статті чи параграфи (КК Білорусі, Литви, Болгарії, Іспанії, Норвегії та ін.), або і розділи, і параграфи (КК Австрії, ФРН). У разі підтримання законодавцем концепції Додатку 2 «Визначення термінів» до нього пропонується переносити інші визначення, що наразі містяться у різних статтях КК, але мають наскрізне значення, а також доповнювати його визначеннями, що стануть загальноприйнятими в доктрині і судовій практиці.

Крім того, оскільки окремі терміни мають значення переважно для розуміння положень певних розділів КК, у трьох із них сформульовано примітки з визначеннями відповідних термінів на початку розділів. У тих же випадках, коли термін має значення лише для застосування однієї статті, примітка залишена у цій статті законопроекту.

Але варто вказати, що сумнівним виглядає зміст запропонованого проектом Додатку 2 «Визначення термінів» до КК, адже низка запропонованих у ньому термінів має надто оціночний характер. Наприклад, в Додатку поняття «громадський порядок» (пункт 15) визначене як «стан суспільних відносин, який забезпечує спокійні умови суспільно корисної діяльності, відпочинку та побуту людей». Відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про особливості забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку з підготовкою та проведенням футбольних матчів» громадський порядок – це сукупність суспільних відносин, що забезпечують нормальні умови життєдіяльності людини, діяльності підприємств, установ і організацій шляхом встановлення, дотримання і реалізації правових та етичних норм. У наукових джерелах є й інше визначення поняття «громадський порядок» – як урегульованої правовими та іншими соціальними нормами системи суспільних відносин, що забезпечує захист прав і свобод громадян, їх життя і здоров'я, повагу честі та людської гідності, дотримання норм суспільної моралі [2]; як сукупності суспільних відносин, заснованих на усталених правилах поведінки, моральних принципах, найбільш важливі з яких урегульовані нормами права та покликані забезпечити нормальне функціонування різних установ і підприємств, недоторканість власності, життя та здоров'я, честі і гідності людей, а також нормальні умови їхньої праці, побуту і відпочинку [3].

Тому така суперечливість термінології КК на практиці призведе до невірного його тлумачення та ускладнення правозастосування працівниками правоохоронних органів та суду.

Слід відзначити, що ідея винесення термінів, які визначаються у КК, з основного тексту у Додаток 2 до КК уже сама по собі є сумнівною з огляду на її невідповідність правилам та рекомендаціям законодавчої техніки. Так, зі змісту ч. 2 ст. 53 законопроекту випливає, що при визначенні розміру штрафу суд повинен виходити не лише зі ступеня суспільної небезпеки діяння, а й з життєвого рівня засудженого. Такий підхід не відповідає сучасним реаліям України, оскільки законодавчо не визначено якісних та кількісних характеристик життєвого рівня осіб, які б суду можна було взяти до уваги при призначенні покарання. Крім того, така невизначеність може призвести до певних зловживань. Поняття «життєвий рівень» передбачається також і в інших частинах статей та статтях проекту (ч. 4 ст. 53, ч. 2-2 ст. 59). Це оціночне поняття, застосування якого не несе позитивного навантаження, вимагає чіткого визначення.

Додаток у тексті проекту містить низку термінів, які не є кримінально-правовими і не повинні визначатись у КК (наприклад, «близькі особи (близькі)», «вагітна жінка», «дитина», «малолітня дитина (малолітній)», «санкція», «хворий», «життєвий рівень засудженого», «домашнє насильство», «благополуччя потерпілих членів сім'ї», «вкрай негативно»).

Звертає окрему увагу перевантаження змісту норм законопроекту використання положень, які є загальновідомими, а законодавче закріплення їх в нормах КК призведе тільки до надмірного збільшення об'єму і так невеличкого КК. Так, зміст ч. 3 ст. 51 законопроекту суперечить правилам призначення покарання і побудови санкцій. Відповідно до змісту чинної ч. 1 ст. 65 КК, суд призначає покарання у межах, установлених у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК. Тобто, якщо в санкції статті не передбачається конкретний вид покарання, то суд не може призначати. Тому формулювання: «суд не може застосовувати, у тому числі в порядку, передбаченому статтями 69 і 82 цього Кодексу: позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю – як основне покарання до осіб, засуджених за вчинення злочину; виправні роботи, службові обмеження і арешт – до осіб, засуджених за вчинення тяжкого та особливо тяжкого злочину; обмеження волі і тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців – до осіб, засуджених за вчинення особливо тяжкого злочину» є таким, що логічно випливає зі змісту санкцій. Прийняття ч. 3 ст. 51 в поданій редакції буде сприяти перевантаженню і так невеличкого об'єму КК.

Зміст ч. 4 ст. 51 «Види покарань, що застосовуються до неповнолітніх, та особливості призначення покарання неповнолітнім визначені в Розділі XV Загальної частини цього Кодексу» є загальновідомими і не потребує законодавчого закріплення в нормах КК.

Не варто розширювати зміст чинної ст. 53 КК словосполученням «та інших положень Загальної частини цього Кодексу» (в редакції законопроекту). Всі загальні питання призначення штрафу повинні міститися в одній нормі, як це існує сьогодні в положеннях ст. 53.

Тому суб'єктам законодавчої ініціативи необхідно більш глибоко вивчити питання щодо використання у положеннях КК спеціальних термінів і чітко визначити їх місцезнаходження.

Список використаних джерел:

1. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження кримінальних проступків» (реєстр. № 2897 від 3.06.2016 р.) – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=55214
2. Петков С. В. Кодифікація законодавства про відповідальність-основа адміністративно-правового регулювання діяльності публічної влади в Україні / С.В. Петков // Держава та регіони. Серія: Право. – № 1. – 2009. – С. 84–89.
3. Кузнецов В.В. Злочини проти громадського порядку та моральності: практичний посібник / В.В. Кузнецов. – К. : Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2007. – 160 с.

Аспірант НАВС

Мудрик Юлія Вікторівна

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІСТУ ТЕРМНУ «ГАРМОНІЗАЦІЯ» У СУЧАСНІЙ ТЕОРІЇ ПРАВА

Під час демократичної трансформації будь-якої держави першочерговим процесом є

трансформація національної системи законодавства, її наближення до європейських стандартів. Одним із основних шляхів трансформації системи законодавства українські та західні теоретики права вважають її гармонізацію. Однак, серед термінологічного апарату правників існує ціле різноманіття понять, подібних до терміну гармонізація. До них можна віднести адаптацію, зближення, імплементацію, уніфікацію та інші. Кожен з цих процесів має місце під час трансформації системи законодавства, однак постає питання, чи їх зміст та значення є рівнозначними із змістом поняття гармонізації, а звідси виникає певна колізія - чи є правильним вживання цих термінів як синонімічних до гармонізації, що має місце серед теоретичних розробок даного питання.

Метою даної доповіді є встановлення загальних розбіжностей між вище перерахованими поняттями та уточнення їх змісту.

Для дослідження даного питання пропонується розглянути, в чому ж полягає відмінність поняття гармонізації від інших, подібних за змістом. Розпочнемо із проблематики визначення самого поняття гармонізації. В Угоді про партнерство і співробітництво України та Європейського Союзу, а також в інших національних нормативно-правових актах поняття гармонізації права не використовується, або використовується вкрай рідко, в той час, як наші західні колеги надають перевагу саме цьому поняттю.

Отже, загальне визначення поняття гармонізації права виглядає наступним чином: гармонізація права – це процес, направлений на зближення права різних держав, на усунення або зменшення розбіжностей. У «Словнику термінів і понять із міжнародного та європейського права», виданому Інститутом законодавства Верховної Ради України, гармонізація законодавства визначається як приведення законодавства держав-членів та країн – не членів у відповідність до вимог Європейського Союзу на підставі правових актів організації. Цей процес може відбуватися у формі адаптації законодавства, імплементації положень, стандартизації норм тощо, проте, з іншого боку, - План дій «Україна – Європейський Союз» чітко вказує на необхідність саме гармонізації права [1].

Водночас, уніфікація права - це процес створення однакових, однакових норм законодавства різних держав шляхом укладення міжнародних договорів. У будь-якому міжнародному договорі встановлюються обов'язки держав щодо приведення свого внутрішнього права у відповідність з нормами цього договору. Головна особливість уніфікації права полягає у тому, що вона відбувається одночасно в двох різних правових системах - в міжнародному праві (укладення міжнародного договору) і в національному праві (імплементація норм цього договору у внутрішньодержавне право). Уніфікацію права можна визначити як співробітництво, спрямоване на створення міжнародного механізму регулювання відносин у сфері спільних інтересів держав. Уніфікація права - це різновид правотворчого процесу, який відбувається в основному в рамках міжнародних організацій[2].

Зрозуміло, що гармонізація і уніфікація права – взаємопов'язані процеси. Уніфікація, що передбачає введення в національне права різних держав однакових правових норм, веде до зближення національно-правових систем, до зникання відмінностей між ними. При цьому, гармонізація – більш широке поняття, так як зближення відбувається і за межами уніфікації. Тому, деякі науковці пропонують розрізняти гармонізацію права у широкому сенсі, котра охоплює в тому числі і уніфікацію, і гармонізацію у вузькому сенсі, яка також є відмінною від уніфікації [3].

Головна відмінність гармонізації права від уніфікації полягає у відсутності в цьому процесі міжнародно-правових зобов'язань держав, закріплених міжнародним договором. Відсутність договірної форми не є лише формальним моментом, а визначає основні принципи і відмінності самого процесу гармонізації: порядок створення і застосування правових норм, його кінцевий результат[2].

Окремої уваги потребує осмислення терміну «адаптація», який також є широко вживаною категорією правознавства. Не зважаючи на теоретичну розробленість питання адаптації законодавства України до законодавства ЄС, залишається невирішеною проблема концептуального дослідження поняття «адаптація законодавства», її сутнісних елементів та ступеня ідентичності законодавства України з нормами права ЄС як результатом здійснення процесу адаптації.

Саме тому вивчення правової природи адаптації законодавства України до законодавства ЄС та внесення відповідних пропозицій щодо удосконалення законодавства України вбачається актуальним завданням вітчизняної науки та має важливе значення для практики державотворення у контексті набуття членства в Європейському Союзі.

Складність дослідження особливостей адаптації законодавства пов'язана з тим, що адаптація — це тривалий динамічний процес, визначена послідовність взаємопов'язаних дій щодо зміни існуючого правопорядку, кожна ланка якого логічно пов'язана з іншими елементами, що разом формують програму саморозвитку правової системи. Тому, вирішуючи завдання щодо адаптації законодавства, держава фактично визначає свій шлях розвитку. Процеси адаптації є проявом динамічного — на відміну від «звичайного» умовно статичного, еволюційного — виміру права, способом реалізації ще однієї (на додаток до основної — регулюючої) функції права, а саме — його модернізуючої функції, що актуалізувалась на новому витку суспільного прогресу з новою силою[3].

Не зважаючи на те, що поняття адаптації законодавства широко використовується як українськими, так і зарубіжними науковцями, необхідно зрозуміти, що саме термін «гармонізація» найадекватніше характеризує мету цього процесу — узгодити національні норми в такий спосіб, щоб в обох випадках вони створювали однакові правові умови для діяльності суб'єктів господарювання в межах внутрішнього ринку. З цього приводу Н. Малишева зазначає: «Гармонізація, заявлена як цільова настанова правотворчого процесу, повинна «вмикати» певні механізми отримання найвищого ступеня узгодженості та сумісності систем, що гармонізуються»[1,4].

Одже, з вище вказаного можна зробити висновки, що термін гармонізація права є більш повним та узагальненим; він включає в себе адаптацію, уніфікацію та інші процеси. Саме гармонізація законодавства необхідна на даний момент Україні, для налагодження та розвитку партнерських відносин з Європейським Союзом. Однак, на сьогоднішній день бракує теоретичної розробки терміну, впровадження його на законодавчому рівні. Крім того, «гармонізація законодавства» як науковий термін повинен увійти до понятійного апарату українського правознавства як такий, що всебічно охоплює усі необхідні процеси, обумовлені інтеграційними тенденціями розвитку національної правової системи України.

Список використаних джерел

1. Віктор Муравйов, Наталія Мушак. Віче № 86 квітень 2013р. – [Електронний ресурс] – <http://www.viche.info/journal/3616/>
2. Короткий курс лекцій з дисципліни «Міжнародне приватне право». – [Електронний ресурс] – http://studme.com.ua/120908107626/pravo/unifikatsiya_garmonizatsiya_norm_mezhdunarodnogo_chastnogo_prava.htm
3. Международное частное право. Учебное пособие. – [Електронний ресурс] – <http://uchebnik-online.net/book/365-mezhdunarodnoe-chastoe-pravo-uchebnoe-posobie/26-62-garmonizaciya-prava.html>
4. Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним правом. – К., 1998. – С. 88.

**Здобувач ступеня вищої освіти
рівня магістр ННІ №3 НАВС**

М'яскалюк Євгеній Анатолійович

МИРОТВОРЧА ДІЯЛЬНОСТІ МВС УКРАЇНИ З ПІДТРИМАННЯ МИРУ І БЕЗПЕКИ

Діяльність з підтримання миру і безпеки у межах передбачених Статутом ООН є одним з найбільш ефективних інструментів, наявних у міжнародного співтовариства для надання допомоги країнам, які переживають складний період виходу з конфліктної ситуації, або потребують допомоги на шляху до мирного та демократичного суспільства.

Миротворці забезпечують безпеку, політичну підтримку і сприяння побудові миру в країнах перебування. У своїй діяльності з підтримання миру ООН керується трьома основними принципами: згода сторін; неупередженість та незастосування сили за винятком випадків самооборони і захисту мандата.

Миротворча діяльність досить різноманітна, і в останні два десятиліття розгортання миротворчих сил відбувалося в рамках різних конфігурацій.

В даний час на чотирьох континентах розгорнуто 17 операцій ООН з підтримання миру і безпеки, які різняться розміром, складом та колом завдань, у 6 з яких приймають участь представники МВС України. Сьогодні багатопрофільні операції проводяться не тільки в інтересах забезпечення миру і безпеки, але і в цілях сприяння політичному процесу, захисту цивільних осіб, роззброєння, демобілізації і реінтеграції колишніх комбатантів, а також надання допомоги в організації виборів, захисті прав людини, відновленні законності та розбудові сучасної системи правоохоронних органів.

Україна, як одна із держав-засновниць ООН з перших років незалежності бере активну участь у міжнародних зусиллях з відновлення миру та безпеки громадян не тільки своєї країни але й інших по всьому світі [1].

Відповідно до статті 4 Закону України «Про участь України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки» рішення про направлення національного контингенту чи національного персоналу для участі України у міжнародній операції з підтримання миру і безпеки, а також з питань надання матеріально-технічних ресурсів та послуг приймає Президент України з одночасним поданням до Верховної Ради України законопроекту про схвалення рішення в частині щодо направлення національного контингенту [2].

Статтею 4 Закону України «Про Національну поліцію» передбачена участь поліцейських в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки [3].

В свою чергу, національний контингент і національний персонал комплектуються громадянами України, зокрема поліцейськими, які мають необхідну професійну і психологічну підготовку (ст. 5) [2].

Правові та організаційні засади щодо участі національного персоналу МВС України у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки визначені Положенням про національний персонал МВС України [4].

До складу національного персоналу належать працівники Спеціального миротворчого підрозділу МВС України, Кінологічного миротворчого підрозділу МВС України, інших миротворчих підрозділів МВС України, а також окремі працівники, направлені для роботи в підрозділах міжнародної цивільної поліції ООН, інших міжнародних організацій або тих, що створені на підставі двосторонніх чи багатосторонніх міжнародних договорів України, як експерти з поліцейських питань [1; 4].

Високу оцінку отримав Спеціальний та Кінологічний миротворчі підрозділи. Під час масових заворушень у Косово у березні 2004 року працівники підрозділу діяли професійно та рішуче, не понесли втрат серед особового складу та техніки, за що на ім'я Міністра внутрішніх справ керівництво місії ООН в Косово направило листа з подякою.

Враховуючи багаторічний досвід Спеціального миротворчого центру з відбору, підготовки та направлення представників МВС України до міжнародних операцій з підтримання миру і безпеки Урядом України та керівництвом МВС України було доручено на базі НАВС здійснити міжнародну сертифікацію спеціалізованих навчальних курсів з підготовки міжнародних поліцейських для участі в миротворчих операціях ООН. У 2013 році було отримано відповідний Сертифікат [1].

Шлях становлення миротворчого руху правоохоронців з України нерозривно пов'язаний з Національною академією внутрішніх справ. В 1994 році перші тестування кандидатів і перші підготовчі збори проводились на базі Української академії внутрішніх справ. З того часу жоден миротворець не направляється до місії без відповідної підготовки та навчання у Спеціальному миротворчому центрі НАВС.

В 1994 році перший загін миротворців-правоохоронців МВС України вирушив до охопленої

війною Югославії задля встановлення миру та врегулювання кривавого конфлікту. Вони першими проклали шлях до участі працівників міліції України у цій благородній справі [1].

Україна стала незалежною і, як самостійна держава, повинна була формувати свою внутрішню та зовнішню політику. Адже не секрет, що всіх перших миротворців в Югославії ототожнювали з росіянами. Треба було заявити, що є держава Україна, що це миролюбна держава, що її правоохоронці високопрофесійні і можуть виконувати завдання поставлені світовим співтовариством.

Для роботи в складі національного персоналу та для участі в операції з підтримання миру і безпеки працівник звільняється від займаної посади за останнім місцем проходження служби та призначається на відповідну посаду перемінного складу СМЦ НАВС.

На період участі у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки національний персонал перебуває в оперативному підпорядкуванні Департаменту кадрового забезпечення МВС України [3].

До завдань національного персоналу належать:

1. Нагляд за дотриманням прав людини згідно з міжнародно визнаними нормами та мандатом відповідної місії.
2. Виконання функцій з підтримання правопорядку та боротьби зі злочинністю згідно з мандатом відповідної місії.
3. Надання консультативних послуг у галузі правоохоронної діяльності, реформування системи місцевих судових та правоохоронних органів згідно з мандатом відповідної місії.
4. Відбір та підготовка кадрів для місцевих правоохоронних органів згідно з мандатом відповідної місії [1].

Якщо зробити невеликий історичний відступ, то ми побачимо, що розвиток миротворчого руху відбувався поступово. 1994-1996 роки можна назвати роками його становлення. В ці роки керівництвом держави було сформована відповідна доктрина про участь України у миротворчих операціях, а українські миротворці показали себе як відповідальні високопрофесійні поліцейські.

1996-2000 роки Україна утверджувалась як миротворча держава на міжнародній арені. Прикладом тому можна назвати такі факти. У 1996 році вперше кількість працівників органів внутрішніх справ, приймаючих участь у миротворчих операціях перевищила 40 осіб. В 1997 році наші миротворці вперше відбули до Анголи. В 1998 році українських правоохоронців запрошують до участі в місії ОБСЄ у Косово. У 1999 році кількість миротворців-правоохоронців збільшується до 100 осіб у різних країнах та місіях. У 2000 році як знак визнання високого професіоналізму поліцейського персоналу України у миротворчій діяльності нам пропонується направити перші спеціальні миротворчі підрозділи до Косово.

Починаючи з 2000 року участь України у миротворчій діяльності розширюється з року в рік. У 2001 році українські миротворці вперше прибули до Східного Тимору. У 2002 році до Конго. У 2003 році Україні було запропоновано взяти участь у першій миротворчій місії Європейського Союзу у Боснії та Герцеговині і вперше українські правоохоронці почали працювати у місії ЄС. У 2004 році до Ліберії та місії ОБСЄ у Македонії. Це визнання великого професіоналізму наших працівників та їх відповідального ставлення до виконання своїх завдань. У 2005 році наші миротворці відбули до місії ООН у Судані. У 2009 році вперше наші миротворці відбули до місії ООН у Кот-Д'Івуарі [1].

Активна участь поліцейських України у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки сприяє: становленню позитивного іміджу України у світі; підвищенню ролі України серед держав-членів ООН та зміцненню її позицій на ключових напрямках діяльності ООН; просуванню національних інтересів України та її зовнішньополітичних пріоритетів; зміцненню безпеки у світі; отриманню міжнародного досвіду та його використанню у діяльності МВС України; створенню сприятливого клімату для налагодження та активізації двостороннього економічного співробітництва з відповідними державами; поповненню державного бюджету України.

Підсумовуючи, слід зазначити, що керівництво МВС України розглядає питання участі працівників органів внутрішніх справ України у міжнародних миротворчих операціях, як одне з найважливіших завдань та пріоритетних напрямків діяльності МВС.

Список використаних джерел:

1. Міжнародна миротворча діяльність МВС України / Спеціальний миротворчий центр НАВС [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.naiu.kiev.ua/smc/index.php/ua/mizhnarodna-myrotvorchcha-diialnist-mvs-ukrainy.html>
2. Про участь України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки: закон України від 23.04.1999 № 613-XIV [Електронний ресурс]. – URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/613-14>
3. Про Національну поліцію: закон України від 02.07.2015 року № 580-VIII [Електронний ресурс]. – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
4. Положення про національний персонал МВС України: затвердж. Наказом МВС України від 07.12.2003 року № 1490 [Електронний ресурс]. – URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0277-04>

**Викладач кафедри теорії держави
та права НАВС, к.ю.н.**

Назаренко Ольга Анатоліївна

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Незважаючи на чисельну кількість наукових досліджень присвячених визначенню права, які здійснювалися на різних історичних етапах, зростає потреба у проведенні на рівні теорії аналізу усталених поглядів, які б відображали особливості сучасного суспільного життя. Новий етап соціального розвитку демонструє той факт, що пошук універсального розуміння права продовжує залишатися одним з найбільш провідних завдань юридичній науці України та інших європейських держав. У сучасному світі право розглядається як одне з ключових питань, щонайвищої пріоритетності та потребує особливої уваги на шляху до побудови демократичних засад людського буття. Протягом багатьох історичних періодів наукові праці видатних просвітителів були основоположним джерелом знань, які й закріплювали різні ідеї та погляди на визначення права. На основі плюралізму юридичних концепцій вчені намагались розкрити унікальні особливості права, як складного та унікального суспільного феномену.

Важливо зазначити, що для розвитку всієї людської цивілізації має значення забезпечення на засадах права охорони її прав та інтересів, що сприятиме створенню громадянського суспільства. Філософи та правники кінця XVIII ст. (Кант, А. Фейєрбах, Гоффбауер, Захарія) вважали, що право повинно піклуватися тільки про охорону зовнішньої свободи і дозволяти все, що прямо не шкодить їй. Видатний вчений І. Г. Фіхте у своїх наукових пошуках вводить поняття загального права, яке містить в собі все те, що відноситься до свободи і особистості розумної істоти, що Фіхте називає основним правом. Таке право містить в собі: 1) право на тілесну недоторканість особи; 2) право на безперервну охорону нашого вільного впливу на чуттєвий світ [7, с.328; 253]. М.Ф. Владимирський-Буданов вважав, що першоджерелом права є природа людина, яка підпорядковується таким самим законам, як і природа органічна та неорганічна. Тому « право на першій стадії є відчуттям», потім воно проходить через свідомість і перетворюється з явища природи на дію волі [3, с. 80]. У подальшому сформовані науковцями визначення права при розкритті свого змісту спираються на місце та значення свободи, яка корегується нормою права.

Варто зосередити погляд на представниках юридичної думки XIX-XX століть, що здійснили безумовний вплив на сьогодишнє розуміння права. Так, вагомих внесок залишила наукова спадщина Є.М. Трубецького, який вважав, що перша і головна задача юридичної енциклопедії полягає у визначенні самого поняття про право. Не з'ясувавши, що таке право взагалі, всі судження про ті чи інші конкретні види права будуть страждати від неясності, відсутності певного наукового змісту. Звідси – перше і саме загальне визначення права: право є порядком, регулюючий відносини між окремими особами в суспільстві. Істотною властивістю права є правило або норма, обмежуюча свободу. Таким чином, сутність права проявляється в двох основних проявах або функціях: з однієї сторони, воно представляє, надає особі відому сферу свободи; з другої сторони,

воно обмежує цю сферу приписів, низкою обов'язкових правил. Право є зовнішньою свободою, наданою і обмеженою нормою [8, с. 229-233]. Під правом в об'єктивному значенні Є.В. Спекторський розумів так зване позитивне право, тобто сукупність загальних юридичних норм, визнаних обов'язковими в тій чи іншій державі. Правом у суб'єктивному значенні, на його думку, є приватні відносини домагання і обов'язки між окремими особами [3, с. 140-141]. Виходячи із запропонованих визначень, можна зробити висновок, що вони є досить схожими між собою. Навіть інколи переплітаються один з одним за наданою характеристикою щодо особливостей розуміння. Незважаючи на таку зовнішню наближеність, юридична наука з часом формує бачення права з огляду на історичні зміни та пануючий характер суспільних відносин.

Звісно наукові підходи до визначення права не обмежуються тільки рівністю, свободою та владним характером, але й зачіпають морально-етичні критерії, які сприяють досягненню та встановленню справедливості. Формування цілісного уявлення про право відбувається шляхом гармонійного поєднання всіх вище зазначених елементів. Сучасна правнича думка приділяє особливу увагу посиленню справедливості. Так, А.Т. Боннер вважає, що під правом слід розуміти не будь-який закон, не будь-яку норму, а нормативно закріплену справедливість. Справедливість визначає зміст права. Коли нормативне закріплення отримує несправедлива ідея, то законом вона стає, а правом – ні [1, с. 21]. Слід погодитись з точкою зору В. Самохвалова про те, що справедливим може бути лише правовий закон, а діяти по справедливості – це означає діяти за правом, відповідно до його всезагального масштабу і однаково рівних для всіх норм [6, с. 107]. Позитивна організація суспільного життя пов'язується з побудовою високих моральних якостей та увагою до виховання духовної і соціальної єдності народу, нейтралізації негативних течій і антидемократичних тенденцій перешкоджаючих встановленню справедливості.

Призначення права полягає в утвердженні демократії, політичного плюралізму, забезпечення прав і свобод громадян. На думку М.С. Кельмана та О.Г. Мурашина право – це соціальний регулятор відносин, побудований на уявленні про справедливість, яке є в певний момент у конкретному суспільстві і має загальнообов'язковий, формально визначений, нормативний характер, встановлений або санкціонований державою (населенням у ході референдуму) і гарантований нею. Ознаки права: 1) встановлюється або санкціонується (тобто офіційно схвалюється) державою чи населенням у ході референдуму; 2) відповідність права ідеалам справедливості і свободи; 3) нормативність; 4) забезпеченість можливістю державного примусу; 5) формальна визначеність; 6) системність; 7) інтелектуально-вольовий характер права [4, с. 215]. Основне призначення полягає у сприянні належному та безпечному суспільному розвитку. Забезпечує постійний контроль та захист, атакож запобігає утворенню соціально негативних та небезпечних явищ. Від нього залежить, наскільки вдалими і сприятливими будуть умови людської життєдіяльності. Окрім розглянутих підходів до визначення права та зазначення його ознак, необхідно висвітлити перелік здійснюваних ним функцій.

Так, О.Ф. Скакун зазначає, що: «функції права – основні напрямки правового впливу на суспільні відносини з метою їхнього упорядкування». Функції права можна класифікувати у такий спосіб: загальносоціальні (інформаційна, орієнтаційна, виховна) та спеціально-соціальні (юридичні), зокрема (регулятивна та охоронна) [5, с. 225-226]. На думку В.В. Ісаєвої право виконує виховну, ідеологічну, компенсаційну, обмежувальну, поновлюючу й інформаційну, крім існуючих регулятивної і охоронної. Серед соціальних функцій: економічні, політичні, культурні, а також екологічну функції [2, с. 45-46]. За допомогою двостороннього поділу функцій на загальносоціальні та спеціальні більш детально охоплюється сутність діяльності кожного з суб'єктів права. Основою функціонування має бути сукупність таких непокитних принципів, як демократизм, правова рівність громадян, захист їх основних свобод та соціальна спрямованість до вдосконалення.

Отже, підсумовуючи вищевикладені положення, можна побачити, що наукові підходи до визначення права викладено у вченнях таких просвітників теоретико-правового напрямку XVIII століття, як: Кант, А. Фейєрбах, Гоффбауер, Захарія, І. Г. Фіхте. У правничій думці XIX-XX ст. такими вченими, як: М.Ф. Владимирський-Буданов, Є.М. Трубецький, Є.В. Спекторський. Серед сучасних науковців: А.Т. Боннер, М.С. Кельман, О.Г. Мурашин, О.Ф. Скакун та інші. Кожен з

представлених науковців має власне судження, щодо права. Важливе значення відведено не лише теоретично закріпленим положенням, але також суворому дотриманню нормативних приписів у повсякденному житті.

Здійснюючи теоретичний аналіз можна помітити те, що правовідіграє важливу роль у формуванні людської свідомості з огляду на своє соціальне призначення. В той же час проявляє свою сутність у вигляді рівності та свободи, владного примусу, взаємозв'язку з мораллю і етикою, а також спрямованістю на встановлення справедливості. Багатогранність права надає йому унікального значення, що характеризується невичерпною актуальністю та потребує постійного заглиблення у свою сутність. Численні наукові здобутки теоретичної праці збагачують скриньку правових знань. Право є таким соціальним явищем, яке спрямоване на збалансування суспільних інтересів, уникнення криз і конфліктів через призму інтересів членів соціуму. Постійно потребуючи наукового удосконалення та подальших професійних пошуків різносторонніх напрямів його вивчення з огляду на практичний аспект функціонування у громадському житті.

Список використаних джерел:

1. Боннер А.Т. Законность и справедливость в правоприменительной деятельности / А.Т. Боннер. – М.: Росс.право, 1992. – 319 с.
2. Ісаєва В.В. Функції права: теоретико-правовий аналіз / В.В. Ісаєва // Часопис київського університету права. – 2013. – №1. – с. 45 – 48. – Режим доступу: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2013_1/yyyyy/45.pdf
3. Ковальчук О.М. Теорія права у працях вчених Київського університету (XIX – початок XX століття): монографія / О.М. Ковальчук. – К.: Юрінком Інтер, 2011. – 192 с.
4. Кельман М. С. Загальна теорія держави і права: підручник / М.С. Кельман, О. Г. Мурашин. – К.: Кондор, 2006. – 477 с.
5. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник / О.Ф. Скакун; пер. з рос. – Х.: Консум, 2008. – 656 с.
6. Самохвалов В.В. Законність і справедливість: теоретико-правові проблеми співвідношення та взаємодії у сфері права / В.В. Самохвалов, В.П. Самохвалов. – К.: Юстініан, 2009. – 192 с.
7. Філософія та енциклопедія права в Університеті Святого Володимира: у 2 кн. Кн. 1 / за ред. І.С. Гриценка; [уклад.: І.С. Гриценко, В.А. Короткий]. – К.: Либідь, 2011. – LVIII, 500 с. – (Пам'ятки правничої думки Київського університету).
8. Філософія та енциклопедія права в Університеті Святого Володимира: у 2 кн. Кн. 2 / за ред. І.С. Гриценка; [уклад.: І.С. Гриценко, В.А. Короткий]. – К.: Либідь, 2011. – LVIII, 500 с. – (Пам'ятки правничої думки Київського університету).

**Аспірант наукової лабораторії з
проблем досудового розслідування
ННІ № 1 НАВС**

Нікітін Анатолій Анатолійович

ЩОДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНА ТЕРИТОРІЯ УКРАЇНИ» У ЗЛОЧИНІ, ПЕРЕДБАЧЕНОМУ СТ. 332-1 КК УКРАЇНИ

Окупація території України в черговий раз, на жаль, доводить низьку ефективність існуючої у світі системи безпеки, зокрема йдеться про ООН та ОБСЄ. Зміна стратегій, методів, способів впливу світових держав на дії держави окупанта повинні у найближчий час серйозно трансформуватися. До певної міри хоча економічні санкції стосовно Росії доводять свою ефективність, але провідні країни світу до сьогодні не в змозі встановити її повну економічну ізоляцію, оскільки не бажають поступатися власним економічним комфортом та мають особисті геополітичні інтереси. Хотілося б зауважити, що в середині XX ст. подібне «загравання» з іншим окупантом призвело до незворотних наслідків.

Відповідно до ч. 1 ст. 10 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та тимчасовий режим на тимчасово окупованій території України», громадяни України мають право на вільний та безкоштовний

в'їзд на тимчасово окуповану територію і виїзд із неї через контрольні пункти виїзду – виїзду за умови пред'явлення документа, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України [6]. Хоча, територія Автономної Республіки Крим, і відповідна (що на сьогодні окупована) територія Луганської та Донецької області – це територія України, однак 15 квітня 2014 р. Законом України № 1207-VII «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», чинний Кримінальний кодекс України був доповнений ст. 332-1, що регламентує відповідальність за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї.

Відповідно до ст. 3 зазначеного закону – тимчасово окупованою територією визнається: 1) сухопутна територія Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, внутрішні води України цих територій; 2) внутрішні морські води і територіальне море України навколо Кримського півострова, територія виключної (морської) економічної зони України вздовж узбережжя Кримського півострова та прилеглого до узбережжя континентального шельфу України, на які поширюється юрисдикція органів державної влади України відповідно до норм міжнародного права, Конституції та законів України; 3) повітряний простір над цими територіями [6].

Поняття «тимчасово окупована територія України» з'явилося 18 березня 2014 р. після підписання «Договору між Російською Федерацією і Республікою Крим про прийняття в Російську Федерацію Республіки Крим та утворення у складі Російської Федерації нових суб'єктів» [1].

Поняття «окупація» в перекладі з латини *ossuratio* означає «захоплення», «оволодіння». Відповідно до норм міжнародного права, режим «окупації», попри свій протиправний характер, все ж підпадає під дію кількох конвенцій, зокрема: 4-ї Гаазької конвенції (1907 р.); Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни (1949 р.); Гаазької конвенції про захист культурних цінностей на випадок збройного конфлікту (1954 р.). Держава-окупант має право стягувати податки на захопленій території, вимагати від населення підкорятися встановленим нею нормам та законам. Разом з тим окупаційна влада позбавлена права змушувати громадян, які проживають на захоплених нею територіях, допомагати їй (окупаційній владі) у проведенні військових дій проти їх вітчизни [2].

У свою чергу, даючи визначення поняття «окупована територія», професор Лондонської школи економіки С. Хемфріс зазначив: «Територія вважається окупованою, коли вона перебуває під безпосереднім контролем ворожої армії. Таке формулювання було записано в Гаазькій конвенції 1907 р.». [3, с. 5].

Поняття «тимчасово окупована територія України», яке першочергово вживалося відносно анексованого АР Крим та міста Севастополь, було розширене у березні 2015 р. до нього було включено населені пункти Донецької та Луганської областей, на території яких запроваджено особливий порядок місцевого самоврядування, – це територія, розташована між державним кордоном України з Російською Федерацією та лінією, визначеною в Постанові Верховної Ради України № 252-VIII від 17 березня 2015 р. «Про визначення окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей в яких запроваджується особливий порядок місцевого самоврядування» [5]. Відповідно до цієї постанови «до окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей, в яких ... тимчасово запроваджується особливий порядок місцевого самоврядування, належать райони або їх частини, міста, селища і села, що знаходяться на територіях, які розташовані між державним кордоном України з Російською Федерацією, урізом води Азовського моря та лінією, яка визначена додатком до цієї Постанови, що відповідає Мінському меморандуму від 19 вересня 2014 року»². Того ж дня, 17 березня 2015 р., було підписано ще одну важливу Постанову Верховної Ради України № 254-VIII «Про визнання окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей тимчасово окупованими територіями», у якому Верховна Рада постановляє: «визнати тимчасово окупованими територіями окремі райони, міста, селища і села Донецької та Луганської областей, в яких ... запроваджується

² У додатку Постанови Генеральним штабом Збройних сил України на підставі Доповнення до Мінського меморандуму від 19 вересня 2014 року визначено перелік із 85 населених пунктів, залізничних станцій, роз'їздів, перехресть доріг із зазначенням географічних координат, що створюють «лінію з прив'язкою до місцевості», вказану в Постанові.

особливий порядок місцевого самоврядування, до моменту виведення усіх незаконних збройних формувань, російських окупаційних військ, їх військової техніки, а також бойовиків та найманців з території України та відновлення повного контролю України за державним кордоном України» [4].

Список використаних джерел:

1. Підписано Договір про прийняття Республіки Крим у Російську Федерацію [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://opr.crimea.ru/uk/content/get/id/128>
2. Полтавець С. Окупація земель суверенної держави: уроки політичної історії / С. Полтавець // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=972:okupatsiya-zemel-suverennoji-derzhavi&catid=8&Itemid=350
3. Полтавець С. Окуповані території: досвід Грузії та перспективи України/ С. Полтавець // Громадська думка про право творення. – № 7. – 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuviar.gov.ua/images/dumka/2014_07.pdf
4. Про визнання окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей тимчасово окупованими територіями : Постанова Верховної Ради України № 254-VIII від 17 березня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254-VIII>.
5. Про визначення окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей, в яких запроваджується особливий порядок місцевого самоврядування : Постанова Верховної Ради України № 252-VIII від 17 березня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/252-VIII>.
6. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України Закон України від 15 квітня 2014 року № 1207-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1207-18>.

Курсант 3-го курсу ННІ №1 НАВС

Николіук Лілія Сергіївна

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ.

Державна виконавча служба входить до системи органів Міністерства юстиції України. Виконавче провадження – це сукупність дій органів і посадових осіб, зазначених у Законі України "Про виконавче провадження", спрямованих на примусове виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб), які здійснюються на підставах, у спосіб та в межах повноважень, визначених цим Законом, іншими нормативно-правовими актами, виданими відповідно до цього Закону та інших законів.

Обов'язковість виконання рішень Європейського суду з прав людини передбачається ст. 46 Конвенції про захист прав і основних свобод людини.

Статтею 84 Закону України "Про виконавче провадження" встановлено, що порядок виконання в Україні рішень іноземних судів і арбітражів визначається відповідними міжнародними договорами та законами України. Згідно зі ст. 3 цього Закону виконання рішень Європейського суду з прав людини повинно проводитись з урахуванням особливостей, встановлених Законом України "Про виконання рішень Європейського Суду з прав людини". Разом з тим станом на теперішній час спеціальний Закон, що регулює порядок виконання рішень Європейського суду з урахуванням певних особливостей, передбачених Конвенцією, відсутній.

Особливості процедури набуття чинності та пред'явлення до виконання рішення Європейського суду з прав людини:

Рішення суду набуває статусу остаточного через три місяці з дня винесення, за умови, що сторони не звернулися з клопотанням про перегляд рішення Великою палатою Суду (ст. 43 Конвенції), або в день відхилення такого клопотання палатою з п'яти суддів. У разі, якщо клопотання було задоволене, рішення набуває чинності у день винесення рішення по суті Великою

палатою. Сторони можуть повідомити Суд про відсутність наміру клопотати про перегляд рішення, тоді рішення набуде чинності в день надходження останнього повідомлення.

За рішенням Європейського суду не видається виконавчий лист, особа не зобов'язана самостійно пред'являти рішення до виконання або будь-яким чином стимулювати таке виконання. Держава зобов'язана сама виконати рішення Суду на користь особи. На виконання рішення, де встановлено одне або кілька порушень Конвенції, державу-відповідача залежно від обставин справи може бути зобов'язано вжити певних заходів індивідуального або загального характеру.

Заходи індивідуального характеру – це заходи щодо зобов'язання держави відшкодувати заявнику матеріальну та моральну шкоду, а також судові витрати. Виплата цих сум є обов'язковою, чітко визначеною у рішенні Суду (ст. 41 Конвенції).

Виплата має здійснюватися у кожній справі впродовж трьох місяців із дня набуття цим рішенням статусу остаточного. У випадку невчасної виплати суми, вказаної в рішенні, нараховується пеня, розмір якої прив'язується до річної позичкової ставки Європейського Центрального Банку.

З 01.04.2004 відповідно до Закону України "Про виконавче провадження" виконання рішень Європейського суду з прав людини покладено на відділ примусового виконання рішень Департаменту державної виконавчої служби Мін'юсту.

За період 2004 - 2005 років відділом примусового виконання рішень прийнято до виконання та фактично виконано за рахунок коштів Державного бюджету України в терміни, передбачені Конвенцією, вісім рішень Європейського суду на загальну суму стягнення близько 5 млн. грн.

Станом на теперішній час на виконанні у вказаному відділі знаходяться два рішення Європейського суду у справах "Бакай та інші проти України" щодо стягнення більше 122 тис. грн. та "Бакалов проти України" про стягнення з держави Україна – 11,5 тис. грн.

Виконання рішень Європейського суду не обмежується виплатою лише грошових компенсацій, а часто створює необхідність вжиття більш масштабних заходів.

Заходи загального характеру – це заходи, передбачені рішенням Європейського суду з прав людини, спрямовані на усунення можливості аналогічного порушення щодо інших осіб (виправлення порушеного права).

На відміну від заходів індивідуального характеру Європейський суд не вказує державі, які спеціальні заходи необхідно вжити щодо відновлення порушених прав заявника та стосовно запобігання подальшим порушенням, оскільки згідно з Конвенцією держави мають право самостійно обирати заходи індивідуального та загального характеру.

З метою запобігання новим порушенням Конвенції, подібним до тих, які констатовані у рішенні Європейського суду, держава зобов'язується усунути проблеми у внутрішньому правопорядку.

У випадках, коли порушення є результатом проблем конкретних законів або відсутності належного законодавства, держава на виконання рішення повинна внести зміни до існуючих нормативно-правових актів або прийняти відповідні закони. Внесення змін у законодавство чи проведення правових або законодавчих реформ є найскладнішими із способів, оскільки вимагають значних ресурсів і часу.

Рішення Європейського суду з прав людини у більшості європейських держав є актами прямої дії, тому там вони доводяться до відома судів та відповідних органів, дії яких призвели до порушення, і такі заходи є достатніми для запобігання подальшим порушенням подібного характеру. Як наслідок - суди запобігають подальшим аналогічним порушенням на стадії використання національних засобів правового захисту прав осіб, крім того, вони можуть відповідним чином коригувати і власну роботу. Так, недотримання розумного строку судового провадження є порушенням параграфа 1 ст. 6 Конвенції. При визнанні за державою порушення такого характеру рішення Європейського суду надсилається всім внутрішнім судам до відома.

Оскільки для проведення законопроекту через парламент потрібен час, в інших державах Європи не законодавці, а найвищі судові органи, верховні чи конституційні суди відіграють основну роль в усуненні причин, які призвели до порушення прав людини у конкретній ситуації.

Опублікування рішення Європейського суду в офіційних вісниках для інформування

громадськості є ще одним заходом загального характеру. Застосовується під час виконання кожного рішення Європейського суду з прав людини, в якому констатується порушення державою-відповідачем положень Конвенції. Це найменш затратний спосіб, який, до речі, сприяє кращому застосуванню положень Конвенції в державі.

Мають певні особливості виконання рішень Європейського суду, в яких визнається порушення ст. 3 Конвенції – це заборона катувань, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання. Проблема полягає в рівні загальної правової культури відповідних органів, для усунення порушень за цією статтею повинні проводитись комплексні заходи в установах пенітенціарної системи, з метою додержання стандартів, визначених Конвенцією у цій сфері.

Отже, маючи в розпорядженні засоби виключно політичного впливу на державу, органи РЄ створили ефективний механізм контролю за дотриманням гарантій Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Відтак виконання рішень ЄСПЛ не обмежується виплатою грошових компенсацій, а часто створює необхідність утілення масштабніших заходів.

У законодавстві України, яке стосується виконання рішень ЄСПЛ, відкритими залишаються питання: відповідальності за невиконання або неналежне виконання таких рішень; нормативного обґрунтування цієї відповідальності; чіткого окреслення повноважень органів, котрі мають здійснювати перевірку виконання рішень Суду й реагувати на порушення в сфері застосування Європейської конвенції. У питаннях застосування конвенції національними судами під час виконання рішень Євросуду активнішу позицію повинна мати судова влада, особливо Верховний Суд України, який повинен ініціювати використання цього документа й практики Євросуду, що дало б змогу інтенсивніше імплементувати міжнародні стандарти захисту прав людини в нашої країні. Адже згідно зі стандартами Ради Європи кожне з прийнятих ЄСПЛ рішень відображає загальний рівень правової культури держави й впливає не тільки на право, а й на розвиток національного законодавства країн учасниць конвенції. Тож продовження вдосконалення правового, організаційного та інституційного регулювання у сфері виконання рішень Євросуду є для України необхідним.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. - Ст.ст. 3, 8, 13, 19, 21-68, 80, 121-131, 147-153, Розділ 15.
2. Кримінально-процесуальний кодекс України // (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2016, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88 [Із змінами, внесеними згідно із Законами № 5076-VI від 05.07.2012, ВВР, 2013, №27, ст. 282; №5288-УІ від 18.09.2012, ВВР, 2013, №37, ст. 490; №222-УІІ від 18.04.2013; №406-VII від 04.07.2013.
3. Кримінальний кодекс України. - К., 2016.
4. Європейська конвенція про захист прав і основних свобод людини від 04.11.96//Офіційний вісник України. - 1998.-№ 13.
5. Закон України "Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини" від 23 лютого 2006 р. //Офіційний вісник України. - 2006. - № 12.
6. Закон України "Про застосування амністії в Україні" // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 48. - Ст. 263; 1997. - № 9, -Ст. 69.
7. Закон України від 21 квітня 1999 року №606-ХІУ "Про виконавче провадження" (Зі змінами, внесеними згідно із Законом № 783-ХІУ від 30.06.99 // Відомості Верховної Ради України. -1999.-№24.-Ст.207.
8. Положення про порядок здійснення помилювання осіб, засуджених судами України. Затверджено Указом Президента України від 31 грудня 1991 р.
9. Закон України "Про порядок відшкодування шкоди, заподіяної громадянинові незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду" // Відомості Верховної Ради України.-1995.-№ І.-ст. 1.
10. Методичні рекомендації "Відшкодування моральної шкоди" (лист Мін'юсту № 35-13/797 від 13 травня 2004 року).

11. Порядок виконання Державним казначейством України рішень суду щодо відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури, а також судів. Затверджено Наказом Державного казначейства України № 11 від 23 січня 2004 року.

Доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін факультету №3 (м. Івано-Франківськ) НАВС к.ю.н., доцент
Онищук Ігор Ігорович

СИСТЕМНЕ ПОЄДНАННЯ ПРАВОВОГО МОНІТОРИНГУ ТА ЕКСПЕРТИЗИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЗАКОНОДАВСТВА

Питання законодавчого врегулювання моніторингу якості та ефективності норм права на сьогодні залишаються мало розробленими. Забезпечення якості законодавства й ефективності його застосування органами державної влади ускладнюється відсутністю у правовій системі України закону про закони та інші нормативно-правові акти.

Слід зазначити, що перший проект закону «Про нормативно-правові акти України» було внесено ще в січні 1995 р. Розробили законопроект відомі фахівці-правознавці, в тому числі з Академії правових наук України та Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Невдовзі було розділено предмет регулювання шляхом внесенням двох законопроектів «Про нормативно-правові акти» і «Про закони і законодавчу діяльність», на котрі Президент України наклав вето. Єдиного законопроекту, який би комплексно врегулював нормотворчу діяльність так і не було підготовлено.

В процесі моніторингу неминуче доводиться вивчати різні суспільні відносини – правові й не правові. Останні можна назвати неформальними відносинами, які складаються між людьми в силу їх соціально-психологічних особливостей, мотивів і цілей діяльності. Такі відносини формуються й існують до прийняття відповідних нормативно-правових актів, після їх зміни або скасування. Нормативно-правові акти визначають і впливають на соціальні та реальні правові ролі людей. Правовий моніторинг пов'язують із різними стадіями правового регулювання (видання норм права, виникнення суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, застосування та офіційне тлумачення норм права), і його вивчення актуалізується з пошуком чинників, здатних сприяти вдосконаленню праворегулятивних властивостей основного джерела права сучасної України – нормативно-правових актів [3 с. 31].

Моніторинг та експертиза законодавчих актів – це різні форми наукового супроводження які слід розрізняти. Системне поєднання моніторингу та експертизи створює передумови підвищення ефективності права як регулятора суспільних відносин. Моніторинг – це комплексне дослідження низки актів, що регулюють певну сферу суспільних відносин, своєрідна діагностика стану законодавства, відіграє роль «каналу зворотного зв'язку» між правотворчістю та юридичною практикою. Експертиза спрямована на аналіз регулятивних якостей, форми і змісту конкретного нормативно-правового акта або його проекту [1].

За допомогою застосування порівняльного юридично-догматичного методу можемо констатувати, що експертиза проектів законодавчих актів успішно діє в багатьох країнах. Конгресом США будь-яке рішення з певної законодавчої пропозиції піддається ретельному дослідженню з участю розвинутої системи інформаційно-аналітичних органів. За необхідності до аналітики залучають провідних експертів.

У Франції жоден законопроект не приймається без висновку Державної Ради, у складі якої близько трьохсот високопрофесійних юристів. Аналогічний орган в Нідерландах покликаний стежити за юридичною дією законодавчих актів. У Канаді експертиза НПА проводиться на всіх етапах процесу – від вироблення законодавчої пропозиції на основі первинних ідей до складання законопроекту, готового для подання до парламенту [4, с. 21].

Значна увага питанням вдосконалення правового регулювання, зокрема, якості

проектування правових актів, зосереджена в Європейському Союзі. Потреба покращення нормотворення віднайшла своє вирішення у спеціальних актах: The Council Resolution on the quality of drafting of Community legislation adopted on 8 June 1993 (Резолюція з якості проектування правових актів у Спільноті, прийнято Радою ЄС 8 червня 1993 р.) [9]; Interinstitutional Agreement of 20 December 1994 (Міжінституційна угода від 20 грудня 1994 р. щодо прискореного методу роботи з офіційної кодифікації юридичних текстів, ухвалена Комісією, Радою і Парламентом) [6]; Interinstitutional Agreement of 22 December 1998 on common guidelines for the quality of drafting of Community legislation (1999/C 73/01) (Міжінституційна угода Європейського парламенту, Ради Європейського Союзу та Комісії Європейських Спільнот щодо якості підготовки проектів правових актів у Спільноті, видано 22 грудня 1998 р.) [7]; European Parliament resolution of 29 November 2001 on the White Paper on European Governance (Міжінституційна угода про більш структуроване застосування техніки перегляду правових актів, ухвалена Європарламентом, Радою і Комісією 29 листопада 2001 р.) [5]; Interinstitutional agreement on better law-making (2003/C 321/01) (Міжінституційна угода про покращення розробки правових актів, ухвалена 31. 12. 2003 р. Європейським Парламентом, Радою і Комісією) [8].

Питання правового моніторингу в частині експертизи та прогнозування законодавчих актів частково врегульовані у Законах України: «Про засади запобігання і протидії корупції»; «Про запобігання корупції»; «Про наукову і науково-технічну експертизу»; «Про інформацію»; «Про Конституційний Суд України»; «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України».

Крім того, в даній сфері діють: Постанова Верховної Ради України «Про заходи з реалізації рекомендацій щодо внутрішньої реформи та підвищення інституційної спроможності Верховної Ради України» №1035-VIII від 17 березня 2016 р.; «Порядок планування та моніторингу реалізації органами виконавчої влади Стратегії державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні», затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2013 р. №968; Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження методик проведення аналізу впливу та відстеження результативності регуляторного акта» від 11.03.2004 №308; Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Загального положення про юридичну службу міністерства, іншого органу виконавчої влади, державного підприємства, установи та організації», №1040-2008-п від 26.11.2008 та ін.

Під час правового моніторингу необхідно звертати особливу увагу на колізії між сумісними загальними і спеціальними нормами, диспозиції яких співвідносяться як рід і вид; колізії між загальними і спеціальними сумісними правовими нормами, диспозиції яких є різними і належать до одного роду; колізії між принципами та іншими НПА; колізії між загальними правовими нормами, при формулюванні яких використано слова «лише», «тільки», «виключно», «не інакше як», і спеціальними правовими нормами; надання правовим нормам меншої юридичної сили здатності конкурувати з нормами вищої юридичної сили; здатність до конкуренції правових норм, що встановлюються НПА, галузева належність якого не співпадає з галузевою належністю зазначених норм; обтяжені хронологічним компонентом колізії між положеннями законодавства, що текстуально закріплюють сумісні правові норми, сфери дії яких частково співпадають; обтяжені хронологічним компонентом колізії між загальними і спеціальними правовими нормами, одна із яких закріплена текстуально, а інша закріплена логічно і виявляється при тлумаченні з допомогою висновку від протилежного тощо.

З метою підвищення якості законодавства доцільно здійснювати всебічне комплексне дослідження теоретичних і нормативно-правових аспектів законопроектування: а) найважливішої і стрижньової стадії законодавчого (законотворчого) процесу; б) найважливішої передпарламентської стадії законодавчого (законотворчого) процесу; в) основної інтелектуально-телеологічної складової частини законодавчого (законотворчого) процесу в єдності його нинішнього стану, принципів, функцій і необхідної модернізації, як результату природноісторичного і онтосуб'єктивного впливу різноманітних соціальних чинників; г) початкового (доправового) процесу нормативного регулювання найважливіших соціальних відносин на їх етапі трансформації у відносини загальнообов'язкового характеру; д) початкового

етапу усунення правових лакун і колізій в національному законодавстві [2, с. 38].

З метою розпізнавання системних ієрархічних зв'язків між НПА та для розв'язання колізій в законодавстві переважно застосовуються спеціальні норми, встановлені підзаконними актами.

Приміром, в Основному Законі України чітко розрізняються випадки, коли певні винятки із загальних правил можуть встановлюватись тільки Конституцією (наприклад, ч. 1 ст. 64 «в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватись окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень»), і випадки, коли такі винятки можуть встановлюватись законом (наприклад, ст. 33). Передбачається також встановлення винятків із загальних конституційних норм Конституцією, міжнародними договорами України і законами (наприклад, ст. 26 КУ: «кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом»)

Системне поєднання правового моніторингу та експертизи є передумовою підвищення якості законодавства. Основні засади, цілі, завдання, принципи, суб'єкти, об'єкти, статус результатів правового моніторингу необхідно визначити Законом України «Про правовий моніторинг»; Постановою Кабінету Міністрів України, відповідно до Закону України «Про правовий моніторинг», затвердити Порядок проведення правового моніторингу проектів НПА та доручити Міністерству юстиції України забезпечення проведення правового моніторингу у строки, визначені Порядком, а також розробити та затвердити методологію проведення правового моніторингу.

Список використаних джерел:

1. Горда Т. С. Співвідношення моніторингу та експертизи нормативно-правових актів [Електронний ресурс] / Т. С. Горда // Інновації в юридичній науці та правозастосовчій практиці : науково-практична Інтернет-конференція : (29 травня 2014 р.). – Режим доступу : http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=826%3A260514-16&catid=97%3A1-0514&Itemid=121&lang=ru
2. Законопроекування [Текст] / О. Л. Копиленко, М. О. Баймуратов, О. В. Богачова та ін.; за ред. : О. Л. Копиленка, О. В. Богачової. – К. : Реферат, 2010. – 170 с.
3. Косович В. М. Правовий моніторинг як засіб вдосконалення нормативно-правових актів України [Текст] / В. М. Косович // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – Львів, 2012. – №3. – С. 31–44.
4. Элдер Д. Экспертный анализ законопроектов [Текст] / Д. Элдер // Законотворчество в Канаде / отв. ред. С. В. Кабышев (пер. с англ.). – М., 2006. – С. 18–35.
5. European Parliament resolution of 29 November 2001 on the White Paper on European Governance (OJ C 153 E, 27.6. 2002. – P. 314. – [Electronic text data]. – Mode of access : <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P5-TA-2001-0643+0+DOC+XML+V0//EN>
6. Interinstitutional Agreement of 20 December 1994 // Official Journal of the European Communities, C102 of 4 April 1996. – P. 2.
7. Interinstitutional Agreement of 22 December 1998 on common guidelines for the quality of drafting of Community legislation (1999/C 73/01). – [Electronic text data]. – Mode of access : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:31999Y0317%2801%>
8. Interinstitutional agreement on better law-making (2003/C 321/01) [Electronic text data] // Official Journal. – P. 0001 – 0005. – Mode of access : <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32003Q1231%2801%29:EN:HTML>
9. The Council Resolution on the quality of drafting of Community legislation adopted on 8 June 1993 // Official Journal of the European Communities, C 166 of 17 June 1993. – P. 1.

Доцент кафедри теорії держави та права НАВС к.ю.н., доцент
Здобувач кафедри теорії держави та

права НАВС

**Осауленко Андрій Олександрович, Терещук Микола Миколайович
ПРОБЛЕМИ ПОДІЛУ ПРАВА НА ПРИВАТНЕ ТА ПУБЛІЧНЕ В КОНТЕКСТІ
ПРИТЯГНЕННЯ ДО ПУБЛІЧНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ПУБЛІЧНОМУ
ПРАВІ**

Проблема розмежування публічного та приватного права, незважаючи на її розробленість та багаторічний досвід дослідження не втрачає своєї актуальності й понині.

Важливим та актуальним залишається це питання для вирішення проблеми чіткого визначення публічних галузей права, за порушення норм яких наступає юридична відповідальність.

При дослідженні цього питання були створені різні теорії поділу права на приватне та публічне, виокремлено багато критеріїв їхнього розмежування.

Слід зазначити, що визначити межу поділу права на публічне і приватне в значній мірі можна за рахунок аналізу галузей права, які до них належать.

При цьому, серед зарубіжних та вітчизняних науковців немає чіткої позиції з приводу віднесення тих чи інших галузей права до публічного чи приватного.

Як відзначає В.Д. Ткаченко, якщо в Україні, Німеччині та інших країнах романо-германської правової системи галузь кримінального права традиційно відноситься до публічних, то у Франції визначається як галузь приватного права, оскільки більшість його положень спрямовані на захист приватно-правових інтересів суб'єктів права [1, с. 80].

Аналогічних висновків доходить і О.М. Амвросова та Г.Ю. Атаян, які вказують на те, що що приватно-правовими визнаються ті галузі права, які сформовані за рахунок тісного взаємозв'язку імперативних та диспозитивних норм [2, с. 1857].

Це означає, що поділ права на публічне і приватне має вагомий вплив на систему права держави, тобто має не лише теоретичне, а й практичне значення.

Дослідження питання визначення понять приватного та публічного права та критеріїв їх розмежування має як практичне, так і теоретичне значення.

Так, теоретична властивість дослідження цієї проблематики полягає в тому, що це є науково обґрунтоване підґрунтя для подальших розробок в галузевих юридичних науках в цілому та теорії права зокрема.

Як зазначає з цього приводу Є.О. Мамай, у теоретичній площині дослідження питання розмежування права набуває особливого значення для подальшої систематизації законодавства [3, с. 44].

Практичне значення розгляду зазначеного питання полягає у необхідності використання таких теоретичних розробок при здійсненні правотворчості та правильній реалізації правових норм у процесі правозастосування.

З цього приводу слід погодитись з О.Я. Курбатовим, який вказує на те, що з'ясування критеріїв поділу права на публічне та приватне є найбільш важливим для правотворчих органів для подальшого з'ясування характеру інтересу, який потребує охорони та вироблення відповідного правового режиму [4, с.98].

Перші згадки про виокремлення публічного та приватного права як окремих правових категорій з'являються у працях відомого давньоримського юриста Ульпіана.

Він зазначав, що критерієм їх розмежування є те, що можна назвати інтересом. Так, для публічного права характерним є інтерес громади, що забезпечений правом та підтриманий державою, а для приватного права – інтерес приватних осіб з приводу їхнього майнового становища та взаємовідносин з іншими суб'єктами права [5, с.157].

Положення, запропоновані Ульпіаном з приводу визначення та критерію розмежування публічного та приватного права були незмінними протягом тривалого проміжку часу.

Але незважаючи на те, що сучасна класична юридична наука не заперечує існування інтересу як критерію розмежування публічного та приватного права, вона визначає й інші критерії, які разом з інтересом формують ряд концепцій розуміння дихотомії права та органічно

доповнюють одна одну.

Розглядаючи питання поділу права на приватне та публічне, слід звернутися до загального вчення про право в цілому та систему права зокрема.

Відомо, що право є багаторівневою та неоднорідною структурою, що складається зі значної кількості структурно взаємопов'язаних компонентів.

Так, Матузов визначає систему права як визначену структуру права, що склалася об'єктивно, внаслідок реально існуючих суспільних відносин, що розвиваються [6, с. 373].

При цьому він підкреслює, що структура права є юридичним вираженням структури суспільства [7, с. 277].

Таке визначення підтримується Мелехіним, який зазначає, що система права являє собою внутрішню побудову права, що полягає у єдності і взаємозв'язку діючих правових норм і разом з тим у поділі права на відносно самостійні структурні елементи [7, с. 278].

Аналогічне розуміння системи права має й О.Ф. Скакун. На її думку система права є системою суспільних та об'єктивно зумовлених відносин, що включають в себе цілий комплекс пов'язаних між собою норм права окремої держави, які логічно розподілені між собою на відносно самостійні, узгоджені між собою частини [8, с. 294].

Таким чином, з невеликими відмінностями, але в цілому юридична наука є одноставною у визначенні та розумінні категорії системи права.

Але на нашу думку, найбільш влучним визначенням системи права є поняття, запропоноване О.Ф. Скакун, оскільки в порівнянні з іншими авторами, включає в дефініцію комплексність, а не структурність системи права, що є свідченням не просто ієрархічної побудови системи права, а й ознакою взаємозв'язку та взаємодії норм, що входять до цієї системи.

Отже, система права являє собою складну категорію, що включає в себе такі складові частини як галузі права.

Таким чином, при дослідженні публічного та приватного права слід враховувати те, що ці сфери права – публічна та приватна включають в себе групи галузей права, при цьому приватне право носить диспозитивний характер і характеризується рівністю суб'єктів правовідносин.

Слід зазначити, що не зважаючи на глобалізаційні та інтеграційні процеси, що включають у себе й «зближення» правових систем, поділ права на приватне та публічне перш за все характерним для романо-германської правової системи.

Зокрема, Р. Давид відзначив, що незважаючи на те, що структура романо-германського права являє собою одну систему, в усіх країнах романо-германської правової сім'ї зустрічається поділ права на приватне та публічне [9, с. 60].

На думку К.Г. Волинка, публічне право є правом, що виражає державні, міждержавні та суспільні інтереси [10, с. 85].

Оригінальні визначення понять публічного та приватного права надають вчені-компаративісти.

Зокрема С.П. Погребняк розуміє публічне право як підсистему права, що регулює відносини, які пов'язані з діяльністю держави та місцевого самоврядування, а приватне право як підсистему права, що регулює відносини, які безпосередньо не пов'язані з діяльністю держави та місцевого самоврядування [11, с. 112].

Х. Бехруз визначає публічне право як сукупність галузей та інститутів, що визначають статус і порядок діяльності держави. На відміну від публічного, приватне право спрямоване на конкретних суб'єктів та пов'язує приватних осіб у процесі захисту власних особистих інтересів [12, с. 274].

Таким чином, в сучасній юридичній науці існують різні точки зору на розуміння публічного та приватного права.

На нашу думку, приватне право являє собою сукупність правил поведінки суб'єктів права, що визначають їхній правовий статус у правовідносинах між рівними суб'єктами права і носить диспозитивний характер регулювання цих правовідносин.

Публічне право можна визначити як особливу сукупність правових норм імперативного характеру, що регулюють відносини між суб'єктами права, що знаходяться у підпорядкуванні.

Як впливає з вищевикладеного, питання розмежування публічного та приватного права носить актуальний характер і зумовлює необхідність подальшої розробки згаданої проблематики.

Список використаних джерел:

1. Порівняльне правознавство : Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів / В. Д. Ткаченко, С. П. Погребняк, Д. В. Лук'янов; За ред. В.Д.Ткаченка. - Х. : Право, 2003. - 274 с.
2. Амвросова О.Н., Атаян Г.Ю. Проблема дуализма права в контексте соотношения понятий «торговое право», «коммерческое право», «хозяйственное право», «предпринимательское право» [Текст] / О.Н. Амвросова, Г.Ю. Атаян // Право и политика. – 2008. - №8. – С. 1856-1860.
3. Мамай Е.А. Соотношение публичного и частного права / Е.А. Мамай // Вестник Нижегородской академии МВД России. – 2014. - №4 (28). – С. 44-55.
4. Курбатов А.Я. Сочетание частных и публичных интересов при правовом регулировании предпринимательской деятельности / А.Я. Курбатов. – М.: ЮрИнфоР, 2001. – 212 с.
5. Дигесты Юстиниана : Избранные фрагменты / Пер. и примеч. М.С. Перетерского ; отв. ред. Е.А. Скрипилев. – М. : Наука, 1984. – 456 с.
6. Матузов Н.И. Теория государства и права : Учебник / Н.И. Матузов, А.В. Малько М. : Юрист, 2004. – 512 с.
7. Мелехин А. В. Теория государства и права : Учебник / А. В. Мелехин. — М. : Маркет ДС, 2007. — 640 с. (Университетская серия).
8. Скакун О.Ф. Теорія права і держави : Підручник / О.Ф. Скакун. – 2-ге видання. – К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. – 520 с.
9. Давид Р., Жоффре-Спинози К. Основные правовые системы современности / Р. Давид, К. Жоффре-Спинози; [пер. с фр. В.А. Туманова]. – М.: Междунар. отношения, 1996. – 400 с.
10. Волинка К. Г. Теорія держави і права : Навч. посіб / К.Г. Волинка. — К.: МАУП, 2003. — 240 с.
11. Порівняльне правознавство : підручник / С.П. Погребняк, Д.В. Лук'янов, І.О. Биля-Сабадаш [та ін.] ; за заг. ред. О.В. Петришина. – Х. : Право, 2012. – 272 с.
12. Бехруз Х. Порівняльне правознавство : підручник / Х. Бехруз. - Одеса : Фенікс, 2009. – 464 с.

**Професор кафедри теорії держави
та права та філософії
Міжнародного економіко-
гуманітарного університету к.ю.н.,
професор**

**Осауленко Олександр Іванович
КОМПОЗИЦІЯ ПРАВОЗАСТОСОВНИХ АКТІВ**

В сучасному житті значну роль відіграють правозастосовні акти. Практика правозастосування показує, що законність і обґрунтованість правозастосовних рішень в значній мірі залежить від правильної побудови композиції правозастосовних актів.

Правозастосовний акт має словесно-документальне вираження і являє собою різновид письмового тексту юридичного характеру. Як зазначає С.В. Шевчук, текст – це сукупність речень, об'єднаних у тематичну й структурну цілісність за правилами певної мовної системи [1, с. 132].

З наведеного визначення видно, що текст – це певним чином організована, тісно пов'язана інформація, що у свою чергу має свої складові елементи. С.В. Шевчук також підкреслює, що текст документа повинен містити певну аргументовану інформацію, викладену стисло, грамотно, зрозуміло та об'єктивно, без повторень і вживання слів і зворотів, які не несуть змістового навантаження. Він оформляється у вигляді суцільного складного тексту. Суцільний складний текст документа містить граматично і логічно узгоджену інформацію про управлінські дії та

використовується під час складання різного виду документів, зокрема розпорядчих та правозастосовних [1, с. 132].

Таким чином, оформлення правозастосовного акта це, крім всього іншого, є ухвалення рішення щодо розчленування його складових компонентів і їх зв'язків. В теорії права ця проблема науковцями розглядається по-різному.

Оскільки композиція відноситься до формальної сторони структури літературного тексту, то правильно буде здійснити опис усієї структури правозастосовного акта.

Спочатку розглянемо юридичний текст правозастосовного акта крізь призму категорії «літературний твір» і визначимо в ньому місце композиції.

Структура літературного твору – це побудова словесного твору, його внутрішня і зовнішня організація, спосіб зв'язку складових його елементів [2, с. 74].

Одночасно необхідно зазначити, що загальні питання ідеї, теми і проблеми, як змістовних компонентів будь-якого юридичного тексту, зокрема тексту правозастосовного акту, спеціально не розроблялися, тому ці терміни ми розглянемо із загальнонаукових позицій, які найбільш точно визначені в літературознавстві. Зокрема, під темою розуміється коло життєвих явищ, відібраних і освітлених в літературному чи мистецькому творі відображених письменником, художником, композитором і скріплених воедино авторським задумом [3, с. 658].

Під проблемою розуміється складне теоретичне чи практичне питання, що потребує розв'язання, вивчення, дослідження [4, с. 416].

Необхідно зазначити, що вся історія створення та існування правового акта, від задуму до реалізації приписів визначається його змістом: тими явищами життя, що він висвітлює (тема), позицією автора (ідея), цілями і завданнями, які він вирішує (проблема).

Необхідно підкреслити, що формальна сторона структури тексту виражається внутрішньою і зовнішньою формами. Внутрішня форма – це система образів, думок, що має ще, як і сам зміст так і ідею, виражену в правових актах, хоча й описану словами. Це, у першу чергу, висловлювання нормативні чи описові, чи констатуючі що-небудь, хоча з погляду лексики можна назвати такі структурні утворення, як слова, словосполучення, речення.

Зовнішня ж форма є системою матеріальних засобів перетворення звичайної мовної тканини та її організації за законами, які диктуються необхідністю втілення внутрішньої форми, а через неї і розкриття самого змісту. За такого підходу мова йде про композиційні засоби композиційної чи композиційну упорядкованість (архітектоніку і послідовність розвитку теми).

Композиція – (від лат. compositio – складання, створення) – побудова художнього твору, зумовлена змістом, характером і призначенням [3, с. 346]. Іноді замість терміна «композиція» вживають близькі за змістом слова «архітектоніка», «побудова». Термін «композиція» не має однозначного тлумачення, під нею іноді розуміють чисто зовнішню організацію твору, тексту іноді як структуру змісту твору чи структуру його окремих компонентів, деякі ж автори розуміють цей термін широко, включаючи в його і структуру окремі елементи тексту і систему образів (думок), взаємодію окремих компонентів [5, с. 73].

Композиція – це основний елемент зовнішньої форми структури юридичного тексту, який і буде розглядатися в двох виразах: композиція внутрішня і композиція зовнішня. Компонентом композиції внутрішньої є такий елемент, як «відрізок» твору, у межах якого зберігається одна певна форма, точніше спосіб літературного зображення, наприклад, динамічне оповідання, статичний опис (характеристика), припис, констатація. Зокрема, нормативні кодифіковані акти переважно складаються з таких відрізків, як припис. В таких правозастосовних актах як обвинувальний акт чи вирок суду припис, як відрізок тексту, займає не значне місце в тексті, оскільки в них найбільше місце займає опис.

У свою чергу, оскільки композиція є складовим елементом структури тексту, то в юридичній літературі цей термін часто підмінюють терміном «структура», тоді як композиція в структурі тексту «відповідає» лише за формальну сторону і не має відношення до змісту. Розглянемо, як реалізується композиційна побудова в юридичній техніці правозастосовного акта.

В юридичній літературі дотепер не вироблено єдиного підходу до питання про загальні підстави композиційної побудови всього різноманіття існуючих правозастосовних актів і

класифікації всіх композиційних систем. Так, окремі автори в структурі (фактично в композиційній побудові) правозастосовного акта виділяють вступну, констатуючу (описову), мотивувальну і резолютивну частини [6, с. 437]. Інші вважають, що структура актів складається з двох частин: вступної та описової [7, с. 30].

На нашу думку, більш конструктивними є перше зазначене положення про композиційну побудову правозастосовних актів. Подібне структурування більш відповідає моделям, закріпленим у процесуальному законодавстві, воно повною мірою відображає стадії правозастосовного процесу і може бути визначено як класична композиційна побудова.

Головне призначення вступної частини, яка містить низку важливих даних, відсутність яких може стати підставою для скасування правозастосовного акта, – підвести до викладу сутності справи, яка розглядається, а потім і рішення конкретного органа.

Описова частина правозастосовного акта, крім вказівки мотивів до порушення справи і заявлених при цьому вимог, включає також відомості про наявність у розпорядженні компетентного органа (суб'єкта, який видає акт) необхідних, достатніх даних, на підставі яких встановлюються фактичні обставини розглядуваної справи, передбачені в гіпотезі норми. Крім того, у цій частині дається докладний аналіз і правова оцінка всіх обставин справи.

Мотивувальна частина, вказуючи на обставини, які встановлені в процесі розслідувань (перевірки), містить мотиви, за якими приймаються чи відкидаються відповідні докази, а також висновки, якими обґрунтовується вибір юридичних норм і сутність прийнятого рішення.

Як правило, загальний кількісний склад композиції правозастосовних актів не перевищує більше чотирьох частин і складається з: а) вступної частини, в якій указується назва акта, а також органа, який його видає, місце і час його внесення, учасники справи, предмет справи та особи, на яких поширюється правозастосовний акт тощо; б) констатуючої частини, в якій викладається сутність розглянутої справи, в) мотивувальної частини, де аналізуються докази, дається їм оцінка, правова кваліфікація, із вказівкою на норму, яка реалізується; г) резолютивної частини, яка викладає як основні, так і додаткові приписи індивідуальних актів.

Подібний класичний варіант композиційної побудови правозастосовних актів, хоча і знаходить свою об'єктивізацію в окремих видах (різновидах) актів, однак не завжди може служити своєрідним еталоном для всього існуючого різноманіття видів цих актів, оскільки залежно від існуючих процесуальних дій, видів, а також місця і ступеня функціонального призначення в системі юридичного процесу композиція останніх може відрізнятися значною своєрідністю [8, с. 121]. Це, однак, зовсім не виключає використання подібних нестандартних, дещо усічених композиційних моделей при виданні деяких видів правозастосовних актів. Навпаки, суб'єкту, який приймає рішення, часом нема рації штучно вводити в композицію акта всі класичні компоненти, оскільки в деяких випадках це може привести до створення громіздких і необґрунтовано великих за обсягом текстів, які містять надлишкову інформацію.

Підводячи підсумок характеристики композицій правозастосовних актів, слід зазначити, що упорядкованість, схема розміщення його частин, з одного боку, забезпечує відображення логічності всього різноманіття процесуальних операцій, які здійснені у ході правозастосовної діяльності, а з іншого боку – дозволяє лаконічно і спресовано узагальнити результати правозастосування, економно викласти всю сукупність висновків, які отримані в процесі здійснення тієї чи іншої процесуальної дії. Крім того, існуюча композиційна система окремих видів правозастосовних актів виконує і функцію орієнтира в плануванні версій всього провадження по розглянутій справі, оскільки є як би основою, яка направляє всю процесуально-правозастосовну дію по справі і визначає контури її обсягу, модель змісту.

Список використаних джерел:

1. Шевчук С.В. Ділове мовлення для державних службовців / С.В. Шевчук. – К.: Літера ЛТД, 2004. – 400 с.
2. Ділова українська мова: [навч. посіб. / за ред. С.В. Шевчук]. – К.: Знання, 2006. – 222 с.
3. Словник іншомовних слів [за ред. О.С. Мельничука]. – К., 1974. – 776 с.
4. Філософський словник [за ред. В.І. Шинкарука]. – К., 1973. – 600 с.

5. Пашук Р.І. Українська мова за професійним спрямуванням / Р.І. Пашук, О.С. Таран. – Луганськ, 2005. – 126 с.
6. Кельман М.С. Загальна теорія держави та права: [підручник] / М.С. Кельман, О.Г. Мурашин, Н.М. Хома – Львів: Новий Світ 2000, 2003. – 584 с.
7. Манаев Ю.В. Составление процессуальных актов следствия: [справочное пособие] / Ю.В. Манаев, Л.М. Репкин. – К.: Наука, 1977. — 232 с.
8. Красницька А.В. Юридичні документи / А.В. Красницька. – К., 2006. – 528 с.

**Старший викладач кафедри
кримінального права, к.ю.н.**

Курсант 3-го курсу, ННІ № 3 НАВС

Павловська Анна Анатоліївна, Гуменюк Анастасія Романівна

ЩОДО ПИТАННЯ ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Сучасний стан розвитку України та її прагнення до інтеграції в єдиний європейський простір вимагає фундаментальних та комплексних змін у багатьох сферах життєдіяльності держави. Безумовно, однією з таких сфер є кримінально-правова політика. Однією з найбільш актуальних проблем, що обговорюються у період проведення кримінально-правових реформ у сучасних державах світу, зокрема в державах, які утворені на пострадянському просторі, є кримінальна відповідальність юридичних осіб.

Як свідчить практика, велика кількість злочинів здійснюється для або з використанням юридичних осіб. Через це й виникає потреба у запровадженні прямих каральних санкцій саме до юридичної особи як суб'єкта злочину.

Складність та неординарність цієї проблеми привернула увагу багатьох науковців, про що свідчить значна кількість публікацій. Зокрема, питанням визнання юридичної особи суб'єктом злочину були присвячені праці таких вчених, як: Р.В. Вереша, В.А. Власихіна, Б.В. Волженкін, С.Б. Гавриш, В.К. Грищук, У.С. Джекабаєв, С.Г. Келіна, І.Д. Козочкін, І.В. Красницький, В.М. Кудрявцев, В.В. Лунєєв, О.О. Михайлов, А.В. Наумов, А.С. Нікіфоров, С.І. Нікулін, І.В. Сітковський, В.Н. Смітєнко, В.С. Устінов, П.Л. Фріс та ін.

Так, відповідно до ст. 18 КК України суб'єктом злочину може бути тільки фізична особа. У зв'язку з цим виникає питання про можливість притягнення до кримінальної відповідальності саме юридичної особи.

Традиційно вважається, що юридичні особи не підлягають кримінальній відповідальності внаслідок складності або навіть неможливості визначення вини такої особи у скоєнні кримінального правопорушення, відсутності науково обґрунтованої системи кримінальних покарань юридичних осіб, тощо. Також відмічається, що кримінальна відповідальність юридичних осіб не відповідає конституційному принципу індивідуалізації юридичної відповідальності і покарання [1, с. 8].

Прихильники протилежної точки зору вважають, що об'єктивацію воля знаходить лише в цілеспрямованих діях (бездіяльності), тобто вчинок особи (як фізичної, так і юридичної) є єдиною формою, в якій воля може знайти свій об'єктивний вираз. Зазначається, що принцип індивідуалізації покарання ставить проблему лише технічного характеру, тобто проблему розподілу тягаря кримінальної відповідальності, оскільки така відповідальність юридичних осіб не виключає притягнення до неї й фізичних осіб.

При цьому, визнання юридичних осіб суб'єктами кримінальних правопорушень в найбільш вразливих сферах суспільних відносин створить умови для швидкої та невідвортної відповідальності за екологічні, деякі економічні, комп'ютерні та інші злочинні діяння, тоді як практика демонструє, оскільки відповідно до чинного законодавства більша частина таких діянь належить до адміністративних правопорушень і де-факто залишається без покарання [1, с. 9].

Слід зазначити, що 1 вересня 2014 р. набрав чинності Закон України від 23 березня 2013 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України по виконанню Плану дій щодо

лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» було введено кримінальну відповідальність для юридичних осіб [2]. Цим же Законом Загальну частину КК України доповнено розділом XIV-1 «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб».

Законодавцем вжито поняття «заходи кримінально-правового характеру», а не «види покарань». Мабуть, це пов'язано з тим, що покарання застосовується саме до фізичних осіб і його метою є не тільки кара, а й виправлення та запобігання вчиненню нових злочинів. Зрозуміло, що таке формулювання не можна використовувати до юридичних осіб [3, с.114].

За Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» визначено конкретний перелік злочинів, вчинення яких керівником, засновником, учасником або іншою уповноваженою особою юридичної особи від її імені і в її інтересах є підставою для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру: ст. 209 КК, ст.ст. 368-369-2 КК України.

Підставами для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру є вчинення її уповноваженою особою або за дорученням чи наказом, за змовою та у співучасті, або іншим шляхом перерахованих вище злочинів. Відповідальність за такі злочини може наставати, якщо вони вчиняються від імені та в інтересах юридичної особи чи просто від імені юридичної особи. До уповноважених осіб юридичної особи законодавець відносить службових осіб юридичної особи, а також інших осіб, які відповідно до закону, установчих документів юридичної особи чи договору мають право діяти від імені юридичної особи.

Злочини визнаються вчиненими в інтересах юридичної особи, якщо вони спрямовані на отримання нею неправомірної вигоди або створення умов для отримання такої вигоди, а так само на ухилення від передбаченої законом відповідальності.

При застосуванні до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру судом враховуються ступінь тяжкості вчиненого її уповноваженою особою злочину, ступінь здійснення злочинного наміру, розмір завданої шкоди, характер та розмір неправомірної вигоди, яка отримана або могла бути отримана юридичною особою, вжиті юридичною особою заходи для запобігання злочину.

Крім того, слід зазначити, що до юридичної особи неможливо застосувати певні види покарань, такі як, наприклад, обмеження чи позбавлення волі. Тому, уявляється зрозумілим, що законодавець визначив наступні види заходів кримінально-правового характеру: штраф, конфіскація майна та ліквідація. До юридичних осіб штраф та ліквідація можуть застосовуватися лише як основні заходи кримінально-правового характеру, а конфіскація майна - лише як додатковий. Такий перелік є неповним, доцільно було б доповнити систему заходів кримінально-правового характеру такими видами як припинення діяльності юридичної особи або її структурного підрозділу на певний строк, позбавлення права займатися певною діяльністю на певний строк та судовий нагляд за діяльністю юридичної особи на певний строк. Позитивним моментом, у даному випадку, є те, що до юридичної особи можуть застосовуватися значно більші штрафи, порівняно з фізичними особами. Саме економічні важелі впливу є найбільш ефективними в якості покарання до юридичних осіб. [3, с.114].

Слід констатувати, що в законодавстві багатьох розвинутих країн на сьогоднішній день намічається тенденція введення інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб, а іноді і його розширення, з метою отримання найбільш потужного важеля впливу на тих юридичних осіб, службовці яких під час виконання своїх професійних обов'язків здійснюють злочини з метою отримання якої-небудь вигоди для організації.

Ще одним невирішеним залишається питання про притягнення до кримінальної відповідальності юридичних осіб публічного права. Для прикладу, у Данії за загальним правилом кримінальній відповідальності підлягають не тільки комерційні підприємства, а й публічні юридичні особи, включаючи органи влади і місцевого самоврядування. З цього приводу ст. 26 КК Данії пояснює, що положення про кримінальну відповідальність юридичних осіб застосовуються

до будь-якої юридичної особи, в тому числі акціонерного, кооперативного товариства, асоціацій, фондів, майнових комплексів, муніципалітетів і органів державної влади [4, с. 132].

В той же час, за кримінальним законодавством України кримінальній відповідальності не підлягають державні органи, органи місцевого самоврядування, організації, створені ними у встановленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідно державного чи місцевого бюджетів, фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, а також міжнародних організацій [5]. Нам уявляється зрозумілим такий підхід, оскільки в даному випадку доцільніше притягати до відповідальності посадових осіб таких органів, і ні в якому разі не можна накладати покарання у виді штрафу на юридичних осіб, які утримуються за рахунок державних чи місцевих бюджетів, тим більше ліквідовувати державні органи.

О.О. Кашкаров відзначає, що встановлення кримінальної відповідальності юридичних осіб, це складний та багатовекторний процес, який потребує в першу чергу переосмислення існуючих принципів кримінального права та кримінальної відповідальності, а саме – суб'єктивного ставлення у вину та індивідуалізації кримінального покарання, а також вироблення нових принципів, що будуть відповідати сучасним вимогам законодавства про кримінальну відповідальність [6, с. 239].

Таким чином, має місце необхідність внесення доповнень до КК України для того, щоб деталізувати положення стосовно завдань кримінального законодавства, дії закону в часі й просторі щодо юридичних осіб, питання про стадії вчинення злочину, питання співучасті та багато інших.

Список використаних джерел:

1. Михайлов О.О. Юридична особа як суб'єкт злочину: іноземний досвід та перспективи його застосування в Україні: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.08 / О.О. Михайлов; Акад. адвокатури України. – К., 2008. – 18 с.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб: Закон України від 23.05.2013 № 314-VII // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2014. – № 12. – С. 183.
3. Цимбалюк В. Зарубіжний досвід кримінальної відповідальності юридичних осіб та перспективи України / В. Цимбалюк // Історико-правовий часопис. – 2014. – С. 114 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/5024/1/cymbaliuk.pdf>
4. Голованова Н. А., Лафитский В. И., Цирина М. А. Уголовная ответственность юридических лиц в международном и национальном праве (сравнительно-правовое исследование) / Отв. ред. В. И. Лафитский. – М.: Статут, 2013. – 312 с. 2.
5. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради. – 2001. – №25-26. – Ст. 131
6. Кашкаров О.О. Передумови реформування Кримінального кодексу України та створення законодавства про кримінальні проступки / О.О. Кашкаров // Форум права. – 2009. – № 1. – С. 236-241.

Здобувач НАВС

Паламарчук Вікторія Андріївна

ПРАВОВЕ СТАНОВЛЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ КОРДОНІВ

Відокремлення території однієї держави від території іншої відбувається за допомогою державних кордонів. Встановлення державних кордонів обумовлює саме існування держави, адже вони є межами, в яких здійснюється державна влада, і межовими знаками території на якій проживає народ.

Встановлення чіткого кордону – головне завдання кожної країни світу, яка прагне збереження своєї територіальної цілісності. Саме це визначає суверенне право держави на організацію власної політичної та соціально-економічної системи. Як головна складова національної безпеки, державний кордон виконує важливі функції охорони території, контролю

нелегальної міграції, контрабанди й переміщення злочинних угруповань та багато іншого. Кордон – це обов'язковий елемент, що зумовлює формування державно-територіального організму.

Таким чином, всі питання стосовно території держави - це перш за все питання про кордони. З точки зору дипломатії, «хороші паркані створюють хороших сусідів», в той час, як невстановлені кордони можуть стати підґрунтям до конфліктів між державами [1]. Протягом всієї історії людства кордони держав відігравали вирішальну роль у долях націй, змушуючи політичних лідерів свого часу вдаватися до хитрощів та військових агресій. І все це лише для досягнення однієї мети – збільшити власну територію держави розширивши її кордони за рахунок сусідніх територій.

Говорячи про значення державних кордонів для кожної держави, Б. М. Клименко виділяв три аспекти:

- державний кордон позначає межі території, що належить державі і є матеріальною умовою життя суспільства;
- державний кордон визначає межі територіального верховенства держави, тобто повної та виняткової влади держави, забезпеченої всіма засобами примусу, передбаченими її законодавством;
- чітке розмежування ресурсів, що належать державам, і меж їх верховної влади має суттєве значення для попередження конфліктів між ними і розвитку мирного співробітництва на кордонах [2].

Кордони держав - це межі реального життєвого простору народів, що їх населяють. Державні кордони це свого роду лінії, позначені на картах, і вертикальні поверхні які проходять по цих лініях до кордону земного простору з космосом, з одного боку, і з іншого боку - до центру Землі через її надр, а практично - на доступну глибину для проникнення в земні надра [3].

На нашу думку, варто погодитися з німецьким вченим Ф. Ратцелом, який визначав кордон як периферійний орган державної влади, що служить свідоцтвом її зростання, сили або слабкості, а також змін, що відбуваються в ній. Правовий режим кордонів, і самі державні кордони пройшли складний шлях становлення. Карл Великий невдовзі перед смертю розділив імперію між своїми синами. Корона імператора дісталась Людовіку Благочестивому. Його сини, зібравшись у Вердені 843 році, поділили імперію на три частини: східна частина дісталась Людовіку Німецькому, західна – Карлу Лисому, середня – франкське королівство (північна Італія) – Лотарю. Лотарь одержав корону імператора. Верденський договір визначив контури територій держав Західної і Центральної Європи та поклав початок самостійному існуванню трьох європейських держав – Німеччини, Франції, Італії.

Будівництво фортець в Європі, в тому числі й на території України можна було вважати головним механізмом, який фіксував державну приналежність тієї чи іншої території. Склалися кордони-зони, які з часом еволюціонували в межі-лінії. Навпаки, Арабський світ до теперішнього часу інертно ставиться до проблеми граничного розмежування, визначивши свою цілісність як таку, що не може ні в якому разі оспорюватись.

На Балканах межі територій сучасних держав Болгарії, Румунії, Туреччини, Греції, Югославії (до 1991 р) склалися в результаті російсько-турецької війни 1877-1878 рр., потім болгаро-сербської війни 1885 р, греко-турецької війни 1897 рр., трьох Балканських воєн 1912-1913 рр., греко-турецької війни 1922 р. Саме в ході цих подій Албанія була оголошена самостійною князівством, а історична територія Македонії, наприклад, за Бухарестським миром 1913 р поділена між Сербією, Грецією і Болгарією.

Що стосується сучасних кордонів Сполучених Штатів Америки, то вони формувалися в основному в середині XIX століття, вже після громадянської війни Півночі і Півдня, а кордони національних держав Африки - в 60-і рр. XX ст., після краху системи колоніалізму. При цьому Ф. Бродель справедливо відзначав, що історія тяжіє до закріплення меж, які немов перетворюються в природні складки місцевості, невід'ємно належать ландшафту і нелегко піддаються переміщенню [4].

Принцип непорушності кордонів у Європі був передбачений договором між СРСР і Федеративною республікою Німеччина 12 серпня 1970 році, в якому сказано, що "мир в Європі

може бути збережений лише в тому випадку, якщо ніхто не зазіхатиме на сучасні кордони ". Сторони заявили, що "не мають будь-яких територіальних претензій до кого б то не було і не висуватимуть таких претензій в майбутньому". Вони будуть "неухильно дотримуватися територіальну цілісність усіх держав в Європі в їх нинішніх кордонах".

У статті 1 Закону України "Про державний кордон України" від 04 листопада 1991 року наведене визначення державного кордону України, під яким розуміється лінія і вертикальна поверхня, що проходить по цій лінії, які визначають межі території України - суші, вод, надр, повітряного простору [5], тобто просторові межі дії державного суверенітету України.

В основі існування сучасних кордонів держав-членів світового співтовариства лежать принципи непорушності і недоторканості державних кордонів, недоторканості та цілісності державної території, особлива стабільність договорів про кордони. Сучасні правові відносини забороняють односторонні, а тим більше насильницькі дії, пов'язані зі зміною кордонів. Проте вони не виключають можливості мирної зміни кордонів за домовленістю між суміжними державами, тобто шляхом укладання міжнародних угод у відповідності до міжнародного права. Водночас вони можуть бути встановлені в результаті видання внутрішньодержавного акту [6].

Як вже зазначалося, відповідно до норм міжнародного права державні кордони є непорушними, так як 1 серпня 1975 р. на завершальному етапі Наради з безпеки та співробітництва в Європі, керівники держав-учасниць підписали у Гельсінкі Заключний акт. У ньому зазначалися принципи відносин між державами, у тому числі повага до суверенітету й незалежності, територіальної цілісності та непорушності кордонів, були прийняті положення про визнання кордонів між державами та країнами, які склалися після Другої світової війни [7].

Таким чином, можна зазначити, що законодавче становлення державного кордону пройшло довгий шлях. Проте результатом цього стало чітке визначення поняття та усвідомлення його значення для територіальної цілісності держави.

Список використаних джерел:

1. R. Frost, Mending Wall, in: E. Connery Lathem (ed.), Poetry of Robert Frost: The Collected Poems, Complete and Unabridged. New York: Holt, Rinehart & Winson, 1979, pp. 33-34.
2. Клименко Б. М. Государственная территория (Вопросы теории и практики международного права). – М.: Международные отношения, 1974. – 168 с.
3. См.: Ушаков Н.А. Международное право: основные термины и понятия. С. 37.
4. Бродель Ф. Что такое Франция? Кн. первая: Пространство и история. Пер. с фр. М.: Изд-во им. Сабашниковых, 1994. С. 274
5. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1777-12>
6. Купрієнко А.Д. Державна територія та державний кордон : навчальний посібник / Д.А. Купрієнко, Ю.А. Дем'янчук, О.В. Діденко. – Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2014. – С. 51
7. http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_055

**Доцент кафедри теорії держави та права НАВС, к.ю.н., доцент
Кандидат юридичних наук**

**Пендюра Максим Миколайович, Мендеграл Тетяна Іванівна
СУЧАСНЕ БАЧЕННЯ НА ПРОБЛЕМУ ВИХОВАННЯ ДУХОВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В
УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ**

Проблема формування духовності особистості, духовної культури нації для сучасного українського громадянського суспільства є особливо гострою та актуальною. Знецінення престижу освіченості (доведення до формалізму) та інтелектуальної креативної діяльності складають не вирішені глибокі та системні проблеми при формуванні активно позитивної, перспективної життєвої позиції підростаючого українського покоління.

Сучасний стан означеної проблеми обумовлює необхідність глибоко осягнути феномен

духовності особистості з позицій вищого рівня складності, та як необхідної детермінанти соціальної безпеки Української держави.

Проблема виховання духовності особистості, яка відповідатиме новим вимірам і викликам сучасності, є актуальною та достатньо складною через дію багатьох об'єктивних і суб'єктивних факторів, які потребують подальшого глибокого системного аналізу та впливу. В унікальному соціокультурному середовищі держави Україна – сила дії факторів багато в чому залежить від можливості людини усвідомити себе і глибини своєї ідентичності, адже будь-які формуючі інституції духовного світу людини, в тому числі і процес виховання, існують не інакше, як у творчій діяльності [1].

У науковій сфері виділяється декілька напрямів сучасних досліджень вище названої проблеми: аналіз соціально-правового явища духовності; формування духовності особистості за професійним напрямом; дослідження безпеки у різноманітних спектрах та її складових елементів; дослідження проблем взаємозв'язку та взаємовпливу духовності із розвитком громадянського суспільства, виховання духовності та його значення для особистості тощо.

Провівши аналіз вітчизняної і зарубіжної літератури, що використовується при дослідженні духовності як детермінанти розвитку особистості, можна сказати, що духовність окреслюється через духовні канони «віра, надія, любов» (В. Шинкарук, С. Кримський, М. Попович), як онтологічні основи людини. В. Андрущенко і М. Михальченко визначають, що духовність органічно поєднує раціональну і чуттєву складові, а її основою є діяльність людей та їх спілкування. М. Головатий і А. Осипов визначають духовність як специфічну людську якість, котра складається з певних цінностей і потреб, зокрема світоглядних, моральних, громадянських, естетичних, мистецьких тощо. Духовність також визначається як свідомо життєдіяльність (Є. Бистрицький, С. Пролєєв та ін.). Системний підхід, запропонований В. Абрамовим, дозволяє ефективно дослідити методологію вивчення духовності. О. Козлова пов'язує діяльність соціуму в першу чергу з духовним життям [2, с.146].

Сучасне українське поліетнічне громадянське суспільство не позбавлено різного роду проблем, що є наслідками економічної, політичної та соціальної кризи. Існування різнорівневих загроз функціонуванню соціуму є нормальним явищем. Але паралельно, є важливими питання спроможності даного соціуму протистояти цим загрозам, результативності такого протистояння, шляхів формування ефективної системи безпеки. В даному випадку приходиться констатувати про необхідність створення з врахуванням всіх об'єктивних і суб'єктивних факторів із подальшим ефективним забезпеченням цілої поліетносучасної системи безпеки.

Важливим компонентом соціальної сфери та її розвитку, на нашу думку, є: зміцнення моралі (збереження історичної пам'яті нації та її традицій, забезпечення морального і фізичного розвитку громадянського суспільства сьогодні та майбутніх поколінь), глибокий та різноплановий (перспективний) розвиток науки і освіти із врахуванням світових найбільш вдалих моделей (без калькування). Іншими словами, призначення соціальної сфери – соціалізація людини і перетворення її у сучасного, активного члена суспільства, який приймає її основні цінності.

При наявності системи ефективного управління суспільною свідомістю, в межах демократичного розвитку, держава гарантовано реалізує програму соціальної безпеки. Таке управління свідомістю з боку держави може викликати у нації занепокоєння загрозою встановлення тоталітарного режиму. Але інформаційний вплив є константою розвитку будь-якого цивілізаційного суспільства. Якщо держава не буде мати ефективних важелів впливу, цю роль візьме на себе інший соціальний інститут, або ще гірше – інша держава. В такому випадку негативний результат буде більшим, а подолання зовнішнього впливу – важчим.

Процес виховання здатен сформувані в кожному індивіді – члені соціуму такі важливі для соціальної безпеки духовні цінності як повага до батьків, ветеранів, героїв держави, патріотизм, толерантність, повага до влади, екологічна, продовольча (повага до хліба, пошана до людей, які вирощують хліб і ін.) та юридична культура, морально-етичні цінності в економіці та політиці. А значить, інститут виховання може гарантувати державі соціальну стабільність та перспективність на майбутнє.

Наука доводить, що виховання є глибоко національним за своєю суттю, змістом, характером. «Національне виховання, – писала українська громадська, культурно-освітня діячка, педагог Софія Русова, – забезпечує кожній нації найширшу демократизацію освіти, коли її творчі сили не будуть покалічені, а, значить, дадуть нові оригінальні, самобутні скарби задля вселюдного поступу: воно через пошану до свого народу виховує в дітях пошану до інших народів...»[3, с.171].

Отже, зараз актуальною є необхідність вирішення проблеми створення інформаційно-виховної системи виховання індивіда та виявлення методів та детермінант впливу, які б могли забезпечити адаптацію та життєдіяльність людини в соціумі і відповідно сформувати систему національної безпеки країни з її складовими. Таким чином, для формування системи соціальної безпеки держава має взяти на себе регулюючу функцію щодо інформаційного впливу на своїх громадян. І одним зі шляхів реалізації даної ролі і є процес виховання. Учасниками такого процесу виховання повинні бути усі складові громадянського суспільства: в першу чергу родина (Батько і Мати), дошкільний заклад, школа, вищий навчальний заклад, трудовий колектив, різноманітні суспільні об'єднання, територіальні громади і т. ін. Певною мірою можна стверджувати, що процес виховання людини повинен здійснюватись від її народження до смерті.

Виховання є процесом донесення інформації певного змісту, процесом формування особистості кожного індивіда, а отже і суспільної свідомості в цілому. Саме виховання та освіта є одними з найвагоміших важелів впливу, запорукою результату. Таким кінцевим результатом може бути гармонійна особистість, що адекватно вписується в рамки соціуму, поважає Закон та права інших, здатна робити вибір на користь моралі та протистояти негативному інформаційному впливові.

Одним з потужних проявів виховання на нашу думку була й залишається освіта. Освіта – це відносно самостійна система, завданням якої є формування у членів громадянського суспільства потреби (великого бажання) оволодіння певними ґрунтовними знаннями, моральними цінностями, уміннями, навичками, нормами поведінки. Освіта як найголовніша складова національної безпеки країни забезпечує системність, цілеспрямованість, наукову обумовленість і обґрунтованість у формуванні духовності особистості сьогодні та майбутніх поколінь. Освіта, найчутливіший суспільний феномен, що незаперечно виступає основою інтелектуально-вольового, духовного, фізичного, соціального та економічного розвитку суспільства і держави загалом. Від якості освіти залежить, з якими знаннями, світоглядом і громадянськими принципами увійде до складного інформаційного суспільства молоде покоління.

Важливим є гуманний контекст, який сприятиме діалогу культур, розширенню комунікації, формуванню вихователя і учителя насамперед як особистості. Таким чином освіта повинна мати широкий, загальний характер і бути тісно пов'язаною зі світовою культурою. Система ж освіти повинна стати обґрунтованою, усвідомленою як сфера буття і формування людини. Сучасна освіта має базуватися на засадах майбутнього антропогенного соціокультурного середовища. Її завданням є формування глибоко свідомої відповідальної особистості, яка зможе вижити в умовах полісоціокультурної невизначеності. Тому важливі не самі знання, а їх завдання в новій конфігурації, з новими акцентами і новими цілями.

Важливим, домінуючим середовищем виховання є сім'я. Сім'я як складна суспільна інституція виконує свою особливу і вкрай важливу функцію у формуванні духовності особистості: здійснює первинну її соціалізацію, забезпечує дотримання і передачу традицій в усіх їх видозмінах, відіграє важливу роль, зокрема, у формуванні ціннісної, моральної, економічної та екологічної культури. Сім'я є невід'ємним атрибутом життєдіяльності будь якого суспільства. Вона впливає на відносини в суспільстві, на характер усіх процесів суспільного життя. Сім'ї належить щонайперша роль у системі утвердження національних та загальнолюдських цінностей. Характерна особливість виховного впливу сім'ї на дітей – його необхідність та стійкість. Найактивніший вплив сім'я здійснює на розвиток духовної культури, на соціальну спрямованість особистості, мотиви її поведінки. Труднощі сучасного сімейного життя можна розглядати не як кризу інституту сім'ї, а швидше як наявність кризових явищ у самому суспільному житті. Як первинна соціальна група, сім'я віддзеркалює сучасний стан суспільства і прогнозує його

майбутнє. Культура сім'ї залежить, з одного боку, від якості культури суспільства, в якому дана сім'я знаходиться, а з іншого – від рівня індивідуальної культури всіх її членів. Моральні відносини в сім'ї виступають цілісним духовно-культурним світом, що є надзвичайно актуальним у формуванні духовності.

Таким чином, здійснивши аналіз взаємодії та взаємовпливу освітньо-виховних чинників, факторів сімейного виховання і соціальних інституцій щодо формування духовності особистості, можна зробити наступні висновки: системно-структурне виховання – це один із засобів забезпечення духовності індивіда та стану соціальної безпеки. Саме від процесу виховання залежить якість інформації, що буде поступати у свідомість індивіда, а отже і громадянського суспільства, які саме пріоритети та цінності будуть формуватись. Виховання як складовий елемент освітнього процесу, здатне забезпечити:

- духовну єдність поколінь, виховання поваги до батьків, жінки-матері, культури та історії свого народу;
- громадянське виховання: формування громадянськості, яка дає змогу людині відчувати себе юридично, соціально, морально і політично дієздатною;
- утвердження принципів вселюдської моралі: правди, справедливості, патріотизму, доброти, працелюбності та інших чеснот;
- формування прикладів суспільно-позитивної поведінки;
- сталість ціннісних орієнтацій і традицій суспільства;
- формування сучасної творчої, працелюбної особистості, виховання цивілізованого господаря;
- уникнення соціальних протиріч шляхом формування толерантності та об'єктивності поглядів;
- консолідацію соціальних об'єднань та в цілому громадянського суспільства за для виконання загальнонаціональної мети – розвиток сучасної, демократичної, правової, соціальної, соборної Української держави.

Список використаних джерел:

1. Горлинський В. В. Духовні координати безпеки суспільства. – http://www.niisp.gov.ua/vydanna/panorama/issue.php?s=prnbl1&issue+2006_1
2. Шинкарук Володимир. Віра, надія, любов / Володимир Шинкарук // Віче. – 1994. – № 3 (24). – С. 145-150.
3. Проскура О. В. Софія Русова – вчений, педагог, громадський діяч // Педагогіка і психологія. – 1996. – №1. – с. 171-180

Курсант 2-го курсу ННІ №1 НАВС

Перушко Максим Олександрович

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ (ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ)

Реалізація Україною курсу на європейську інтеграцію постає сьогодні одним із визначальних напрямів, успішність якого залежить від сталого правового порядку, а забезпечення останнього головним чином залежить від того, в якій мірі норми права реалізуються у правомірній поведінці суб'єктів права.

Юридична відповідальність є важливим засобом забезпечення законності і правопорядку в державі, належної реалізації положень Конституції України та чинного законодавства. З іншого боку, юридична відповідальність стимулює суб'єктів права до правомірної поведінки, сприяє формуванню у населення поваги до права, є істотним чинником побудови правової держави в Україні.

Серед усіх суб'єктів, відповідальних за рівень правопорядку у суспільстві, правоохоронні органи є ключовими, оскільки вони забезпечують дотримання законності, запобігання, розкриття і

своєчасне припинення та розслідування правопорушень, що безпосередньо пов'язується з механізмом здійснення юридичної відповідальності.

Підтвердженням цьому є також положення Указу Президента України від 12.01.2015 № 5/2015 “Про стратегію сталого розвитку “Україна – 2020””, де визначається, що реформа правоохоронної системи включає розробку максимально прозорої та дружньої для суспільства системи заходів та засобів забезпечення правопорядку. Важливим у цій сфері є проведення ґрунтовної децентралізації та впровадження дієвих механізмів громадського контролю за органами правопорядку. Пріоритетним у роботі таких органів має бути принцип законності – система віддання та виконання наказів повинна стати такою, щоб працівник поліції керувався законом і не виконував явно злочинні накази [4].

Принципи правоохоронної діяльності не є виключенням і також зазнають змін, що обумовлюються об'єктивними умовами розвитку сучасного суспільства. Інтеграційні процеси та реформування органів державної влади постають сьогодні концептуальними напрямками у розвитку нашої країни. Демократична, правова держава є основним орієнтиром розвитку України, що обумовлює необхідність постійного моніторингу і детального аналізу існуючих принципів, методів і пріоритетів у діяльності правоохоронних органів з метою усунення суперечностей та відхилень від принципів такої держави [1].

Метою державної політики у правоохоронній сфері є коригування завдань та функцій правоохоронних органів, упровадження нових засад проходження служби, нових критеріїв оцінки роботи правоохоронців для підвищення рівня захисту прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави від протиправних посягань [4].

Правопорядок є специфічним суспільним явищем, що виникає в результаті дії механізму правореалізації і є свідченням того, що у конкретній поведінці суб'єктів права матеріалізуються правові приписи, опредметнюються правові ідеї та принципи і визначаються умовами ефективного функціонування усіх сфер суспільного життя. Правопорядок є не лише метою, а й підсумком правового впливу, а тому визнається реальним станом суспільного життя, визначеним нормами права [2].

Зміцнення правопорядку, насамперед, передбачає виховання у населення навиків активної, свідомої правомірної поведінки. Тому співробітники поліції, як представники правоохоронних органів, не повинні обмежуватися виключно формальним застосуванням правових норм, особливо при здійсненні юридичної відповідальності, а й доцільно також проводити активну роз'яснювальну роботу щодо сутності змісту норм права, що забороняють вчинення протиправних діянь суб'єктами права, а також зобов'язують їх до необхідних та бажаних для суспільства активних дій.

Отже, об'єктом впливу діяльності поліції є поведінка учасників правопорядку, що може бути як правомірною, так і протиправною, що й зумовлюють настання юридичної відповідальності.

У теорії права можна спостерігати певну дискусію щодо розуміння юридичної відповідальності як відповідальності винятково за здійснене правопорушення (негативна), так і до порушення норм права (позитивна). Різноманітність визначень поняття юридична відповідальність зумовлюється, в першу чергу, існуванням різних точок зору на сутність цього соціально-правового явища. На сьогодні у наукових юридичних джерелах можна побачити підходи до розуміння юридичної відповідальності, де домінують точки зору, що юридична відповідальність характеризується тільки як позитивна (перспективна), тільки як негативна (ретроспективна) або є єдиною та включає в себе позитивну (перспективну, добровільну) і відповідальність за протиправну поведінку (негативну, ретроспективну) [3].

Позитивну юридичну відповідальність визначають як сумлінне, відповідальне ставлення особи до виконання своїх юридичних обов'язків, що проявляється у її правомірній (законотворчій) поведінці, яка зумовлює міру реагування держави на суб'єкта такої поведінки. Натомість негативна юридична відповідальність розуміється як специфічні правові відносини між державою і суб'єктом правопорушення, до якого у передбаченому законом процесуальному

порядку уповноваженими державою суб'єктами застосовано державний примус, що тягне для нього обов'язок зазнати несприятливих наслідків особистого, майнового або організаційного характеру, вид і міра яких передбачені санкціями відповідних норм права [3].

Забезпечення реалізації юридичної відповідальності працівниками поліції здійснюється переважно щодо особи, яка характеризується негативною поведінкою, відбуває покарання за вчинене правопорушення, має певні складнощі у визначенні засобів користування особистими правами й свободами, або особи, права якої були порушені в результаті протиправних діянь. Отже, в будь-якому разі об'єктом юридичної відповідальності є конкретна особа.

Забезпечення реалізації юридичної відповідальності здійснюється працівниками поліції переважно під час з'ясування підстав притягнення до юридичної відповідальності, тобто встановлення юридичного факту (фактичних обставин справи) скоєного діяння, встановлення норми права, що передбачає склад правової поведінки (правомірної або протиправної) та можливість покладання юридичної відповідальності, з'ясування можливості звільнення від настання юридичної відповідальності, а також під час винесення правозастосовного рішення, що закріплюються в правозастосовному акті.

Таким чином, діяльність поліції по забезпеченню реалізації юридичної відповідальності здійснюється в процесі застосування норм права, що проявляється у таких формах як: припинення правопорушення, притягнення винної особи до юридичної відповідальності, накладення покарання, надання дозволів тощо. Також і поза межами правозастосовної діяльності у таких формах як: правова пропаганда, правова агітація, правова просвіта тощо.

Список використаних джерел:

1. Власенко В.П. Правоохоронна діяльність органів внутрішніх справ України в сучасних умовах: теоретико-правовий аспект / В.П. Власенко // Журнал східноєвропейського права. – 2015. – № 20. – С. 33-40.
2. Каленіченко Л. І. Юридична відповідальність як явище об'єктивного права / Л. І. Каленіченко // Право і Безпека. – 2016. – № 2. – С. 31-37. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2016_2_7
3. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.
4. Про стратегію сталого розвитку "Україна – 2020" [Електронний ресурс] : Указ Президент України від 12 січ. 2015 р. № 5/2015. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua>

Здобувач НАВС

Писаренко Ганна Миколаївна

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Нині знання і інформація стають ключовими ресурсами для розвитку суспільства. В умовах глобалізації та інформатизації, стрімкого розвитку комунікаційних та інформаційних технологій відбувається формування «інформаційного суспільства» в Україні. Підвищується суспільне значення і роль інформаційних відносин та інформаційної діяльності, що зумовлює істотне зростання необхідності правового врегулювання даної сфери. Стрімкі темпи розвитку інформаційного суспільства викликали значне відставання права від відносин що складаються в інформаційній сфері [1, с. 112].

Недостатня урегульованість даної сфери відносин вимагає динамічного розвитку правової системи, створення нових та систематизація існуючих нормативно-правових актів, вироблення відповідних доктринальних положень та організації правового забезпечення інформаційної сфери на належному рівні. Сьогодні цією важливою проблемою займається О.А. Баранов, В.М. Брижко, В.Д. Гавловський, М.В. Гуцалюк, І.Б. Жилиєв, В.Г.Заблоцький, Р.А. Калюжний, Б.А. Кормич, О.В. Кохановська, А.І. Марущак, О.Г. Марценюк, А.І. Семенченко В.Г. Хахановський, В.С. Цимбалюк та ін. Проте значна частина правових аспектів цієї проблеми залишаються

недостатньо розробленою. Постійна поява нових інститутів та норм в системі інформаційного права свідчить про динамічний стан даної галузі.

Термін система вживається у різних сферах людської діяльності та галузях знань. Зокрема, з правової точки зору систему можна визначити як сукупність чинних принципів і норм права, яким притаманні єдність, узгодженість, диференціація і згуртованість норм у відносно самостійній структурній утворення (інститути, галузі та підгалузі права) [1, с. 254].

Отже, систему інформаційного права можна визначити як внутрішню будову галузі що відображає упорядковане розміщення елементів які її утворюють, їх взаємозв'язок, узгодженість і єдність. Норми всередині системи не можуть бути ізольованими одна від одної, тому вони взаємоузгоджені [2, с. 240].

Система інформаційного права існує об'єктивно, тому що відображає реальні суспільні відносини, що є предметом цієї галузі. Ця система отримує вираження в інформаційному законодавстві, в науці інформаційного права і у навчальному процесі.

Структурно система інформаційного права поділяється на дві частини – загальну і особливу.

У загальній частині інформаційного права зосереджені норми, які встановлюють основні поняття, загальні принципи, правові форми і методи правового регулювання діяльності в інформаційній сфері (інформаційній діяльності). Викладається зміст предмета і метода правового регулювання інформаційних відносин, дається характеристика джерела інформаційного права. Дається характеристика системно-утворюючих начал інформаційного права, правове регулювання відносин при здійсненні права на пошук, отримання і використання інформації; при самостійному обігу інформації; при обігу документованої інформації; при встановленні правового режиму інформаційних технологій і засобів їх забезпечення, а також інформаційної безпеки. Формуються правові проблеми Інтернет як віртуальної інформаційної сфери.

Особлива частина включає в себе окремі інститути інформаційного права, в яких згруповані близькі за смисловим змістом інформаційні правові норми. Це дві групи інститутів. Інститути, що містять норми, які регулюють суспільні відносини з приводу обігу відкритої, загальнодоступної інформації (інститут інтелектуальної власності стосовно до інформаційних об'єктів, інститут масової інформації, інститути бібліотечної і архівної справи), і інститути інформації обмеженого доступу (інститути державної і комерційної таємниці, інститут персональних даних). Набір таких інститутів не виключає їх доповнення новими інститутами (банківської, службової таємниці та ін.) [4, с. 153].

В системі інформаційного права реалізуються методи конституційного, адміністративного, цивільного, кримінального права, процесуальних норм цих галузей, в ньому використовуються методи міжнародного публічного і приватного права, зберігають певну ступінь впливу заходи звичаєвого права та ділових навичок.

Найбільше тісно інформаційне право взаємодіє з конституційним правом. Будучи провідною галуззю українського права, конституційне право закріплює основні права й свободи особи, у тому числі й інформаційні права й свободи (права й свободи в інформаційній сфері), регламентує створення таких найважливіших інформаційних об'єктів, як конституційні закони.

Істотний зв'язок простежується із цивільним правом, насамперед при регулюванні майнових відносин й особистих немайнових відносин із приводу інформації й інформаційних об'єктів в інформаційній сфері.

Інформаційне право також активно використовує методи адміністративного права в першу чергу при регулюванні відносин, що виникають при здійсненні органами державної влади й місцевого самоврядування обов'язків щодо надання громадянам інформації, щодо формування інформаційних ресурсів широкому колу громадян [4, с. 154].

Своєрідний полігалузовий характер інформаційного права зумовлений, передусім, тим, що загальна система інститутів та норм права має враховувати динамічний баланс (неподільність і взаємообумовленість) приватноправових і публічноправових засад унормування суспільних відносин інформаційної сфери. Для вирішення проблем, які виникають у зв'язку з цим, держава повинна визначити основні цілі та завдання з метою поступового і планомірного формування

законодавчої бази з урахуванням національних інтересів у внутрішній і зовнішній політиці.

Таким чином, розвиток системи інформаційного права в Україні можливий завдяки накопиченню нормативного матеріалу, що дозволяє врегулювати більшу сферу інформаційних відносин, виникненню та розвитку комплексних інститутів інформаційного права, і тому гостро постала проблема врегулювання та вдосконалення інформаційного законодавства.

Відтак, доречним буде зробити спробу звернутися до особливостей нормотворчої діяльності щодо таких об'єктів правового регулювання. Часто під час розробки того чи іншого проекту нормативно-правового акта суб'єкти нормотворення позначають певні поняття, категорії чи визначення, відображаючи їхні дефініції в сутності відповідного нормативно-правового акта. Наприклад, вони вводять у правову систему потрібні для реалізації відповідного акта поняття. Зокрема при використанні тих чи інших правових понять, категорій чи визначень у нормативно-правових актах по-різному може бути окреслене коло суспільних відносин, які є предметом правового регулювання в інформаційній сфері.

Важливим завданням держави на цьому етапі є створення правової підтримки та супроводу належного інформаційного середовища передусім для міжнародного співробітництва на основі загальновизнаних норм і принципів міжнародного публічного права [4, с. 155].

Список використаних джерел:

1. Копилов В.А. Інформаційне право : підручник / В. А. Копилов. – К.: Право, 2002. – 345 с.
2. Цвік М. В., Ткаченко В. Д., Богачова Л.Л. Загальна теорія держави і права : підручник [для студентів 3-14 юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів] / за ред. М.В. Цвіка, В.Д. Ткаченка, О.В. Петришина. – Х.: Право, 2002. – 432 с.
3. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник / О.Ф. Скакун; пер. з рос. – Х.: Консум, 2001. – 656 с.
4. Коваленко Л. П. Інформаційне право в Україні / Л. П. Коваленко // Проблеми законності. — № 119. — 2012. — с. 148—156

Доцент кафедри теорії держави та права НАВС, к.ю.н., доцент

Пікуля Тетяна Олександрівна

ДЕРЖАВА ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВОГО ОСМИСЛЕННЯ: ПЛЮРАЛІЗМ НАУКОВИХ ТРАДИЦІЙ

Однозначних, вичерпних відповідей на проблеми виникнення, буття та розвитку держави, у суспільнознавстві не існує і з певністю можна прогнозувати, що й не буде сформульовано у жодній науковій доктрині або теорії найближчим часом.

Загалом сучасна теорія держави та права і, зокрема, російський вчений В. Чиркін виділяє п'ять основних підходів до поняття держави:

- 1) теологічний - держава створена Богом;
- 2) класичний (арифметичний) - виходить зі світського характеру держави, остання розглядається як єдність трьох елементів: влади, території та населення;
- 3) юридичний – розглядає державу перш за все з позицій нормативізму: як юридичну особу, сукупність правовідносин;
- 4) соціологічний – держава це – організація публічної політичної влади будь-якого типу, незалежно від форми та змісту;
- 5) кібернетичний – держава як особлива система у зв'язку з потоками інформації, прямими й зворотними зв'язками).

У XIX столітті суверенною вважалася держава, яка мала політичне визнання і статус якої ґрунтувався на «праві давності за звичаєм». Однак ця доктрина носила дуже розпливчастий і невизначений характер, так як критерії типу «політичне визнання» протидіючої сторони могли трактувати на свій розсуд. Актуальним питання про визнання держав стало у XX столітті, коли міжнародна правова система набула більш стрункий і логічний порядок. Із моменту проведення у

1919 році ряду всесвітніх конференцій і утворенням Ліги Націй їх організатори потрапляли в скрутне становище, визначаючи, кого слід запрошувати на конференцію, хто міг би стати членом Ліги Націй. Розв'язати проблему передбачалося на міжнародній конференції в Монтевідео (1933 рік). Підсумком цього форуму стало прийняття Заключної Конвенції, яка дала правове визначення держави, включивши в дефініцію чотири критерії: а) постійне населення; б) наявність певної території; в) існування уряду; г) здатність держави вступати в зносини з іншими країнами.

Український вчений А.В. Машков пропонує таку класифікацію підходів до розуміння та тлумачення держави.

З точки зору розуміння соціальної сутності держави всі державознавчі теорії можна поділити на три групи:

1. Стратні теорії. Прикладом такої теорії можуть служити погляди анархо-комуністів (найвідоміший представник - П. А. Кропоткін).

2. Теорії, які обґрунтовують загальносоціальну сутність держави. Це теорії, як правило, ліберальної та соціально-демократичної спрямованості, наприклад, теорія «держава - нічний охоронець».

3. Дуалістичні теорії розуміння сутності держави. До цих теорій відносимо:

1) марксистську теорію держави, де в її основі лежить діалектичний матеріалізм. У науковій літературі її часто називають історико-матеріалістичною або класовою теорією держави.

2) теорію плюралістичної демократії (представниками цих теорій є Г. Ласкі, М. Дюверже, Р. Дарендорф, Р. Даль та ін.). Її різновидами є: теорія дифузії влади, теорія зацікавлених груп тиску тощо.

З точки зору ставлення до необхідності залучення широких верств населення в управління державою та суспільства в цілому можна виділити теорії:

1. Теорії еліт, а саме технократична теорія, теорія кругообігу (циркуляції) еліт В. Парето.

2. Демократичні теорії. Наприклад, як демократична теорія може розглядатися: теорія плюралістичної демократії, теорія держави нічного охоронця, теорія держави «загального добробуту».

З точки зору розуміння ролі та значення права в державних та соціальних процесах державознавчі концепції можна поділити на:

1. Теорії, що розглядають право як основний визначальний (у тому числі діяльність держави) суспільний інститут. До таких теорій відносять:

1) теорію правової держави, засновником якої вважають І. Канта, хоча її передвісників можна знайти в історії думки стародавнього світу (Арістотель, Цицерон тощо).

2) лібертарну теорію держави, яку обґрунтовує низка російських вчених, зокрема, В. Нерсисянц.

3) націонал-соціалістичну теорію, що базується на ідеології расизму, який ділить людей за біологічними та соціальними ознаками на раси.

Класифікацію підходів до розуміння держави загалом та окремих аспектів її прояву можна провести і за іншими критеріями. При цьому слід пам'ятати, що кількість теорій, які так чи інакше можуть бути віднесені до державознавчих, в історії людської думки взагалі безмежна.

У спеціальній державознавчій літературі під державою розуміють, перш за все, особливу, універсальну для даного суспільства політичну організацію, що має публічну владу (державну) владу та спеціальний апарат управління суспільством.

Переважна більшість зарубіжних та вітчизняних авторів виділяє одні й ті ж ознаки держави, які були сформульовані ще у кінці XIX ст. з точки зору їх обов'язковості: обов'язкові, тобто ті, які притаманні будь-яким державам незалежно від форми, типу, стадії розвитку тощо, факультативні, тобто наявність яких не є обов'язковою, які відрізняють державу від інших схожих та однорідних соціальних явищ (інституцій).

До загальнообов'язкових ознак держави традиційно відносять: територіальну організацію влади (інститут громадянства, державний кордон); населення; публічний характер влади; примусовий характер влади; виняткові права на збір податків і грошову емісію; суверенний характер влади. Також необхідно враховувати критерії держави, що характеризують її як суб'єкта

міжнародного права: здатність вступати в мирні, добросусідські і рівноправні відносини з іншими державами; нести міжнародну відповідальність за вчинені правопорушення; брати участь у створенні норм міжнародного права; виконувати свої міжнародні зобов'язання; захищати свій міжнародно-правовий статус; здійснювати примус стосовно порушників міжнародного правопорядку.

Наведені загальнотеоретичні ознаки держави засвідчують, що не тільки у буденній свідомості, але й у науковій, коли говорять про державу, звичайно мають на увазі деякі однопорядкові явища, так начебто усі утворення, що позначаються даним поняттям, належали до одного й того класу. У певному розумінні, це так: під «сучасною державою» мають на увазі члена ООН, що володіє визнанням іншими членами цього світового клубу суверенітетом - як внутрішнім, так і зовнішнім. Вперше різні за типом політичного устрою, розмірами, релігійним та культурним середовищем політичні утворення «зрівняв» Н. Макіавеллі, позначивши їх як *lo stato*, тобто держави-стани, що було еквівалентно поняттю «політичний порядок». У науковому дискурсі за сімейством цих політичних порядків закріпилося поняття «держава».

Однак під загальною «парасолькою» сучасних держав розташовуються досить різні утворення, які сильно відрізняються один від одного за багатьма параметрами, не тільки за своїми розмірами, географічним положенням, місцем в світовому співтоваристві, але й за своєю природою.

Всі порівнювані між собою держави (члени ООН) формально рівні і суверенні, проте ступінь їх фактичної самостійності та спроможності підтримувати своє існування різна. Одні держави (їх не так вже й багато) в повному розумінні незалежні і самостійні в своїй внутрішній і зовнішній політиці. Інші при здійсненні своїх суверенних повноважень залежать скоріше від інших держав і міжнародного співтовариства, ніж від власних політичних, економічних та інших ресурсів. Вони не в змозі скільки-небудь самостійно відповідати на внутрішні та зовнішні виклики. Інакше кажучи, далеко не всі формально незалежні і визнані в цій якості держави є фактично самостійними у внутрішній і зовнішній політиці, тобто не всі держави використовують свої прерогативи суверена.

Індекс державності вказує на ступінь успішності, керованості, спроможності та ефективності держав. Він є інструментом визначення якості існування і здатності самостійно розвиватися, вирішувати внутрішні та зовнішні проблеми держав-членів ООН як політико-економічних суб'єктів, що дозволяє ранжувати країни в межах двох полюсів – «успішні держави» і «неспроможні держави». Серед змінних індексу державності виділимо: (1) частку зовнішньої допомоги у валовому національному доході держави; (2) вплив внутрішніх конфліктів на стабільність режиму; (3) час існування суверенної державності; (4) внутрішні конфлікти: наявність і масштаби жертв; (5) співвідношення заявок на патенти резидентів і нерезидентів; (6) територіальне вираження внутрішніх конфліктів; (7) наявність на території країни іноземних військових контингентів; (8) режим прив'язки національної валюти; (9) частка домінуючого етносу в структурі населення країни.

У сучасному світі «ступінь державності» як правило прямо пропорційна якості життя і обернено пропорційна рівню зовнішніх і внутрішніх загроз.

Лідери міжнародного впливу цілком очевидні - це США з гігантським відривом від усіх інших країн і більшість країн «великої вісімки» (тільки місця Канади і Італії займають Китай і Індія). Далі йдуть світові лідери регіонального і, «галузевого» (наприклад, фінансового, політичного і / або ідеологічного) впливу - Саудівська Аравія, КНДР, Туреччина, Республіка Корея, Бразилія, Пакистан, Іран Мексика, Єгипет, Індонезія та ін., з одного боку, і Нідерланди, Бельгія, Швейцарія та ін. - з іншого. Зона мінімального потенціалу міжнародного впливу (та й реального впливу взагалі) не менш очевидна, її «лідери» - Тувалу, Науру, Монако, Ліхтенштейн, Андорра, Мікронезія, Маршаллові острови, Тонга та ін.. «Ліліпути впливу» складають явну більшість країн світу.

Окрім держав з низьким індексом державності в даний час в світі налічується близько десятка територіальних утворень зі оспорованим статусом (невизнаних держав). Ще близько двох десятків територій в більшій чи меншій мірі контролюються сецесіоністськими, визвольними або

повстанськими рухами, які претендують на свою легітимацію всередині відповідних країн і за кордоном. Крім того, ще кілька десятків територій наділені деякими ознаками державності і асоційовані з іншими державами настільки нетривіальним чином, що це змушує визнавати їх статус проблемним. Деякі з невизнаних або напіввизнаних держав існують як проблемні територіальні утворення досить давно, але інші з'явилися відносно недавно в зв'язку з розпадом великих багатоскладних держав з елементами імперської організації типу СРСР. Тим часом, більшість цих утворень об'єднує наявність загальних проблем підтримки порядку і безпеки, організації політичної влади і структурування політичної спільноти на їх територіях. Багато в чому схожість цих проблем пояснюється тим, що дані політичні утворення лише частково включені в міжнародну систему взаємного визнання і гарантій. Неврегульованість міжнародного статусу ставить під питання їх державну спроможність, здатність забезпечити виконання необхідних державних функцій.

Курсант 1-го курсу ВСФП НАВС

Поморянська Юлія Володимирівна

СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Одним з ключових напрямів діяльності держави полягає у виконанні завдань з захисту прав і свобод людини, охорони прав і законних інтересів державних і недержавних організацій, протидії злочинам та іншим правопорушенням. Цей різновид державної діяльності в юридичному аспекті отримав назву «правоохоронна діяльність», а інституції, що її здійснюють, – «правоохоронні органи». Ці поняття ще перебувають на стадії становлення й навколо них серед фахівців тривають активні дискусії.

Неоднозначне розуміння цих правових категорій зумовлене головним чином відсутністю чіткого визначення поняття «правоохоронні органи» в чинному законодавстві України. Зокрема ст. 1 Конституції України проголошує Україну правовою державою, одним з головних завдань якої є створення реального та діючого механізму захисту прав, свобод і охорона законом інтересів фізичних та юридичних осіб. Правоохоронна діяльність розглядається як вид державної діяльності, що здійснюється з метою охорони права, спеціально уповноваженими державними органами шляхом застосування юридичних заходів впливу в точній відповідності із законом і за неухильного дотримання встановленого порядку. Це найзагальніше визначення поняття правоохоронної діяльності, що широко використовується в правовій літературі.

Правоохоронна діяльність є багатоаспектним явищем. Вона спрямована на блокування соціальних відхилень, локалізацію соціальної напруги або правових [конфліктів](#). Складну систему правоохоронної діяльності реалізують у різних діях, а саме: правовстановлюючих, правозабезпечувальних, правопримувальних і правовідновлювальних [\[1, с.43\]](#).

Чільне місце в правоохоронній діяльності посідає судова діяльність ([судочинство](#)), яка здійснюється виключно [судами](#). Судам належить центральне місце в системі правового захисту конституційних та інших [правових цінностей](#). Діяльність судів становить універсальний механізм із захисту й охорони права, відновлення порушеного права, припинення порушення права, розгляд [спорів\(справ\)](#) у судовому засіданні.

Окремим аспектом правоохоронної діяльності є правозахисна діяльність, яка полягає в наданні кожній особі [правової допомоги](#) у спірних питаннях, а також захисті [фізичних осіб](#) від [кримінального обвинувачення](#).

[Законодавство України](#) не містить чіткого переліку [державних органів](#), які є правоохоронними. Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 р. дає неповний перелік органів, які для цілей цього Закону вважаються правоохоронними. У Законах України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р. і «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» від 19 червня 2003 р. розкриваються лише основні ознаки правоохоронних органів. Низка [підзаконних нормативно-правових актів](#) містить невичерпні переліки таких органів.

Як охоронний інструмент держави, правоохоронна діяльність впливає на поведінку суб'єктів правовідносин за допомогою використання дозволів, приписів, заборон, контролю за їх додержанням і реалізацією юридичної відповідальності. До правоохоронних органів традиційно відносять органи внутрішніх справ, органи прокуратури, службу безпеки, органи державної прикордонної служби, державної податкової служби, державної митної служби, пожежної охорони, державної контрольно-ревізійної служби, низку інших органів, що здійснюють правоохоронні та правозастосовні функції.

Як уже зазначалось у законодавстві немає чіткого визначення поняття правоохоронної діяльності, немає і вичерпного переліку правоохоронних органів. У різних законодавчих актах поняття та перелік правоохоронних органів визначаються по-різному. Найширший їх перелік міститься у ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів». Термін «правоохоронні органи» згадується також у Законах України «Про громадянство України», «Про державну таємницю», «Про захист суспільної моралі», «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними», «Про контррозвідувальну діяльність», «Про основи національної безпеки України», «Про участь громадян в охороні громадського порядку та державного кордону» тощо. Окрім перелічених законів, термін «правоохоронні органи» вживається в численних нормативних актах Президента та Кабінету Міністрів.

У різних нормативно-правових актах поняття правоохоронної діяльності та правоохоронних органів тлумачаться по-різному, а часто навіть суперечать одне одному. Нечітке й суперечливе вживання законодавцем терміна «правоохоронні органи» свідчить про відсутність єдиного підходу в його розумінні й тлумаченні. Це ускладнює розв'язання теоретичних проблем у цій сфері, негативно впливає на правове регулювання компетенції правоохоронних органів, правове й соціальне становище їхніх працівників, а отже, на їхню діяльність загалом. Найприйнятніше визначення поняття «правоохоронні органи» міститься в ч. 4 ст. 1 Закону України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави», згідно з якою правоохоронні органи – державні органи, які відповідно до законодавства здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції. Проте відсутність тлумачення змісту понять «правоохоронні» та «правозастосовні» функції свідчить про неповноту цього визначення.

Правоохоронна діяльність, яку здійснюють правоохоронні органи, визначається правоохоронною функцією держави, що є об'єктивною потребою розвитку держави й суспільства та спрямована на забезпечення правопорядку. Забезпечення правопорядку може відбуватися лише в межах законності.

Відновлення порушеного права – головне завдання правоохоронних органів. Це система правомірних дій, до яких примушують фізичну або юридичну особу, що спричинила збитки або інші негативні наслідки, щодо їх відшкодування. Законодавством передбачено порядок відшкодування моральної або матеріальної шкоди, закріплено компенсаційні виплати за неправомірні дії правоохоронних органів. Діяльність правоохоронних органів є публічною, багатоплановою та підконтрольною.

У зв'язку з цим правоохоронний орган можна визначити як юрисдикційний орган, уповноважений державою виконувати в установленому законом порядку функції або завдання з охорони права, правопорядку, розслідування або запобігання правопорушенням, захисту національної безпеки, підтримання правопорядку, забезпечення стану законності.

Правоохоронна діяльність – це один з напрямів державного управління, адже вся державна діяльність потребує організації й впорядкування. За допомогою адміністративно-правового регулювання встановлюють правові засади функціонування правоохоронних органів, наприклад, органів внутрішніх справ, митних органів, органів державної податкової служби.

В юридичній науці, як і в законодавстві, не вироблено єдиного підходу до визначення поняття правоохоронної функції держави. Деякі вчені виокремлюють функцію охорони прав і свобод громадян, забезпечення законності й правопорядку. Так, В.В. Лазарєв визначає функцію охорони правового порядку та охорони прав власності, інших прав і свобод громадян [2, с. 285], М.С. Кельман – охорону прав і свобод громадян, забезпечення законності та правопорядку [3, с. 71],

В.М. Корельський і В.Д. Перевалов – охорону правопорядку та охорону існуючих форм власності[4, с.62], а О.Ф. Скакун та О.І. Ющик – саме правоохоронну функцію держави [5, с.52; 6, с.21 – 22]. Розбіжності в поглядах різних учених стосовно правоохоронної функції держави ґрунтуються на різних підходах до розуміння поняття функціонування держави у сфері правоохоронної діяльності й зумовлені відсутністю законодавчого визначення правоохоронної функції держави.

Єдине розуміння та правове визначення понять «правоохоронна діяльність», «правоохоронні органи» та «правоохоронна функція держави», які разом складають правоохоронну систему держави, мають не лише теоретичне, а й практичне значення. Адже відсутність цього породжує нечіткість у розмежуванні компетенції та повноважень різних правоохоронних органів, дублювання їхніх функцій, паралелізм у завданнях і цілях діяльності й конфліктність у взаємовідносинах.

Отже, окреслені вище прогалини у правоохоронній системі держави необхідно усунути, прийнявши спеціальний Закон України «Про правоохоронну діяльність», де визначити правоохоронну функцію держави, поняття та перелік правоохоронних органів, цілі й завдання їхньої діяльності.

Список використаних джерел:

1. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України : підруч. / [В. Т. Білоус, О. С. Захарова, В. С. Ковальський та ін.] ; відп. ред. В. Т. Маляренко. – 3-є вид., перер. і доп. – К. : Юрінком Інтер, 2007. – 352 с.
2. Лазарев В. В. Теория государства и права : учеб. / В. В. Лазарев. – М., 1996. – 424 с.
3. Кельман М. С. Теория держави : навч. посіб. / М. С. Кельман. – Тернопіль, 1997. – 330 с.
4. Теория государства и права : учеб. для юрид. вузов / [С. С. Алексеев, С. И. Архипов, В. М. Корельский и др.] ; под ред. В. М. Корельского и В. Д. Перевалова. – М. : ИНФРА*М-НОРМА, 1997. – 570 с.
5. Скакун О. Ф. Теория государства и права : учеб. / О. Ф. Скакун. – Х. : Консум, 2000. – 704 с.
6. Ющик О. І. Правова реформа: загальне поняття, проблеми здійснення в Україні : [монографія] / О. І. Ющик. – К. : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 1997. – 192 с.

Студент 1-го курсу ННІ№4 НАВС

Присяжнюк Маріанна

РЕАЛІЗАЦІЯ ПОЛОЖЕНЬ СТАТТІ 63 КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ ПРИ РОЗГЛЯДІ СПРАВ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Відповідно до чинного законодавства у сфері адміністративного процесу, основним завданням адміністративного судочинства є захист прав і свобод фізичних осіб у сфері публічно-правових відносин із представниками органів державної влади. Виконання цього завдання відбувається в процесі розгляду справ про адміністративні правопорушення, в межах чого безпосередньо відбувається допит та опитування свідка. Разом з тим, право не свідчити проти себе та кола близьких є конституційним правом кожної особи. З цього випливає необхідність та доцільність аналізу правового статусу особи, що може не надавати пояснення у справах про притягнення до адміністративної відповідальності та умов реалізації її конституційних прав.

Розгляд справ про адміністративні правопорушення – це основна стадія провадження в справах про них, під час якої встановлення вина і забезпечення справедливого застосування норм законодавства правопорушника з метою застосування справедливих заходів адміністративного впливу чи закриття справи.

Стадія судового розгляду, згідно з КУпАП, включає три етапи: підготовку справи до судового розгляду; розгляд справи у суді; прийняття по ній постанови. В межах судового розгляду безпосередньо відбувається опитування свідка та заслуховуються пояснення самого правопорушника. Однак, право не свідчити проти себе та кола близьких є конституційним правом

кожної особи, відповідно до умов реалізації конституційних прав, зазначених у статті 63 Конституції України в адміністративному судочинстві.

Разом з тим в Наказі Міністерства внутрішніх справ України від 06.11.2015 № 1386 «Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції» зазначається, що особа має бути попереджена про право не давати свідчення проти себе та своїх близьких, як під час складання протоколу про адміністративне правопорушення, так і під час розгляду справи [3]. Відповідно до п. 12 цього Наказу сказано, що «особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, має право подати пояснення і зауваження щодо змісту протоколу про адміністративне правопорушення та пояснення по суті адміністративного правопорушення, які додаються до протоколу про адміністративне правопорушення, а також викласти мотиви своєї відмови підписати його» [3].

Наявність складу адміністративного правопорушення є однією з підстав притягнення до адміністративної відповідальності. Відповідно до статті 9 КУпАП адміністративне правопорушення або проступок – це протиправна, винна (умисна чи необережна) дія або бездіяльність, що має на меті посягання на громадський порядок, право власності, права і свободи громадян, за яку встановлено адміністративну відповідальність відповідно до закону. Виходячи з визначення, основними ознаками є: суспільна шкода, протиправність, винність та адміністративна відповідальність.

Адміністративна караність проступку виражається в тому, що за його вчинення законом передбачено адміністративну відповідальність. Адміністративна караність означає можливість застосування до порушника адміністративного стягнення. Під час розгляду справи про адміністративне правопорушення може бути викликана для дачі свідчень будь-яка особа, про яку є дані, що їй відомі які-небудь обставини, що підлягають встановленню по даній справі. Свідок зобов'язаний з'явитися в зазначений час на виклик органу чи посадової особи, який розглядає справу, дати правдиві пояснення, повідомити все відоме йому по справі і відповісти на поставлені запитання. Особа у статусі свідка залучається до судового розгляду з метою отримання необхідної інформації, яка має значення для з'ясування об'єктивних обставин у справі. Свідок у судовому процесі – це незацікавлена особа, що володіє інформацією, яка сприятиме встановленню об'єктивної істини. Зокрема, у працях Є.Г. Гідулянова зазначається, що «свідок – це особа незацікавлена, яка не має власного інтересу в процесі, але залучається до виконання покладених на неї процесуальних обов'язків. Крім того, відповідно до п. 14, Наказу Міністерства внутрішніх справ України від 06.11.2015 № 1386, визначено, що «особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, згідно зі статтею 63 Конституції України не несе відповідальності за відмову давати пояснення щодо себе, членів своєї сім'ї чи близьких родичів».

В якості свідків, учасниками процесу не можуть бути: 1. недієздатні фізичні особи, а також особи, які перебувають на обліку чи на лікуванні у психіатричному лікувальному закладі та не здатні через свої фізичні або психічні вади правильно сприймати обставини, що мають значення для справи, або давати з цього приводу показання; 2. представники в судовому процесі, захисники у кримінальному провадженні - про обставини, які стали їм відомі у зв'язку з виконанням функцій представника чи захисника; 3. священнослужителі - про відомості, одержані ними на сповіді віруючих; 4. професійні судді, народні засідателі та присяжні - про обставини обговорення в нарадчій кімнаті питань, що виникли під час ухвалення судового рішення; 5. інші особи, які не можуть бути допитані як свідки згідно із законом чи міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, без їхньої згоди.

Правовий статус свідка як учасника адміністративного провадження частково визначений Кодексі України про адміністративні правопорушення. Юридичні обов'язки відповідно до статусу у процесі та суб'єктивні права особи у статусі свідка є важливою складовою її правового статусу. Так, відповідно до законодавства, свідок – це будь-яка особа, якій відомі які-небудь обставини, що підлягають встановленню по даній справі. За викликом органу (посадової особи), у провадженні якого перебуває справа, свідок зобов'язаний з'явитися в зазначений час, дати правдиві пояснення, повідомити все відоме йому в справі й відповісти на поставлені питання.

Право не свідчити проти себе та кола своїх близьких та не бути притягнутою за це до

відповідальності – є правом людини гарантованим Конституцією України. Згідно з положенням статті 63 Конституції України «Особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом...» [2]. Особа має право не давати свідчень, щодо себе та своїх близьких, так як судочинство в рамках адміністративного процесу, який здійснюється відповідно до положень Конституції України.

Учасникам провадження роз'яснюються їхні права та обов'язки, оголошується протокол про адміністративне правопорушення, зміст якого, певною мірою нагадує обвинувальний акт. Крім того, згідно 2 п. 20 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 01 листопада 1996 року № 9 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» пропонуючи особі дати пояснення щодо пред'явленого обвинувачення та відомих йому обставин справи, суд має одночасно роз'яснити йому, а також його дружині чи близькому родичу зміст ст. 63 Конституції [2].

Дослідження доказів в справі здійснюється відповідно до вимог ст.280 КУпАП, в якій визначаються обставини, що підлягають з'ясуванню при розгляді справи про адміністративне правопорушення [1]. Це входить до обов'язків органу, який повинен з'ясувати, чи було вчинено адміністративне правопорушення, чи винна дана особа у його вчиненні, чи підлягає вона адміністративній відповідальності. Також встановлюється обставини, що пом'якшують чи обтяжують відповідальність, чи заподіяно майнову шкоду.

Доказами в справі про адміністративне правопорушення є будь-які фактичні дані, на основі яких у визначеному законом порядку з'ясовуються зазначені обставини. Ці дані встановлюються протоколом про адміністративне правопорушення, поясненнями особи, яка притягається до відповідальності, потерпілих, свідків, висновком експерта, речовими доказами, показаннями технічних приладів, які використовуються при нагляді за виконанням правил дорожнього руху, протоколом про вилучення речей і документів, а також іншими документами.

В статті 268 КУпАП визначено, що особа, що притягається до адміністративної відповідальності має право знайомитися з матеріалами справи, давати пояснення, подавати докази, заявляти клопотання, користуватися при розгляді справи юридичною допомогою адвоката, виступати рідною мовою і користуватися послугами перекладача, якщо не володіє мовою, якою ведеться провадження, оскаржити постанову по справі [1]. В статтях 269-274 КпАП, де передбачено, що особа може бути опитана у статусі свідка [1].

Отже, право особи не свідчити проти себе та окресленого в переліку осіб застосовується і при розгляді всіх справ адміністративної юрисдикції. Відповідно до положень статті 65 п. 3. В КУПАП це питання не врегульоване, проте в кожній галузі права близькі родичі визначаються по різному.

Таким чином дана норма законодавства впроваджує конституційний припис, що передбачений статтею 63 Конституції України та забезпечує механізм функціонування імунітету особи, яка дає покази на будь якій стадії провадження. Відповідальність свідка у свою чергу передбачає вирішення питання про імунітет свідка, який також впливає з вимог ст.63 Конституції України [2].

Таким чином, свідком у адміністративному процесі є особа, яка володіє фактичними даними про обставини, щодо суті публічно-правового спору, який знаходиться у адміністративному провадженні. Крім того, свідок має визначений правовий статус, елементом якого є його юридичні обов'язки та права. Зокрема, можливість не свідчити проти себе та своїх близьких є правом особи, що гарантоване Конституцією України.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984р.// Відомості Верховної Ради УРСР.-1984.-додаток до №51.-ст.1122.
2. Конституція України від 28 червня 1996 р. //Відомості Верховної Ради України.-1996.-№30.-ст.141.
3. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06.11.2015 № 1386 «Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції»

Доцент кафедри організації охорони
громадського порядку ННІ № 3
НАВС к.ю.н. доцент

Радзівон Сергій Миколайович

СТАДІЇ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ

Під **стадією провадження** про адміністративні правопорушення слід розуміти таку порівняно самостійну частину провадження, яка водночас із його загальними завданнями, має властиві тільки їй завдання, документи та інші особливості.

На кожній стадії відбуваються певні дії, які є частковими відносно загальної мети провадження. Розв'язання завдань кожної стадії оформлюється спеціальним процесуальним документом, який підводить підсумок діяльності. Після прийняття такого акта починається нова стадія. Стадії органічно пов'язані між собою: наступна, як правило, починається лише після того, коли завершено попередню, на новій стадії перевіряється те, що було зроблено раніше.

Провадження по справах про адміністративні правопорушення складається з **чотирьох стадій**:

1. **Порушення справи та адміністративне розслідування:**
 - порушення справи;
 - установлення фактичних обставин;
 - процесуальне оформлення результатів розслідування;
 - направлення матеріалів для розгляду за підвідомчістю.
2. **Розгляд справи:**
 - підготовка справи до розгляду та слухання;
 - аналіз зібраних матеріалів, обставин справи;
 - прийняття постанови;
 - доведення постанови до відома.
3. **Перегляд постанови:**
 - оскарження, опротестування постанови;
 - перевірка законності постанови;
 - винесення рішення;
 - реалізація рішення.
4. **Виконання постанови:**
 - направлення постанови до виконання;
 - фактичне виконання;
 - закінчення виконання.

Порушення справи про адміністративне правопорушення та адміністративне розслідування – це початкова стадія адміністративного провадження, якою охоплюється комплекс першочергових процесуальних дій, що забезпечують згодом можливість розгляду справи по суті. У межах цієї стадії установлюється факт протиправної поведінки, особа правопорушника, інші фактичні обставини у справі, збираються й аналізуються докази, дається первісна правова оцінка скоєному, тобто здійснюється певне адміністративне розслідування у справі з відповідним процесуальним оформленням результатів такого розслідування з метою підготовки справи для розгляду по суті. Закінчується ця стадія в більшості випадків передачею матеріалів справи для розгляду за підвідомчістю.

Підставою для порушення справи, як і підставою для настання адміністративної відповідальності, є скоєння особою (як фізичною, так і юридичною) адміністративного правопорушення [1].

Відповідно до статті 254 КУпАП уповноваженою особою органу внутрішніх справ або іншого органу чи організації складається протокол про вчинення адміністративного

правопорушення, документуються інші обставини справи та направляються за підвідомчістю.

Розгляд справи та винесення щодо неї постанови – це основна, центральна стадія провадження в справах про адміністративні правопорушення.

Загальний порядок розгляду справ про адміністративні правопорушення та винесення щодо них постанов визначається в статтях 276-286 КУпАП.

Справи про адміністративні правопорушення розглядають посадові особи юрисдикційних органів, визначених в статтях 218–244-8 КУпАП.

Розглянувши справу про адміністративне правопорушення, компетентна посадова особа виносить щодо неї постанову, яка повинна мати визначені у статті 283 КУпАП реквізити.

Стосовно справи про адміністративне правопорушення відповідно до статті 284 КУпАП може бути винесено одну з таких постанов:

- 1) про накладення адміністративного стягнення;
- 2) про застосування заходів впливу, передбачених ст. 24¹ КУпАП (заходи впливу, які застосовуються до неповнолітніх);
- 3) про закриття справи.

Стадія перегляду справи у зв'язку з оскарженням або опротестуванням постанови щодо справи є факультативною, тому що не кожна постанова стосовно справи оскаржується або опротестовується. У процесі реалізації цієї стадії перевіряється законність і обґрунтованість винесеної постанови, а також дотримання встановленого законом порядку адміністративного провадження в цілому, усуваються допущені порушення, забезпечується застосування до винних справедливих засобів впливу. Постанову стосовно справи про адміністративне правопорушення може бути оскаржено особою, щодо якої її винесено, а також потерпілим. Постанова посадові особи органу внутрішніх справ про накладення штрафу може бути оскаржено у вищий орган (посадовій особі) або в суд. Постанова ж про накладення адміністративного стягнення у вигляді попередження, зафіксованого на місці вчинення правопорушення без складання протоколу, – у вищий орган (посадовій особі).

Виконання постанов стосовно справи (про накладення адміністративних стягнень) – заключна стадія провадження в справах про адміністративні правопорушення. Суть і важливість цієї стадії – в реалізації винесеної постанови про накладення адміністративного стягнення.

У розділі V (статті 298-330) КУпАП детально регламентується процедура виконання постанов про накладення всіх видів адміністративних стягнень. Принцип обов'язковості виконання таких постанов для державних, громадських органів, інших організацій, службових осіб та громадян закріплений у статті 298 КУпАП [2].

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції: Наказ МВС України від 6 листопада 2015 р. № 1376.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Науково-практичний коментар / Р.А. Калюжний, В.І. Олефір, С.Ф. Константинов та ін. – К.: ВАВ «Правова єдність», 2008 р. – 654 с.

Доцент кафедри теорії та історії держави і права Національна академія СБ України к.ю.н.

Радовецька Людмила Василівна

КОМПЕТЕНЦІЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЯК СУБ'ЄКТІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

З філософської точки зору суб'єкт діяльності – це носій діяльності, те, що уособлює активне творче її начало, то у контексті забезпечення безпеки важливим є розгляд суб'єкта діяльності у нерозривному зв'язку з тим, на що саме спрямована ця діяльність, тобто з об'єктом діяльності, оскільки в реальності суб'єкти і об'єкти забезпечення безпеки можуть виступати одночасно тим і іншим [1, с. 84].

Відносно державних суб'єктів доцільно виокремлювати дві групи: суб'єктів – 1) ті, що наділені відповідними державно-владними повноваженнями, і 2) ті, що ними не наділені, але беруть участь у забезпеченні державної безпеки, зокрема, державні підприємства та установи. Окрім того, важливим є поділ державних суб'єктів на такі, які: а) безпосередньо здійснюють діяльність щодо забезпечення державної безпеки (військові частини, практичні підрозділи Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, державні підприємства та установи та інші); б) управляють забезпеченням державної безпеки (Президент України, Рада національної безпеки і оборони України, Кабінет Міністрів України, Верховна Рада України (у правотворчій формі); 3) регулюють діяльність щодо управління та безпосереднього здійснення забезпечення державної безпеки (Генеральний штаб, Міністерство оборони, Міністерство внутрішніх справ, тощо). Така класифікація видається теоретично і практично значущою в контексті реформування державного механізму України, а не тільки державного апарату.

Кожна державна організація у межах своєї діяльності, реалізуючи функції держави, тією чи іншою мірою виступає суб'єктом забезпечення державної безпеки. В цьому контексті за критерієм видів компетенції доцільно виокремити органи держави загальної, спеціальної компетенції та такі, що мають виключні повноваження сфері забезпечення державної безпеки. Саме компетентнісний підхід буде найбільш визначальним для характеристики державних суб'єктів забезпечення безпеки, так і, здебільшого, для недержавних суб'єктів забезпечення безпеки.

Кожна державна організація у межах своєї діяльності, реалізуючи функції держави, тією чи іншою мірою виступає суб'єктом забезпечення державної безпеки. В цьому контексті за критерієм видів компетенції доцільно виокремити органи держави загальної, спеціальної компетенції та такі, що мають виключні повноваження сфері забезпечення державної безпеки. Саме компетентнісний підхід буде найбільш визначальним для характеристики суб'єктів забезпечення безпеки.

Термін компетенція походить від лат. сл. *competentia* — здатність, відання, належність за правом; лат. *competere* — відповідати, підходити. Семантичний зміст слова компетенція означає сукупність предметів відання, завдань і повноважень прав і обов'язків державного органу [2]. Термін «компетенція» широко вживається в адміністративному праві, що означає фаховий підхід до публічного володарювання [3].

Юридичним змістом поняття «компетенція» охоплюються такі елементи: предмети підпорядкування (коло об'єктів, явищ, дій, на які розповсюджуються повноваження); права і обов'язки, повноваження органа чи особи: відповідальність; відповідність поставленим цілям, завданням і функціям. Як категорія публічного права вживається у значенні правового засобу, що дозволяє визначити роль і місце конкретного суб'єкта в керівничому процесі шляхом законодавчого закріплення за ним певного обсягу публічних справ [2].

Значний внесок у дослідження теорії компетенції вніс російський вчений Ю. А. Тихомиров, який у монографії «Теорія компетенції», комплексно дослідив цю багатоаспектну проблему, особливу увагу приділив питанням суб'єктів компетенції – державних органів, проблемам її розмежування, реалізації тощо. Зокрема, до її елементів він вносить а) предмет відання та б) державно-владні повноваження [4, с. 116]. На його думку найбільш загально компетенцію можна виразити як комплекс легально встановлених способів здійснення публічних функцій, останні складаються із комплексу елементів. До власно компетентнісних відносяться предмети відання як юридично оформлені сфери та об'єкти впливу, а також владні повноваження як гарантована законом міра прийняття рішень. До інших елементів слід віднести цілі як довгострокову нормативну орієнтацію, що виражається у неперервному вирішенні завдань, які виникають за допомогою здійснення компетенції. Такими є обов'язок діяти [5].

В цьому контексті заслуговує на увагу наукова позиція російської дослідниці питань компетенції С. В. Воробйової [6], яка прийшла до висновку, що компетенція як складне правове явище охоплює а) предмет відання, б) правомочності (можливості для фізичних та юридичних осіб діяти певним чином при здійсненні належних їм прав – авт.) та 3) обов'язки, які є одним із найважливіших засобів регулювання державно-правових відносин.

У цілому, погоджуючись із висловленим інструментальним підходом до визначення компетенції як засобу державно-правового регулювання, водночас слід зауважити, що у цій

науковій позиції не врахований наступні два моменти, які є суттєвими. По-перше, ще одним обов'язковим змістовим елементом компетенції є юридична відповідальність, і, по-друге, аналізуючи державних суб'єктів, наділених владно-державними повноваженнями, які реалізуючи державну політику, по-суті, здійснюють функції держави, слід спочатку говорити про обов'язки (функції) державних органів як необхідних належних елементів компетенції, метою яких є гарантування безпеки правової держави, а вже потім про сукупність прав (можливостей), як інструменту (засобу), що використовується суб'єктами. При цьому слід також враховувати інструментальний підхід до компетенції, висловлений С. В. Воробйовою, за якого обов'язки держоргану розглядаються як зміст його діяльності, а право як засіб його здійснення [6]. Також четвертий елемент – це юридична відповідальність суб'єкту (деліктоздатність), тобто відповідальність за результати діяльності відповідно до поставлених цілей, завдань та функцій, причому про відповідальність можна говорити як а) ретроспективну (негативну), так і б) перспективну (позитивну), причому у їх взаємозв'язку із формами та методами діяльності суб'єктів. Оскільки, як слушно зауважує О. Крупчан питання відповідальності прямо пов'язане з питаннями компетенції і правового статусу органів державної влади [7].

До доцільності застосування компетентнісного підходу підштовхує аналіз конституційних положень. Так, Конституція України фундаментальним приписом ч. 3 ст. 17 забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України віднесла до компетенції відповідних військових формувань та правоохоронних органів держави, організація і порядок яких визначаються законом [8]. Очевидно, що під відповідними військовими формуваннями та правоохоронними органами законодавець мав на увазі, в першу чергу, органи спеціальної компетенції. Так, суб'єктом спеціальної компетенції щодо забезпечення державної безпеки є, як свідчить положення ч. 2 ст. 17 Конституції України, є Збройні Сили України, на які покладені оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканості.

Це положення відтворене у ст. 1 Закону «Про Збройні Сили України» від 6.12.1991 р., котрим визначено також функції ЗСУ. Такими у сфері державної безпеки, за текстом авторів статті, є: захист суверенітету, територіальної цілісності і недоторканості; забезпечення стримування збройної агресії проти України та відсіч їй, охорона повітряного простору держави та підводного простору у межах територіального моря України [9]. При здійсненні цих функцій, з'єднанням, військовим частинам і підрозділам, у тому числі черговим силам ЗСУ, надано право у мирний час застосовувати і використовувати зброю та бойову техніку [9].

Деталізація ч. 2 ст. 17 Конституції міститься, крім Закону «Про Збройні Сили України», у Законі «Про оборону України» від 6.12.1991 р. Зокрема, ст. 2 визначено основи оборони України у такій редакції: оборона України базується на готовності та здатності органів державної влади, усіх ланок воєнної організації України, органів місцевого самоврядування, Цивільної оборони України, національної економіки до переведення, при необхідності, з мирного на воєнний стан та відсічі збройній агресії, ліквідації збройного конфлікту, а також готовності населення і території [10].

До органів держави спеціальної компетенції відноситься СБУ, яка, відповідно до ст. 1 Закону «Про Службу безпеки України» від 25.03.1992 р., є державним правоохоронним органом спеціального призначення, котрий забезпечує державну безпеку України [11]. Під іншим військовим формуванням законодавець, очевидно, мав на увазі на момент прийняття Конституції Прикордонні війська України. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Прикордонні війська України» 4.11.1991 р., головним завданням прикордонників є забезпечення недоторканості державного кордону, а також охорони виключної (морської) економічної зони. Однак згаданий закон втратив свою чинність у зв'язку із прийняттям у 2003 р. Закону «Про Державну прикордонну службу України».

Органами загальної компетенції правоохоронного спрямування є органи прокуратури України, компетенція яких закріплена у розділі VII Конституції. Зокрема, ст. 121 визначає, що прокуратура України становить єдину систему, на яку покладаються повноваження й у сфері державної безпеки: нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство (п. 3 ст. 121); нагляд до додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів

примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян (п. 4 ст. 121); нагляд за додержанням прав і свобод людини і громадянина, додержанням законів з цих питань органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами (п. 5 ст. 121).

Функції прокуратури унормовані новим Законом «Про прокуратуру», що зазнав суттєвих змін у порівнянні з попередньою редакцією 1992 р. вступив у дію з липня 2015 р. Так, за ст. 2 вона: 1) підтримує державне обвинувачення в суді; 2) представляє інтереси громадянина або держави в суді у випадках, визначених Законом; 3) здійснює нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство; 4) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян [12]. Органи прокуратури як загальні органи правоохоронного спрямування здійснюють свою діяльність у правоохоронній формі, зокрема шляхом правозастосування, видаючи при цьому, переважно, правозастосовні акти. Іншою формою діяльності прокуратури є представництво інтересів громадянина або в державі в суді [12], яка здійснюється нею у зв'язку з виконанням специфічної функції нагляду за дотриманням законів, остання ж піддавалася постійній критиці (до прийняття у жовтні Закону) у зв'язку з запровадженням міжнародних правових стандартів у сфері прав людини.

Права прокурорів як передбачено ч. 6 ст. 23 Закону, фактично, є формами їх діяльності: 1) звернення з позовом (заявою, поданням); 2) вступ у справу, на будь-якому етапі судового провадження; 3) ініціювання перегляду судових рішень, у тому числі у справі, порушеній за позовом (заявою, поданням) іншої особи; 4) брати участь у розгляді справи; 5) подання цивільного позову під час кримінального провадження; 6) брати участь у виконавчому провадженні при виконанні рішень у справі, в якій прокурором здійснювалося представництво інтересів громадянина або держави в суді; 7) з дозволу суду ознайомлюватися з матеріалами справи [12].

Відповідальність органів прокуратури досить чітко виписана за новим Законом і передбачає особливий вид відповідальності для Генерального Прокурора (як політичну відповідальність), а також для прокурорів, поряд з іншими видами відповідальності, передбачено особливий вид юридичної відповідальності – дисциплінарну.

Новітнім елементом механізму держави, правоохоронним органом й спеціальним суб'єктом забезпечення безпеки держави є Національне антикорупційне бюро України (НАКБУ). Чинною редакцією Закону України «Про Національне антикорупційне бюро» передбачено статус як державного правоохоронного органу з широкими повноваженнями, на який покладається попередження, виявлення і припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень [13]. Так як до завдань НАКБУ віднесено протидію корупційним правопорушенням, вчинених вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, що становлять загрозу національній безпеці [13], а поширення корупції в органах державної влади, зрощення бізнесу і політики, організованої злочинної діяльності віднесено до загроз національним інтересам у сфері державної безпеки [14], підтверджено одним з найновіших нормативних документів декларативного характеру – Стратегією національної безпеки – з-поміж інших актуальних загроз державі [15]. Тому було створено новітній державний автономний орган як спеціальний суб'єкт з протидії корупції, що є, відповідно, спеціальним суб'єктом забезпечення державної безпеки. На сьогодні НАКБУ вже розпочало свою практичну роботу. Ст. 16 Закону встановлено обов'язки, а ст. 17 – права НАКБУ, які є й формами діяльності новоствореного органу.

Список використаних джерел:

1. Тихомиров О.О. Забезпечення інформаційної безпеки як функція сучасної держави : монографія / О. О. Тихомиров / [заг. ред. Р.А. Калюжний]. К. : Центр навч.-наук. та наук.-практ. вид. НА СБ України, 2014. – 196 с.
2. Компетенція [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki>

3. Корж І. Ф. Адміністративно-правове регулювання відносин у сфері державної безпеки України : монографія / І. Ф. Корж. – В. : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2013. – 384 с.
4. Тихомиров Ю. А. Теория компетенции / Ю. А. Тихомиров. – М. : 2001. – 355 с.
5. Тихомиров Ю. А. Теория компетенции [Електронний ресурс] / Ю. А. Тихомиров. – Режим доступу : <http://juristlib.ru> › *Периодические издания*
6. Воробьева С. В. Компетенция как инструмент государственного-правового регулирования : автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / С В. Воробьева [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dissercat.com/content/kompetentsiya-kak-instrument-gosudarstvenno-pravovogo-regulirovaniya>
7. Крупчан О. Компетенція центральних органів виконавчої влади / О. Крупчан / Вісник Академії правових наук України. – 2002. – №2. – С. 47 – 59.
8. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – Ст. 43.
9. Про Збройні Сили України : Закон України №1934 -XII від 6.12.1991 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
10. Про оборону України : Закон України №1932 - XII від 6.12.1991 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
11. Про Службу безпеки України : Закон України №2229-XII від 25.03.1992 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
12. Про прокуратуру : Закон України №1697-VII від 14.10.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>
13. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України № 1698-VII від 14.10.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.golos.com.ua/Article.aspx?id=359107>
14. Про основи національної безпеки України : Закон України N964-IV від 19.06.2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
15. Стратегія національної безпеки України : Указ Президента України від 26.05.2015 №287/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>

**Слухач магістратури ННІ №4
НАВС**

Ремез Олена Леонідівна

СПІВВІДНОШЕННЯ ТИПІВ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ У ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ ТА ЇХ НОРМАТИВНЕ ЗАКРІПЛЕННЯ

Динамічне державотворення, що протягом останніх двох десятиліть відбувається в Україні, характеризується як складний і суперечливий процес. Сьогодні є всі підстави стверджувати, що набуття Україною рис демократичної, соціальної, правової держави виявилось набагато складнішим, ніж передбачалося. Тому подальше вдосконалення правової системи та підвищення ефективності правового впорядкування суспільних відносин залишається одним з першочергових завдань. Важливим кроком на шляху до його розв'язання є ґрунтовне науково-теоретичне вивчення сутності та особливостей правового регулювання правоохоронної діяльності.

У цьому контексті розвиток сучасної цивілізації зумовив становлення та функціонування системи соціальних норм, що є необхідною умовою життя суспільства, засобом суспільного управління та організації діяльності держави, об'єднань громадян та окремих індивідів, шляхом узгодженої взаємодії людей.

Правове регулювання характеризує спеціально-юридичний механізм дії права на поведінку та діяльність його адресатів. У результаті правової регуляції формується юридична основа, встановлюються орієнтири для організації діяльності учасників відносин, що регулюються даною нормою і напрямів досягнень фактичних цілей права. [1]

Правове регулювання - це здійснюване громадянським суспільством або державою за допомогою правових засобів упорядкування, охорона та розвиток суспільних відносин.

Залежно від пріоритету мінімальних правових способів впливу на суспільні відносини (дозволів і заборон) розрізняють два типи правового регулювання:

- загально-дозвільний - тип правового регулювання, що ґрунтується на загальному дозволі ("дозволено все, окрім того, що прямо заборонено законом"), у межах якого закон установлює заборони на здійснення конкретних дій та перевагу стимулювальних засад перед обмежувальними;

- спеціально-дозвільний - тип правового регулювання, що ґрунтується на загальній забороні ("заборонено все, окрім прямо дозволеного законом"), у межах якого закон встановлює конкретні дозволи.

Відповідно до цього типу регулювання визначаються правові статуси і функції посадових осіб, працівників поліції, державних службовців, міністрів, прокурорів, суддів, мерів міст та ін.

Правовою основою працівників поліції є нормативно-правовий акт. Це проявляється в двох аспектах. По-перше, основна діяльність правоохоронців виявляється в забезпеченні реалізації норм права, що встановлені нормативно-правовими актами. По-друге, діяльність правоохоронних органів безпосередньо регулюється нормами права за принципом заборонено все, що прямо не дозволено законом. У зв'язку з цим щодо діяльності правоохоронних органів було створено спеціальні закони, які безпосередньо і виключно регулюють їх діяльність. Основу нормативно-правової бази діяльності правоохоронних органів складає Конституція, як Основний Закон держави, Закон України «Про Поліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність» а також КК України, КПК України та інші нормативно-правові акти.

Як суб'єкти правового регулювання співробітники поліції мають предметом своєї професійної діяльності сфери громадянської й економічної свободи людей. За своїм змістом професійна діяльність співробітників НПУ є охороною економічної та громадянської свободи людей, інтересів суспільства і держави силою владного державного примусу.

Професійна діяльність і професійна свідомість співробітників поліції регулюються лише деякими специфічними, і до того ж закріпленими в нормах права, морально-правовими дозволеннями, обмеженнями і заборонами або нормами про права людини [2; с. 68].

В юридичній енциклопедичній літературі поняття «норма» розглядається як міжгалузева категорія, що використовується для узагальнення певної сукупності людських знань про природу та суспільство

Важливо зрозуміти, що застосування у професійній діяльності працівників поліції чисто моральних, а не морально-правових критеріїв веде до професійних помилок, невиконанню професійного обов'язку, зловживанню службовим становищем і іншим проявам професійно-моральної деформації. Працівнику правоохоронних органів неправильна оцінка людини іноді може коштувати життя (при виборі стратегії й тактики ведення переговорів в екстремальних умовах: під час захоплення заручників, у ситуації загрози вибуху тощо).

Поліція України покликана захищати інтереси суспільства. Однак стереотипи упереджено негативного ставлення до неї громадян ще залишається незмінним. Цей негативізм породжений традиційною опозиційністю владі та її інститутам, укоріненими уявленнями, що правоохоронні органи виконує здебільшого каральні функції, і нездоровими проявами у середовищі її працівників [3; с. 331].

У нашій країні до цих пір і населення, і засоби масової інформації, і самі співробітники поліції часто оцінюють професійну діяльність співробітників ОВС НЕ морально-правовими, а чисто моральними нормами.

На суттєві зміни у діяльності правоохоронних органів і сприйнятті її громадськістю можна розраховувати у зв'язку з формуванням в Україні правової держави. Здобути прихильність, визнання, авторитет у громадян поліція зможе лише високопрофесійною діяльністю, яка відповідатиме принципам моралі тісно пов'язаною із правовими нормами.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30.

2. Бандурка О.М. Основи управління в органах внутрішніх справ України: теорія, досвід, шляхи удосконалення. – Х.: Основа, 1996. – 398 с.

3. Бех І. Д. Особистісно-орієнтований підхід у вихованні // Професійна освіта: педагогіка і психологія : польсько-український, українсько-польський журнал / за ред.: Т. Левицького, І. Зязюна, Н. Ничкало, І. Вільш. – К. ; Ченстохова, 2000. – С. 331–350.

**Старший викладач кафедри
загальноправових дисциплін
Національної академії СБ України,
к.ю.н.**

Романенко Ірина Валентинівна **ДО ПИТАННЯ УНІФІКАЦІЇ ЗАСТОСУВАННЯ В ЗАКОНОДАВСТВІ ПОНЯТТЯ "ДОПУСК ДО ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ"**

Основним призначенням спеціального порядку допуску та доступу громадян до державної таємниці, є обмеження кількості осіб, обізнаних з державною таємницею та унеможливленні допуску осіб, які можуть допустити небажану для охорони державної таємниці поведінку. Для забезпечення цієї функції законодавством встановлено необхідність проходження обов'язкової процедури – оформлення допуску до державної таємниці, під час якої визначається відповідність громадянина чітким вимогам. Водночас, для певної категорії осіб передбачено виключення з цього правила. Так, без оформлення допуску, доступ до державної таємниці надається вищим посадовим особам (за посадою), іноземцям, особам без громадянства та особам, залученим до конфіденційного співробітництва. Використання ж на законодавчому рівні таких понять як "допуск" "доступ за посадою", "одержання дозволу на доступ іноземця", які є різними за формою, але однаковими за змістом поняттями, призводить до колізій у нормативному регулюванні та проблем під час застосування законодавства на практиці.

Відповідно до Закону України "Про державну таємницю"[1, ст.1], *допуск* до державної таємниці – це оформлення права громадянина на доступ до секретної інформації, а *доступ* – надання повноважною посадовою особою дозволу громадянину на ознайомлення з конкретною секретною інформацією. Виходячи з цих понять, можна припустити, що допуск і доступ до державної таємниці передбачається виключно для громадян України. Водночас, стаття 3 поширює сферу дії Закону на іноземців та осіб без громадянства, яким у встановленому порядку також може бути наданий доступ до державної таємниці.

Порядок доступу до державної таємниці встановлено ст. 27 Закону, яка передбачає *загальне правило доступу* – доступ надається до конкретної секретної інформації (категорії секретної інформації) рішенням керівника установи, та *особливі порядки надання доступу*:

- *доступ за посадою після надання допуску* - для керівників державних органів;
- *доступ за посадою без оформлення допуску* – Президентові України, Голові Верховної Ради України, Прем'єр-міністрові України та іншим членам Кабінету Міністрів України, Голові Верховного Суду України, Голові Конституційного Суду України, Генеральному прокурору України, Голові Служби безпеки України, Голові та іншим членам Рахункової палати, народним депутатам України після взяття ними письмового зобов'язання щодо збереження державної таємниці;

- *доступ до державної таємниці іноземцям та особам без громадянства* – у виняткових випадках на підставі міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, або письмового розпорядження Президента України з урахуванням необхідності забезпечення національної безпеки України на підставі пропозицій РНБО України.

- *доступ осіб, залучених до конфіденційного співробітництва* – у визначеному відповідними керівниками органів, що проводять оперативно-розшукову, розвідувальну та контррозвідувальну діяльність порядку, погодженому із СБ України.

При чому, як бачимо, назва статті "доступ громадян до державної таємниці" не відповідає її змісту, оскільки встановлює порядок доступу не лише громадянам України, а й іноземцям та

особам без громадянства.

Порівняємо механізм "надання допуску" та "доступу за посадою". Надання допуску передбачає: 1) визначення необхідності роботи громадянина із секретною інформацією; 2) перевірку у зв'язку з допуском; 3) взяття громадянином на себе письмового зобов'язання щодо збереження державної таємниці, яка буде йому довірена; 4) одержання у письмовій формі згоди на передбачені законом обмеження прав у зв'язку з його допуском до державної таємниці; 5) ознайомлення громадянина з мірою відповідальності за порушення законодавства про державну таємницю.

Доступ за посадою передбачає наявність визначеної необхідності роботи із секретною інформацією – це відповідна посада (1), а також взяття письмового зобов'язання щодо збереження державної таємниці (3). Зобов'язання передбачає як, безпосередньо, взяття громадянином на себе зобов'язань у зв'язку з допуском (3), так і його згоду на обмеження прав (4) і підтвердження ознайомлення з мірою відповідальності за порушення законодавства про державну таємницю (5). Таким чином, при наданні доступу за посадою, здійснюються практично всі заходи, передбачені при наданні допуску, за виключенням перевірки органами СБ України. В результаті посадова особа має *оформлене у встановленому порядку право на доступ до секретної інформації*, або інакше *допуск до державної таємниці*.

Наведений аналіз дозволяє запропонувати введення в законодавство нового поняття "спрощена процедура допуску", тобто надання допуску до державної таємниці без проведення перевірок органами СБ України.

Але запровадження поняття "спрощений порядок допуску" не врегульовує питання доступу іноземців та осіб без громадянства до державної таємниці. Для цієї категорії осіб порядок надання доступу передбачено указом Президента України, яким затверджено "Положення про порядок підготовки документів щодо надання доступу до державної таємниці іноземцям та особам без громадянства"[2]. Слід зазначити, що такий порядок відповідає основним загальним правилам надання допуску, а необхідність перевірки у зв'язку з ознайомленням з державною таємницею передбачена відповідними міждержавними угодами (у більшості, до речі, вказано, що інформація може бути надана лише тим особам, які отримали *допуск* до неї після здійснення необхідних дій і процедур, що вимагаються законодавством кожної держави).

Таким чином, іноземець чи особа без громадянства фактично отримує допуск (право на доступ до державної таємниці), але не в загальному порядку, а в спеціальному, такому, що враховує особливості її правового статусу.

Підсумовуюче викладене, вважаємо за доцільне запропонувати зміни до Закону України "Про державну таємницю":

1. Визначити допуск до державної таємниці як "право *особи* на доступ до секретної інформації, оформлене у встановленому порядку". Відповідно надання допуску стане обов'язковою для всіх категорій осіб умовою ознайомлення з секретною інформацією (доступу до державної таємниці).

2. Враховуючи особливості правового статусу окремих категорій осіб, ввести поняття *спрощений порядок допуску*, що буде застосовуватись для:

- Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України та інших членів Кабінету Міністрів, Голови Верховного Суду України, Голови Конституційного Суду України, Генерального прокурора України, Голови Служби безпеки України, Голови та інших членів Рахункової палати народних депутатів України;

- захисників у кримінальному, цивільному та адміністративному судочинстві по справах, пов'язаних з відомостями, що становлять державну таємницю;

та *спеціальний порядок допуску* – для іноземців та осіб без громадянства; осіб, які залучені до конфіденційного співробітництва з правоохоронними органами.

Слід наголосити, що на вказаних осіб розповсюджуються норми щодо обов'язків збереження державної таємниці та обмеження деяких прав, у зв'язку з допуском, оскільки вимоги відповідних норм мають загальний характер і не залежать від того, надавався допуск на загальних підставах, за спрощеною чи спеціальною процедурою.

Список використаних джерел:

1. Закон України "Про державну таємницю" від 19.04.1994 р.
2. Положення про порядок підготовки документів щодо надання доступу до державної таємниці іноземцям та особам без громадянства, затверджено Указом Президента України від 17.07.2006 р. № 621.

**Доцент кафедри теорії та історії
держави і права, конституційного
та міжнародного права Львівського
державного університету
внутрішніх справ, к.ю.н., доцент**

Савайда Олена Іванівна

**ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ ЯК ПРИРОДНО-ПРАВОВИЙ ЧИННИК РОЗВИТКУ
ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ**

Насамперед, хотілося б відзначити, що в сучасній теоретичній, філософській та правовій науках значна увага приділена питанню правового виховання. Цією сферою наукового дослідження цікавились такі вітчизняні та зарубіжні вчені та юристи, як О. А. Ануфрієнко, Ч. М. Бурханов, О. Г. Данильян, І. В. Дмитрієнко, І. І. Іванов, І. І. Коваленко, В. Б. Кавальчук, М. В. Кожушко, О. М. Костенко, О. С. Котуха, А. А. Лукашенко, Є. М. Майнулов, С. І. Максимов, Н. П. Матюхін, О. А. Моргунов, Н. М. Оніщенко, О. О. Орлов, С. М. Тихомиров, В. А. Трофименко, О. О. Швиркін, М. Й. Штангрет та ін.

Комплексне вивчення питань правового виховання як природно-правового чинника розвитку правоохоронної діяльності в рамках сучасних культурних тенденцій провадиться не в повній мірі. Тому, наша увага буде прикута до сфери правового виховання саме в такій частині регулювання суспільних відносин, як правоохоронна діяльність.

Правове виховання як природно-правовий чинник розвитку правоохоронної діяльності має певну специфіку в системі правового виховання загалом. Оскільки, правове виховання – це сфера розвитку індивідуальності та особистості, яка стосується будь-якої людини, природно-правові чинники вказаного явища безпосередньо також стосуватимуться й осіб, які здійснюють професійну правоохоронну діяльність.

В сучасному понад проінформованому суспільстві та із швидким плином життєдіяльності людства обґрунтованим є процес вдосконалення як в особистісних так, і професійних стосунках та відносинах. Тому, такі природно-правові чинники, як самовдосконалення, саморозвиток, професійно-особистісний розвиток, професійна свідомість і професійна самосвідомість, (тобто ставлення вищих цілей в досягненні своїх цілей та належне виконання професійних обов'язків та завдань) ставлення до себе як до професіонала (а отже, й таке ж відношення громадськості та суспільства до професійної правоохоронної діяльності – взаємоповага та законослухняність) – це ті природно-правові поняття та стимули, які вибудовують, в подальшому формують і утверджують (як принципи професійних звичок) самостійність і відповідальність особистості-фахівця у сфері правоохоронної діяльності.

Безперечно, сфера правоохоронної діяльності має в державі важливе значення та посилену увагу з боку громадськості. Проте, потрібно зауважити, що частина сфери правоохоронної діяльності, а саме правова відповідальність повинна бути взаємною, як і громадян, так і працівників, які здійснюють правоохоронну діяльність, що в свою чергу призведе до покращення та розвитку громадянського, демократичного суспільства та цивілізованого регулювання суспільних відносин.

Також потрібно, зазначити, що ця взаємна відповідальність повинна бути закладена ще в загальній правовій культурі та правовому вихованні особи. Тому, правове виховання звичайного громадянина держави та працівника правоохоронної діяльності не може бути (через об'єктивні умови) тотожним та збігатися за змістом. І це очевидно, адже досліджувана нами діяльність є

специфічним та важливим види діяльності держави та її органів, які покликані створювати безпечні, комфортні умови життя та покращувати рівень дотримання законності. Однак, природно-правові чинники правового виховання збагачують правопорядок, самодисципліну як в професійній діяльності так і в буденному житті, що також слугує позитивним прикладом для інших людей.

Високі цілі (захист, безпека, охоронна, регулювання суспільних відносин та конфліктів), які стоять перед правоохоронною діяльністю вимагають набуття нею професійних природно-правових цінностей. Правове виховання в правоохоронній діяльності – це цілеспрямована, організована, послідовна, систематична та системна діяльність.

Метою такої діяльності виступає природно-правове формування в особи належних здібностей та належного рівня правової свідомості та правової культури, законслухняності, правомірної поведінки, а також прагнення до соціально-правової активності, крізь призму правових принципів (добросовісності, справедливості, свободи, рівності, гуманізму, законності) та формування ставлення до себе як до професіонала.

Ще один природно-правовий аспект правового виховання, хоча й не зовсім позитивний, на який ми хотіли б звернути, наприкінці нашого дослідження, увагу – це професійна деформація. На нашу думку є два види професійної деформації: фанатичний професіоналізм та безпосередньо професійна деградація.

Коли йдеться про деформацію професійної правосвідомості працівників правоохоронних органів, то мають на увазі негативні явища, риси, які формуються стихійно чи свідомо в окремих представників цієї професійної групи всупереч суспільним, державним вимогам, стандартам професійної діяльності і поведінки, очікуванням громадської думки. Уявлення про належне, справедливе, бажане й припустиме у правоохоронній діяльності складається у суспільстві, у самій професійній групі, закріплюються у законах і підзаконних актах. Моделі поведінки і діяльності, що закладаються на таких засадах, поступово під впливом негативних факторів соціального середовища, особливостей професійної деградуєючої діяльності можуть розмиватись, руйнуватись і натомість створюватись індивідуальні, корпоративні, привнесені ззовні уявлення, несумісні з суспільними, професійними вимогами. Природно, що вони приховуються, але виражають нову установку індивідуальної ціннісної свідомості й реалізуються у поведінці, діях в умовах відсутності зовнішнього контролю. Такі настанови і дії можуть мати суспільно небажаний, неприпустимий або небезпечний, протиправний характер.

Природно-правові чинники, які допомагають сформувати та впливають на правове виховання сприяють підвищення правової культури та правосвідомості самих працівників правоохоронної діяльності так і в подальшому впливатимуть на поширення правових ідей і теорій, правової інформованості та формування позитивного, ціннісного ставлення до права і закону, соціальної позиції про явища правового життя, виховання правових переконань, мотивів тощо.

Список використаних джерел:

1. Бачинін В.А. Філософія права: підруч. для юрид. спец. вищ. навч. за-кл. / В.А. Бачинін, В.С.Журавський, М.І.Панов. - К.: Ін Юре, 2003. - 472 с.
2. Оніщенко Н. Правова освіченість у контексті правової освіти / Н.Оніщенко // Віче. – 2012. – С. 35–37.
3. Орлова О. О. Правове виховання і роль міліції у його здійсненні на сучасному етапі розвитку суспільства (теоретичні та прикладні аспекти) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.01 / О. О. Орлова ; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2008. – 20 с.
4. Трофименко В. А. Правове виховання працівників правоохоронної та судових систем: загальні риси і особливості / В. А. Трофименко // Вісник Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого. Сер.: Філософія, філософія права, політологія, соціологія : зб. наук. праць. – 2011. – Вип. 10. – С. 246–248.
5. Філософія права: проблеми та підходи, навч. посібник / за ред. П.М. Рабіновича - Львів: Юрид.ф-т ЛНУ ім. І.Франка, 2005. - 332 с.

6. Філософія права" навч. посібник / О.О. Бандура, С.А. Бублик, М.Л. Заїнчковський та ін.; за заг. ред. М.В. Костицького, Б.Ф. Чміля. - К.: Юрі-нком Інтер, 2000. - 336 с.
7. Філософія правового виховання : навч. посіб. / А. П. Гетьман, О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань та ін. ; за ред. А. П. Гетьмана, О. Г. Данильяна. – Х. : Право, 2012. – 248 с.
8. Цуркан О. В. Правова свідомість працівника міліції: теоретико-правове дослідження : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / О. В. Цуркан ; НУ «Львівська політехніка». – Львів, 2013. – 20 с.
9. Черней В. В. Роль Національної академії внутрішніх справ у підготовці кадрів слідчих спеціалізацій: історія та сучасність / В. В. Черней // Актуальні проблеми досудового розслідування : зб. тез доповідей IV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 1 липня 2015 року). – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2015. – С. 14–16.
10. Шефель С. В. Правове виховання як мета й умова концептуального оновлення структури правової культури / С. В. Шефель // Проблеми законності : зб. наук. праць. – 2009. – Вип. 103. – С. 250–252.
11. Штангрет М. Й. Філософські проблеми правового виховання молоді (на прикладі закладів освіти МВС України) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.12 / М. Й. Штангрет ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. – Львів, 2007. – 18 с.
12. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 1998. – Т. 5. : П–С. – 2003. – 736 с.

**Курсант 3-го курсу Факультету
№1 ННІ №1 НАВС**

Семижон Алла Володимирівна

ПРОФЕСІЙНА ПРАВОСВІДОМІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ЯК ОСНОВНА УМОВА ЕФЕКТИВНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ СЛУЖБОВИХ ЗАВДАНЬ

У даний час в Україні відбуваються трансформації політичних, соціально-економічних, духовних основ буття людини та суспільства, що стали наслідками революційних подій трирічної давнини. Не залишилися осторонь і силові структури України, які зазнають перманентних та неоднозначних змін.

Зокрема, ухвалення Верховною Радою України у липні 2015 року закону України «Про Національну поліцію» ознаменувало появу формально нового центрального органу виконавчої влади. Основною метою діяльності поліції визначено підвищення авторитету працівників поліції, довіри суспільства та викорінення корупції, яка, у свою чергу, є основним аргументом щодо недовіри поліції.

Одним з головних шляхів для досягнення поставленої мети є підвищення, розвиток і удосконалення професійної правосвідомості працівників поліції. Правосвідомість, по суті, є однією з форм професіоналізму співробітників органів внутрішніх справ і представляє систему правових ідей, поглядів, думок і уявлень як у галузі правотворчості, так і практичного застосування права у житті суспільства. Правосвідомість має різнобічну, розгалужену за структурою та змістом суть, обумовлену різними чинниками.

Особливості правосвідомості працівників поліції визначаються станом правових знань, умінь і навиків, що визначають правовідносини, соціально-правові установки та орієнтації, відчуття й звички, правовий світогляд і правову культуру.

Правові знання працівників правоохоронних органів включають відомості про правову діяльність, які в процесі професійної службової діяльності стають формою правосвідомості. Правомірна поведінка працівника поліції з підтримки правопорядку, розвиток позитивних правових навиків, установки на правомірну поведінку і відносини, зокрема, в управлінській сфері, неможливо без формування глибокого й точного знання закону. Саме знання законів, теоретичні пізнання у галузі права є фундаментом формування правових звичок і установок та адекватних форм професійного реагування[1, с.53-54].

Набуття правових знань виконує важливу роль не тільки для підвищення загальної правової культури, але передусім для вироблення й ухвалення правильних рішень, зокрема, управлінських, вибору правомірної лінії поведінки у найрізноманітніших життєвих ситуаціях. Пізнавальний та оцінний показник правосвідомості виконує важливу регулятивну функцію.

Спотворені уявлення про правові розпорядження (так зване незнання права), отримання інформації по праву і закони не з офіційних, а випадкових, на побутовому рівні, джерел здатні породити суттєві деформації в правовій поведінці, спричинити серйозні порушення законності й конфлікти із законом.

Знання права працівником поліції припускає не лише його осмислення, але й можливість варіативного, адекватного сприйняття ситуації, використання його при виконанні службових завдань. Важливе розуміння основних принципів права та особливостей його реалізації, осмислення цінності і взаємозв'язку законодавства, правосуддя, духовності й моралі.

Працівник правоохоронних органів своєю поведінкою повинен показувати приклад поважного ставлення до закону. Важливість цього моменту пояснюється рядом обставин:

1. Пошана до права викликає зміну внутрішнього ставлення до виконання службових обов'язків, які повинні сприйматися не просто як веління посадової особи, наказ, а як усвідомлений обов'язок з виконання розпоряджень закону.

2. Пошана до закону особливо ефективно формується при безпосередньому контакті з правовими явищами в процесі реалізації функціональних обов'язків по службі, оскільки вона є умовою якісного виконання поставлених перед об'єктом управління службових завдань.

3. Професійне ставлення до права, пошана закону припускає не тільки глибоке усвідомлення його необхідності, але й постійну готовність до підтримки авторитету права, що не виключає критичного аналізу окремих його компонентів [2, с.11-13].

Можна стверджувати, що особливостями формування правосвідомості поліцейських є:

- специфіка повсякденної службової діяльності (правозастосовної);
- плідна виховна робота як під час підготовки, так і на службі;
- величезна увага до поліцейських з боку громадськості;
- формування психологічної установки «суспільний інтерес має пріоритет над власним».

Головною, фундаментальною та вихідною умовою формування високого рівня правової свідомості працівника поліції є належна правова та професійна підготовка особи, яка в майбутньому буде виконувати функції поліцейського й основу світогляду якої складатимуть загальнолюдські цінності, принципи гуманізму та демократизму, усвідомлення свободи і прав людини як найважливіших досягнень суспільства [3, с.196-197].

До чинників, що визначають формування фахової правосвідомості працівників поліції, як і в цілому правосвідомості, у юридичній літературі традиційно відносять правове виховання. Правовиховна діяльність активно сприяє утвердженню високих моральних якостей майбутніх поліцейських, підвищенню рівня їх організованості та дисципліни, зміцненню почуття службового обов'язку та формуванню професійної правосвідомості

До основних завдань, що впливають із стратегії правовиховання працівників поліції варто віднести:

- формування правових знань – знань норм права і практики їх застосування;
- формування демократичного політико-правового світогляду;
- прищеплювання навичок використання юридичного, нормативного інструментарію для вирішення практичних завдань;
- перехід від переважного навчання знань правових норм, до пріоритетного навчання юридичної діяльності, до вивчення технології політичних і юридичних процесів, навчання юриспруденції в сполученні різноманітних видів юридичної діяльності: правотворчій, правозастосовній, правовиховній;

- підготування особистостей, що володіють розвинутими організаторськими здібностями, спроможних відповідально і грамотно приймати рішення, що забезпечують гарантію прав особистості, правової і соціальної захищеності громадян;
- формування морально-правових переконань і установок, заснованих на пріоритеті загальнолюдських цінностей[4].

Отже, проаналізувавши вищезазначене, можна зробити висновок про те, що питання професійної правосвідомості є предметом особливої уваги, адже рівень правосвідомості працівників поліції відноситься сьогодні до ключових суб'єктивних чинників, які визначають рівень захисту особи, суспільства і держави від антигромадських посягань. Для працівників поліції їх професійна правосвідомість є основною умовою успішної та ефективної реалізації службових завдань і персоналізації внутрішньосистемних управлінських відносин.

Список використаних джерел

1. А.І. Луцький. Правосвідомість юриста як суб'єктивне відображення чинної правової ідеології.// Луцький А.І.// Юр. Часопис НАВС. – К.: НАВС, 2014. – №2. – с.50-60
2. Д.В. Андреев. Правосвідомість у структурі соціально-правової комунікації// Андреев Д.В.// Юр. Україна. – 2013. - №5. – с.11-17
3. О.О. Дякова. Формування правової культури працівників Національної поліції України// Дякова О.О.// Вісник ХНУВС. – 2016. - №2. – с.189-197
4. Особливості взаємовпливу правосвідомості та професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.univd.edu.ua>.

**Старший викладач кафедри теорії
держави та права НАВС, к.ю.н.**

Сербіна Наталія Олександрівна

ЮРИДИЧНА ОСОБИ ЯК СУБ'ЄКТУМИСНОГО ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Суб'єкт злочину в кримінальному праві – це один з елементів складу злочину, який формує підставу кримінальної відповідальності. У юридичній літературі суб'єктом злочину визнається особа, яка володіє сукупністю ознак, що дають підстави для притягнення її до кримінальної відповідальності [1, с. 106].

Загалом, суб'єкт злочину наділений сукупністю наступних обов'язкових ознак: 1) фізична особа; 2) осудна особа; 3) особа, яка вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, що закріплено в ст. 18 КК України.

Ознаки суб'єкта злочину є обов'язковими для характеристики суб'єкта будь-якого складу злочину. Відповідно до ст. 22 КК України кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося 16 років. Але тут потрібно враховувати, що, по-перше, вчинення злочину пов'язується з часом вчинення злочину, а, по-друге, у кримінальному праві розрізняють два віки кримінальної відповідальності – загальний та знижений. Згідно зі ст. 22 КК України загальний вік кримінальної відповідальності визначений у 16 років (ч. 1), а знижений – у 14 років (ч. 2). Ця норма містить вичерпний перелік злочинів, за вчинення яких кримінальна відповідальність настає за умови досягнення особою чотирнадцятирічного віку.

При умисному знищенні або пошкодженні об'єктів житлово-комунального господарства суб'єкт злочину є загальним.

Розглянемо його ознаки. По-перше, ним є лише фізична особа. Таке рішення законодавця в КК України відповідає принципу персональної, особистої відповідальності кожної людини за вчинене нею суспільно небезпечне діяння [2, с. 99-100] і є традиційним для вітчизняної кримінально-правової науки. Інакше кажучи, кримінальне право, визнаючи суб'єктом злочину лише фізичну особу, розглядає злочин як соціальне явище, а тому послідовно проводить лінію, що суб'єктом злочину може бути лише особа, яка має розум і відносну свободу волі [3, с. 9, 10, 258].

Законодавець України не визнає юридичну особу суб'єктом досліджуваного злочину. Якщо

певна юридична особа заподіяла шкоду, яка містить ознаки складу даного злочину, то відповідальність за неї буде нести фізична особа (конкретна службова особа підприємства, установи, організації), з вини якої була завдана така шкода об'єктам житлово-комунального господарства.

З історичної точки зору, ще у 1927 році Верховний Суд УРСР постановою від 19 жовтня роз'яснив, що «за діючим законодавством у кримінальному порядку можуть нести відповідальність тільки фізичні особи, але ніяк не юридичні особи» [4, с. 14]. Вперше спроба впровадження юридичної особи як суб'єкта злочину у вітчизняне законодавство була здійснена у 1998 році Комісією Верховної Ради України з питань правопорядку та боротьби із злочинністю. У внесеному нею на розгляд проєкті Кримінального кодексу України, статтею 23 передбачалось визнання юридичної особи суб'єктом злочину [5]. Однак, таке нововведення не було підтримане, оскільки оголошення юридичної особи злочинною могло бути несправедливим стосовно працівників підприємства чи організації, які не мають жодного відношення до прийняття злочинного рішення [6, с. 133].

Наступною спробою запровадити кримінальну відповідальність юридичних осіб в Україні став Закон від 11 червня 2009 року «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень», який теж не був реалізований на практиці [7].

У січні 2013 року Кабінетом Міністрів України на розгляд Верховної Ради України внесений проєкт Закону України № 2032 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження заходів кримінально-правового характеру стосовно юридичних осіб» [8] та у квітні 2013 року проєкт Закону України № 2990 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб)» [9]. Данізаконопроектибулорозроблено з метою привести національнекримінальнезаконодавство у відповідністьіз такими ратифікованимиміжнародно-правовимиміжгодами, як КримінальнаКонвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією 1999 р.(ратифікована у 2006 р.) [10], Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність 2001 р. (ратифікована у 2005 р.) [11], Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму 2005 р. (ратифікована у 2010 р.) [12], Конвенція про заходи щодо протидії торгівлі людьми 2005 р. (ратифікована у 2010 р.) [13] та ін.

Як наслідок 23 травня 2013 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» [14], яким КК України було доповнено розділом XIV-1 Загальної частини «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб». У цьому розділі чітко визначені підстави застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру. Зокрема, міститься перелік статей Кримінального кодексу України, за вчинення злочинів, які у них зазначені уповноваженими особами юридичних осіб або за дорученням чи наказом, за змовою та в співучасті, або іншим шляхом до юридичних можуть застосовуватися заходи кримінально-правового характеру.

Введення всіх цих законодавчих змін та виконання міжнародних зобов'язань стосується імплементації європейських стандартів в кримінальне право України, але при цьому порушуються основоположні доктринальні положення про склад злочину та відсутня відповідь щодо правової природи заходів кримінально-правового характеру, які мають застосовуватись до юридичних осіб. Цієї думки притримується С.Я. Лихова та розкриває проблематику питання у науковій роботі «Юридичні особи як суб'єкти кримінальної відповідальності за КК України»[15].

Таким чином, незважаючи на вже передбачені у розділі XIV-1 Загальної частини КК України норми про застосування заходів кримінально-правового впливу до юридичних осіб, вважаю за правильне притягати до кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства лише фізичних осіб, оскільки за такі злочини кримінальну відповідальність повинні нести конкретні фізичні особи, винні у вчиненні злочинного діяння. Саме їх злочинна поведінка, а не поведінка юридичної особи у цілому, є свідомою, що за наявності певної свободи волі і дає підстави для застосування до них кримінальної

відповідальності. У цьому контексті потрібно прислухатися до думки О.О. Дудорова, який вказує, що принцип особистої, персональної відповідальності за злочин, вчинений винувато, є важливим досягненням людської цивілізації, від якого не варто відмовлятися навіть з огляду на деякі міжнародно-правові рекомендації та багатий, але досить неоднозначний зарубіжний досвід [15, с. 134].

Список використаних джерел:

1. Кримінальне право України. Особлива частина : підруч. / [Ю. В. Александров, О.О. Дудоров, В. А. Клименко та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – [вид. 5-е, переробл. та допов.]. – К. : Атіка, 2009. – 744 с.
2. Келина С. Г. Принципы советского уголовного права / С. Г. Келина, В. Н. Кудрявцев. – М. : Ин-т гос-ва и права АН СССР, 1988. – 173 с.
3. Курс уголовного права. Общая часть. Т. 1 : [учение о преступлении] / [под ред. Н.Ф. Кузнецовой и И. М. Тяжковой]. – М. : Изд-во ЗЕРЦАЛО, 1999. – 592 с.
4. Постановление Верховного Суда УССР от 19.10.1927 / Вестник советской юстиции. – 1928. – № 2. – С. 14–21.
5. Проект кримінального кодексу України : внесений на розгляд ВРУ 15.05.98 народним депутатом України Пилипчуком І. М. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. Офіційний веб-сайт. – Режим доступу до документа : <http://www.rada.gov.ua/zakon/PR1/TXT1/1000/p1029-1.htm>
6. Гуторова Н. О. Проблеми відповідальності юридичних осіб у кримінальному судочинстві за ухилення від оподаткування / Н. О. Гуторова // Вісник національного університету внутрішніх справ. – 2002. – спецвипуск. – С. 131–135.
7. Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень : Закон України від 11 червня 2009 року // Відомості Верховної Ради України. – 2009. – № 45. – ст. 692.
8. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження заходів кримінально-правового характеру стосовно юридичних осіб» : внесений на розгляд ВРУ 17 січ. 2013 р. Кабінетом Міністрів України [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. Офіційний веб-сайт. – Режим доступу до документа : http://www.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45483
9. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб)» : внесений на розгляд ВРУ 14 трав. 2013 р. народними депутатами О. І. Махніцьким, П. Д. Петренком та ін. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. Офіційний веб-сайт. – Режим доступу до документа : http://www.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=46901
10. Кримінальна Конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією від 27 січ. 1999 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. Офіційний веб-сайт. – Режим доступу до документа : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_101
11. Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність від 23 листоп. 2001 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. Офіційний веб-сайт. – Режим доступу до документа : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_575
12. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму від 16 трав. 2005 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. Офіційний веб-сайт. – Режим доступу до документа : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_948
13. Конвенція про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16 трав. 2005 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. Офіційний веб-сайт. – Режим доступу до документа : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_858
14. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб : Закон України від 23 трав. 2013 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 12. – Ст. 183.

15. Лихова С.Я. Юридичні особи як суб'єкти кримінальної відповідальності за КК України/ С.Я. Лихова // Юридичний вісник «Повітряне і космічне право» : Т. 4(33). – Київ : Національний авіаційний університет, 2014. – С. 128-132.

16. Дудоров О. Проблема юридичної особи як суб'єкта злочину та її вирішення у проектах КК України / О. Дудоров // Вісник Академії правових наук України. – 1999. – № 2. – С. 133–141.

**Доцент кафедри теорії та історії
держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
к.ю.н., доцент**

Сердюк Ігор Анатолійович

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПОНЯТТЯ «АКТ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ПРАВА» В СУЧАСНІЙ ТЕОРІЇ ПРАВА

При підготовці тез цієї доповіді автор поставив за мету з'ясувати існуючий у сучасній юридичній науці плюралізм підходів учених до розуміння поняття «акт застосування норм права».

Огляд наукової і навчальної юридичної літератури, присвяченої проблемі акта застосування норм права, свідчить про відмінність у поглядах науковців щодо розуміння однойменного поняття.

Так зокрема, М. Вороніна під актом правозастосування розуміє правовий акт індивідуального характеру, в якому формально закріплюється рішення державного органу по конкретній юридичній справі [3, с. 417].

Аналіз вищенаведеної дефініції поняття «акт застосування норм права» не відповідає сучасній парадигмі теорії правозастосування в частині суб'єктів, які наділені державно-владними повноваженнями із застосування норм права.

П. Рабінович поняття акт застосування правової норми визначає як спосіб зовнішнього прояву формально обов'язкового правила поведінки індивідуального характеру, яке підтверджує, встановлює, змінює або скасовує юридичні права й обов'язки персоніфікованих суб'єктів у конкретній життєвій ситуації [7, с. 134].

Як позитивну можна оцінити спробу вченого охопити пропонованою дефініцією всі можливі правові наслідки ухвалення акта застосування норм права через його зв'язок із змістом цього рішення, тобто волевиявленням суб'єкта правозастосування, що підтверджує, встановлює, змінює або скасовує юридичні права й обов'язки персоніфікованих суб'єктів у конкретній життєвій ситуації. Водночас, таке волевиявлення, на відміну від нормативного, являє собою припис індивідуального характеру, а тому апіорі не може бути правилом (тобто, загальною моделлю) поведінки.

Російський науковець В. Карташов під правозастосовним актом розуміє офіційний акт-документ, що закріплює рішення компетентного суб'єкта правозастосовної практики по конкретній юридичній справі та містить персонально адресовані й індивідуально визначені обов'язкові юридичні приписи [5, с. 342].

Аналіз вищенаведеної дефініції поняття «акт застосування норм права» дозволяє акцентувати увагу як на його позитивних рисах, так і недоліках. Зокрема, у В. Карташова, на відміну від інших учених, правозастосовний акт закріплює рішення не суб'єкта правозастосовної діяльності, а суб'єкта правозастосовної практики. Це є свідченням того, що за задумом правника, така особа або ж має відповідний юридичний досвід або обізнана з ним у обсязі, необхідному для ефективного здійснення функцій, що є складовою компетенції суб'єкта правозастосування.

На нашу думку, не можна повною мірою погодитись із такою суттєвою ознакою загальнотеоретичної категорії, що розглядається нами, як уміщення в правозастосовному акті лише обов'язкових для всіх адресатів юридичних приписів. Такі приписи можуть підтверджувати, встановлювати, змінювати або скасовувати не лише юридичні обов'язки персонально визначених суб'єктів права, але й їх юридичні права. А останні, як відомо, не носять імперативного (тобто,

обов'язкового) характеру.

Не можна залишити поза увагою і той факт, що запропонована вченим інтерпретація загальнотеоретичної категорії, що складає предмет дослідження, суттєво звужує її обсяг шляхом закріплення такої суттєвої ознаки, як офіційна документальна форма вираження правового акта. Вказаний спосіб об'єктивації волевиявлення уповноважених суб'єктів права є єдино можливим лише для нормативно-правових актів.

Аналогічний недолік характерний і для інтерпретації досліджуваної категорії, запропонованої С. Бобровник і Т. Тарахоничем. На думку вчених, акт застосування норм права являє собою офіційний документ компетентного органу держави, який приймається в результаті розгляду конкретної справи [15, с. 75], [13, с. 459].

Крім того, науково обґрунтована класифікація поняття «акт застосування норм права» за таким критерієм, як значення у процесі, передбачає наявність не лише основного правозастосовного акта, що приймається в результаті розгляду конкретної юридичної справи, але й проміжного акта, без якого ухвалення основного акта неможливе.

А. Колодій досліджуване поняття розглядає у взаємозв'язку з такою стадією застосування норм права, як прийняття рішення по справі. Вчений, зокрема, зазначає, що на цій стадії виробляється рішення по справі, яке юридично оформлюється виданням правозастосовного акта, тобто індивідуального акта владного характеру (вирок, наказ, рішення і т. ін), що встановлює права і обов'язки конкретних суб'єктів даного правовідношення. Акти застосування норм права, стверджує правник, виступають як один із засобів державного керівництва і, одночасно, як засіб вирішення конкретних юридичних справ. Таким чином, вважає вчений, правозастосовний акт виконує функцію індивідуального регулювання поведінки суб'єктів у конкретних правових відносинах [14, с. 221].

Схожий погляд з приводу функціонального призначення загальнотеоретичної категорії, що складає предмет дослідження, обстоюють російські правники Ф. Григор'єв та А. Черкасов. На думку науковців, акт застосування права – це офіційне рішення компетентного органу по конкретній юридичній справі, що містить державно-владне веління, виражене у визначеній формі та спрямоване на індивідуальне регулювання суспільних відносин [10, с. 461].

Наведені інтерпретації досліджуваного поняття суттєво звужують його обсяг, адже функціональне призначення акта застосування норм права не може обмежуватись упорядкуванням поведінки персоніфікованих суб'єктів права, свідченням чого є відповідний підхід до класифікації цієї загальнотеоретичної категорії, що припускає існування різновиду правозастосовних актів охоронного спрямування.

В. Корельський і В. Перевалов під актом застосування норм права розуміють правовий акт компетентного органу або посадової особи, виданий на основі юридичних фактів і норм права, що визначає права, обов'язки або міру юридичної відповідальності конкретних осіб [12, с. 386].

Беззаперечним позитивом вищенаведеного підходу до розуміння досліджуваного поняття є виявлений вченими взаємозв'язок (кореляція) правозастосовного акта зі стадіями застосування норм права, свідченням чого є така характерна риса однойменного правового явища, як його видання на основі юридичних фактів і норм права (стадії встановлення фактичної та юридичної основи справи, відповідно, – авт. І. Сердюк). Водночас, зміст принципу обґрунтованості в аспекті правозастосування означає, що прийняття правозастосовного акта має базуватися не на юридичних фактах, а на всебічному і повному дослідженні всіх фактичних обставин (тобто, юридичних фактів), що мають значення для справи, і має бути забезпечене належною та переконливою аргументацією [4, с. 239]. А юридична аргументація, як відомо, пов'язана з наведенням доказів з метою обґрунтування сформованої у суб'єкта правозастосування власної правової позиції у справі.

Не можна залишити поза увагою і невдало вживане вченими в аналізованій дефініції слово «виданий», яке, зазвичай, використовують в правовій доктрині при характеристиці інформаційної стадії правотворчості, що пов'язана із офіційним оприлюдненням нормативно-правових актів, їх доведенням до відома широкого загалу. Що ж до актів застосування норм права, які носять персоніфікований характер, то для їх загальнотеоретичної характеристики, на нашу думку, більш

вдалими є такі загальні терміни, як «прийняття» або «ухвалення».

І останнє. Ми не поділяємо повною мірою думки В. Корельського і В. Перевалова про те, що акт застосування норм права визначає права, обов'язки або міру юридичної відповідальності конкретних осіб [12, с. 386]. Якщо під юридичною відповідальністю розуміти здійснюваний у межах правовідносин добровільно або за рішенням судового чи іншого юрисдикційного органу та забезпечений державою юридичний обов'язок правопорушника зазнати позбавлення певних цінностей, що йому належали [8, с. 49], то очевидним є умовивід про тавтологію, що має місце у запропонованій ученими дефініції досліджуваного нами поняття (міра юридичної відповідальності є не чим іншим, як індивідуалізацією юридичного обов'язку – авт. І. Сердюк).

В. Нерсисянц припонує таке визначення поняття, що складає предмет розгляду: «правозастосовний акт – це державно-владний індивідуально-компетентний акт, що вчинюється компетентним суб'єктом по конкретній юридичній справі з метою встановлення наявності або відсутності суб'єктивних прав або юридичних обов'язків і визначення їх міри на основі відповідних правових норм» [6, с. 428].

Крім очевидної тавтології, яку допустив учений при розкритті змісту досліджуваної категорії (правозастосовний акт – це ... акт), вважаємо методологічно некоректним уживане В. Нерсисянцем словосполучення «індивідуально-компетентний акт». У такий спосіб учений фактично наділив його тими властивостями, що їх має соціальний суб'єкт. Про обґрунтованість сформульованого умовиводу свідчить інтерпретація терміна «компетентність», що знайшла своє відображення у тлумачних словниках та словниках іншомовних слів.

Так зокрема, у Великому тлумачному словнику української мови за редакцією В. Бусела наведено такі значення слова «компетентний»: 1) який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий. // Який ґрунтується на знанні; кваліфікований (у 2 знач.); 2) який має певні повноваження; повноправний, повновладний [1, с. 560].

Словник іншомовних слів, спеціальне наукове редагування в якому здійснено А. Спіркіним, І. Акчурінім і Р. Карпінською містить такі трактування терміна «компетентний»: 1) той, що володіє компетенцією; 2) той, що знає, обізнаний у певній галузі [9, с. 247].

Характеризуючи загальнотеоретичну категорію, що складає предмет дослідження, М. Воппенко зазначає, що це особливий різновид правового акта, в якому виражена єдність державної волі, втіленої в нормах права і волі суб'єкта правозастосування, що його видав. Акт застосування права, – продовжує автор, – є рішенням компетентного органу по юридичній справі, що містить індивідуально-владне веління. Іншими словами, це індивідуально визначений державно-владний припис, виражений в офіційній формі по конкретній юридичній справі [2, с. 35].

Аналіз вищенаведених суджень вченого про акт застосування норм права в аспекті суб'єктів волевиявлення, на нашу думку, свідчить про їх недостатню переконливість. Так зокрема, М. Воппенко стверджує, що в акті застосування норм права виражена єдність державної волі, втіленої в нормах права і волі суб'єкта правозастосування, що його видав. Вважаємо таку позицію своєрідним виявом надмірного етатизму, характерного для авторитарної чи тоталітарної держави, в якій суспільство фактично не впливає на процес правотворчості, а правозастосовні повноваження є прерогативою держави в особі її органів, їх посадових і службових осіб. В умовах функціонування громадянського суспільства з розвиненими інститутами саме правова держава покликана виявляти саме його волю, надавати останній необхідну юридичну форму та забезпечувати її втілення в життя. Однак, це зовсім не означає, що держава перестає бути повноцінним суб'єктом правотворчості. Окремі питання, зокрема, податки, бюджет та амністія залишаються прерогативою держави.

Зважаючи на вищевикладене, небезпідставним буде умовивід про те, що в акті застосування норм права синтезується рефлексована (тобто, осмислена, пізнана) суб'єктом правозастосування воля громадянського суспільства або держави, а також його власна воля. Причому суб'єктами правозастосування, а отже, і волевиявлення, згідно з нормами чинного національного законодавства можуть бути не лише органи публічної влади, їх посадові і службові особи, але й представники громадянського суспільства.

Аналіз наведених вище дефініцій категорії «акт застосування норм права» дає підстави для таких проміжних висновків, що мають методологічне значення:

по-перше, акт застосування норм права не можна зводити до волевиявлення лише державних органів, їх посадових і службових осіб, адже у такий спосіб штучно звужується обсяг цього поняття. Вважаємо, що досліджуваній категорії притаманна така суттєва ознака, як прийняття правозастосовного акта уповноважених суб'єктом управлінських правовідносин. Зауважимо, що управлінськими називаються такі правовідносини, для виникнення яких достатньо волевиявлення лише однієї уповноваженої сторони. Такі правовідносини є юридичним засобом упорядкування суспільного життя, що здійснюється на правових засадах. Їх суб'єктами є не лише державні органи виконавчої влади, але й інші органи публічної влади, їх посадові і службові особи, а також представники громадянського суспільства;

по-друге, акт застосування норм права за своєю зовнішньою формою виразу (способом об'єктивації у зовнішньому світі) може бути не лише письмовим документом, але й мати вербальну (словесну) форму або ж бути актом-дією (мати конклюдентну форму), що свідчить про некоректність інтерпретації досліджуваного нами поняття виключно як офіційного документа, тобто матеріального носія правової інформації;

по-третє, не можна повною мірою погодитись із такою суттєвою ознакою загальнотеоретичної категорії, що розглядається нами, як уміщення в правозастосовному акті лише обов'язкових для всіх адресатів юридичних приписів. Такі приписи можуть підтверджувати, встановлювати, змінювати або скасовувати не лише юридичні обов'язки персонально визначених суб'єктів права, але й їх юридичні права. А останні, як відомо, не носять імперативного (тобто, обов'язкового) характеру;

по-четверте, вважаємо, що в акті застосування норм права синтезується рефлексована (тобто, осмислена, пізнана) суб'єктом правозастосування воля громадянського суспільства або держави, а також його власна воля.

Список використаних джерел:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
2. Вопленко Н.Н. Реализация права: Учебное пособие. – Волгоград: Издательство Волгоградского государственного университета, 2001. – 48 с.
3. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів] / М.В. Цвік, Л.В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М.В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О.В. Петришина. – Харків: Право, 2009. – 584 с.
4. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. – К.: Ваіте, 2016. – 392 с.
5. Карташов В.Н. Теория правовой системы общества : учебное пособие. В 2 т. Т. 1 / В.Н. Карташов ; Яросл. гос. ун-т. – Ярославль : ЯрГУ, 2005. – 547 с.
6. Проблемы общей теории права и государства: Учебник для вузов / Под общ. ред. академика РАН, д. ю. н., проф. В. С. Нерсисянца. – М.: Норма, 2006. – 832 с.
7. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави. Видання 5 – те, зі змінами. Навчальний посібник. – К.: Атіка. – 2001. – 176 с.
8. Сердюк І.А. Методологічний аналіз сучасних інтерпретацій поняття «юридична відповідальність» // І. А. Сердюк // Право і суспільство. - 2010. – № 5. – С. 45–50.
9. Словарь иностранных слов. – 7-е изд., перераб. М.: Русский язык, 1979. – 624 с.
10. Теория государства и права: Курс лекций / Под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. – 2-е изд., перераб. и доп. М.: Юрист, 2002. – 776 с.
11. Теория государства и права: учеб. [для юрид. вузов] / А.Б. Венгеров. – 4-е изд., стер. – Москва: Омега-Л, 2007. – 608 с. : табл. (Высшее юридическое образование).
12. Теория государства и права. Учебник для юридических вузов и факультетов. Под ред. В.М. Корельского и В.Д. Перевалова – М.: Издательская группа ИНФРА · М – НОРМА, 1997. – 570 с.

13. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник / За ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.

14. Теорія держави і права: Навч. Посіб. / А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, С.Л. Лисенков та ін.; За заг. ред. С.Л. Лисенкова, В.В. Копейчикова. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 368 с. – Бібліогр.: С. – 358–364.

15. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К.: «Укр. енцикл.», Т. 1: А – Г. – 1998. – 672 с.

Здобувач кафедри адміністративної діяльності НАВС

Скворцов Сергій Ігорович

ПОКРАЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОГО НАГЛЯДУ ЗА ОСОБАМИ, ЗВІЛЬНЕНИМИ З МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

В процесі створення Національної поліції України виникає низка проблем як правового так і процесуального характеру відносно діяльності цього нового правоохоронного органу. Дотримання прав і свобод людини та громадянина під час реформування міліції в поліцію, зміна «радянської» системи управління на сучасну, в якій відсутній високий рівень бюрократії, створення нових підрозділів в Національній поліції та інші проблемні питання набирають великої актуальності в наш час. На нашу думку однією з найважливіших проблем яку потрібно вирішити, це покращення ефективності роботи Національної поліції, отримати кращі результати у боротьбі з правопорушниками, а також повернути довіру населення до правоохоронців. Не є винятком і покращення ефективності здійснення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі. В процесі вивчення питання ефективності адміністративного нагляду слід розмежовувати такі категорії як «ефективність норм які регулюють адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» та «ефективність здійснення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі», тобто безпосередня реалізація норм законодавства у сфері адміністративного нагляду. Адже якщо норми права, які регламентують питання адміністративного нагляду, не в змозі забезпечити належне врегулювання цієї сфери суспільних відносин, то важко буде визначити ефективність здійснення адміністративного нагляду співробітниками Національної поліції. В свою чергу, недотримання законодавства у сфері адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі не дасть змогу реалізувати у повній мірі усі норми права, які регулюють процедуру адміністративного нагляду.

Під час здійснення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі, піднаглядні особи часто порушують правила нагляду. Як наслідок – до них застосовуються адміністративна чи кримінальна відповідальність. Особа яка порушила правила адміністративного нагляду притягується до кримінальної (відповідно до статті 395 Кримінального кодексу України) та адміністративної відповідальності (відповідно до статті 187 Кодексу України про адміністративні правопорушення). Саме ці дві статті кримінального та адміністративного права повинні запобігати порушенню правил адміністративного нагляду піднаглядними особами.

На нашу думку, до основних факторів які негативно впливають на ефективність здійснення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі слід відносити:

- 1) Низький рівень правової культури та свідомості в піднаглядних осіб з однієї сторони та у співробітників Національної поліції, які здійснюють нагляд, з іншої;
- 2) Формальне виконання своїх службових обов'язків дільничними офіцерами поліції та відсутність у них мотивації до вдосконалення своїх професійних навичок;
- 3) Низький рівень нормативно-правового забезпечення, яке регулює суспільні відносини у сфері здійснення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі;
- 4) Недостатній контроль зі сторони органів Національної поліції за здійсненням адміністративного нагляду;
- 5) Низький рівень матеріально-технічного забезпечення та умов для здійснення адміністративного нагляду за колишніми засудженими;

б) Недостатня чисельність особового складу серед дільничних офіцерів для забезпечення належного здійснення адміністративного нагляду.

На нашу думку саме ці фактори є основними, які негативно впливають на ефективність адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі. У зв'язку з цим вважаємо, що для забезпечення більш ефективного здійснення адміністративного нагляду за особами, які звільнилися з місць позбавлення волі необхідно:

- 1) Укомплектувати усі наявні посади в службі дільничних офіцерів поліції та створити для них належні умови проходження служби;
- 2) Регулярно покращувати матеріально-технічне забезпечення для дільничних офіцерів поліції з метою підвищення ефективності здійснення адміністративного нагляду за колишніми засудженими;
- 3) Налагодити взаємодію Національної поліції із публічною адміністрацією, органами місцевого самоврядування, іншими організаціями та населенням при здійсненні адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі;
- 4) Дільничним офіцерам поліції регулярно проводити індивідуально-виховну роботу із піднаглядними особами з метою належного виховного впливу на останніх.

Список використаних джерел:

1. «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» Закон України від 01.12.1994 р., №264/94-ВР// ВВР України.-1994.-№52.-Ст.455.
2. «Про Національну поліцію» Закон України від 02.07.2015 р., №580-8-ВР// ВВР України.-2015.-№40-41.-Ст.379.

Курсант 3-го курсу ННІ №1 НАВС

Совтан Юлія Василівна

СУБ'ЄКТИ ОФІЦІЙНОГО ТЛУМАЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Тлумачення є ефективним способом вирішення проблем юридичних суперечностей, що дає можливість виявити суперечливі і колізійні норми в законодавстві, встановити зв'язок загальних і спеціальних норм, допомагає правильно зрозуміти сферу їх дії, коло осіб, на яких поширюється їх дія, зміст того чи іншого законодавчого терміну. М. Матузов на перше місце по ефективності вирішення юридичних колізій ставить саме тлумачення [4].

Тлумачення в праві у своїх працях досліджували фахівці, які працюють в галузі теорії держави та права, зокрема, М. Онищук, В. Денисенко, Д. Михайлович, А. Заєць, Ю. Тодика, Ю. Власов, М. Селівон.

На думку Д. Михайловича, важливим засобом забезпечення адекватного розуміння і застосування законодавчих актів є офіційне тлумачення закону. Встановлюючи справжній зміст нормативного припису, суб'єкт офіційного тлумачення усуває перекоси юридичної практики, забезпечує стабільність урегульованих правом суспільних відносин, єдність законності і правопорядку[5].

У сучасному цивілізованому світі, зокрема в Європі, тлумачення конституції є прерогативою конституційних судів, а у країнах, де таких судів немає, питання конституційного контролю вирішують суди загальної юрисдикції. Право тлумачення законів в окремих країнах Європи закріплено за парламентами (наприклад, у Греції, Швеції та ін.). Але якщо при цьому виникає спір, то він вирішується в судовому порядку. А надто, якщо спір виникає, наприклад, між законодавчим та виконавчим органами. Адже законодавча влада має власні засоби впливу за умови, на її думку, неправильного розтлумачення якогось терміну або неправильного його тлумачення певним органом. Варто, однак, зауважити, що в багатьох країнах СНД та Балтії тлумачення конституції та законів входить до компетенції парламентів.

Закріплення за Конституційним Судом України права офіційного тлумачення Конституції України, на наш погляд, цілком виправдане, оскільки відповідає реалізації конституційного принципу поділу влади і світовій практиці конституціоналізму.

Вчені-теоретики завжди пов'язують офіційне тлумачення з діяльністю уповноважених на те органів держави або посадових осіб. Однак називають їх по-різному: уповноважений на це орган (О.В.Зайчук, Н.М. Оніщенко); вузьке специфічне коло уповноважених державних органів або посадових осіб (О.Ф. Скакун); державні органи, посадові особи (М.С. Кельман, О.Г. Мурашин); компетентний суб'єкт (Л.А. Луць, Г.Г. Шмельова); уповноважений орган (В.В. Копейчиков); спеціально уповноважений компетентний в цій галузі орган, державний службовець чи посадова особа на підставі службового обов'язку (М.В. Цвік); компетентні державні органи (С.С. Алексєєв); органи, уповноважені на обов'язкове для правозастосувачів тлумачення (А.С. Піголкін); органи, уповноважені на це державою (А.Ф. Черданцев).

Офіційне тлумачення Конституційним Судом України Конституції і законів України можна розглядати в двох аспектах:

- як діяльність щодо з'ясування, роз'яснення та офіційної інтерпретації Конституції і законів України з метою подолання неоднозначності їх розуміння;
- як результат такої діяльності, тобто акти офіційного тлумачення.

Згідно з п.4 ст. 13 Закону України «Про Конституційний Суд України» до переліку повноважень Конституційного Суду України входить офіційне тлумачення Конституції та законів України[1].

Однак в Конституції України зазначено, що Конституційний Суд України здійснює офіційне тлумачення лише Конституції України (ст. 150) [2], що позбавляє будь-які державні органи, за винятком Конституційного Суду України, можливості офіційного тлумачення Основного Закону. Це пов'язано насамперед зі встановленням системи стримувань і противаг, коли згідно з принципом поділу влади, проголошеним статтею 6 Конституції України, ані законодавча, ані виконавча гілки державної влади не можуть під маркою тлумачення Конституції встановлювати вигідні для них правові норми.

Автентичне тлумачення проводиться тим органом, який створив цю норму права. Воно є найбільш компетентним і авторитетним, оскільки орган, який створив правову норму, може найбільш точно розкрити її зміст. Він робить це в межах своєї компетенції. Суб'єктом такого тлумачення може бути, наприклад Верховна Рада України. Проте, норми згідно з якими Верховна Рада має право тлумачити закони не увійшли до нового Регламенту Верховної Ради України, що затверджений Постановою Верховної Ради України від 16 березня 2006 року N 3547-IV[6]. Тому Верховну Раду України не можна вважати суб'єктом офіційного тлумачення.

Голова Верховного Суду України Ярослав Романюк під час міжнародної конференції : «Право офіційно тлумачити закони має перейти до повноважень найвищого судового органу». Я. Романюк наголосив, що з положень Основного Закону України виключено повноваження Конституційного Суду України здійснювати офіційне тлумачення законів. При цьому ні в Конституції України, ні в Законі України «Про судоустрій і статус судів» не визначено органи, уповноважені здійснювати таке тлумачення. Він зауважив, що «тлумачення норми права є одночасно і правом, і обов'язком кожного судді під час здійснення правосуддя».

Селівіон ж стверджує, що своїми правовими позиціями Конституційний Суд України, як єдиний орган конституційного тлумачення в Україні, формує правосвідомість у суспільстві, сприяє розумінню таких важливих правових цінностей, як верховенство права та закладений у ньому принцип справедливості[7].

Отже, на сучасному етапі державної розбудови та реформування роз'яснення суті норм права відіграє важливу роль. Однак, лише тлумачення права недостатньо, оскільки найчастіше колізії і прогалини проявляються тоді, коли потрібне забезпечення конституційної законності, тому значення саме офіційного тлумачення посилюється.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про Конституційний Суд України» від 16.10.1996 р
2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
3. Майстренко О. В. Роль тлумачень та роз'яснень законодавства [Електронний ресурс] / Олександр Віталійович Майстренко – Режим доступу до ресурсу: <http://old.minjust.gov.ua/8077>.

4. Матузов Н.И. Коллизия в праве: причины, виды и способы разрешения // Правоведение. – 2000. – № 5 – с. 225-244.
5. Михайлович Д. М. Офіційне тлумачення закону: Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.01 / Національний ун-т внутрішніх справ. — Х., 2003. — с. 3.
6. Онищук М.В. Колізії у законодавстві України: причини та шляхи подолання. - Правова держава. - Вип.7. - К., 1996. - с. 99.
7. Селівон М. Конституційний суд України: дев'ятиріччя діяльності // Вісник Конституційного Суду України. – 2005. – № 4. – с. 16.

**Доцент кафедри загальноправових
дисциплін Національної академії
СБ України, к.ю.н., доцент**

Столбовий Володимир Миколайович

ЗАСТОСУВАННЯ ПРЕВЕНТИВНИХ ЗАХОДІВ СЛУЖБОЮ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ

У забезпеченні національної безпеки слід виділяти зовнішню і внутрішню сторони, що включають в себе певний комплекс заходів, здійснюваних різними державними структурами. З урахуванням цього можна говорити про зовнішню і внутрішню безпеку держави.

В системі основних загальнодержавних заходів по захисту життя і здоров'я, прав і свобод громадян, законних інтересів підприємств, установ, організацій та громадських об'єднань важливе місце належить забезпеченню публічної безпеки, яка є невід'ємною частиною національної безпеки. До сфери публічної безпеки відносяться ті суспільні відносини, які пов'язані із запобіганням або усуненням загрози життю і здоров'ю людей та їх майну. Ця сфера органічно пов'язана із забезпеченням на території країни публічного порядку за допомогою державного примусу і є умовою його належного підтримання. Державний примус характеризується тим, що цей метод впливу є допоміжним, здійснюється на підставі переконання і тільки після використання переконання. Адміністративний примус є одним із видів державного примусу. Йому, як і державному примусу в цілому, притаманні риси, сутність яких зводиться до використання державними органами, а в окремих випадках і громадськими об'єднаннями засобів примусового характеру з метою забезпечення належної поведінки людей.

В юридичній науці склалася певна класифікація заходів адміністративного примусу: а) заходи адміністративного запобігання (адміністративно-попереджувальні); б) заходи припинення правопорушень; в) адміністративні стягнення. Прийнятий у 2015 році Закон України «Про Національну поліцію» надав класифікацію деяких із цих заходів і назвав їх превентивними, а саме: перевірка документів особи; опитування особи; поверхнева перевірка і огляд; зупинення транспортного засобу; вимога залишити місце і обмеження доступу до визначеної території; обмеження пересування особи, транспортного засобу або фактичного володіння річчю та інші.

Превентивні заходи не виконують функції покарання особи, до якої вони застосовуються, що характерно для адміністративних стягнень, тому не потребують встановлення вини порушника як обов'язкової умови застосування.

Основною метою застосування превентивних заходів, на нашу думку, є їх спрямованість на:

- а) недопущення, відвернення правопорушень;
- б) забезпечення публічного порядку та національної безпеки у різних надзвичайних ситуаціях;
- в) попередження настання шкідливих наслідків у різних ситуаціях.

Відповідно до статті 8 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» суб'єкти, які безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом (в тому числі Національна поліція і Служба безпеки України) взаємодіють між собою, а також здійснюють обмін інформацією щодо виявлення, припинення і запобігання здійсненню терористичних актів. Також, стаття 15 зазначеного Закону надає право посадовим особам залученим до проведення антитерористичної операції проводити такі заходи:

1) застосовувати відповідно до законодавства України зброю і спеціальні засоби; 2) затримувати і доставляти в органи Національної поліції осіб, які вчинили або вчиняють правопорушення чи інші дії, що перешкоджають виконанню законних вимог осіб, залучених до антитерористичної операції, або дії, пов'язані з несанкціонованою спробою проникнення в район проведення антитерористичної операції і перешкоджання її проведенню; 3) перевіряти у громадян і посадових осіб документи, що посвідчують особу, а в разі відсутності документів – затримувати їх для встановлення особи; 4) здійснювати в районі проведення антитерористичної операції особистий догляд громадян, огляд речей, що при них знаходяться, транспортних засобів та речей, які ними перевозяться; 5) тимчасово обмежувати або забороняти рух транспортних засобів і пішоходів на вулицях та дорогах, не допускати транспортні засоби, у тому числі транспортні засоби дипломатичних представництв і консульських установ, та громадян на окремі ділянки місцевості та об'єкти, виводити громадян з окремих ділянок місцевості та об'єктів, відбуксировувати транспортні засоби; 6) входити (проникати) в жилі та інші приміщення, на земельні ділянки, що належать громадянам, під час припинення терористичного акту та при переслідуванні осіб, які підозрюються у вчиненні такого акту, на територію та в приміщення підприємств, установ і організацій, перевіряти транспортні засоби, якщо зволікання може створити реальну загрозу життю чи здоров'ю людей; 7) використовувати із службовою метою засоби зв'язку і транспортні засоби, у тому числі спеціальні, що належать громадянам (за їх згодою), підприємствам, установам та організаціям, за винятком транспортних засобів дипломатичних, консульських та інших представництв іноземних держав та міжнародних організацій, для запобігання терористичному акту, переслідування та затримання осіб, що підозрюються у вчиненні терористичного акту, або для доставки осіб, які потребують термінової медичної допомоги, до лікувальних закладів, а також для проїзду до місця злочину та інші. Тобто, із вище наведеного, можна побачити, що більшість заходів співпадають, уточнюють, а в деяких випадках розширюють зміст превентивних заходів, які передбачені в Законі України «Про Національну поліцію». Отже, на нашу думку, заходи, які має право застосовувати Служба безпеки України також можна віднести до превентивних.

Відповідно до вищезазначеного, можна виділити наступні превентивні заходи і алгоритм дій по їх виконанню Службою безпеки України під час проведення антитерористичної операції:

1. Контроль пропуску громадян та транспорту в район надзвичайного стану. Організуються наряди на контрольно-пропускних пунктах, що проходять через встановлену межу району проведення АТО, і виконують завдання із забезпечення пропускового режиму, а також групи супроводу, що виконують завдання по супроводженню біженців, транспорту з вантажами.

2. Контроль руху на основних магістралях району. Організуються наряди, що розташовуються на вузлах доріг, на великих магістралях, що проходять через встановлену межу району проведення АТО, і виконують завдання із забезпечення пропускового режиму та обмеження руху транспортних засобів.

3. Дотримання режиму комендантської години. Комендантські патрулі, які виконують завдання з охорони публічного порядку і підтриманні режиму АТО, шляхом обходу маршруту та огляду його окремих ділянок. Також необхідно організовувати маневрені групи (загони), що діють на бронетехніці і призначені для підтримання режиму АТО, припинення масових заворушень, які можуть супроводжуватися насильством, погромами і підпалами.

Отже, превентивні заходи, які застосовує Служба безпеки України, становлять комплекс заходів впливу морального, фізичного, організаційного та іншого характеру, які дають змогу виявляти і не допускати правопорушення, забезпечувати публічний порядок та національну безпеку за різних надзвичайних обставин.

Список використаних джерел:

1. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003 р. // www.zakon.rada.gov.ua.
2. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. // www.zakon.rada.gov.ua.

Старший викладач кафедри

адміністративного права та
адміністративного процесу
факультету № 3 ШФПНП
Львівського державного
університету внутрішніх справ

Сукмановська Лідія Михайлівна

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ПАТРУЛЬНОЇ СЛУЖБИ ПОЛІЦІЇ ОСОБЛИВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Розглядаючи нормативно-правове забезпечення, що регламентує боротьбу з тероризмом, бачимо, що в цілому основи такої боротьби сформовані, а норми, наявні з даного приводу у деліктних галузях права, дають підстави для застосування заходів відповідальності за дії, в основі яких лежить та чи інша екстремістська ідеологія.

На даний час існують лише окремі розрізнені компоненти такої системи, існуючі в рамках системи забезпечення внутрішньої безпеки. І це пов'язано не з відсутністю спеціальних органів, покликаних боротися з розглянутим явищем, і не з відсутністю нормативно-правової документації, що регламентує адміністративно-правове становище даних органів, а з відсутністю структурних зв'язків між ними, пороками в системотехніці. Зовнішнє вираження подібної ситуації бачиться у відсутності встановлення відмінностей між управлінням функціонування системи в заданих умовах та управлінням розвитку системи в процесі діяльності органів державної влади.

Підґрунтям для поглибленого розгляду окремих аспектів, пов'язаних з проблематикою дослідження адміністративно-правової протидії тероризму підрозділами патрульної служби поліції особливого призначення в умовах проведення АТО слугували праці: В. Авер'янова, О. Бандурки, А. Берлача, В. Гіжевського, В. Грохольського, Є. Додіна, С. Єсімова, Р. Калюжного, Л. Ковалю, Т. Коломoeць, В. Колпакова, А. Комзюка, О. Кузьменко, В. Ліпкана, В. Майорова, Н. Нижник, В. Ортинського, В. Петкова, О. Соколовського, М. Тищенко, С. Трофімова, В. Шамрая та ін.

Нормативно-правове забезпечення діяльності органів внутрішніх справ з проведення антитерористичних заходів є недостатнім. Це пояснюється недоліками у правовому визначенні антитерористичних операцій та їх напрямів. Нормативні акти в цій сфері повинні містити розмежування антитерористичних операцій, проведення яких направлено на попередження та запобігання скоєнню злочинів терористичного характеру (профілактичні), та безпосередньо на припинення злочинних дій (спеціальні). Така конструкція дозволить чітко відмежовувати профілактичні заходи від спеціальних, що сприятиме ефективності проведення тих чи інших операцій, оскільки нині залишається невизначеною компетенція підрозділів органів внутрішніх справ, що беруть участь в антитерористичних заходах.

Управління проведенням антитерористичної операції є специфічною діяльністю, здійснюваною в адміністративно-політичній сфері. Воно цілеспрямовано впливає на складові Збройних Сил України, а також на підрозділи патрульної служби особливого призначення МВС України в інтересах успішного і ефективного вирішення поставлених завдань щодо захисту територіальної цілісності держави [1].

У квітні 2014 року міністр внутрішніх справ України було прийнято рішення про створення добровольного корпусу спецпідрозділів із охорони громадського порядку – батальйонів і рот патрульної служби міліції особливого призначення – для захисту від злочинних посягань та охорони громадського порядку. Спочатку планували створити близько 20 регіональних спецпідрозділів підпорядкованих ГУ МВС та УМВС України в областях. Станом на 16 червня 2014 року в областях України сформовано 30 таких регіональних спецпідрозділів із запланованою чисельністю 5660 осіб, з яких близько 3000 осіб уже проходили службу.

7 листопада 2015 року, після набуття чинності Закону України «Про Національну поліцію», основна частина спецбатальйонів перейшли в підпорядкування Національної поліції, решта була розформована або увійшла до складу Нацгвардії та ЗСУ [2, с. 10-11].

Зміна підходів до національної безпеки України настійно вимагає перегляду спектру стратегічних цілей і, як наслідок, управлінської моделі, координації відносин всередині військової

організації підрозділів патрульної служби поліції особливого призначення (ПСПОП) МВС України.

Їх призначення змінилося корінним чином: крім захисту вітчизни від зовнішнього вторгнення, з'явилася додаткова функція захисту державних інтересів по периметру кордонів і всередині власної території. Незважаючи на те, що для здійснення управлінських функцій військові органи керівництва підрозділами патрульної служби особливого призначення (далі – військові органи) наділяються необхідними державно-владними повноваженнями, в тому числі правом видання актів, що регулюють різні питання оборони, нормативне закріплення нового статусу підрозділів патрульної служби особливого призначення МВС України відстає від практики адміністративно-правового регулювання відповідної діяльності підрозділів Збройних Сил України (далі – ЗС України), реалізується повільними темпами, часом є не однозначним.

Важливість проблем, пов'язаних з доктринальними змінами концепції реалізації нормативних правових актів в органах військового управління підрозділів патрульної служби поліції особливого призначення, зумовила необхідність дослідження, присвяченого цим питанням. Відповідно до чинного законодавства та правозастосовної практики в МВС України, нормативними можуть визнаватися правові акти Міністерства внутрішніх справ, що встановлюють правові норми (правила поведінки), обов'язкові для невизначеного кола осіб, розраховані на неодноразове застосування, видані у межах компетенції визначених Законом України «Про центральні органи виконавчої влади» [3], Положенням про Міністерство внутрішніх справ України [4].

Однак, до переліку завдань, які виконуються підрозділами патрульної служби поліції особливого призначення відносяться окремі питання які регулюються Законом України «Про оборону» [5].

Законодавче закріплення єдиного підходу до визначення правил і порядку видання органами державної влади нормативних правових актів неможливо без урахування специфічних особливостей виконуваних органами військового управління завдань і функцій, сформованих у сучасній військово-політичній обстановці, що зумовлено Воєнною доктриною України [6].

Аналіз функцій МВС України в рамках чинного законодавства дозволяє сказати про те, що воно в ряді випадків наділене повноваженнями з видання нормативних правових актів міжгалузевого характеру, пов'язаних із здійсненням окремих положень регламенту за погодженням з іншими органами виконавчої влади.

У рамках реалізації зазначених повноважень Міністерство внутрішніх справ України має право видавати нормативні правові акти, які носять обов'язковий характер для органів державної влади, що не входять в структуру Збройних Сил і безпосередньо не здійснюють функції в галузі оборони. До їх складу входять і проблеми регулювання інформаційних заходів [7].

Серед головних завдань, поставлених в цілях забезпечення військової безпеки України, знаходиться задача всебічного забезпечення та якісного вдосконалення ЗС України, інших військ, у тому числі підрозділів патрульної служби особливого призначення МВС України, підтримання їх у готовності до узгоджених дій щодо запобігання, локалізації та нейтралізації зовнішніх і внутрішніх загроз. У вирішенні цього завдання важливе місце займають органи військового управління, які на основі та на виконання законів безпосередньо керують створенням підрозділів патрульної служби особливого призначення МВС України, їх життям, побутом і бойовою діяльністю.

На практиці залучення особового складу підрозділів патрульної служби особливого призначення, як військового контингенту, що залучається для стабілізації обстановки в екстремальних умовах, породжує суперечність між недоліками військового законодавства і необхідністю оперативного управління контингентом співробітників МВС України, які за статусом не є військовослужбовцями. Наприклад, в умовах пов'язаних зі скороченням термінів ліквідації катастрофічних наслідків надзвичайних ситуацій військово-техногенного характеру [8].

Зазначене протиріччя визначається особливостями комплексного характеру правового регулювання діяльності підрозділів особливого призначення, що включає норми адміністративного та військового законодавства, а також сукупність правових актів органів

управління МВС України, які приймають рішення військового характеру, не передбачених чинним законодавством про поліцію. Таким чином, слід резюмувати, що МВС України, будучи центральним органом виконавчої влади, що здійснює функції з нормативно-правового регулювання у галузі забезпечення національної безпеки, наділене повноваженнями з видання нормативних правових актів міжгалузевого характеру, спрямованих на регулювання суспільних відносин в економічній, адміністративно-політичній, соціальній та інших сферах, з метою вирішення завдань забезпечення національної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Спецпідрозділи охорони громадського порядку в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Спецпідрозділи_охорони_громадського_порядку_в_Україні
2. Тактичне керівництво та організація несення служби працівниками правоохоронних органів України в зоні проведення антитерористичної операції: навчальний посібник / С.М. Банах, В.Р. Булачек, Ю.Р. Йосипів та ін. – Львів: ЛьвДУВС, 2016. – 136с., з іл.
3. Про центральні органи виконавчої влади: закон України від 17.03.2011р. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3166-17>
4. Про Міністерство внутрішніх справ України: Положення, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 878 (в редакції від 28.10.2015р.). - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248608057>.
5. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII // Відомості Верховної Ради. – 1992. – № 9. – Ст.106.
6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України»: указ Президента України від 24.09.2015 № 555/2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/555/2015>
7. Наказ МВС України від 19.08.2014 № 840 «Про деякі питання інформаційної безпеки України». - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://document.ua/pro-dejaki-pitannja-informaciinoyi-bezpeki-ukrayini-doc200231.html>
8. Вішняков В. В. Тактика: підруч. / В. В. Вішняков, Г. А. Дробаха, А. А. Каленський, Є. Б. Смірнов. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2008. – 735 с.

В.о. завідувача кафедри загальноправових дисциплін Національної академії СБ України, к.ю.н., доцент

Суслін Сергій Валентинович

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕЖИМУ У РАЙОНІ ПРОВЕДЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ

Важливе значення для створення правової основи протидії тероризму відіграє передбачений законодавством України режим у районі проведення антитерористичної операції. Визначення його юридичної сутності та особливостей правового регулювання, інші теоретико-правові проблеми функціонування у сучасних умовах розглядалися в окремих наукових працях [1, с. 416-422], проте наразі залишаються недостатньо дослідженими, що зумовлює їх актуальність.

Відповідно до статті 1 Закону України "Про боротьбу з тероризмом" [2] *режим у районі проведення антитерористичної операції* (далі – режим у районі АТО) – особливий порядок, який може вводитися в районі проведення антитерористичної операції на час її проведення і передбачати надання суб'єктам боротьби з тероризмом визначених цим Законом спеціальних повноважень, необхідних для звільнення заручників, забезпечення безпеки і здоров'я громадян, які опинилися в районі проведення антитерористичної операції, нормального функціонування державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій.

У найбільш загальному розумінні слово «режим» тлумачиться як точно встановлений розпорядок життя, праці, порядок здійснення заходів або діяльності для досягнення певних цілей (режим харчування, технологічні режими на виробництві, режим тренування спортсменів тощо). У випадку закріплення режимних правил нормами права виникає феномен «правового режиму». Режим у районі проведення АТО, очевидно, є різновидом правового режиму.

В юридичній науці відсутнє єдине розуміння поняття «правовий режим». Більшість фахівців вважає, що в його основі – особливе поєднання правових засобів регулювання суспільних відносин з метою створення необхідних умов для реалізації інтересів суб'єктів цих відносин. Категорія «правовий режим» використовується у межах різних галузей права: цивільного права (зокрема, цивільно-правовий режим майна), господарського права (режими господарювання), екологічного права (правовий режим ландшафтів, правовий режим охорони повітря) тощо. Найбільшою мірою категорія "правовий режим" використовується у доктрині адміністративного права [3, с. 293-327]. Для визначення правової сутності режиму в районі проведення АТО розглянемо його юридичні ознаки.

Режим у районі АТО призначений для створення умов, необхідних для виконання Службою безпеки України та іншими уповноваженими органами державної влади їх функцій щодо боротьби з тероризмом. Як випливає з наведеного вище законодавчого визначення зазначеного режиму, він передбачає надання суб'єктам боротьби з тероризмом визначених Законом України "Про боротьбу з тероризмом" спеціальних повноважень. Водночас, на наш погляд, було б не зовсім точно розглядати спеціальні повноваження зазначених суб'єктів як основну, сутнісну ознаку цього режиму (а так само й інших правових режимів). Спеціальні повноваження необхідні тільки для того, щоб уповноважені суб'єкти боротьби з тероризмом були здатні забезпечити реалізацію особливого порядку регулювання суспільних відносин. Цей порядок складається із сукупності комплексних правових засобів та механізмів, які запроваджуються для досягнення цілей АТО з мінімально можливою шкодою для нормальної життєдіяльності громадян, діяльності органів державної влади та інших суб'єктів в районі її проведення. До таких комплексних правових засобів (механізмів) регулювання відносин в районі АТО належать, зокрема, особливий порядок допуску осіб у цей район; особливий порядок функціонування підприємств, установ і організацій; особливий порядок переміщення товарів до району або з району проведення АТО; особливий порядок запобігання, виявлення та припинення правопорушень; особливий порядок інформаційної діяльності тощо. Тому, на нашу думку, сутність режиму в районі АТО слід розглядати саме як особливий порядок правового регулювання суспільних відносин, а відповідні спеціальні (тобто додаткові, надзвичайні) повноваження у цьому контексті мають похідне значення, оскільки надаються суб'єктам боротьби з тероризмом тією мірою, якою це необхідно для забезпечення реалізації зазначеного порядку.

Тероризм є однією з найбільших загроз національній безпеці будь-якої держави. Тому запровадження режиму в районі проведення антитерористичної операції передбачає абсолютне домінування імперативного методу правового регулювання як діяльності суб'єктів боротьби з тероризмом, так і поведінки громадян, діяльності ЗМІ, підприємств й інших суб'єктів (наявність значної кількості заборон, регламентація діяльності органів державної влади та поведінки громадян, додаткові обмеження прав і свобод людини, збільшення інтенсивності адміністративного примусу тощо).

Частиною 2 статті 14 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» передбачено, що у районі проведення антитерористичної операції можуть вводитися тимчасово обмеження прав і свобод громадян. Водночас, переліку заходів у районі проведення АТО, які спричиняють такі обмеження, законом не передбачено (на відміну, наприклад, від заходів правових режимів надзвичайного стану та воєнного стану, передбачених відповідно Законами України «Про правовий режим надзвичайного стану» та «Про правовий режим воєнного стану»). Крім цього, законом не визначено і порядок введення зазначених обмежень. Можливі режимні заходи, які здійснюються в районі АТО, впливають з переліку прав посадових осіб, залучених до її проведення, прав спеціальних підрозділів суб'єктів, які безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом (закріплені у статті 15 Закону України «Про боротьбу з тероризмом»). Здійснення цих

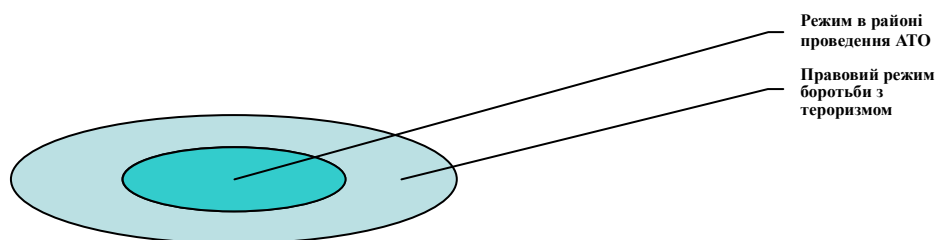
заходів (зокрема, патрулювання, блокування певних районів, огляд транспортних засобів, особистий огляд, застосування вогнепальної зброї тощо) пов'язано із додатковим, проте правомірним обмеженням прав і свобод людини. Зазначений підхід законодавця свідчить про надання суб'єктам, залученим до проведення АТО, можливості розсуду щодо застосування у межах наданих їм повноважень таких заходів, а отже і відповідних цим заходам обмежень прав і свобод людини, які у конкретній ситуації необхідні для досягнення цілей АТО. Отже, характерною рисою методу правового регулювання режиму в районі АТО є можливість адміністративного розсуду в діяльності суб'єктів, уповноважених на здійснення режимних антитерористичних заходів.

Режим у районі проведення АТО слід відрізнити від більш широкого за змістом поняття "правовий режим боротьби з тероризмом". Визначаючи співвідношення між ними, необхідно відзначити як спільні для обох режимів риси, так і відмінності.

ОЗНАКИ	Правовий режим боротьби з тероризмом	Режим в районі проведення АТО
<i>Загальне призначення</i>	Протидія тероризму	
<i>Правові засади реалізації</i>	Закон України "Про боротьбу з тероризмом"	
<i>Організаційні засади реалізації</i>	Система суб'єктів боротьби з тероризмом	
<i>Дія у часі</i>	Постійний	Тимчасовий
<i>Дія у просторі</i>	Уся територія України	Район проведення АТО
<i>Підстава для введення</i>	Закон України "Про боротьбу з тероризмом"	Закон України "Про боротьбу з тероризмом" та рішення уповноваженого суб'єкта боротьби з тероризмом

Таблиця 1. Ознаки правового режиму боротьби з тероризмом та режиму в районі проведення АТО

Спільними рисами є: загальне призначення – протидія тероризму, що зумовлює надзвичайний характер; правові засади реалізації визначено у Законі України "Про боротьбу з тероризмом"; суб'єкти, уповноважені реалізовувати режимні заходи тощо. Відмінності полягають у тому, що режим у районі АТО є тимчасовим, адже запроваджується лише на час проведення антитерористичної операції. По-друге, він має місцевий (локальний) характер, адже територіально обмежується районом проведення АТО. Натомість правовий режим боротьби з тероризмом реалізується шляхом повсякденного системного здійснення уповноваженими суб'єктами діяльності, спрямованої на запобігання, виявлення, припинення та мінімізацію наслідків терористичної діяльності на всій території України. По-третє, введення режиму у районі АТО залежить від рішення уповноважених суб'єктів боротьби з тероризмом, а правовий режим боротьби з тероризмом запроваджений і діє на підставі закону. Отже вважаємо, що є підстави розглядати режим у районі проведення АТО як підсистему правового режиму боротьби з тероризмом.

Мал. 1. Співвідношення режиму в районі проведення АТО з правовим режимом боротьби з тероризмом

З урахуванням зазначеного вище, режим у районі проведення АТО слід, на нашу думку, розглядати як складову правового режиму боротьби з тероризмом, різновид надзвичайного адміністративно-правового режиму, який можна визначити як особливий порядок регулювання суспільних відносин, що може вводиться на час і в районі проведення антитерористичної операції з метою звільнення заручників, забезпечення безпеки і здоров'я громадян, які опинилися в районі проведення антитерористичної операції, нормального функціонування державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій. Подальше дослідження теоретико-правових засад режиму в районі проведення АТО як складової системи боротьби з тероризмом сприятиме удосконаленню нормативно-правового регулювання антитерористичної діяльності в Україні.

Список використаних джерел:

1. Адміністративне право України: підручник / Кол. авт. – К. : Наук.-вид. центр НА СБ України. – 560 с.
2. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20 березня 2003 року № 638-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 25. – Ст. 180.
3. Правова доктрина України : у 5 т. – Х. : Право, 2013. – Т. 2 : Публічно-правова доктрина України / Ю.П. Битяк, Ю.Г. Барабаш, М.П. Кучерявенко та ін. ; за заг. ред. Ю.П. Битяка. – 864 с.

**Співробітник СБ України к.ю.н.,
Тарасенко Антоніна Валеріївна**

ДЕЯКІ АСПЕКТИ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ УКРАЇНИ У XVIII – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

Матеріально-технічне забезпечення військових формувань України має багатовікову історію свого становлення.

За часів перебування України у складі Російської імперії, зокрема під час правління Петра I було видано Указ від 18.02.1700 р. “О заведовании всех хлебных запасов ратных людей Окольному Языкову, с наименованием его по сей части Генерал-Провиантом”. Цим Указом був затверджений перший самостійний постачальницький орган – провіантський наказ, який видав поставками до армії хліба, крупи та зернофуражу. Відповідно до цього наказу здійснювалося централізоване продовольче забезпечення, яке на сьогодні є одним із видів матеріального забезпечення військ [5, с. 32-33].

Важливим періодом у становленні матеріально-технічного забезпечення (далі – МТЗ) війська Росії стала перша половина XVIII ст., коли були проведені військові реформи Петром I, в результаті яких, починаючи з 1705 р., було створено на основі рекрутського набору регулярну армію та систему тилового забезпечення за рахунок держави. У цей час також було утворено три основні накази, основними повноваженнями яких відповідно, були: Провіантського – забезпечення хлібом, крупою і зернофуражем (1700 р.); Особливого (з 1701 р. – Військового) – постачання речовим майном, поповнення кіньми, фуражем, грошове утримання; Артилерійського – організація виробництва, ремонт і розподіл матеріальної частини артилерії. Зазначені підрозділи підпорядковувалися головному розпоряднику військового господарства у державі – генерал-крігскомісару.

Характерними особливостями МТЗ у той час були такі: на період військових дій у складі польового управління армії з 1711 р. вводився польовий комісар, а в дивізіях – оберкомісар; полк як окрема військова частина мав своє господарство – тил, за який відповідали комісар, провіантмейстер, квартирмейстер, обозний офіцер і лікар; комісар видав грошовим утриманням та

забезпеченням холодною зброєю і військовим майном; провіантмейстер відповідав за продовольче та фуражне постачання; квартирмейстер вирішував питання розміщення і забезпечення табірним майном; обозний офіцер відповідав за утримання і ремонт обозного майна і керував обозом на марші; лікар організовував медичне обслуговування особисто і через ротних циркульників (фельдшерів) [5, с. 32-33].

Особливістю МТЗ військових формувань XIX ст. є те, що в цей період починається облік коней. На той час в Російській імперії було орієнтовно 40 млн. коней – приблизно половина кінного світового поголів'я, існували ямські служби та ямські станції. За день на змінних конях можна було проїхати 300-400 км, наприклад з Москви до Петербурга можна було дістатися за два дні. Це була напівдержавна служба держава встановлювала так звані станції (ями), а ямщики працювали за підрядом на власних конях. На той час існував кінний завод, коней дресировали в спеціальних школах берейтори. Таке навчання могло тривати до трьох років [7, с. 60-61] .

Теоретик воєнного мистецтва О. А. Свечін зазначав, що кіннота до початку XX ст. залишалася при тактичних прийомах кінного бою, успадкованих з XVIII ст. Це пояснювалося тим, що основна зброя та забезпечення кіннотників – шабля, кінь, не еволюціонують так швидко, як зброя піхотинців або артилеристів [4, с. 798].

До постачання регулярної армії Російської імперії споконвіку залучалися приватні підрядники. Наприклад, з середини XIX ст. було узаконено п'ять способів заготівлі матеріальних засобів: підряд з торгів, комерційний, комісійний, готівковою купівлею, а також виділенням грошей полкам на заготівлю “власним забезпеченням”. Зокрема, підряд на торги вважався найбільш вигідним. Так будь-який казенний підряд (і це офіційно визнавалося) мав дві мети, по-перше, “придбання необхідних для заготівлі предметів за цінами, не обтяжливими для казни та прийнятними для приватних осіб” і, по-друге, “розвиток усіх галузей приватної промисловості, відкриття даних шляхів до збуту своєї продукції на забезпечення військ”. Разом з умовами торгів Інтендантське управління встановлювало “крайню ціну”, платити більше за яку не дозволялося. Визначалася й мінімальна вартість, дешевше за яку купувати також заборонялося. У інструкціях заготівникам вказувалося, що казна не повинна гнатися за найменшою ціною підряду, а завжди зіставляти її з мінімумом, за яким неминучі збитки підрядника або недобросовісне виконання зобов'язань (підкуп приймальників тощо). У тому і в іншому вбачалася шкода казенному інтересу, а тому конкуренція при підрядах повинна була мати певні межі [6, с. 14].

У XVIII ст. за часів Катерини II для МТЗ військових формувань було характерно відкриття ринків до збуту своєї продукції на забезпечення військ, створення таємної експедиції, асигнаційних банків у Москві та Санкт-Петербурзі (09.01.1769 р.) кошти яких використовувалися, зокрема, для підкупу цінних агентів. Отже, у XVIII ст. продовжує удосконалюватись матеріальне стимулювання агентів [1].

Варто зазначити, що у другій половині XVIII ст. у організації тилу відбуваються певні зміни, а саме: мережа складів за рахунок створення на шляхах перегруповань малих (похідних) складів, які мали забезпечити двотижневу потребу військ у продовольстві (у 1768 – 1774 рр., на таких складах утримувався 2-х місячний запас продовольства) і у кожному районі широко використовувалися місцеві ресурси і транспорт [2, с. 33].

Особливістю МТЗ тих часів було запровадження механізму забезпечення обмундируванням: за мундир, виданий для носіння, військовослужбовець платив половину вартості. Так держава стимулювала збереження речового майна [6, с. 14]. У основі сучасної концепції речового забезпечення військовослужбовців, що проходять службу за контрактом, дещо інший підхід: компенсація надається за не отримане майно відповідно до норм постачання. Окрім того, у Військовому статуті 1869 р. від 14.11.1914 р. з'явилися зміни і доповнення, зокрема за постачання і збут недоброякісної зброї, боєприпасів, продовольства, медикаментів тощо передбачалася кримінальна відповідальність. Відповідальність була аналогічною як за дезертирство, самовільне залишення військової частини і ухилення від військової служби. Відповідальність було посилено указом від 12.01.1916 р. та запроваджено таке покарання, як позбавлення усіх прав стану з виселенням на каторжні роботи на термін від 4 до 20 років чи пожиттєво або із засудженням до страти [3, с. 159].

Отже, розгляд деяких аспектів МТЗ військових формувань України у XVIII-XX ст. дав можливість визначити систему МТЗ військових формувань України та урахувати позитивний досвід минулого для її удосконалення.

Список використаних джерел:

1. Заякин Б.Н. Краткая история военной разведки / Б. Н. Заякин. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://e-reading-lib.com/chapter>.
2. История тыла и снабжения Русской армии : [уч. пособие для слушателей Академии тыла и снабжения им. В. М. Молотова] / Под ред. генерал-лейтенанта М. П. Миловского. – Калинин. : Редакционно-издательский отдел, 1955. – 143 с.
3. Кузьминець О. В. Історія держави і прав України : [навч. посіб.] / О. В. Кузьминець, В.С. Калиновський, П. А. Дігтяр. – К.: Україна, 2000. – 429 с.
4. Свечин А. А. Эволюция военного искусства / А. А. Свечин – М. : Академический проект; Жуковский: Кучково поле, 2002. – 864 с.
5. Современные главы военной науки (теория тыла). – СПб : ВАТТ, 2007. – 257 с.
6. Тыл Вооруженных Сил : 300 лет / В. И. Исаков, Д. В. Булгаков, А. А. Смирнов, Л.Ф. Шумихина / [под ред. генерал-полковника В. И. Исакова]. – М. : Защитники Отчизны, 2000. – 336 с.
7. Шенгелия В. Завтра была война / В. Шенгелия // Вокруг света. – № 9 (2864). – 2012. – 1 вересня. – С. 50–61.

**Здобувач Науково-дослідного
інституту публічного права**

Тахтай Олексій Володимирович

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Провадження у справах про адміністративні правопорушення є одним із видів адміністративного процесу, являє собою регламентовану нормами адміністративно-процесуального законодавства діяльність уповноважених органів, яка спрямована на притягнення до адміністративної відповідальності осіб, які вчинили адміністративні правопорушення.

Кодекс України про адміністративні правопорушення не наводить дефініцію провадження у справах про адміністративні правопорушення, однак аналіз його положень, розділів 4-5, дає змогу виділити особливості розглядуваного провадження:

1) виникає на підставі вчинюваного адміністративного проступку та необхідністю притягнення порушника до відповідальності; ч. 1 ст. 9 КУпАП визначає адміністративне правопорушення (проступок) як протиправну, винну (умисну або необережну) дію чи бездіяльність, яка посягає на державний або громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку передбачено адміністративну відповідальність [1].

Адміністративна відповідальність є наслідком не тільки порушення норм адміністративного законодавства, а й інших галузей права. Наприклад, ст. 11 Кримінального кодексу України передбачає можливість притягнення до адміністративної відповідальності особи, що здійснила злочин, який не має великої суспільної небезпеки [2];

2) реалізується чітко визначеним колом суб'єктів. Порядок провадження в справах про адміністративні правопорушення в органах (посадовими особами), уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення, визначається КУпАП та іншими законами України;

3) має специфіку процесуальних актів, до яких відноситься протокол - підстава для порушення справи, постановою про накладення стягнення - результат розгляду, водночас остаточне рішення приймається після завершення стадії оскарження.

Крім того, провадженню у справах про адміністративне правопорушення характерна оперативність вирішення справи та активність правозастосовних органів.

До завдань провадження в справах про адміністративні правопорушення законодавець відносить: своєчасне, всебічне, повне і об'єктивне з'ясування обставин кожної справи, вирішення її в точній відповідності з законом, забезпечення виконання винесеної постанови, а також виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню адміністративних правопорушень, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі додержання законів, зміцнення законності (ст. 245 КУпАП) [1].

Провадження у справах про адміністративні правопорушення може розвиватись в одному з двох напрямків, тому доцільно виділити звичайне (загальне) та спрощене провадження.

Звичайному провадженню притаманне складання протоколу, застосування запобіжних заходів, з'ясування обставин, дослідження доказів тощо. Спрощене провадження, навпаки, характеризується мінімальною кількістю процесуальних дій: протокол про адміністративне правопорушення не складається, посадова особа, яка виявила делікт приймає і виконує рішення про накладення стягнення на місці вчинення правопорушення [3].

Залежно від виду органів, які здійснюють адміністративне провадження, розрізняють два види провадження: а) адміністративне, яке здійснюється одноособово посадовими особами - представниками органів державної виконавчої влади, комісіями при місцевих органах місцевої виконавчої влади, громадськими органами та їх посадовими особами; б) судове, яке здійснюється безпосередньо суддями.

Таким чином, провадження у справах про адміністративні правопорушення, як і кожне провадження, складається з певних елементів, стадій. Під стадією провадження в адміністративно-процесуальній літературі розуміється підпорядкована загальній меті цього виду провадження відносно його самостійна частина, яка поряд з його загальними задачами має свої специфічні, властиві тільки їй особливості та завдання, які визначають її зміст та процесуальне призначення [4, с. 229].

Адміністративно-процесуальне законодавство наводить наступний перелік стадій провадження у справах про адміністративні правопорушення:

- стадії порушення справи про адміністративний проступок (правопорушення);
- стадії розгляду справи про адміністративне правопорушення і винесення по ній постанови;
- стадії оскарження (опротестування) постанови у справі про адміністративне правопорушення;
- стадії виконання постанови по справі про адміністративне правопорушення [1].

Так, В.К. Колпаков виділяє додаткову стадію адміністративного провадження - адміністративне розслідування, на якій здійснюється вивчення обставин справи [5, с. 303]. На нашу думку, не доцільно виділяти вказану стадію, оскільки порушення справи про адміністративний проступок має місце лише при наявності для цього підстав. Таким чином, дослідження обставин справи є необхідним при порушенні справи, а її відокремлення сприятиме лише плутанині та виникненню непорозумінь.

На першій стадії з'ясовуються обставини правопорушення, факт вчинення правопорушення, складається адміністративний протокол. Стаття 255 КУпАП наводить чіткий перелік осіб, які уповноважені складати протокол про адміністративне порушення. Після складання протоколу, він надсилається органу (посадовій особі), уповноваженому розглядати справу про адміністративне правопорушення [1].

Очевидним законодавчим недоліком даної стадії є відсутність будь-яких строків, тобто незрозуміло в межах якого терміну необхідно надіслати протокол уповноваженому органу (посадовій особі).

Наступною стадією адміністративного провадження є розгляд справи. Вона починається після складання уповноваженим органом (посадовою особою) протоколу та повідомлення відповідним рішенням про розгляд справи осіб, які беруть участь у провадженні по справі про адміністративні правопорушення. Основна діяльність учасників розгляду справи спрямована на з'ясування фактичних обставин справи. Розглянувши справу про адміністративне правопорушення, орган (посадова особа) виносить рішення (постанову) по справі. У справах про

адміністративні правопорушення, орган (посадова особа) виносить одну з таких постанов: 1) про накладення адміністративного стягнення; 2) про застосування заходів впливу; 3) про закриття справи [1]. Таким чином, зазначена стадія включає три етапи: підготовку справи до розгляду, розгляд справи і прийняття по ній постанови.

Стадія оскарження постанови по справі є факультативною, тобто виникає у разі незгоди з результатами розгляду справи особи, щодо якої її винесено, а також потерпілого.

Після прийняття постанови або після розгляду скарги (протесту) починається четверта стадія провадження у справах про адміністративні правопорушення – стадія виконання постанов. Постанова про накладення адміністративного стягнення підлягає виконанню з моменту її винесення, якщо інше не встановлено законами України.

Отже, проаналізувавши стадії провадження у справах про адміністративні правопорушення не виникає сумнівів у складності цього явища. Провадження охоплює декілька стадій, які знову ж являють собою систему об'ємних процесуальних дій. Дане явище, провадження у справах про адміністративні правопорушення, необхідно досліджувати у зв'язках як між самими стадіями, так і між адміністративними провадженнями в цілому.

Провадження у справах про адміністративні правопорушення являє собою систему процесуальних дій, що здійснюються уповноваженими на те органами та посадовими особами у зв'язку з вчиненням особою адміністративного правопорушення та направлені на притягнення такої особи до відповідальності у вигляді правообмежень. При цьому провадження у справах про адміністративні правопорушення можна розглядати у декількох значеннях: як самостійний інститут правозастосовної діяльності органів державної влади; як інструмент регулювання суспільних відносин шляхом застосування адміністративних санкцій.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III.
3. Алфьоров С. М. Адміністративне право. Загальна частина : [навч. посіб.] / Алфьоров С. М., Ващенко С. В., Долгополова М. М., Купін А. П. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 216 с.
4. Іщенко В. В. Стадії провадження у справах про адміністративні правопорушення у сфері оподаткування: сучасні доктринальні підходи / В. В. Іщенко // матер. міжнар. наук.-практ. конф. – 2011. - № 2 (21). - С. 229-231.
5. Колпаков В. К. Адміністративне право України : [підруч.] / В. К. Колпаков. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 736 с.

**Аспірант юридичного факультету
Київського національного
університету імені Тараса
Шевченка**

Теремцова Олена Миколаївна

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ СУЧАСНОГО СТАНУ УНІТАРНОЇ ДЕРЖАВИ

Формулювання теоретичних положень сучасного стану унітарної держави та основні тенденції розвитку соціально-змістовних властивостей держави в умовах розбудови правової держави та в інтересах суспільства є одним із основних критеріїв цінностей пріоритету держави.

Питання сучасного стану унітарної держави досліджувалися в працях видатних вчених Андрусяка Т.Г. [2], Бобровник С.В. [3], Зайчука О.В. [7], Копейчикова В.В. [6], Котюка В.О. [4], Лободи Ю.П. [5], Оніщенко Н.М. [7], Шемшученка Ю.С. [9], та інших авторів.

Держава в сучасних умовах завжди є одним із найважливіших явищ організаційного характеру в суспільстві. Їй тому протягом століть вчені намагалися дати визначення поняття цього явища та розкрити його сутність.

Держава є центральним інститутом влади в суспільстві і концентрованим здійсненням цієї владою політики. Розуміння держави являє собою одну з найбільш складних проблем юридичної науки. Теорія держави охоплює три групи генетичних і функціональних проблем, пов'язаних з трисединою основою походження, формування й існування держави: суспільною; класовою; політико-правовою та організаційно-структурною основою державної діяльності [8].

Досліджуючи питання сучасного стану унітарної держави в теоретико-правовому аспекті слід зазначити, що унітарна держава є єдиною цілісною й неподільною державою, територія якої поділяється на адміністративно-територіальні одиниці, що не мають статусу державних утворень та не наділені суверенними правами.

В результаті історичної еволюції склалися сучасні унітарні держави. Кожна з них за державно-територіальним устроєм має свої особливі риси й наділені також єдністю наступних ознак:

По – перше: в складі держави відсутні території, що наділені державним суверенітетом. В унітарних державах лише один суб'єкт має державний суверенітет це – сама держава. Вона є єдиним політичним центром суспільства.

По – друге: діяльність єдиної системи вищих державних органів. В унітарних державах вищими органами державної влади вважаються лише центральні політичні установи (глава держави, уряд, парламент, верховні судові інстанції, тощо). Представницькі та адміністративні установи територій не належать до числа вищих державних органів.

По – третє: в унітарній державі діє єдина система законодавства. Акти центральних органів влади мають вищу юридичну силу. Цей принцип не виключає права місцевих органів влади здійснювати правове регулювання з питань, що мають локальне значення. Такі акти є підзаконними, видаються в межах компетенції, що встановлено державою і не можуть суперечити законам.

По – четверте: унітарна форма устрою держави обмежує права територій та їх органів переважно рішенням місцевих підпорядкувань неополітичного характеру. До відання цих органів відносяться місцеві міські та сільські ярмарки, благодійні установи, санітарні та лікувальні служби, професійне навчання, туризм та готельна справа, транспорт, шляхобудівні та водогонні роботи, сільське господарство та лісові зони, полювання, риболовля; управління в галузі охорони навколишнього середовища; музеї, спорт та дозвілля, та інше.

По – п'яте: унітарні держави завжди в своїх основних законах закріплюють принцип єдності та неподільності територій.

Мова йде про заборону на сецесію, що означає – відірвання, відокремлення, вихід частини з цілості, залишення певної території від держави. Важливо розрізнати право на сецесію та право на самовизначення народу: – у випадку, якщо місцева громада набуває властивостей народу, нації, претендує на міжнародне визнання, то набрання чинності міжнародно-правової норми про право народів на самовизначення, на власну національну державність; в даному випадку може відбутися відокремлення та повне відокремлення фактично виниклого, що було засновано народом унітарної держави.

По – шосте: в унітарній державі встановлюється єдине громадянство. Ніякі автономні або територіальні утворення не мають права вводити своє громадянство крім загальнодержавного.

Основну проблему подолання стрімких тенденцій в державному розвитку, унітарні країни вирішують за допомогою освіти автономій. Автономія – це наділення територіальних одиниць самостійністю з питань місцевого управління. (Наприклад, автономії, що утворені за національною ознакою; автономії адміністративно-територіальні). Права автономій можуть бути зафіксовані в Основних законах держави. Іноді автономії самі розробляють статuti, що закріплюють їх права. Але, незважаючи на це, права автономій завжди є похідними, а не власними, тобто джерелом цих прав є акт влади держави. Засновуючи автономію, визнаючи її права, держава, звісно, обмежує межі застосування своєї влади. Проте, це не означає, що на автономній території з'являється держава. Незважаючи на можливі широкі права автономій, унітарна держава завжди закріплює в законах процедури впливу центральної влади на ці відносно самостійні утворення.

Унітарним державам властива ще одна особливість – це структура парламентів. В

основному тут діють однопалатні парламенти.

Всі унітарні держави можна поділити на прості або складні [4]. (Наприклад, прості – Болгарія, Польща; а з автономією (одна чи кілька) – складними – Фінляндія, Данія).

Отже з огляду теоретико-правового осмислення, сучасний стан унітарної держави має природний процес щодо прагнення частин унітарної держави до більшої самостійності й призводить на сьогодні до утворення автономій, розширенню їх прав.

Майбутнє унітаризму, вектор руху лежить саме в напрямку розумного поєднання централізації, чіткої вертикалі влади й самостійності місцевого самоврядування. Але ж необхідно чітко всі тенденції руху відобразити в законодавстві держави. Визначити дієвий механізм щодо розвитку унітарної держави в сучасних умовах.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. // Верховна Рада України; Конституція, (відомості Верховної Ради України (ВВР)), 1996, № 30, ст. 141); – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <http://zakon2.rada.gov.ua>.
2. [Андрусяк Т. Г.](#) Теорія держави і права [Текст] / Т. Г. Андрусяк; Фонд сприяння розвитку укр. правової думки та пропаганди державницьких традицій «Право для України». – Львів : [б.в.], 1997. – 200 с.
3. [Бобровник С. В.](#) Проблеми теорії держави і права [Текст]: курс лекцій / С. В. Бобровник; АН України, Київський ун-т права. – К.: Вид-во Київського ун-ту права, 2004. – 122с.
4. Котюк В.О. Загальна теорія держави і права. – К.: Атіка, 2005 – 592 с.
5. Лобода Ю.П. Цінність держави як її соціальна сутність (теоретико-методологічні аспекти дослідження). Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук – Одеса, 2001, – 27с. – с. 6.
6. Правознавство [Текст] : підручник / ред. В. В. Копейчиков. – 7-ме вид., стер. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 736 с.
7. Порівняльне правознавство (теоретико-правове дослідження) [Текст] / О. Л. Копиленко [та ін.] ; наук. ред. Н. М. Оніщенко ; відп. ред. О. В. Зайчук; Інститут законодавства Верховної Ради України, Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України. - К.: Фенікс, 2007. - 430с. - Бібліогр.: с. 371-397. - ISBN 978-966-651-450-2.
8. Теремцова О.М. Актуальні аспекти державотворення в унітарній правовій державі. //«Державо- та правотворчі традиції українського народу» (до 150-річчя М.С. Грушевського): збірник тез доповідей III Всеукраїнської науково-практичної конференції / за заг. ред. А.С. Шевченко державна фіскальна служба України, Університет державної фіскальної служби України. –Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. –С.284-286. –134с. Фахове видання.
9. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К.: «Укр. енцикл.», 1998. – Т. 1: А - Г. 672 с.

Доцент кафедри теорії права та держави юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, к.ю.н.

Теремцова Ніна Володимирівна

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У сучасній науці досить успішно працює багаторівнева концепція методологічного знання. В цьому плані всі методи наукового пізнання можуть бути розділені на основні групи: філософські методи; загальнонаукові підходи і методи дослідження; приватнонаукові методи; дисциплінарні методи; методи міждисциплінарного дослідження. тощо. Таким чином, методологія не може бути зведена до якогось одного, навіть дуже важливого методу [9].

В теорії бюджетного права визначено, що одержання доходів, їх розподіл між ланками (видами) бюджетної системи і використання їх на покриття видатків, що тісно взаємодіють із виконанням, передбачених Конституцією України функцій органами держави і місцевого самоврядування, не проходить автоматично. Держава за допомогою правових норм ретельно регулює відносини, що виникають при формуванні й виконанні всіх видів бюджетів, контролі за використанням бюджетів і звітуванні про їх використання [1]. Діяльність органів держави та місцевого самоврядування в галузі бюджету одержала назву бюджетного процесу. В юридичній літературі до цього часу немає єдиної думки щодо змісту поняття бюджетного процесу і його стадій [8, с. 178].

Вирішальною і провідною ланкою фінансової системи в Україні є бюджет, який повністю забезпечує існування держави, розвиток її економіки і культури.

Бюджет будь-якої держави відлюструє її соціально-економічну і політичну природу, тобто змістом її діяльності. Це виявляється як у засобах та джерелах отримання доходів, у долі національного доходу, що надходить до бюджету, в напрямках видатків, так і в побудові бюджету, в порядку його формування та затвердження.

Науковообґрунтованою є думка про те, що форми та методи бюджетної діяльності можуть змінюватися, але бюджет завжди залишається об'єктивною необхідністю. В бюджеті об'єднані в одне ціле фінансові канали, по яких держава зосереджує надходження, що встановлені законом.

Вважається, що з бюджетом пов'язані всі державні органи, підприємства, організації, установи. Як для організації та узгодженої роботи всієї системи державних органів по формуванню та виконанню бюджету, так і для найбільш правильного вирішення численних питань, що при цьому виникають, потрібен чіткий порядок, ретельно продуманий і розроблений у всіх своїх складових.

Необхідна більш деталізована правова регламентація кола прав і обов'язків різних органів державної законодавчої та виконавчої влади, порядку складання, розгляду, затвердження та виконання бюджетів держави.

Діяльність державних органів України по складанню та розгляду проекту, затвердженню і виконанню бюджету та складанню, розгляду і затвердженню звіту про його виконання, регламентована нормами бюджетного права, що має назву бюджетного процесу.

Значну увагу даному питанню приділено вченими: А. Ангеловим [7], Л. Вороною [8], М.А. Гурвічем [10], М. Піскотіним [11].

Бюджет – це не звичайний закон, хоча і приймається у формі закону і в законодавчому порядку. Дія цього процесу продовжується і після затвердження бюджету. Метою формування бюджету є його виконання, тобто реалізація затвердженого бюджету по доходах і видатках, що здійснюється відповідними державними органами в певних правових формах. Законодавчий же процес пов'язаний із звичайним законом і закінчується його прийняттям.

Розгляд є моментом або стадією складання (розгляд проекту бюджету Кабінетом Міністрів України), або стадією затвердження (попередній розгляд ВРУ). Проте в цьому випадку розгляд має місце тільки після складання проекту бюджету, оскільки на цій стадії вже складений проект бюджету аналізується постійно комісією з питань бюджету, депутатами, іншими комісіями, Кабінетом Міністрів України, Верховною Радою України і доводиться до кінцевого варіанта, щоб подати його від імені виконавчої влади на подальше затвердження. Більше того, як і кожна стадія бюджетного процесу, стадія розгляду закінчується прийняттям правового акта – постанови про схвалення висновків і пропозицій, якими формулюється діяльність державних органів. Остаточним результатом стадії розгляду є доопрацьований проект бюджету України, з усіма внесеними поправками.

Усе це сприяє підвищенню відповідальності державних органів за зміст проекту, що передається на затвердження. Що стосується стадії закінчення бюджету, то вона є логічним завершенням всього бюджетного циклу. Саме тут підбиваються підсумки проведеної роботи всіх органів, що брали участь у розробці головного фінансового плану країни та закріплюється особливий порядок контролю за виконанням бюджету, що дає змогу співставити заплановані показники з фактичними та зробити необхідні висновки з метою удосконалення наступних

розробок у сфері бюджетної системи та запобіганням майбутніх помилок у розрахунках статей бюджету.

З розвитком економіки змінюються й види. Необхідністю є потреба в періодичному оновленні бюджету, систематичного перегляду стану та розмірів його доходів і видатків.

Нині чинним є Бюджетний кодекс України [2], яким регулюються суспільні відносини щодо складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, складання, розгляду і схвалення звітів про їх виконання, а також контролю за виконанням Державного бюджету України та місцевих бюджетів. Ці відносини є різновидом публічних і виникають у процесі здійснення влади держави та місцевого самоврядування для фінансового забезпечення завдань і функцій держави й місцевого самоврядування. В цих відносинах виявляється воля держави, яку втілюють Верховна Рада України і Кабінет Міністрів України, щодо централізованого фонду коштів, власником якого є держава.

Централізованим фондом коштів, необхідним для фінансового забезпечення функціонування місцевого самоврядування є місцевий бюджет. Держава розподіляє бюджетні асигнування, необхідні для фінансування повноважень, пов'язаних з її функціонуванням, встановлює мінімальні державні соціальні стандарти на всій території України, мінімальну бюджетну забезпеченість, розміри державного або муніципального боргу (конкретні розміри встановлюються місцевими органами), основи фінансового контролю на всіх стадіях бюджетного процесу.

Уся складна система бюджетних відносин існує тільки в формі правовідносин. Відносини, які виникають у процесі бюджетної діяльності, об'єктивно потребують злагодженого механізму правового регулювання. У механізмі правового регулювання включаються норми Конституції України [1], Бюджетного кодексу України [2], щорічні Закони про Державний бюджет України [3], нормативно – правові акти Міністерства фінансів України [5] та Державного казначейства України [6].

Отже, чільне місце в механізмі правового регулювання бюджетних відносин як виду фінансових посідає Бюджетний кодекс України – вперше кодифікований в Україні акт, введений в дію 1 січня 2002 року, нова редакція 2010 року [2].

Регулювання практично всього бюджетного процесу нормами одного кодифікованого акта, з одного боку, полегшує підготовку бюджету та закону або рішення органу місцевого самоврядування про бюджет і виконання бюджетів усіх рівнів, з другого – новизна норм бюджетного кодексу та їх унікальність ускладнюють застосування їх на практиці.

Бюджетним кодексом визначено, що бюджетний процес – регламентована нормами права діяльність, пов'язана зі складанням, розглядом, затвердженням бюджетів, їх виконанням і контролем за їх виконанням, розглядом звітів про виконання бюджетів, що утворюють бюджетну систему України. Його зміст визначається державним і бюджетним устроєм країни, бюджетними правами відповідних органів влади.

Усі стадії бюджетного процесу взаємопов'язані. Цей процес триває протягом трьох років: складання проекту бюджету, його розгляд і затвердження відбуваються у рік, що передує плановому; виконання бюджету (бюджетний період) – один рік; складання звіту про виконання бюджету і його затвердження – протягом наступного року після стадії виконання (бюджетного періоду). Ці стадії є прямим відображенням не лише економічного життя суспільства, а й політичної культури.

Складання, розгляд, затвердження і виконання бюджетів різних рівнів в Україні, а також контроль за їх виконанням регулюються Конституцією України, Бюджетним кодексом, законом про місцеве самоврядування, а також рішеннями представницьких органів місцевої влади, виданих на основі законодавства України.

Одним із головних завдань бюджетного процесу є проведення перспективного бюджетного планування, що має на меті забезпечити пропорційність і збалансованість намічених на перспективу великомасштабних соціально-економічних програм. Досить важливим є здійснення бюджетного регулювання у частині перерозподілу джерел доходів між бюджетами різних рівнів.

Виконання бюджету полягає в забезпеченні надходжень запланованих доходів і здійснення передбачених у бюджеті видатків. Це досягається шляхом встановлення порядку обчислення

податків, зборів та інших обов'язкових платежів, термінів їх сплати, а також порядку фінансування видатків. Виконання Державного бюджету України забезпечує Кабінет Міністрів України. Міністерство фінансів України здійснює загальну організацію та управління виконанням державного бюджету, координує діяльність учасників бюджетного процесу з цього питання.

Відтепер в практичному та теоретичному аспектах формування бюджетів, їх взаємовідносин, ролі й значення державного бюджету як інструменту управління економікою в руках держави виникає безліч питань, своєчасне вирішення яких дозволило б не тільки адаптувати бюджетні відносини, бюджетний процес в Україні до існуючих економічних умов, але й посилити вплив бюджету на процес формування ринкових відносин, на вихід країни з тривалої кризи [9].

Як висновок, автор доводить, що за умов переходу України до ринкової економіки, роль бюджету значно посилюється. Він залишається основним інструментом управління економікою в державі. І, не приділяючи належної уваги щодо його формування, допускаючи помилку за помилкою в його розрахунках, держава фактично позбавляється одного з найголовніших важелів цього управління. На сьогодні розвиток економіки в державі стає стихійним та не прогнозованим. Залишається проблемою перспектива розвитку бюджетного процесу в Україні в умовах розбудови правової держави.

Список використаних джерел:

1. Конституція України, (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, №30, ст.141, із змінами і доповненнями, остання редакція від 01.01.2006 на підставі 2222-15. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. [Бюджетний кодекс України](#). Верховна Рада України; Кодекс України, Закон, Кодекс від 08.07.2010 № 2456-VI (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 50-51, ст.572).
3. [Про Державний бюджет України на 2016 рік](#). Верховна Рада України; Закон, Бюджет від 25.12.2015 № 928-VII. / (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 5, ст.54).
4. [Про бюджетну систему України](#) Верховна Рада УРСР; Закон від 05.12.1990 № 512-XII (Закон втратив чинність на підставі Бюджетного кодексу № 2542-III ([2542-14](#)) від 21.06.2001, ВВР, 2001, N 37-38, ст. 189).
5. Нормативно – правові акти Міністерства фінансів України. –Режим доступу: www.minfin.gov.ua.
6. Указ Президента України “Про Державне казначейство України“ від 27 квітня 1995 року за № 335/95 // Офіційний Інтернет сайт: zakon.rada.gov.ua.
7. Ангелов А.С. Финансовое право НРБ. – София, 1967. – 424 с. // Советское государство и право. – М.: Наука, 1968, № 6. - С. 156-158.
8. Воронова Л.К. Фінансове право України: Підручник. – К.: Прецедент; Моя книга, 2006. –448 с.
9. Теремцова Н.В. Бюджетний процес за законодавством України: монографія / Н.В. Теремцова. –К.: Вид. ТОВ «Інтер Логістик України». 2010. –240с.
10. Финансовое право. Учебник / Сост.: Гурвич М.А., Залесский М.Я., Райдер А.К., Шварцман А.О., Шмаков К.К.; Общ. ред.: Гурвич М.А. – М.: Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1940. – 212 с.
11. Финансовое право. Основные проблемы / Пискотин М.И. - М.: Юрид. лит., 1971. - 312 с.

**Старший викладач кафедри
загальноправових дисциплін
Національної академії СБ України**

Тронц Василь Миколайович

**ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО
РОЗСЛІДУВАННЯ**

Україна впевнено крокує шляхом розбудови демократичної та правової держави європейського зразка. Серед передумов інтеграції нашої держави до Європи є перегляд окремих напрямів державної політики, зокрема у сфері кримінальної юстиції. Це вимагає переосмислення існуючих форм і методів управління апаратом досудового слідства, впровадження в його діяльність новітніх технологій, раціоналізації службово-трудової діяльності слідчих, використання прихованих резервів їх робочого часу, функціонування діючої системи стимулювання персоналу до високопродуктивної праці.

Не зважаючи на важливість даної проблематики в сучасних умовах реформування системи правоохоронних органів, організаційно-правовим аспектам наукової організації праці слідчих в останні роки не приділялося достатньої уваги. Наслідками такої ситуації стали недостатня якість роботи слідчих, нераціональне використання ними робочого часу, висока плінність кадрів, слабка дієвість існуючих методів стимулювання, що певною мірою гальмує подальший розвиток системи досудового розслідування.

Як і раніше, для працівників органів досудового розслідування залишаються актуальними проблеми, пов'язані із плануванням розслідування, отриманням необхідної правової, методичної та оперативної інформації, призначенням та проведенням судових експертиз, правильним складанням процесуальних документів, насамперед – повідомлення про підозру та обвинувального акту. За час приведення всіх нормативних актів у відповідність до вимог Конституції України відбулися значні зміни у змісті діяльності органів досудового слідства. Сучасна ситуація вимагає пошуку нових підходів до професійної підготовки слідчих на фоні підвищення вимог до професійного рівня всіх працівників правоохоронних органів.

Виховання професійних якостей майбутніх слідчих відбувається в процесі навчання і подальшої оперативно-службової діяльності. Але сьогодні воно значно ускладнюється неповною визначеністю статусу як органів досудового розслідування в системі правоохоронних органів держави, так і правового статусу самих слідчих. В процесі реформування органів досудового слідства, що відбувається відповідно до вимог Конституції України, та приведення кримінального процесуального законодавства України у відповідність до міжнародних правових стандартів проблема визначення в чинному законодавстві України статусу слідчих працівників, які в межах своїх повноважень забезпечують функцію розслідування злочинів і здійснення кримінального судочинства, постає надзвичайно гостро.

На відсутність в чинному законодавстві України законодавчого визначення статусу слідчих працівників зокрема вказували експерти Ради Європи, які зазначали, що в умовах реформування правової системи України одним із негативних факторів, який впливає на імідж України як правової держави, є відсутність законодавчої бази функціонування системи органів досудового слідства. На відміну від інших учасників кримінального судочинства (судді, прокурора, адвоката), слідчий не має чітко визначеного статусу, що в свою чергу зумовлює його залежність від відомчих інтересів органів, в яких створені слідчі підрозділи, й не дає належних гарантій його процесуальної самостійності.

Незважаючи на припис Основного Закону (п. 9 Перехідних положень Конституції) до цього часу не сформовано систему досудового слідства, немає тих необхідних законів, які б регулювали його діяльність у сучасних умовах. Тим більше, що у змагальній формі кримінального процесу, до якого прагне вітчизняне судочинство, без якісного розслідування не може бути ефективного правосуддя [1, с. 819].

Проблеми досудового слідства через їх величезну практичну значущість завжди перебували в центрі уваги вчених і практиків [1, с. 820].

За останні роки у Верховній Раді України було зареєстровано декілька законопроектів із цієї проблематики, зокрема, проекти Законів України «Про статус слідчих» (реєстраційний № 7440 від 27.08.2001 р.), «Про працівників органів досудового слідства та їх соціальний захист» (реєстраційний № 1230 від 17.06.2002 р.), «Про статус та процесуальні і соціальні гарантії слідчих України» (№ 4125 від 08.09.2003 р.), «Про національне бюро розслідувань» (№ 4387 від 18.11.2003 р.), «Про систему органів досудового слідства» (№ 5372 від 04.10.2004 р.), «Про систему

досудового слідства України та статус слідчих» (реєстр. № 1187 від 02.12.2014 р.) та ряд інших [4, с.5].

Парламентський Комітет при внесенні на розгляд законопроектів зазначав, що вони в разі їх прийняття заповнять прогалину в чинному законодавстві відносно статусу слідчих працівників, які забезпечують важливі завдання щодо викриття винних, встановлення об'єктивної істини. Комітет також звертав увагу на те, що прийняття законопроекту є останньою ланкою в підготовці нового Кримінального процесуального кодексу України. На жаль, Президентом України накладено вето на три прийняті Верховною Радою України закони, що визначили б статус слідчих. А останній – відхилено Головним науково-експертним управлінням (висновок від 14.03.2016 р.).

Це призвело до того, що кожний державний орган, який має слідчий апарат, намагався усунути прогалини в законодавстві шляхом відомчої нормотворчості. В результаті слідчі різних відомств не мають реальної процесуальної самостійності, залежать від керівників відповідних державних і правоохоронних органів, змушені виконувати їх вказівки щодо поліпшення показників оперативної, службової та інших видів діяльності. Їх права в повному обсязі на законодавчому рівні не захищені, обов'язки не закріплені [3, с. 1-3].

Актуальність проблеми про законодавче вирішення питання про статус слідчих обумовлена також тим, що чинний Кримінальний процесуальний кодекс України остаточно визначив систему державних органів, які здійснюють досудове розслідування, та їх процесуальні повноваження.

Якщо законопроекти «Про статус слідчих» були орієнтовані на «сильного» та незалежного слідчого, то новий Кримінальний процесуальний кодекс України – на слідчого як на «технічного» працівника, «помічника» прокурора. Як стверджує Юрій Кармазін "Кримінальний процесуальний кодекс перетворив слідчого не на самостійну фігуру, а на хлопчика, який сьогодні винен у всьому" [2, с. 4]. У зв'язку з цим, сьогодні слід остаточно визначитися з концепцією проекту Закону України «Про статус слідчих», його структурою та змістом після прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України, який на думку багатьох науковців і практиків доцільно доопрацювати та удосконалити.

Таким чином, сучасне законодавство лише декларує процесуальну самостійність слідчого як визначальну засаду досудового слідства, але така самостійність - часткова, оскільки законодавство не містить у собі системи правових гарантій її забезпечення. До тих пір, поки слідчі структури перебуватимуть у складі адміністративної, виконавчої влади в підпорядкуванні органів дізнання, про самостійність і незалежність слідчого та про підкорення його лише закону, про те, щоб він діяв як суддя, не може навіть бути мови.

Список використаних джерел:

1. Юхно О. О. Окремі аспекти законотворчості щодо удосконалення проекту Закону України «Про статус слідчого» / О. О. Юхно // Форум права. – 2012. – №2. – С. 819–823 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/FP/2012-2/12joorcc.pdf>.
2. Кармазін Ю. Міністерство свавілля: Чому головний слідчий України пішов з посади? Газета "Щодня" 15.03.2013 р. – С. 4.
3. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 09.08.2012 р. №686 "Про організацію діяльності органів досудового розслідування".
4. Свиридов Б. Слідчі особливого призначення. Історія створення Національного бюро розслідувань: новітній етап // Юридична газета. – 2005. – №9 (21) – С. 5-6.

**Професор кафедри теорії держави
та права НАВС, кандидат
юридичних наук, доцент**

Тюріна Оксана Володимирівна

**ОКРЕМІ ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ СУДОВИХ ТА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ
ІСЛАМСЬКИХ КРАЇН.**

У сучасному світі мусульманське право співіснує і взаємодіє з іншими правовими системами, зазнаючи впливу загальносвітових тенденцій правового розвитку. Ці прояви, так само, як й ступінь традиційно мусульманських принципів і норм, не є однаковими у різних ісламських країнах, що дає підстави з юридичної точки зору відокремлювати поняття мусульманське право і право мусульманських країн.

Національні правові системи ісламських держав за ступенем збереження мусульманського права як системи нормативного регулювання умовно можна розподілити на наступні групи:

- національні правові системи, в яких широко застосовують мусульманське право (Саудівська Аравія, Іран, Пакистан)
- національні правові системи, в яких звужена сфера дії мусульманського права із збереженням його основоположних канонів (Йеменська Арабська Республіка, Лівія, Судан, Бахрейн, Кувейт, Об'єднані Арабські Емірати)
- національні правові системи, в яких мусульманське право регулює окремі сторони суспільного життя, перш за все шлюбно-сімейні відносини (Єгипет, Ірак, Ліван, Марокко, Алжир, Туніс, Йемен)
- національні правові системи, в яких мусульманське право визнається не на державному, а на суспільному рівні (Туреччина).

Неоднаковий стан правового розвитку мусульманських держав свідчить про відповідно різні масштаби процесу вестернізації, тобто запозичення національними правовими системами цих країн окремих ідей, принципів, норм та форм права з боку інших правових систем, перш за все романо-германської та англо-американської (в залежності від рівня співробітництва, міграції населення та інших чинників, що відповідно сприяли впливу або права континентального, або права загального на правові системи певних ісламських держав). В тих мусульманських державах, які в силу економічних, політичних та інших відносин, зазнали вестернізації з боку означених правових систем та міжнародного права, у сферах суспільних відносин, що виходять за межі особистого статусу і не стосуються священних основ іслама, застосування норм власне мусульманського права поступається нормам, запозиченим у романо-германському чи англійському праві, що впроваджується через прийняття державою нових законів, кодексів або поступово встановлюється судовою практикою, особливо це стосується регулювання у сфері конституційних, торговельних, трудових, процесуальних відносин тощо. Однак, процес вестернізації привів не стільки до зміни у мусульманському праві, скільки до привнесення до нього нового метода упорядкування правового матеріалу, який не передбачає змін релігійної основи регламентації, особливо стосовно «особистого статусу» мусульман. Отже, вплив ісламського права на правові системи ісламських держав виявляється у кожній ісламській державі по-різному, в залежності від історичних закономірностей розвитку держави, культурних особливостей людей, що населяють її, і від її геополітичного розташування.

Процеси ісламізації та вестернізації, які у певному сполученні зазнають мусульманські держави, обумовлюють й відповідну специфіку організаційно-функціональної побудови їх судових систем. У переважній більшості ісламських держав судові системи мають дуалістичну побудову і складаються з шаріатських (релігійних) судів, компетенція яких, перш за все, пов'язана із справами щодо «особистого статусу», в яких правосуддя відправляється судьями-каді, та світських судів, які, як правило мають відповідну спеціалізацію, при цьому судові системи мають відповідні ієрархічні рівні – суди першої інстанції, апеляційні суди, вищі судові інстанції, та сформовані з урахуванням територіального устрою відповідної мусульманської держави.

В залежності від ступеня впливу мусульманського права на судові системи ісламських держав, вони на думку професора Х. Бехруз, можуть бути класифіковані на кілька груп [1, С. 315-319].

Першу групу складають судові системи держав, в основу діяльності яких покладено принципи ісламського права (Оман, Кувейт). Для них характерним є застосування норм і принципів класичного ісламського права як єдиного джерела відправлення правосуддя. Однак у цих державах відбувається поступовий відхід від класичних норм ісламського правосуддя, що знаходить свій прояв у колегіальному розгляді справ, у побудові ієрархічної системи судів, що

припускає оскарження судових рішень по найтяжчим злочинам. В ісламських державах з монархічною формою правління, монарх залишаючи за собою функції верховного судді, фактично делегує це право відповідним ісламським судам, які займають верховне становище у судовій системі, за винятком Оману, де Султан іноді особисто вибірково розглядає судові спори та особисто затверджує смертні вироки.

Друга група судових систем (Сирія, Йорданія) характеризується дуалізмом судової системи, де, незважаючи на те, що основною ланкою судової системи у цих державах є світські суди, у своїй діяльності вони зазнають на собі впливу від норм принципів класичного ісламського права. До юрисдикції ісламських судів належать вирішення спорів за особистим статусом мусульман.

До третьої групи належать судові системи таких держав (Об'єднані Арабські Емірати, Лівія), що орієнтовані на європейські правові традиції і принципи. Однак і тут для вирішення спорів з питань особистого статусу між мусульманами та певних категорій кримінальних справ судова система звертається до окремих ісламських принципів відправлення правосуддя. Світські суди при розгляді окремих справ також можуть звертатися до норм мусульманського права.

Четверта група формується із судових систем тих держав (Туреччина, Єгипет), що пішли шляхом ліквідації ісламських судів. Їхню компетенцію було передано цивільним (світським) судам.

Окрім зазначеного в окремих мусульманських країнах (Бахрейн, Ліван) створені суди в залежності від відповідного толку (напрямку) ісламу – сунітські та шіїтські, сторонами в яких відповідно виступають представники названих напрямів.

До органів правосуддя в мусульманських державах, як правило, належить й прокуратура, що очолюється міністром юстиції, головна функція якої полягає у підтриманні обвинувачення. В окремих ісламських державах прокуратура відсутня, функції по підтриманню обвинувачення виконує служба обвинувачення, що є складовою поліції.

Поліція в ісламських державах організована за принципом територіальності і має у державах, в яких правова і судова системи є суто релігійними, поділ на релігійну поліцію (яку, називають поліцією моральності або шаріатською гвардією), що контролює дотримання норм шаріату, здійснюючи охорону громадського порядку, та виконує рішення шаріатських судів, та світську поліцію, що займається розкриттям злочинів. Так, наприклад, у Саудівській Аравії шаріатська гвардія, що підлегла Комітету по заохоченню добропорядності і запобіганню розпусти, має право збирати і розслідувати скарги, патрулювати громадські місця з метою запобігання актів вживання алкогольних напоїв, наркотичних засобів, проституції, хуліганства, крадіжок, та дотримання пристойності зовнішнього вигляду.

У Афганістані національна поліція є головним правоохоронним органом держави, що входить до структури Міністерства внутрішніх справ, і включає цивільну поліцію, жандармерію, прикордонну поліцію, кримінальну поліцію, підрозділи захисту правопорядку.

Одна з розвинутих країн, в яких поширено мусульманське право, є Об'єднані Арабські Емірати, кожна із складових цієї держави – відповідний емірат має власну поліцейську систему, функції і структура яких є схожими між собою. Структура поліції кожного емірату включає:

1. Штаб-квартиру поліції, до складу якої входять головне командування поліції, центральні підрозділи (організаційний офіс штаб-квартири, команда з надзвичайних ситуацій, центр підтримки прийняття рішень);

2. Генеральні департаменти:

- генеральний департамент кримінальних розслідувань,
- генеральний департамент адміністративних справ,
- генеральний департамент дорожнього руху,
- генеральний департамент безпеки організацій і об'єктів,
- генеральний департамент фінансів,
- генеральний департамент якості роботи поліції,
- департамент безпеки аеропортів,
- департамент електронної служби,

- генеральний департамент захисту прав особи,
- поліцейська академія – на правах департаменту,
- поліцейські ділянки, що здійснюють діяльність по охороні громадського порядку.

Сферою представництва інтересів осіб у судах, захистом їх прав, наданням юридичних консультацій займаються адвокати, що мають отримати високий рівень правової та релігійної освіти, окремі аспекти юридичної діяльності також здійснюють юрисконсульти, надаючи юридичне супроводження діяльності фірм та компаній.

Тим самим, основні риси мусульманського права знаходять своє відображення й у специфіці юридичної діяльності ісламських країн.

У сучасному світі мусульманська правова система співіснує з іншими правовими системами, зазнаючи вплив процесів гармонізації в різних сферах суспільного життя, і, перш за все, у правовій сфері, але при цьому залишається самостійною, своєрідною правовою системою, що здійснює вплив на багатомільйонні маси людей.

Список використаних джерел:

1. Бехруз Хашматулла Еволюция исламского права: теоретико-компаративистское исследование – Дис..... д-ра юрид.наук.: 12.00.01. - Одеса, 2006. - 410 с.

**Старший науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем
забезпечення публічної безпеки і
порядку НАВС**

Федоровська Наталія Володимирівна

СЕКТОР ПРЕВЕНЦІЇ ПАТРУЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ: СТРУКТУРА, ЗАВДАННЯ ТА ФУНКЦІЇ

Важливим кроком у реформуванні правоохоронних органів є створення Національної поліції – центрального органу виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Відповідно до статті 13 Закону України «Про Національну поліцію» систему поліції складають: центральний орган управління поліцією та територіальні органи поліції [1].

На території районів, міст, районів у містах, де не створено підрозділи патрульної служби Департаменту патрульної поліції Національної поліції України, поліцейські послуги надаються відокремленими структурними підрозділами головних управлінь Національної поліції в областях (далі – відділи, відділення поліції), які функціонують за новою структурною побудовою.

Так, структурна побудова відділів та відділень поліції ґрунтується на створенні принципово нових (нетипових для колишніх органів внутрішніх справ) підрозділів патрульної поліції, кожен з яких складається з 4 однакових за штатною побудовою секторів реагування патрульної поліції та сектору превенції.

Сектор превенції організовує заходи із забезпечення публічної безпеки та безпеки дорожнього руху, координує діяльність дільничних офіцерів поліції, забезпечує роботу дозвільної системи, а також профілактики злочинності у дитячому середовищі (ювенальної превенції). Безпосереднє керівництво сектором превенції здійснює заступник начальника відділу (відділення) – керівник патрульної поліції.

В свою чергу, штатна структура сектору превенції складається з наступних посад: начальник, заступник начальника, старші інспектори, інспектори (із забезпечення публічного порядку, ювенальної превенції, дозвільної системи, дорожнього нагляду), старший дільничний офіцер поліції, дільничний офіцер поліції, помічник дільничного офіцера поліції.

Оптимальна кількість дільничних офіцерів поліції для відділу (відділення) поліції визначається із розрахунку 1 дільничний офіцер поліції на 7–12 тис. населення з урахуванням площі території, кількості населених пунктів, специфіки регіону, проблем територіальних громад.

Кількість старших інспекторів, інспекторів (із забезпечення публічного порядку, ювенальної превенції, дозвільної системи, дорожнього нагляду) визначається за наступним

принципом:

- інспекторів із забезпечення публічного порядку: 1 посада на 50-55 тис. населення;
- інспекторів ювенальної превенції: 1 посада на 10 тис. неповнолітніх осіб;
- інспекторів дозвільної системи: 1 посада на 1000-1200 власників вогнепальної зброї, та спеціальних засобів (для відстрілу набоїв споряджених гумовими кулями, сльозогінної та дратівливої дії);
- інспекторів дорожнього нагляду: визначається керівником відділу, відділення поліції залежно від розвиненості дорожньо-транспортної мережі та кількості зареєстрованих транспортних засобів.

За умови перевищення визначених норм у кожному відділі (відділенні) поліції можливе додаткове уведення посад старших інспекторів.

У разі, коли фактичні показникові параметри території обслуговування нижчі за встановлені норми, можливе уведення оптимальної кількості посад старших інспекторів, інспекторів з покладанням на них об'єднаних функцій за напрямками роботи [2].

За дільничним офіцером поліції наказом начальника відділу (відділення) поліції закріплюється адміністративна дільниця, якій надається відповідний порядковий номер, що вноситься до Плану комплексного використання сил і засобів.

Територія адміністративної дільниці (її розміри та межі) визначається, а за необхідності уточняється або переглядається (зменшується або збільшується), начальником відділу (відділення) поліції за поданням начальника підрозділу патрульної поліції з обов'язковим урахуванням чисельності населення, яке проживає на дільниці, стану оперативної обстановки, особливостей території та адміністративного поділу міста (району) індивідуально диференційованої площі залежно від кількості населених пунктів, віддаленості їх між собою.

До основних завдань та функцій сектору превенції належать:

- організація заходів із забезпечення публічної безпеки, безпеки дорожнього руху, профілактики злочинності, у тому числі – у дитячому середовищі (ювенальної превенції), координація діяльності дільничних офіцерів поліції, забезпечення роботи дозвільної системи;
- забезпечення охорони прав і свобод людини, публічної безпеки і порядку, протидія злочинності;
- організація проведення дільничними (старшими дільничними) офіцерами поліції особистого прийому громадян на території обслуговування та перевірки викладеної у їх зверненнях інформації;
- організація превенції правопорушень на адміністративній території обслуговування, проведення профілактичних заходів у навчальних, дошкільних закладах та серед громади, здійснення ювенальної превенції;
- взаємодія з групами реагування патрульної поліції та надання їм допомоги під час реагування на повідомлення про правопорушення та інші події, а також надання допомоги слідчо-оперативній групі на місцях учинення кримінальних правопорушень;
- налагодження співпраці з органами державної влади та місцевого самоврядування, активна участь у житті громади, у першу чергу в частині виявлення та вирішення проблемних питань у сфері публічної безпеки і порядку;
- проведення профілактичної роботи з особами, які перебувають на профілактичних обліках поліції;
- забезпечення та здійснення контролю за дотриманням фізичними і юридичними особами спеціальних правил і порядку зберігання і використання зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту та активної оборони, боєприпасів, вибухових речовин і матеріалів, інших предметів, матеріалів та речовин, на які поширюється дозвільна система;
- надання, у межах компетенції поліції, допомоги найбільш незахищеним верствам населення: престарілим, самотнім громадянам, дітям із проблемних сімей, багатодітним, малозабезпеченим сім'ям, запобігання та мінімізація впливу кримінального елементу на таких громадян.
- підготовка та надання до секторів реагування патрульної поліції позмінного плану-

завдання за результатами аналізу криміногенної ситуації, з урахуванням графіка відпрацювання підоблікових осіб, запланованих масових заходів та іншої інформації щодня (з понеділка по четвер – на наступну добу, у п'ятницю – на наступні три доби) [2].

Підсумовуючи, слід зазначити, що з впровадженням нових форм роботи суспільство очікує від Національної поліції серйозних результатів. На сьогодні, правоохоронна система набуває тотальних змін, реформування здійснюється швидкими темпами, нові вимоги докорінно змінюють критерії оцінки діяльності поліції. На мою думку, завдяки спільним зусиллям буде побудовано принципово новий правоохоронний орган, в якому кожен поліцейський професійно і чесно служитиме українському народу. Реформування допоможе поліції стати справжнім партнером для суспільства, відновити довіру населення до органів правопорядку, щоб кожний громадянин відчував у поліцейському реального та надійного захисника своїх прав та інтересів.

Список використаних джерел:

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
2. Організація діяльності підрозділів патрульної поліції та відділень моніторингу відокремлених структурних підрозділів (відділів, відділень) територіальних органів Національної поліції України [текст]: метод. рек. / ДООЗОР Національної поліції України. – 26 с.

**Старший викладач кафедри теорії
держави та права НАВС, к.ю.н.
Доцент кафедри теорії держави та
права НАВС**

**Харченко Наталія Петрівна, Тихомиров Денис Олександрович
ПРАВОВИЙ РЕЖИМ: ПЛЮРАЛІЗМ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ**

Окреслення окремих аспектів правового режиму дослідниками в наукових працях є доволі фрагментарним, що унеможливорює сформулювати єдине визначення поняття правового режиму, розкрити його зміст, особливості, структуру, види. Плюралізм загальнотеоретичних досліджень у цій сфері призводить до доволі дискусійного, а інколи й суперечливого застосування цієї категорії в галузевих розвідках.

Поняття «режим» походить з латини «regimen» – управління [1, с. 493] та від французького «regime» – порядок (упорядковувати) [2, с. 722].

У тлумачних словниках цей термін має декілька трактувань: 1) державний лад; 2) установлений порядок будь-чого; 3) умови діяльності, праці, існування будь-чого; 4) систему заходів, правил, вимог, норм, принципів, запроваджуваних для досягнення певної мети [3-6].

Отже, поняття «режим» є складним та багатоаспектним, що уможливорює його оперування у різних галузях знань. Зокрема нині воно дедалі інтенсивніше впроваджується у вітчизняне законодавство. Здебільшого категорія «режим» застосовується в підзаконних нормативно-правових актах.

Попри таку розгалужену систему нормативно-правових актів, де застосовуються категорії «режим» чи «правовий режим», й донині відсутні їх дефініції.

До наукового обігу цей термін було введено російським правником С. С. Алексєєвим. На його думку, правовий режим – порядок регулювання, який виражений у комплексі правових засобів, що характеризують особливе поєднання взаємодіючих між собою дозволів та заборон, а також позитивних зобов'язань, які утворюють особливу направленість регулювання [7, с. 185].

Подальшого розроблення ця тематика знайшла відображення в загальнотеоретичних наукових розвідках В. М. Корельського, А. В. Малька, Н. І. Матузова, В. Д. Перевалова, Є. Ф. Шамсувої та інших.

Так, Н. І. Матузов та А. В. Малько розглядають правовий режим як особливий порядок правового регулювання, який виражається у певному поєднанні юридичних засобів і який створює бажаний соціальний стан і конкретний ступінь сприятливості або несприятливості для

задоволення інтересів суб'єкта права. Тобто режим – це система умов й методів здійснення правового регулювання, так би мовити «розпорядок» дії права, його функціональна характеристика [8, с. 17-18]. Ідентичну позицію дослідники висловили в більш сучасній розвідці[9].

В. М. Корельський, В. Д. Перевалов під правовим режимом розуміють специфіку юридичного регулювання певної сфери суспільних відносин за допомогою різних юридичних засобів [10, с. 265].

На думку Є. Ф. Шамсумової, правовий режим – особливий порядок законодавчого регулювання діяльності суб'єктів права у різноманітних сферах суспільних відносин або на певних об'єктах, який складається з встановлення механізму забезпечення фактичної реалізації системи стимулів, нормативів, гарантій, заборон, зобов'язань, обмежень, а також їх виконання, застосування заходів примусу та притягнення винних до відповідальності [11, с. 71-72].

Отже, дослідники здебільшого поняття «правовий режим» репрезентують як «особливий порядок правового регулювання», що унеможливорює розмежування між іншими юридичними категоріями, а саме: «механізм правового регулювання», «метод правового регулювання» та «тип правового регулювання».

Кореспондує нашому баченню позиція Т. П. Мінки щодо співвідношення понять «правовий режим» і «механізм правового регулювання»: «Поняття «правовий режим» не можна ототожнювати з поняттям «механізм правового регулювання». Правовий режим здійснюється через механізм правового регулювання... Якщо механізм правового регулювання – юридична категорія, що показує як здійснюється правове регулювання, то правовий режим – здебільшого змістовна його характеристика, яка показує, як реалізується механізм правового регулювання. Отже, правовий режим реалізується через механізм правового регулювання, який є загальним порядком, процесом дії та реалізації права» [12, с. 126].

Отже, дослідження доктринальних джерел та нормативно-правових актів у цій сфері надає можливість дійти таких висновків.

1. Правовий режим – самостійна правова категорія.
2. Правовий режим є важливим елементом механізму правового регулювання.
3. Правовий режим обумовлює характер, результат і ступінь ефективності правового регулювання.
4. Правовий режим є системою детермінант здійснення правового регулювання.
5. Правовий режим визначає дієвість правових норм.
6. Правовий режим охоплює різноманітні варіативно поєднані правові засоби.
7. Правовий режим має відмінності в різних галузях права.
8. Правовий режим визначається в нормативно-правових актах та забезпечується державним примусом.

9. Метою встановлення правового режиму є упорядкування специфічного кола суспільних відносин шляхом чіткого визначення мети, просторово-часових меж, суб'єктів, об'єктів тощо.

Зважаючи на зазначене вище, пропонуємо таке авторське визначення поняття «правовий режим» – це особливий порядок правового регулювання суспільних відносин, що здійснюється за допомогою системи варіативно поєднаних юридичних засобів з метою їх упорядкування.

Список використаних джерел:

1. Латино-русский словарь / Состав. Д. И. Фомицкий [Авторы современ. ред. словаря: Л. Ф. Цымлова, Т. А. Ширяева]. — Ростов-на-Дону: Феникс, 1998. — 704 с.
2. Ганшина К. А. Французско-русский словарь: 51 000 слов [изд. 7-е, стереотип.] / Ганшина К. А. — М. : Русский язык, 1977. — 912 с.
3. Ожегов С. И. Словарь русского языка: 70 000 слов / Под ред. Н. Ю. Шведовой; АН СССР, Ин-т русского яз. — М. : Рус. яз., 1989. — 924 с.
4. Новий тлумачний словник української мови: у 4 т.: 42000 слів: серія «Нові словники» / Укладачі: В. Я. Яременко, О. М. Сліпущко. — К. : Аконт, 2000 —. — Т. 3: ОБЕ–РОБ. — 2000. — 927 с.

5. Словник іншомовних слів / Гол.ред. ФО. С. Мельничук. — К.: Головна редакція УРЕ, 1977. — 746 с.
6. Большойэнциклопедическийсловарь. — 2-е изд. — М. :БРЭ;СПб. :Норинт, 1998. — 1456 с.
7. Алексеев С. С. Общедозволения и общезапреты в советском праве/ Алексеев С. С. — М. : Юрид. лит., 1989. — 288 с.
8. Матузов Н. И. Правовыережимы: вопросытеории и практики / Н. И. Матузов, А. В. Малько// Правоведение. — 1996. — №1. — С. 16—29
9. Правовыережимы: общетеоретический и отраслевыеаспекты : [монографія] / под ред. А. В. Малько, И. С. Барзиловой. — М. : Юрлитинформ, 2012. — 416 с.
10. Корельский В. М. Теориягосударства и права: [учебник для вузов] / Корельский В. М., Перевалов В. Д. — М. : Инфра— М, 1997. — 570 с.
11. Шамсумова Э.Ф. Правовыережимы: (теоретический аспект): дис... к. ю. н: 12.00.01. — Екатеринбург, 2001. — 213с.
12. Мінка Т. П. Онтологічна характеристика правового режиму / Т. П. Мінка // Право і суспільство.— 2012. — № 3. — С. 123—127

**Слухач 2 курсу ННІ №4,
Кіровоградське відділення НАВС**

Чмутова Тетяна Володимирівна

ФОРМИ ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ: ПРОТЕКТОРАТ ТА УНІЯ

Держава - суверенне політичне утворення, країна з певною територією, господарством і політичною владою в ній. Держава є основним носієм прав і обов'язків у міжнародних відносинах.

Форма державного устрою — це елемент форми держави, який характеризує внутрішню структуру держави, спосіб її територіального поділу, співвідношення держави як єдиного цілого з її складовими частинами, міру централізації та децентралізації державної влади.

Розрізняють державний устрій за типом:

- простий — до нього відносять унітарну форму устрою;
- складний — належать форми устрою федеративний, конфедеративний та ін. [1]

На поточний момент існує три основні форми державного устрою:

- Федерація — складна, союзна держава, частини якої є державними утвореннями з певним державним суверенітетом. Будується на розподілі функцій управління між центром і суб'єктами федерації. [1]

- Конфедерація — тимчасовий союз держав, який створюється для досягнення політичних, економічних, культурних та інших цілей. Не володіє самостійним суверенітетом, відсутня єдина система законодавства. [1]

- Унітарна держава — проста, єдина держава, яка характеризується відсутністю у адміністративно-територіальних одиниць ознаки суверенітету. Виділяють централізовані і децентралізовані складні держави, з наявністю або відсутністю автономних утворень. [1] Поняття «унітарна держава» походить від латинського слова “unus”, що значить один, єдиний. Нині у світі більше є унітарних держав (Франція, Італія, Швеція, Японія, Південна Корея та ін.) В історії існує форма устрою як протекторат. [3]

Для країн з унітарною формою державного устрою (такі держави називаються простими) характерна наявність наступних основних ознак :

- єдина конституція, норми якої по всій території країни без будь — яких обмежень;
- єдина система вищих органів державної влади;
- єдине громадянство;
- єдина система права;
- єдина судова система, яка здійснює правосуддя на території держави;
- територія унітарної держави поділяється на адміністративно — територіальні одиниці, котрі не можуть володіти будь-якою політичною самостійністю. [4]

Протекторат (лат. protector — покровитель) — форма залежності однієї держави від іншої або суспільства від якоїсь особи, коли основні питання суспільно-політичного життя регулює протектор. [2]

Протекторат часто має прямі міжнародні відносини тільки з протектором, інші держави повинні мати відносини з ним тільки через протектора. Аналогічним чином, протекторат рідко здійснює військові дії власноруч, а спирається на протектора для його оборони. Це відрізняється від анексії тим, що захисник не має формальної влади для управління внутрішніми справами протекторату. [2]

Німецька імперія використовувала термін «Schutzgebiet», буквально протекторат, для всіх своїх колоній, поки вони не були втрачені під час Першої світової війни, незалежно від фактичного рівня державного контролю.

- Німецька Нова Гвінея
- Німецьке Самоа
- Німецька Східна Африка
- Тоголенд
- Німецька Південно-Західна Африка
- Німецька Західна Африка

Крім цих колоніальних, в Європі Нацистською Німеччиною створений Протекторат Богемії і Моравії (1939–1945) - етнічно-чеський протекторат, який Третій Рейх встановив у центральних частинах Богемії, Моравії і Сілезії (Чеська Сілезія) на теренах сьогоденної Чехії. [2]

Бельгія. Під час Східно-Африканської кампанії Першої світової війни, північно-західна частина Німецької Східної Африки — Руанда-Урунді, була захоплена бельгійськими та конголезькими військами в 1916 році і перебувала під їх окупацією до кінця війни у 1918. У рамках Версальського договору більша частина Німецької Східної Африки була передана під британський контроль, але Руанда-Урунді, у два рази більше за Бельгію, але тільки близько 2% від розміру Конго, була затверджена як бельгійський протекторат по мандату Ліги Націй у 1924 році, а потім знову як підопічна територія Організації Об'єднаних Націй. Території була надана незалежність в 1962 році як окремим країнам Руанда і Бурунді, в результаті чого Бельгійська колоніальна імперія прийшла до кінця. [2]

Одним з французьких протекторатів є Саар (протекторат 1947-1956), не колоніальний або добросусідський, але як колишня частина Німеччини, яка на референдумі повернутися до неї, по суті надано мандатом Ліги Націй. [2]

Список використаних джерел:

1. Міщук В.В. Витоки дослідження форми територіального устрою держави: методологічний аспект // Часопис Хмельницького університету управління та права: Університетські наукові записки. -2010.
2. Горобець В.М. Протекторат // К. :Наук. Думка, 2012.
3. Волинка К.Г. Теорія держави і права // Навчальний посібник // К.: МАУП, 2003.
4. Шемшученко Ю.С. Юридична енциклопедія // К.: Українська енциклопедія, 1998.

Доцент кафедри цивільного права і
процесу НАВС к.ю.н., доцент

Шаповал Леся Іванівна

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЗАХИСТ ОСНОВНИХ ПРАВ ТА СВОБОД ГРОМАДЯН ПРАЦІВНИКАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Системне реформування та демократичні перетворення, що спрямовані на формування України як демократичної, соціальної, правової держави, її поступове входження в європейський та світовий правовий простір викликають значний інтерес до проблеми захисту прав та свобод людини і громадянина.

Важливою умовою вирішення завдань, пов'язаних із втіленням у життя конституційного

положення про те, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ст. 3 Конституції України), є створення дієвого механізму захисту основних прав та свобод людини і громадянина.

Права людини перебувають у площині взаємин людини і держави та можуть бути обмежені тільки спеціально уповноваженими на те органами держави та лише у випадках відповідності до закону [1, с.106]. Такими повноваженнями наразі наділена Національна поліція України в рамках застосування поліцейських заходів. Завданнями Національної поліції на сучасному етапі реформування держави взагалі та її правоохоронної системи зокрема є надання поліцейських послуг у сферах: забезпечення публічної безпеки і порядку; охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; протидії злочинності; надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги. Поліцейський захід – це дія або комплекс дій превентивного або примусового характеру, що обмежує певні права і свободи людини та застосовується поліцейськими відповідно до закону про забезпечення використання покладених на поліцію повноважень. Слід зауважити, що поліцейський захід застосовується виключно для виконання повноважень поліції і має бути законним, необхідним, пропорційним і ефективним. Поліцейські заходи використовують у публічному управлінні для охорони суспільних відносин, що виникають у окремих сферах публічної діяльності, а механізм правового регулювання застосування поліцейських заходів встановлює підстави й порядок застосування відповідних превентивних або примусових заходів. Порядок застосування превентивних та примусових заходів здебільшого регулюють норми адміністративного права, що включають норми законодавства або адміністративно-правові норми актів виконавчих органів. До видів поліцейських заходів можна віднести: превентивні поліцейські заходи, поліцейські заходи примусу та заходи забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення, що закріплені статтею 260 Кодексу про адміністративні правопорушення. Наприклад, в ст.31 Закону України «Про Національну поліцію» (далі – Закон) закріплено такі превентивні поліцейські заходи до яких відносяться: перевірка документів особи; опитування особи; поверхнева перевірка і огляд; зупинення транспортного засобу та інші [2]. Стаття 42 Закону закріплює, що поліція під час виконання повноважень, уповноважена застосовувати такі заходи примусу: фізичний вплив (сила); застосування спеціальних засобів; застосування вогнепальної зброї [2]. Наприклад, в ст. 260 Кодексу України про адміністративні правопорушення сформульовано, що з метою припинення адміністративних правопорушень, коли вичерпано інші заходи впливу, допускається адміністративне затримання особи, особистий огляд, огляд речей і вилучення речей та документів, у тому числі посвідчення водія та інші [3].

Варто зазначити, що в основі поваги прав людини лежать основи конституціоналізму, тобто влада діє на підставі закону і в межах закону, а також правової, соціальної і демократичної держави, які забезпечують втілення поваги гідності і захисту прав кожного члена суспільства. Оскільки поліцейські заходи можуть застосовуватись як до законослухняних громадян та і до правопорушників, обмеження особистої свободи за умови помилки у правозастосуванні, може мати місце. Слід відмітити, що встановлення обмежень прав і свобод людей, що можливі при застосуванні поліцейських заходів, повинно бути пропорційним цінностям правової держави, що захищається як Основним законом, так і іншими законами держави. Такі обмеження повинні враховувати необхідний баланс інтересів особистості, суспільства і держави. У зв'язку з цим, зміцнення законності в діяльності поліцейських вимагає забезпечення, перш за все послідовної відомчої нормотворчості, адже процедурна форма правозастосування регламентується як законами, так і підзаконними актами [1, с.109]. При застосуванні поліцейських заходів важливо розуміти, що права людини стають правилом, формально визначеним, обов'язковим для всіх, гарантованим відповідними механізмами забезпечення і процедурами захисту [4, с. 177].

Також, для забезпечення і захисту основних прав і свобод громадян працівниками поліції, варто більше уваги приділяти підвищенню рівня взаємодії та співпраці поліції і громадськості.

На нашу думку, основною причиною виникнення проблем забезпечення прав і свобод людини та громадянина є неефективне налагодження комунікацій або неналежне розуміння поставлених завдань. У деяких випадках до цього призводить небажання співпрацювати для налагодження порозуміння. Підвищення рівня «прозорості» та підзвітності громадянському суспільству, створення громадських рад, налагодження співпраці з громадськими та міжнародними організаціями виявили неготовність керівників підрозділів активно і всебічно співпрацювати з громадськістю. Головною причиною є нерозуміння керівництвом суті громадського контролю за діями органів влади та важливості співпраці з правозахисною спільнотою. Піддається критиці й діяльність працівників поліції у зв'язку з корупційними зловживаннями при наданні адміністративних послуг. Не розв'язана повною мірою на законодавчому рівні проблема зняття та зберігання біометричних даних громадян, кваліфікованого розгляду звернень громадян [5].

Таким чином, зниження рівня корупції, підвищення рівня довіри населення, налагодження співпраці, удосконалення надання адміністративних послуг, підвищення рівня професійних навичок та підготовки працівників створять умови для покращення роботи поліцейських. Отже, ефективна та належна діяльність поліції має визначальне значення захисту прав і свобод громадян для суспільного розвитку й формування сучасної правової держави, забезпечення та реалізації її соціального призначення щодо гарантування реальності прав і свобод людини та громадянина.

Список використаних джерел:

1. Комзюк М.А. Обмеження особистої свободи громадян за адміністративним правом // Актуальні проблеми адміністративно-правового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України: зб. Матеріалів наук.-практ. конф. (м. Харків, 15 квіт. 2015 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2015. – 248 с. – С.106-112.
2. Закон України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 року № 580-VIII // Голос України від 06.08.2015 — № 141-142.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: чинне законодавство із змінами і доповненнями на 01 вересня 2015 року: Офіц. Текст. – К.: Алерта, 2015. – 262 с.
4. Чернуха К.С. Забезпечення прав громадян при застосуванні поліцейських заходів працівниками Національної поліції: Збірник матеріалів наук.-практ. конф. курсантів та студентів: Національна поліція України: проблеми становлення та перспективи розвитку (м. Харків, 10 грудня 2015 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2015. – С.175-177.
5. Гусаров С. Діяльність органів внутрішніх справ України із забезпечення прав і свобод людини та громадянина / С. Гусаров // Віче. – 2013. – №4. [Електронний ресурс] Режим доступу : <http://www.viche.info/journal/3525/>

**Науковий співробітник відділу
організації науково-дослідної
роботи НАВС, здобувач кафедри
теорії держави і права**

Шевченко Олена Станіславівна

ГРОМАДЯНСЬКА КУЛЬТУРА У РОЗВИТКУ ІДЕОЛОГІЇ СОЛІДАРІЗМУ В ДЕМОКРАТИЧНІЙ ДЕРЖАВІ

Держава і суспільство спроможні ефективно вирішувати основні завдання формування солідарного суспільства лише за умови відповідної громадянської культури.

Проблеми громадянської культури розглядались вченими у працях, зокрема, П. Сергієнка, І. Беха, Б. Безсонова, К. Магомедова, К. Гаджієва, С. Грицяя, Ю. Завалевського, А. Кудіна, А. Кочеткова, Ю. Резника, О. Сухомлинської та багатьох інших.

У соціологічному словнику термінів і понять [1] громадянська культура розглядається як сукупність духовних, моральних якостей, ціннісних орієнтацій та світоглядно-психологічних характеристик особистості.

Громадянська культура – це така політична культура, в якій активність та пасивність, обов'язковість і дієвість, консенсус та розбіжність у поглядах збалансовані та поєднані [2, с. 494].

Варто погодитися із твердженням І.Беха, що громадянська культура – це «об'єднувальна аура для повноцінного розвитку особистості, яка б могла успішно розв'язувати складні життєві проблеми, активно творчо діяти, узгоджуючи державні й власні інтереси, і в цьому знаходити сенс свого життя [3, с. 4].

Громадянська культура, розуміється нами, як така, що виходить від індивіда, а не проектується державою. Саме тому рівень громадянської культури являється індикатором загального культурного рівня розвитку індивіда (освітнього, політичного і т.д.), сприяючи інституціональному формуванню всього громадянського суспільства в цілому.

Без розвитку громадянської культури становлення громадянського суспільства неможливе. На нашу думку, це пов'язано з тим, що громадянська культура формує громадянську законність, а разом із тим гарантії прав і свобод громадян, що складають основу правової державності.

Громадянська культура формує солідарність – ядро соціального капіталу, що допомагає суспільствам бути сильними і творити добро. Солідарність – відчуття згуртованості і взаємної підтримки людей – зростає у випадку групової самоорганізації – заради вирішення спільних проблем, захисту прав та інтересів чи просто спілкування. Внаслідок самоорганізації виникають первинні осередки громадянського суспільства – різноманітні громади й громадські об'єднання (асоціації), які утворюють каркас громадянського суспільства. Вони є своєрідними «вузликами», що скріплюють і тримають разом горизонтальну мережу асоціативного життя, різноспрямованих перехресних зв'язків і взаємодій громадян демократичної держави. Становлення громадянської культури тісно пов'язано із формуванням особистості нового типу, інтереси якої виражали б пріоритети всього суспільства [4].

Дієвість громадян може бути вибірковою та скорочуватися відповідно до розуміння ними власних зобов'язань, зокрема внаслідок виникнення напруженості між прагненням до консенсусу та розбіжністю у поглядах [2, с. 494].

Без перебільшення, одним із найважливіших компонентів громадянської культури є соціальна довіра. Через довіру посилюється зв'язок між індивідом і спільнотою, зростає почуття єдності, можливості для кооперації. Схильність довіряти іншим – необхідна передумова солідаризації, формування мережі асоціацій, об'єднань, які створюються на добровільних засадах і сприяють активізації замученості особистості в процес вирішення загальносуспільних справ. Без довіри, базованої на спільних інтересах і цінностях, неможливо впровадити ефективну комунікацію між суспільством і владою, суб'єктами влади, різними групами суспільства [2, с. 495].

Принципова характеристика громадянської культури – схильність до толерантності (терпимості). Толерантність передбачає усвідомлення і повагу до прав і свобод громадян, чії вподобання, звички або спосіб життя можуть вважатися небажаними з погляду інших. У вказаному розумінні це важливий елемент фундаментальних цінностей демократичної системи, а також умова ефективного здійснення демократичного процесу. Адже, по-перше, процедура прийняття демократичних рішень потребує вільного обміну ідеями, особливо у випадку, коли щодо предмета обговорення важко дійти згоди. Без толерантного сприйняття поглядів інших неможливо знайти взаємоприйнятне рішення. По-друге, демократія вимагає від громадян толерантності в процесі здійснення рішень. Не тільки більшість суспільства має бути толерантною до поглядів меншості, але й меншість має бути толерантною до рішень, що їх прийняла більшість. Це не означає позбавлення меншості права на критику таких рішень, проте їх сприйняття нею пояснюється нею пояснюється розумінням легітимності самої процедури. В межах громадянського суспільства вона потрібна для запобігання утиску груп та окремих осіб у їхньому приватному житті. Адже тільки збереження для індивіда його автономності може забезпечити свободу думок та можливість самовираження. Саме через толерантність відбувається сприйняття культурного і соціального розмаїття в суспільстві.

Усвідомлення громадянами того, що демократія може бути ефективною лише за умови, коли вони згодні до пошуку компромісу з тими, хто має іншу точку зору, - ще одна

характеристика громадянської культури. Це означає, що громадяни повинні бути готові обмежити свої вимоги і шукати згоду в конфліктних ситуаціях [2, с. 496].

Отже, громадянська культура, притаманна демократичним системам, найбільшою мірою сприяє їх функціонуванню, закладає підґрунтя їх стабільності. Погоджуємось із думкою вчених з приводу того, що консолідація демократії вимагає усталеної демократичної культури, що здатна допомогти країні здолати кризи, забезпечує адекватну емоційну і раціональну підтримку чіткому виконанню демократичних процедур. Якщо ж політичні інститути не спираються на демократичну політичну культуру, то кризова ситуація може спрямувати державу на шлях до авторитаризму [2, с. 497]. Доречним є визнати, що за межами солідаристських відносин демократія неможлива.

Таким чином, формування громадянської культури повинно відбуватися цілеспрямовано, крок за кроком на основі відповідної технології, орієнтованої на зміни, інновації, укріпленні колективного духу, віри населення у власні сили, розвитку взаємодопомоги, розвитку взаємодопомоги на принципах гуманізму, соборності, співробітництва, і, отже, громадянськості.

Список використаних джерел:

1. Соціологія : Короткий енциклопедичний словник / Під заг. ред. В. І. Воловича. — К. : Український Центр духовної культури, 1998. — 736 с.\
2. Основи демократії : Навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів / Авт. колектив: М. Бессонова, О. Бірюков, С. Бондарук та ін.; За заг. ред. А. Колодій; М-во освіти і науки України, Ін-т вищої освіти АПН України, Укр.-канад. Проект «Демократична освіта», Інститут вищої освіти. — К.: вид-во «Ай Бі», 2002. — 684 с.
3. Бех І.Д. Передмова // Теоретичні засади формування громадянської культури школярів / Дерев'яно Н.; За ред. В.Костіва. — Івано-Франківськ: Плай, 2002. — С.3-6.
4. Карась А. Етика свободи і солідарності в громадянському суспільстві / А. Карась // «І». Незалежний культурологічний часопис. — 2001. — Число 21. — С. 111–139.
5. Боришевський М.Й. Розвиток громадянської спрямованості: монографія / Боришевський М.Й., Яблонська Т. М., Антоненко В.В.; за заг. ред. М. Й. Боришевського. — К., 2007. — 186 с.

Курсант 101 н.г. ННІ №2 НАВС

Штефанко Руслана Русланівна

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВА ДЕРЖАВА : ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ, ПОНЯТТЯ, ВИДИ.

Поняття «соціальна держава» починає формуватись в XX столітті, тоді як поняття «правова держава» виникло раніше - у XIX столітті, хоча витoki його значення потрібно шукати у давнині. Уже вчені античності зверталися до пошуків принципів, форм і конструкцій узгодженої взаємодії влади і права. Символічним вираженням уявлень про державну владу, яка визнає право, тобто про справедливу державну владу, став образ богині правосуддя з пов'язкою на очах, з мечем і терезами правосуддя. Він уособлює єднання сили і права: правопорядок, що охороняється богинею, рівною мірою обов'язковий для всіх.

Одним із основоположників ідеї правової держави можна вважати німецького філософа І. Канта (1762-1814), хоч саме словосполучення «правова держава» він не вживав. Воно звучить у нього як правовий державний устрій. Філософські засади ідеї правової держави І. Канта такі: панування закону в житті суспільства; зв'язаність держави правом; обмеження втручання держави у сфери приватного життя; свобода кожного члена суспільства як людини; рівність одного з іншим як підданого держави; самостійність кожного члена суспільства як громадянина; наявність принципу розподілу влад як гаранта проти встановлення деспотії.

Поняття «соціальної держави» було озвучено у 1929 р. німецьким державознавцем Х. Хеллером і згодом поширилося в Європі. У США ідея соціальної держави була сприйнята пізніше, ніж у країнах Європи, оскільки тип свідомості американського суспільства був орієнтований на

принцип індивідуалізму.

Соціальна держава означає насамперед обов'язок законодавця бути соціально активним в ім'я згладжування суперечних інтересів членів суспільства і забезпечення гідних умов життя для усіх за наявності рівності форм власності на засоби виробництва. Держава стає органом подолання соціальних протиріч, урахування і координації інтересів різних груп населення, проведення до життя таких рішень, які б позитивно сприймалися різними верствами суспільства, її мета - за допомогою соціальної політики, забезпечення рівності та умов політичної співучасті об'єднати населення, стабілізувати соціальну (у тому числі правову) і економічну системи, забезпечити їх прогресивну еволюцію.

Соціальна правова держава - це сучасна політико-правова теорія, де слово «соціальна» несе велике смислове навантаження: воно підкреслює, що держава бере на себе турботу про матеріальний добробут громадян, здійснює функцію регулювання економіки з обов'язковим урахуванням екологічних вимог, забезпечує захист соціальних та індивідуальних інтересів, участь трудящих у прийнятті рішень на виробничому рівні з метою запобігання необмеженого панування підприємців та ін. Здавалося б, що «правова держава» і «соціальна держава» несумісні, оскільки перша передбачає певну свободу особи від держави, а друга, навпаки, - активність держави в соціальному захисті особи.

Провідними принципами правової держави є принципи панування права і верховенства правового закону. Сутністю права є свобода людини, але свобода не будь-яка, а певним чином визначена та забезпечена. Розмежування права і закону має велике гуманістичне значення, бо саме право служить критерієм якості закону, дозволяє оцінити, наскільки закон відповідає правам людини, її інтересам та потребам, ідеям соціальної справедливості, формальної рівності.

У сучасних умовах суспільного розвитку до основних характеристик правової держави додається соціальний характер держави. Правова і соціальна держава - це не антитези, а діалектика розвитку держави, що визнає пріоритет прав людини і визначає відповідно до них форми і методи своєї діяльності. Соціально-економічні, культурні, екологічні права громадян можуть забезпечуватись лише за участю держави, яка повинна здійснювати активну соціально-економічну політику, спрямовану на перерозподіл коштів на користь найменш захищених верств населення, забезпечення зайнятості, соціальне страхування, розвиток доступної освіти, охорони здоров'я тощо.

Соціальна держава - це соціально орієнтована держава, що всіляко допомагає незахищеним верствам населення, прагне вплинути на розподіл економічних благ в дусі принципів справедливості, щоб забезпечити кожному гідне людини існування. Серед основних елементів соціальної держави - гарантований достатній прожитковий мінімум, соціальна рівність і рівність можливостей для самореалізації, загальне підвищення добробуту, наявність ефективної системи соціального забезпечення, тобто гарантованого права на отримання громадянами нормативно встановленої допомоги в типових ситуаціях. В соціальній державі суспільне багатство планомірно помножується водночас із зростанням кількості осіб, що ним користуються.

Соціальна правова держава - це політична організація суспільства, у якому право пов'язує і підкоряє собі державну владу, а основні права особи та її соціальна безпека складають зміст свободи, заснованої на законах, які приймаються і піддаються зміні законним шляхом.

Виходячи з усього наведеного, можна зробити висновок, що тільки соціально-правова держава забезпечує повноцінний захист та реалізацію всього комплексу прав і свобод людини і громадянина. Це держава, в якій на першому місці знаходиться право і закон, що віддає перевагу правам особистості, а не владі державного апарату. Основним ядром у правовій соціальній державі є універсальний механізм правового і соціального захисту.

**Докторант докторантури та
аспірантури НАВС к.ю.н., старший
науковий співробітник**

Юсупов Володимир Васильович

ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ПРАВОЗАСТОСОВНА ПРАКТИКА ЯК

ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИНИКНЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЗНАНЬ

Зародження і розвиток криміналістичних знань пов'язано з необхідністю виявляти осіб, які вчинили протиправні діяння. Віровідступництво, порушення звичаїв, злочини та інші події не могли залишатися без з'ясування того, що відбулося насправді. Найбільш важливим у встановленні істини було виявлення особи, яка вчинила протиправне діяння. Тому криміналістичні знання використовувалися ще під час правоохоронної діяльності на самих ранніх етапах заснування громад, виникнення держави.

Однак потрібно висловити зауваження про те, що століттями взагалі не існувало такої системи наукових знань як криміналістика (до кінця XIX ст.), та, відповідно, й криміналістичних знань. Тому при аналізі ранніх етапів боротьби із злочинністю було б справедливо під терміном «криміналістичні знання» розуміти знання з різних галузей практики, ремесла, мистецтва і науки, які застосовувалися для вирішення задач правосуддя.

У первісному суспільстві конфлікти між людьми вирішував голова общини, фараон, цар, інший правитель. Зокрема, судова влада у Скіфському царстві належала царям. Разом з ними провадили судочинство й жерці. У подальшому правителі почали залучати для дослідження обставин правопорушень, встановлення істини і покарання винних спеціальних посадових осіб – суддів.

Окремі стародавні правові акти, наприклад, кодекс Законів царя Хаммурапі, Закони XII Таблиць Стародавнього Риму, Закони Ману, Салічна правда, Руська Правда та ін., містили деякі рекомендації криміналістичного характеру щодо збору, дослідження та оцінки доказів судом, але вони мали окремий, розрізнений характер і були пов'язані з клятвами, випробуванням вогнем, водою, каліченням, клеймуванням, іншими ордаліями.

Р.С. Белкін пише, що «возникнув вместе с государством, уголовная юстиция сразу же вынуждена была решать проблему путей, ведущих к установлению истины в правосудии. Уже в священных книгах иудеев, христиан, мусульман – Торе (Пятикнижии), Библии, Коране можно встретить описание приемов открытия такой истины: допроса, обыска, опознания и др. ... Это были чисто эмпирические рекомендации и установления, основанные на житейском опыте и используемые в рамках существовавших процессуальных процедур обычного или писанного права» [1, с. 1]. Тобто однією з передумов виникнення необхідності у використанні криміналістичних знань були потреби посадових осіб у встановленні дійсних обставин скоєних правопорушень, здійснення правозастосовної практики.

З часом для об'єктивної перевірки повідомлених свідчень, дослідження речових доказів суддям знадобилося запрошувати спеціалістів, які володіли спеціальними знаннями або досвідом певної професійної діяльності.

У суспільстві поступово з'являлася потреба досліджувати явища, процеси та події за допомогою спеціальних засобів та методів, у тому числі використовуючи знання, уміння та навички певних осіб – фахівців конкретної сфери діяльності. Так, у VII-VI ст. до н. е. у Лідії чеканили монети, у зв'язку з чим поширення набуло фальшивомонетництво. На запит уповноважених осіб держави починаються деякі матеріалознавчі дослідження. Проводилася диференціація підроблених і справжніх монет шляхом порівняння вмісту металевого сплаву за кольором ліній, що залишали еталонна і перевіряєма монети на чорному сланці, ретельно обробленому оливковою олією [2, с. 9]. І результати використання наукових знань під час розслідування злочинів призводили до позитивних результатів: біля 250 р. до н. е. у Сицилії механік, фізик, математик та інженер Архімед виміряв щільність сплаву і виявив факт розкрадання золота ювеліром, якому було замовлено виготовлення корони царя Сіракуз [2, с. 11].

Наприклад, у пам'ятках стародавнього права йшлося про лікарів. Ми вважаємо, що це були одні з перших осіб з професійними знаннями, про яких зазначалося у стародавніх законах та які залучалися до розслідування при необхідності виконання відповідних досліджень. Розтин трупів під час муміфікації дав можливість лікарям Стародавнього Єгипту вивчати будову і функціонування людського організму. Так поступово з'являлися перші (медичні) знання в галузі анатомії і терміни для позначення частин тіла і органів людини (хребет, серце, сердечний м'яз,

шлунок, кишківник) [3, с. 259].

Правозастосовна практика та правоохоронна діяльність у стародавніх державах загалом створили передумови для виникнення криміналістичних знань. Тому передумовами виникнення криміналістичних знань були:

- передбачений звичаєвим правом, а згодом – нормами закону, обов'язок встановлення дійсних обставин правопорушень: пошук викраденого майна, встановлення особи правопорушника; та об'єктивні обставини (складності встановлення подій минулого), з якими особи з відповідними обов'язками зіштовхувалися при встановленні істини;

- розвиток правових актів, що обумовлювали ймовірність залучення різних осіб для встановлення істини у справах, що розслідувалися, проведення спеціальних процедур розшуку (наприклад, обшук у Стародавньому Римі, огляд і впізнання у Стародавньому Єгипті, тощо);

- практична необхідність при вирішенні конфліктів і спорів з приводу протиправних діянь залучати обізнаних осіб, які могли: 1) виявити сліди та за ними відшукати правопорушника; 2) за виявленими слідами охарактеризувати предмети, особу або тварин, що їх залишили; 3) розшукати за описом свідків правопорушника або спірне майно; 4) встановити за залишеними частинами предмету характеристики цього предмету та ідентифікувати сам предмет; 5) визначити вид тілесних ушкоджень, причину смерті.

Список використаних джерел:

1. Белкин Р. С. История отечественной криминалистики / Р. С. Белкин. – М. : Изд-во НОРМА, 1999. – 496 с.
2. Ищенко А. В. Летопись криминалистики: даты, факты, имена / А. В. Ищенко. – К., 2016. – 384 с.
3. Авдиев В. И. История Древнего Востока : [изд. 3-е перераб.] / В. И. Авдиев. – М. : «Высшая школа», 1970. – 608 с.

Курсант 1-го курсу ННІ №2 НАВС

Ярошенко Юлія Вікторівна

ІНСТИТУЦІЙНЕ РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Особливості громадянського суспільства як відносно відокремленого від суспільства явища, що має власний зміст і структуру, відмічаються філософами і юристами, починаючи із середини XVIII ст. [4, с. 7]. Вагомий внесок у формування розуміння громадянського суспільства зробив Г.В.Ф. Гегель. У своїй праці «Філософія права» він пояснює відмінність між державою та громадянським суспільством шляхом аналізу діалектичного зв'язку між ними. У свою чергу, французький дослідник американського і суспільства та політичної системи Алексіс де Токвіль у своїй роботі «Демократія в Америці» чітко розділяє поняття держави, або скоріше уряду (government), і громадського життя (civil life) [1, с. 6]. Таким чином, виокремлюється концепція, згідно з якою громадянське суспільство, через його принципову відмінність, не можна ототожнювати з державою.

Слід зазначити, що фактично держава як особлива форма організації суспільства є «старшою» за громадянське суспільство, оскільки протягом значного періоду існування відповідних форм людської спільноти останнього не існувало та й зрештою не могло бути, оскільки для виокремлення такої специфічної сфери соціальної життєдіяльності, як громадянське суспільство, потрібні певні економічні та соціально-культурні передумови [3, с. 4].

Взагалі, виникнення явища громадянського суспільства пояснюється тим, що поступальний історичний розвиток суспільних форм життєдіяльності призводить до їх диференціації, відносного виокремлення та інституціоналізації, і на цій основі – до «роздержавлення державності», коли держава поступово передає, а інститути громадянського суспільства відповідно перебирають на себе повноваження щодо контролю над певними галузями соціальної життєдіяльності [4, с. 5].

Так, ідеологічним обґрунтуванням цього історичного процесу стають: концепція індивідуалізму, принцип непорушності приватної власності, ліберальне розуміння свободи та ідея місцевого самоврядування [5, с. 146].

В основу розуміння громадянського суспільства нерідко кладуть поняття відкритого суспільства та динамічної моралі. Згідно з Бергсоном, «відкрите суспільство» – це суспільство, в культурі якого виникає і отримує свій природний розвиток динамічна мораль. У ній втілюються цінності людської свободи, любові, творчості і первинна інтуїція життєвого пориву. Динамічна мораль, на відміну від статичної, не є системою звичок, стійких стереотипів соціальної інстинктоподібної поведінки, доведених до механістичного автоматизму навичок спілкування, жорстко заданих, незмінних у часі та авторитарно підтримуваних [1, с. 6]. Слід зауважити, що у наш час існують численні наукові підходи до розуміння громадянського суспільства. Серед них варто виокремити концепції Ю. Габермаса та М. Фуко. Так, Габермас уявляє собі громадянське суспільство як загальний консенсус, що досягається в межах раціонального дискурсу, в ході якого кожен його учасник, відстоюючи власний інтерес, прагне тим не менш поєднати його із загальним нормативним стандартом. Однак, Фуко вважає, що в громадянському суспільстві немає і бути не може універсальної згоди, що сама ідея загального консенсусу не відповідала б принципам демократії. Крім того, Дж. Кін пов'язує розширення сфери діяльності громадянського суспільства з безпосередньою реалізацією принципів рівності і свободи, а у трактуванні Дж. Коена та А. Арато громадянське суспільство може виступати як нормативна база розвитку демократії [1, с. 7 – 8]. Близькою до сучасного розуміння громадянського суспільства виступає концепція англійського філософа і соціального антрополога Е. Геллнера. Він ототожнює принцип громадянського суспільства з ідеєю інституційного та ідеологічного плюралізму, який перешкоджає встановленню монополії на владу, слугує протипологом тим панівним центральним інституціям, які гіпотетично можуть при відсутності подібної протиположності отримати таку монополію. У своєму інституційному втіленні громадянське суспільство за Геллнером, – це система різних недержавних інститутів, третій – між державою і ринком – сектор, який є досить потужним для того, щоб виступати протипологом державі, запобігати домінуванню останньої над суспільством, не заперечуючи при цьому ролі держави в підтримці миру і виконання нею функцій арбітра основних протидіючих сил і інтересів у суспільстві [1, с. 7].

В юридичній науці важливе значення має інституційний підхід для усвідомлення сутності явища громадянського суспільства. Відповідно до нього, громадянське суспільство тлумачиться як сукупність добровільно сформованих громадських інституцій, котрі діють на самоврядних засадах у межах конституції та законів, за посередництвом яких індивіди реалізують свої основні невід'ємні права і свободи [3, с. 10]. Інакше кажучи, громадянське суспільство представляє сукупність недержавних об'єднань, що є інститутами громадянського суспільства.

До характерних рис громадянського суспільства належать:

1. Його обумовленість безумовними життєвими потребами та інтересами людей. Життя, свобода, безпека особистості, приватна власність є елементарними потребами існування людини і громадянина, які роблять можливим її цивілізоване спілкування з іншими людьми, визначають соціальні форми життєдіяльності, а тому й становлять основні цінності громадянського суспільства [5, с. 150].

2. Визнання людини найвищою соціальною цінністю. Рівність та невід'ємність прав і свобод людини. Безумовно, важливим для громадянського суспільства є визнання, забезпечення і захист природних та набутих прав людини.

3. Автономність громадянського суспільства стосовно держави. Слід зазначити, що сучасна думка полягає в тому, що правова держава не протистоїть громадянському суспільству, а створює для його нормального функціонування та розвитку найбільш сприятливі умови [1, с. 9].

4. Забезпечення самостійної, ініціативної реалізації потреб та інтересів, утілених в правах і свободах людини.

5. Функціонування на основі принципів самоорганізації та самоврядування. Мається на увазі, що індивіди безпосередньо або через утворені ними органи вирішують питання своєї життєдіяльності, вільно формують певні інститути для спільного задоволення своїх потреб та

інтересів, створюють для себе правила поведінки у формі соціальних, зокрема правових норм, якими керуються у своїй діяльності, самостійно приймають загальні рішення і самі їх виконують [5, с. 153].

6. Інституційний характер. Інститути утворюються не державою, а самими індивідами для спільної реалізації своїх інтересів, їх функціонування є показником громадянської зрілості індивідів і суспільства, усвідомлення ними можливостей реалізації власних потреб та інтересів. Серед них: асоціації, об'єднання за інтересами, недержавні засоби масової інформації тощо [5, с. 152].

7. Функціонування в межах правового поля. Так, незаперечним є принцип, згідно з яким самоврядні інститути громадянського суспільства повинні діяти в межах правового поля, їх відносини з органами державної влади регулюються конституцією та іншими законами.

8. Зв'язок з правовою державою. Громадянське суспільство є найбільш адекватним середовищем формування й ефективного здійснення правових норм, а тому й виступає належним підґрунтям становлення та функціонування демократичної правової державності [3, с. 11].

Список використаних джерел:

1. Гетьман Є.А., Мерник А.М. Сучасні теоретико-правові концепції громадянського суспільства // Юрист України. – 2011. – № 3 (16). – С. 5 – 9.
2. Громадянське суспільство в сучасній Україні: специфіка становлення, тенденції розвитку / За ред. Рудича Ф.М. – К.: Парламентське вид-во, 2006. – 412 с.
3. Петришин О. Громадянське суспільство і держава: питання взаємовідносин // Вісник Академії правових наук України. – 2006. – № 4 (47). – С. 3 – 12.
4. Петришин О. В. Громадянське суспільство: особливості формування концепції та становлення // Проблеми законності. – 2001. – Вип. 50. – С. 6 – 13.
5. Петришин О. Громадянське суспільство – підґрунтя формування правової держави в Україні // Вісник Академії правових наук України. – 2003. – № 2 – 3 (33 – 34). – С. 142 – 161.